

UNIVERSAL JOURNAL OF HISTORY AND CULTURE

VOLUME 3 ISSUE 2

ISSN 2667-8179

UJHC

<https://dergipark.org.tr/en/pub/ujhc>

VOLUME 3 ISSUE 2
ISSN 2667-8179

October 2021
<http://dergipark.gov.tr/ujhc>

UNIVERSAL JOURNAL OF HISTORY AND CULTURE

Editor in Chief

Dr. Handan Akyigit
Department of Sociology
Sakarya University, Turkey
hakyigit@sakarya.edu.tr

Editorial Board

Dr. Andrey V. Skorobogatov
Kazan Innovative University, Russia
Responsible area is History

Dr. Enis Şahin
Sakarya University, Turkey
Responsible area is History

Dr. Ömer Erden
Ordu University, Turkey
Responsible area is History

Dr. Adem Bölükbaşı
Bandırma University, Turkey
Responsible area is Sociology

Dr. Emrullah Türk
Batman University, Turkey
Responsible area is Sociology

Dr. Mustafa Kemal Şan
Sakarya University, Turkey
Responsible area is Sociology

Dr. Suat Kolukırık
Akdeniz University, Turkey
Responsible area is Sociology

Dr. Sergiu Baltatescu
University of Oradea, Romania
Responsible area is Sociology

Dr. Galina M. Yemelianova
SOAS University of London, United Kingdom
Responsible area is International Relations

Dr. Hüsamettin İnaç
Dumlupınar University, Turkey
Responsible area is International Relations

Dr. Ghadir Golkarian
Near East University, TRNC
Responsible area is Turkish Language and Literature

Dr. Gülhan Atnur
Atatürk University, Turkey
Responsible area is Turkish Language and Literature

Dr. Selçuk Kürşad Koca
Qatar University, Qatar
Responsible area is Turkish Language and Literature

Dr. Biljana Milosevic Soso
University of East Sarajova, Bosnia and Herzegovina
Responsible area is Psychology

Dr. Hasan Kaplan
İbn Haldun University, Turkey
Responsible area is Theology

Dr. Osman Kara
Tekirdag Namık Kemal University, Turkey
Responsible area is Theology

Turkish Spelling and Language Editor

Dr. Orhan Kaplan
Department of Turkish Language and Literature
Sakarya University, Turkey
okaplan@sakarya.edu.tr

English Spelling and Language Editor

Lecturer Tolga Aktürk
School of Foreign Languages
Yıldız Technical University, Turkey
takturk@yildiz.edu.tr

Lecturer Rahmi Karadabağ
School of Foreign Languages
Ataturk University, Turkey
udskpds1959@hotmail.com

Contents

Research Articles

- 1 Türkiye'nin Covid-19 Sürecini Yaşlılar Üzerinden Düşünmek: Eleştirel Bir Söylem Analizi
Thinking Turkey's Covid-19 Process Through The Older Adults: A Critical Discourse Analysis
Banu Demirbaş 103-123
- 2 Gündelik Hayat Ekseninde “Bir Başkadır” Dizisinin Eleştirel Realist Bir Bakış Açısı İle Değerlendirilmesi
Evaluating the Tv Series “Ethos” from A Critical Realistic Point of view on the Line of Daily Life
Merve Özer, Dilek Gül 124-161
- 3 Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın Kuruluşunda Maliye Nazırı Cavit Bey'in Rolü
Minister of Public Finance Cavit Bey Role in The Establishment of The Ottoman Credit National Bank
Haluk Şengül 162-186
- 4 Türkiye Türkçesinde Unvan Grubu
Title Group in Turkey Turkish
Şahap Bulak 187-207
- 4 Suriyeli Sığınmacılarla Birlikte Yaşama Deneyimi Bağlamında Algı ve Görüşler: Twitter Üzerinden Suriyelilerin Sosyal Temsili
Perceptions and Views in the Context of the Experience of Living Together with Syrian Refugees: Social Representation of Syrians on Twitter
Mustafa Kemal Şan, Engin Durukan Abdulhakimoğulları 208-240

Book Review

- 6 İktidar Nedir?
Gözde Aykut 241-248

Türkiye'nin Covid-19 Sürecini Yaşlılar Üzerinden Düşünmek: Eleştirel Bir Söylem Analizi

Banu Demirbaş¹

Özet: Dünya üzerinde ortaya çıkan ilk vakanın ardından salgından en çok etkilenen grubun yaşlılar, kronik rahatsızlığı olanlar, kanser hastaları, kronik solunum yolu hastalığı olanlar ve sağlık çalışanları olduğu sürekli olarak kamuoyuyla paylaşılmıştır. Bunun yanında yaşlılardan dolayı birden fazla hastalığa sahip olan yaşlıların COVID-19'dan daha çok etkilendiği ve yaşlıları korumak için mecbur kalmadıkça dışarı çıkmamaları gerektiği hem hükümet söylemleriyle hem de medya yoluyla sürekli olarak hatırlatılmıştır. Özellikle 11 Mart 2020'de ülkede ilk vakanın görülmesiyle vaka ve ölüm sayılarının yaşlılar üzerinden açıklanması, salgının tehlikeli boyutunu gözler önüne sermiş ve yaşlılar için “evde kal” çağrısı yapılmıştır. Bu çağrılar yaşlıların risk altında olduğunu hatırlatmak ve onları korumak için yapılırken zamanla halk tarafından bu söylemlerin yönü değişmiş ve yaşlıların özellikle sosyal medya yoluyla damgalandığı, ötekileştirildiği ve nefret söylemine maruz kaldığı görülmüştür. Bu çalışma, Twitter'da gençler tarafından yaşlılara yönelik olumsuz söylemler içeren tweet'leri anlamlandırmak amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın amacına bağlı olarak nitel araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmış ve pandemi döneminde Twitter'da paylaşılan tweet'ler sürekli okumalar sonucunda temalar altında toplanarak Teun A. van Dijk'in eleştirel söylem analizi yöntemiyle analiz edilmiş ve yaşlıların pandemi dönemiyle birlikte karşılaştıkları sorunlar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Damgalama, Eleştirel Söylem Analizi, Twitter, Yaşlılar

Thinking Turkey's Covid-19 Process Through The Older Adults: A Critical Discourse Analysis

Abstract: After the first case in the world, it has been consistently shared with the public that the group most affected by the pandemic is the older adults, those with chronic conditions, cancer patients, chronic respiratory diseases and health workers. In addition, older adults with multiple diseases due to their age are more affected by COVID-19 and should not go out unless they need to protect the older adults both through government rhetoric and through the media. Especially on March 11, 2020, with the first case in the country, the announcement of the number of cases and deaths over the older adults revealed the dangerous dimension of the pandemic and called on the older adults to “stay home”. While these calls were made to remind and protect the older adults, over time, these discourses changed direction by the public and it was seen that the older adults were stigmatized, marginalized and subjected to hate speech, especially through social media. This study was conducted to make sense of tweets on Twitter that contained negative rhetoric directed at the older adults by young people. Qualitative research methods and techniques were used depending on the purpose of the study, and tweets shared on Twitter during the pandemic period were collected under themes as a result of continuous readings and analyzed by Teun A. van Dijk's critical discourse analysis method and the problems faced by the older adults with the pandemic period were evaluated.

Keywords: COVID-19, Critical Discourse Analysis, Older Adults, Stigma, Twitter

¹İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye, bdemirbas@gelisim.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3468-8494

1. Giriş

31 Aralık 2019'da Çin'in Hubei eyaleti Vuhan şehrinde ortaya çıkan COVID-19 salgını tüm dünyayı etkilemiş, ülkemizi de etkisi altında almıştır. Salgın hiç şüphesiz en fazla dezavantajlı gruplar olarak ifade edebileceğimiz grupları etkilemiştir. Bu gruplardan biri de yaşlılardır. Özellikle 3 Mart 2020'de umreden dönen ilk kafilenin çoğunluğunun yaşlılar olması ve ülkede görülen ilk vakanın 11 Mart 2020'de açıklanması, yaşlılara yönelik önyargıyı artırmıştır. Bunun yanında ülkede görülen ilk vakanın açıklandığı tarihten itibaren vaka ve ölüm sayılarının yaşlılar üzerinden açıklanması, yaşlılardan dolayı pek çok hastalığa sahip olmaları gerekçesiyle virüsten en çok etkilenen grup olduklarının sürekli olarak yinelenmesi, yaşlıları “riskli” olmaktan çıkarıp “tehlikeli”, “virüsü yayan” grup olarak algılanmasına yol açmıştır. Dolayısıyla bu durum, yaşlılara yönelik ayrıştırıcı, damgalayıcı, nefret söylemine yol açan ifadelerle ve davranışlarla karşılaşılmasına sebep olmuştur. Özellikle yaşlılar üzerinden açıklanan vaka ve ölüm sayılarına medyanın dili de eklenince yaşlılar kurallara uymayan, evde kal çağrılarını dikkate almayan, anlayışsız, virüsü yayan ve ülkeyi zor duruma düşüren bireyler olarak görülmüşlerdir. Nitekim bu söylemlerin yanında yaşlıların virüsten etkilenmelerini en aza indirmek ve onları korumak amacıyla 21 Mart 2020'de İçişleri Bakanlığı tarafından 65 yaş ve üzeri bireylere getirilen sokağa çıkma yasağı da eklenince yaşlılara yönelik önyargılar artmış ve virüsü yaydıklarına yönelik söylem ve davranışların arttığı görülmüştür.

Bu çalışma, COVID-19 pandemi döneminde gençler tarafından yaşlılara yönelik Twitter'da paylaşılan damgalayıcı, ötekileştirici ve nefret söylemine yol açan tweetleri anlamlandırmak amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın amacına bağlı olarak tweet'ler Teun A. van Dijk'in eleştirel söylem analizi yöntemiyle analiz edilmiş ve Goffman'ın damgalama kuramı bağlamında değerlendirilmiştir. Goffman (2020) damgalamayı, toplumun bir üyesi olan insanın yine toplumun diğer üyeleri tarafından var olan herhangi bir özelliğinden dolayı damgalanması, ötekileştirilmesi ve itibarının sarsılması olarak tanımlar ve üç tür damgalamadan bahseder. Bunlardan ilki bedensel bozukluklar olarak ifade ettiği fiziki deformasyon; ikincisi, zayıf irade ve sapkın davranışlar ve üçüncüsü ise, ırk, ulus ve etnisite gibi etnolojik damgalamayı ifade eden türdür. Bu çalışmada konu Goffman'ın ifade ettiği birinci damgalama türü olan bedensel bozukluklar, fiziki deformasyon damgalama türü üzerinden ele alınmaya çalışılmıştır.

Özellikle teknolojik gelişmelerle hayatın her alanının değişim ve dönüşüme uğradığı düşünüldüğünde sosyal medya platformları üzerinden yapılan araştırmaların önemi her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmayla birlikte alışılan araştırma yöntem ve tekniklerin dışına çıkıldığı ve çalışmanın

yaşlıların var olan sorunlarının COVID-19 pandemi dönemiyle birlikte daha da görünür bir hal aldığına ortaya konulması anlamında önemli olduğu düşünülmektedir.

1.1 Türkiye'nin Yaşlı Nüfusu

Sağlıklı bir birey, bebeklik ve çocukluk evresini geçirdikten sonra ergenlik, gençlik ve yetişkinlik evresinin ardından yaşam döngüsünün sonu olarak ifade edilen yaşlılık evresiyle karşılaşmaktadır. Bu durum yetişkinlik döneminin bir devamı olmakla birlikte hayatın önemli bir dönemini oluşturmaktadır (Şentürk, 2020, s.9). OECD'ye göre (1992) yaşlı, davranış ve buna bağlı olarak ihtiyaçları değişen 65 yaş ve üzeri bireyler olarak tanımlanırken TDK'ya göre (2021) ise yaşlı birey, yaşı ilerleyen, ihtiyarlayan ve uzun yılları geride bırakan kimse olarak ifade edilmektedir. WHO'ya göre (1963) ise yaşlı birey, 65 yaş ve üzeri bireyler olarak ifade edilirken yapılan tanımlama “kronolojik” bir anlam içermektedir.

WHO'nun 1963 yılında yapmış olduğu bir toplantıda yaşlılığın kronolojik olarak üç döneme ayrıldığı ifade edilmiştir. Bu evreler Birleşmiş Milletler'in raporunda; ilk evre 45-59 yaş aralığı “orta yaşlılar”, ikinci evre 60-74 yaş aralığı “yaşlılar” ve üçüncü evre ise, 75 ve üzeri olarak ifade edilen “ileri yaşlılar” evresidir. Pek çok bilim alanına ve nüfus bilimciler göre 60 yaş ve üzeri bireyler “yaşlı” olarak kabul edilirken, bu durum gelişmiş ülkeler nazarında 65 yaş ve üzeri olarak kabul edilmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 2). Dolayısıyla 65 yaş ve üzeri bireylerin “yaşlı bireyler” olarak kabul edildiğine dair genel bir görüş olduğu bilinmekle birlikte esas kriterin kronolojik yaş, takvim yılı, olduğu görülmektedir (Şentürk, 2020, s.16).

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yayınlanan “TÜİK 2020 Yıl Sonu Yaşlılık Verileri” raporu incelendiğinde, Türkiye'nin toplam nüfusunun 83 milyon 614 bin 362 olduğu görülmektedir. Toplam nüfus içerisinde 65 yaş ve üzeri nüfusun oranı ise 2019 yılında %9.2 olurken, 2020 yılında bu oran %9.5'e yükselmiş olup 2019 yılında 7 milyon 550 bin 727 olan yaşlı nüfus 2020 yılı itibariyle 7 milyon 953 bin 555 olarak değerlendirilmiştir (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020). Aynı zamanda TÜİK verileri incelendiğinde, nüfus projeksiyonlarına göre 2025 yılında yaşlı nüfus oranının %11 dolaylarında olması beklenmekte bu oranın 2030 yılında %12.9, 2040 yılında %16, 2060 yılında %22.6 ve 2080 yılında ise %25.6 olması öngörülmektedir (TÜİK, 2020). Bu anlamda TÜİK verilerinden de anlaşılacağı üzere Türkiye'nin nüfusunun hızla yaşlandığı anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin nüfusunun hızla yaşlanıyor oluşu, yeni demografik düzenlemeleri zorunlu hale getirmektedir. Özellikle hükümetlerin yaşlanan nüfusa yönelik kamu harcamalarına yön vermesi gerekmekte, bu

harcamaları nasıl ve ne şekilde yapacağı ve ne tür tedbirler alacağı üzerinde durulması büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda yaşlanan nüfusa yönelik sosyal ve ekonomik politikaların gözden geçirilme gerekliliği, alt yapı ve insan kaynağının değişim ve gelişme ihtiyacı, yaşlanma ve yaşlılığın hangi perspektiften ele alınacağını ortaya koymaktadır (Arun, 2016, s.31).

Türkiye'nin yaşlanan nüfusuna yönelik yapılacak politikaların temelinde “ekonomik nedenler” yatmaktadır. Yaşlı bir bireyin ilerleyen yaşına bağlı olarak hastalıkları artmakta, bu birey ekonomik hayattan çekilmekte ve artan giderleri emeklilik sistemi tarafından karşılanmaktadır. Dolayısıyla zaman içerisinde yaşlı nüfus ülkenin bağımlı nüfusunu oluşturmaktadır (Gökbayrak, 2021). TÜİK verileri incelendiğinde Türkiye’de yaşlı bağımlılık oranı 2020 yılı itibariyle %13.4’ten %14.1’e yükselmiştir. 2060 yılında bu oranın %37.5, 2080 yılında ise %43.6 olması beklenmektedir (TÜİK, 2020). TÜİK verilerinden hareketle, nüfus projeksiyonlarına göre ülkenin nüfusu her geçen gün yaşlanmakta ve buna bağlı olarak, çalışan nüfusun baktığı yaşlı birey sayısı da artmaktadır.

Sonuç olarak, ülkenin yaşlanan nüfusunun artması ve buna bağlı olarak bağımlı nüfusu oluşturması, çalışan nüfus için yaşlıların “yük” olarak görülmesine sebep olmaktadır. Bu anlamda yaşlı nüfusun toplum tarafından korunması hayat standartlarının artırılması gerekmektedir. Yaşlı korumak ise ancak “aktif yaşlanmayı” sağlamakla mümkün kılınmaktadır. Aktif yaşlanma, yaşlanan bireylerin hayat kalitesini artırmak amacıyla sağlık, katılım ve güvenlik konusundaki fırsatları yükseltmek anlamına gelmektedir (WHO, 2002: 12). Dolayısıyla aktif yaşlanma, yaşlı bireylerin hayatlarının her alanıyla ilgili bir ifade olup politika yapıcılara rehber olma özelliği taşımaktadır. Aktif yaşlanma, yaşlı bireylerin ülke içerisinde “yük” olarak görülmesini engelleyen, yaşlı nüfusu ülkeye kazandıran, mutlu olmalarını sağlayarak bağımlı nüfus olmalarının yolunu kapatan bir uygulamadır. Bu bağlamda aktif yaşlanma sayesinde, ülkenin bağımlı nüfusu zamanla azalacak, iş gücüne katılan yaşlı nüfus, kendilerine yönelik uygulamalardan memnun olan yaşlı nüfus gibi oranlamalar iyileştirici bir hal alacaktır.

Yaşlı haklarının iyileştirilmesi, yaşlıların topluma kazandırılması tüm dünyayı etkileyen ülkemizi de etkisi altına alan COVID-19 döneminde daha da anlaşılmıştır. Özellikle virüsün yaşlılar tarafından yayıldığına inanan insanlar yaşlıları damgalanmış, topluma yük oldukları ve vazgeçilebilecek bir grup oldukları yönünde söylemler artmış, bu insanlar toplum tarafından ötekileştirilmiş ve nefret söylemlerine maruz kalmışlardır. Dolayısıyla yaşlıların hâlihazırda var olan sorunları bu dönemde daha da artmış ve yaşlılara yönelik iyileştirici politikaların yapılması zorunluluğu doğmuştur.

1.2 Türkiye’de COVID-19 Süreci ve Yaşlı Nüfus

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), 31 Aralık 2019’da Çin’in Hubei eyaleti Vuhan şehrinde ilk olarak görülmüş ve dünya daha önce karşılaşılmamış bir hastalıkla tanışmıştır (Budak, Korkmaz,2020, s. 66). COVID-19’un belirtileri incelendiğinde bazı vakaların belirti göstermediği bilinirken en sık karşılaşılan belirtilerin ateş, öksürük ve nefes darlığı olduğu üzerinde durulmakta şiddetli olgularda ise zatürre, ağır solunum yetmezliği, böbrek yetmezliği ve ölüm gibi sonuçlarla karşılaşılmaktadır. Salgından en çok etkilenen yaş grubu ise 60 yaş ve üzeri yaşlılar, ciddi kronik rahatsızlığı olanlar ve sağlık çalışanlarıdır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020a).

COVID-19’un olumsuz etkilerine hiç şüphesiz diğer afet örneklerinde olduğu gibi en çok yaşlılar maruz kalmış ve ülkeden ülkeye değişmekle birlikte salgından dolayı hayatını kaybedenlerin büyük bir kısmını yaşlı nüfus oluşturmuştur. Bu durum sadece yaş faktörüyle değil, yaşlıların taşıdıkları sağlık sorunları ve toplum içerisinde hâlihazırda var olan sosyal konularıyla açıklanabilmekte ve pandeminin sonuçlarının yaşlılarda daha fazla etki gösterdiğini gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla yaşlılar pandeminin yüksek risk grubunu oluşturmuş ve sokağa çıkma kısıtlaması gibi yasaklamalar ilk olarak yaşlılara uygulanmıştır (İnce, 2020). Bu kısıtlamalar özel gereksinimleri olan yaşlıları oldukça fazla etkilemiş, sosyal, psikolojik ve ekonomik sorunlarla karşılaşılmıştır. Özellikle hastalığın ileri yaşlarda çoğunlukla ölümle sonuçlanması psikolojik sorunları beraberinde getirmiş, yaşlıları yok sayan, alay konusu yapan tutum ve davranışlar gözle görülür bir şekilde artmıştır (Ertuğay, 2020, s. 53). Özellikle artan vaka ve ölüm sayıları sonucunda ülkelerin yaşlılara yönelik uyguladıkları politikalar medyaya yansımış, yaşlıların yaşadıkları sorunlar şaşırtıcı bir o kadar da korkutucu resmi gözler önüne sermiştir.

COVID-19’un dünya üzerinde hızla yayılmasıyla birlikte Türkiye’de de çeşitli önlemler alınmış ve 11 Mart 2020 tarihi itibariyle ilk vaka görülmüştür. Bu tarih itibariyle WHO, dünya üzerinde hızla artan bu salgını küresel bir salgın olarak değerlendirmiş ve “pandemi” olarak ilan etmiştir. Ülkede COVID-19 vakasının ilk vaka olarak görülmesi sıkı önlemleri de beraberinde getirmiştir. Bu önlemler arasında en dikkat çeken yaşlılara yönelik uygulanan kısıtlamalardır. Yaşlıların var olan sorunları COVID-19’un getirdiği sorunlarla birleşince yaşlılar bu durumdan hazırlıksız yakalanmış, bağışıklık sistemlerinin daha zayıf olması sebebiyle diğer yaş gruplarına oranla pandemiden daha fazla etkilenmiş ve toplumun “savunmasız” grubunu oluşturmuşlar, oluşturmaya da devam etmektedirler (Yasin, 2020, s. 427).

Türkiye’de ilk ölüm, 17 Mart 2020’de Sağlık Bakanı Fahrettin Koca’nın 89 yaşında Çin temaslı bir hastanın ölümünü açıklamasıyla medyada geniş yer bulmuştur. Daha sonra ise, eski Kara Kuvvetleri

Komutanı Aytaç Yalman'ın 80 yaşında COVID-19'dan öldüğü açıklanmış ve ilk ölümün 15 Mart 2020'de gerçekleştiği kamuoyuyla paylaşılmıştır (Atlas Dergisi, 2020; T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020b). Bu tarih itibariyle, vaka ve ölüm oranlarında yaşlıların yerinin oldukça fazla olduğu hem ana akım medyada hem de sosyal medyada oldukça tartışılmış ve hem Türkiye'de hem de diğer ülkelerde vaka ve ölüm sayıları yaş vurgusu üzerinden açıklanmıştır. Bu durum yaş(lı) ayrımcılığına yol açmış ve hükümet vurgusu sosyal medyanın diliyle birleşince 65 yaş ve üzeri yaş grubunu oluşturan vatandaşlar “tedbirli” olması gereken grup iken “tehlikeli” olarak algılanmışlardır (Altın, 2020, s. 52).

Türkiye'de vaka ve ölüm sayıları hızla artarken 21 Mart 2021 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından 65 yaş ve üzeri vatandaşlar ile kronik rahatsızlığı olan vatandaşlar için sokağa çıkma kısıtlaması getirilmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020). Bu tarih itibariyle yaşlı bireyler ayrımcılık, ötekileştirilme, damgalama ve nefret söylemiyle baş etmek zorunda kalmıştır. Genelgede 65 yaş ve üzeri bireylere yönelik alınan tedbirler onları yaşatmaya, korumaya ve ülke genelinde artan virüsü azaltmaya yönelik iken bu durum, kısa sürede ayrımcı muamelenin ve sosyal dışlanmanın yolunu açmıştır. Bu bağlamda, 65 yaş ve üzeri yaşlı bireylerin koruyucu önlemlere uymadıkları, kendi sağlıklarını ve toplumun sağlığını hiçe saydıkları ve yaşlılara daha fazla kısıtlamaların uygulanması gerektiği yönünde hedef gösterilmişlerdir (Türkiye Psikiyatri Derneği, 2020: 2). Özellikle bu dönemde teknolojinin etkisiyle üstenci, ayrımcı ve nobran bir üslup meydana gelmiş ve bu üslup bir anda nefret diline dönüşmüştür. Getirilen sokağa çıkma kısıtlamasıyla birlikte ilgi, merhamet ve şefkate en ihtiyacı olan yaşlılar bir anda sosyal medyada artan sözel saldırılar sebebiyle damgalanmış bireyler haline gelmiş ve sokaklarda damgalanmış bireyler olarak kötülük, nefret ve zorbalığın nesnesi haline dönüşmüşlerdir (Kaya, 2020, s. 2). Bu durum Birleşmiş Milletler tarafından da ele alınmış ve COVID-19'un Yaşlı Bireyler Üzerindeki Etkileri raporu hazırlanmıştır. Raporda, COVID-19'un daha fazla dayanışmaya ihtiyaç duyulan bir dönem olduğu ancak bu dönemin yaş ayrımcılığını tırmandırdığı, yaşlıları hedef alan sözlerin ve nefret söyleminin kamusal söylemde ve sosyal medyada kuşaklararası kızgınlığı pekiştirdiği ve bu durumun endişe verici bir düzeyde seyrettiği ifade edilmiş; politikalar, programlar ve iletişim araçlarının pandeminin yaşlı bireyler üzerindeki etkisini artırdığı ve bireylerin damgalanmasına sebep olduğu üzerinde durulmuştur (UN, 2020: 9).

Sosyal medya yoluyla yayılan agresif, ayrımcı ve damgalayıcı söylemlerden en dikkat çekenleri, 65 yaş ve üzeri bireylerin sokağa çıktıklarında gençler tarafından virüsü taşıdıkları ve yaydıkları düşüncesiyle damgalanmaları, üzerlerine kolonya dökülmesi ve su fırlatılmasıdır. Bununla birlikte, videoya kaydedilip sosyal medyada rencide edilmesi, caps yapılması¹ ve banklarda oturan yaşlı bireyleri kovalayarak

¹Caps: Sosyal medyada sıklıkla kullanılan bir içerik türüdür. Bir fotoğraf ya da görselin altında verilen kırmızı çerçeve içerisinde espiri yapmak, güldürmek ve komik bir durumu ifade etmek amacıyla yapılan içerikleri ifade etmektedir.

sözlü tacizde bulunulması gibi davranışlar pandemi döneminde karşılaşılan durumlar arasındadır. Bu gibi durumlara haberlerde ve sosyal medyada sıklıkla yer verilmiştir. Örneğin 79 yaşındaki Ali İhsan Yavaşca'nın Ankara'da yaşadığı olay hem haberlerde hem de sosyal medyada geniş yer bulmuştur. Hastane dönüşü otobüse binmek isteyen Ali İhsan Yavaşca, 65 yaş ve üzeri seyahat kartının iptal edilmesi sebebiyle otobüsten indirilmiş, evine yürüyerek dönmeye çalışırken kendisini polis olarak tanıtan bir genç tarafından sokağa çıkma yasağının olduğu ve kendisine ceza kesileceği söylenerek tehdit edilmiştir. Bu durum videoya alınarak sosyal medyada paylaşılmış ve oldukça tepki almıştır (Soysal, 2020, s. 296).

Bunun yanında yaşlıların sırf yaşlarından dolayı ülkeye yük oldukları ve ölüme terk edilebileceği, COVID-19 kaynaklı ölenlerin çoğunluğunun yaşlılar olması ve bu durumun kafada büyütülmemesi gerektiğini ifade eden yaklaşımlar da mevcuttur. Örneğin, Cumhuriyet Halk Partisi Bolu Belediye Başkanı Tanju Özcan, Bolu'da kaç kişinin COVID-19'dan öldüğünün sorulması üzerine, bu sayının kırk kişi civarında olduğu, ölenlerin başka hastalıklarının da olduğu ve yaşları ileri olduğu için “bir ayağı çukurda” insanlar olarak değerlendirilebileceği söyleminde bulunmuştur. Bunun yanında rakamlara bakıldığında bu durumun çok da abartılmaması gerektiği, Bolu'da ilk vefat eden kişinin 86 yaşında bir kadın olduğu ve tedavi süreciyle birkaç gün ömrünün uzatılmış bile olabileceğini sözlerine eklemiştir. <https://www.takvim.com.tr/guncel/2020/09/11/chpli-tanju-ozcandan-korona-hastalariyla-ilgili-kan-donduran-sozler-bir-ayaği-cukurda-olan-insanlardı> (Takvim Gazetesi, 2020).

Özetle, yaşlı bireylerin COVID-19 döneminde, sosyal hayattan dışlanması, damgalanması, algının kaynağı olarak görülmesi ve ölüme terk edilmesi, yaş(lı) ayrımcılığına yeni bir boyut getirmiştir. Ayrıca bu durum yaşlı bireylerin hâlihazırda var olan sorunlarına yeni sorunlar ekleyerek uzun vadede sonuçların daha ağır olacağını gözler önüne sermektedir (Yasin, 2020, s. 430). Özellikle Türk toplumunda yaşlılara yönelik giderek olumsuzlaşan tutum ve davranışlar göz önünde bulundurulduğunda yaşlı nüfusun “artık nüfus” olarak görüldüğü, yaşlılığın kusur, özür, zafiyet ya da hastalık olarak değerlendirildiği ve “farklı” olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Yaşlılar toplumsal yaşama dâhil edilmesi ve hayatlarındaki engellerin kaldırılması gereken bir grubu oluştururken yaşamlarının ileriki dönemlerinde yaşlı olmanın bir kusur olarak görüldüğü, dışlanarak toplumun dışına atıldığı görülmektedir (Kalaycıoğlu, vd. 2003). Bu bağlamda özellikle COVID-19 döneminde yaşlıları virüsten korumanın yanında, onları yaş(lı) ayrımcılığından, ötekileştirmeden, damgalamadan ve nefret söylemine maruz kalma yollarından da korumanın gerektiği anlaşılmaktadır.

2. Yöntem

2.1 Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel araştırma, öznelere sosyal dünya tarafından nasıl betimlendiği, anlaşıldığı ve yorumlandığı üzerinde durmaktadır. Bununla birlikte nitel araştırma “anlamı yakalama teşebbüsü” (Arkonaç, 2017, s. 16) olarak ifade edilmektedir.

Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden temellendirilmiş kuram deseni (*grounded theory*) kullanılmıştır. Temellendirilmiş kuram, anket ve istatistiksel yaklaşımlar yoluyla yapılan nicel araştırmalara yönelik aşırı güven eğilimine karşı olarak Glaser ve Strauss tarafından geliştirilmiştir (Ilgar, Ilgar, 2013, s.202).

Bu bağlamda çalışma, nitel araştırma yöntem ve tekniklerine uygun olarak Türkiye’de COVID-19 döneminde yaşlılara yönelik Twitter’da paylaşılan damgalayıcı, ötekileştirici ve nefret söylemine yol açan tweet’leri betimlemek, anlamak ve yorumlamak amacıyla yapılmıştır.

2.2 Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu çalışmada Glaser ve Strauss’un temellendirilmiş kuram deseni için önerdiği kuramsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Charmaz’a göre (2015, s. 273) kuramsal örnekleme, gelişen kategorideki teorileri detaylandırmak ve düzeltmek için uygun verileri aramak ve toplamak anlamına gelmektedir. Aynı zamanda Bryman’a göre (2012, s.717) kuramsal örneklemede veri toplama ve analiz sürecinin doygunluk noktasına ulaşıncaya kadar devam etmesi beklenmektedir.

Bu çalışmada, Mart 2020 ile Ocak 2021 ayları arasında geçen 10 aylık süreçte “herkese açık” olarak kullanılan Twitter hesaplarından yaşlı bireylere yönelik paylaşılan ve olumsuz söylemler içeren tweet’ler derlenerek bir tweet havuzu oluşturulmuştur. Derlenen bu tweet’ler temellendirilmiş kuramın sağladığı açık kodlama ile sınırlandırılmıştır. Tekrar tekrar okumalar sonucunda belirlenen temalar; “Yaşlıların Virüsü Yayıdıklarını Düşünme Söylemi”, “Yaşlılara Karşı Alay Etme Söylemi ve Yaşlıları Küçümseme Söylemi” ve “Yaşlılara Karşı Nefret Söylemi” temalarıdır. Yazılan yüksek lisans tezi kapsamında 201 tweet derlenmiş ve “Yaşlıların Virüsü Yayıdıklarını Düşünme Söylemi” teması altında dört tweet’e, “Yaşlılara Karşı Alay Etme Söylemi ve Yaşlıları Küçümseme Söylemi” teması altında üç tweet’e ve son olarak “Yaşlılara Karşı Nefret Söylemi” teması altında üç tweet’e yer verilmiştir. Ancak bu çalışmada her tema altında bir tweet’e yer verilerek Teun A. van Dijk’in eleştirel söylem analizi modeli çerçevesinde analiz

edilmiştir. Çalışmanın amacına bağlı olarak elde edilen bilgilerin genellenme gibi bir amacı yoktur. Amaç, elde edilen bilgilere sosyolojik bir yorum kazandırmaktır.

2.3 Araştırmanın Veri Toplama ve Analiz Yöntemi

Bu çalışmada netnografik veri toplama yönteminden faydalanılmıştır. Netnografi, etnografi yönteminin günümüz bilgisayar dünyasına uyarlanmış yöntemidir. Netnografide etnografiden farklı olarak veriler çevirim içi ortamda toplanmaktadır (Özbölük, Dursun, 2015, s. 232). Çalışmanın verileri, Twitter ortamında 10 aylık bir süreyi kapsayacak şekilde toplanmış ve gençler tarafından Twitter'da yaşlılara yönelik paylaşılan ve olumsuz anlamlar içeren tweet'ler özelinde değerlendirilmiştir.

Çalışmanın verilerine, “herkese açık” olarak kullanılan hesaplardan ulaşılmıştır. Çalışmanın verilerine “yaşlılar”, “korona” ve “corona” kelimeleri ile “#EvdeKal”, “#EvindeKal65+” ve “#65yaş” etiketleri ile yapılan aramalar sonucunda ulaşılarak bir tweet havuzu oluşturulmuş ve tweet'ler üç ana temada toplanmıştır. Tweet havuzunda yer alan 201 tweet, yüksek lisans tez çalışmasında 10 ile sınırlandırılmıştır. Bu çalışmada ise belirlenen üç tema altında üç tweet'e yer verilmiştir. Bu tweet'ler Erving Goffman'ın damgalama kuramı bağlamında yorumlanmıştır. Yorumlamalar, Goffman'ın belirlediği üç damgalama türünden birincisi olan “bedensel bozukluklar ve engeller, fiziki deformasyon” ile sınırlandırılmıştır.

Bu çalışmanın analiz yöntemini Teun A. van Dijk'in eleştirel söylem analizi yöntemi oluşturmaktadır. Teun A. van Dijk'in eleştirel söylem analizi yönteminde, söylem yapıları ile iktidar yapıları arasındaki ilişkiye odaklanılmakta ve iktidarın toplumsal gruplar arasında ortaya çıktığına değinilmektedir. Van Dijk, analizler sonucunda etnik, ırka dayalı farklılıklar ve cinsiyet gibi toplumsal farklılıkların söylem içinde nasıl hiyerarşik olarak konumlandığını vurgulamaktadır (Karaduman, 2017). Van Dijk'in eleştirel söylem analizi yöntemi, kendisi tarafından da tam olarak uygulanmamıştır. Model, araştırılan konu ve probleme bağlı olarak değiştirilebilmektedir (Bal, 2016). Bu çalışmada eleştirel söylem analizi yönteminin kullanılmasının sebebi, modelin araştırmacı tarafından konu ya da probleme bağlı olarak değiştirilme imkânının olmasıdır. Dolayısıyla, van Dijk'in eleştirel söylem analizi yöntemi sayesinde model konuya uygun olarak “tematik yapı, ardalın bilgisi ve bağlam bilgisi” ile sınırlandırılmış ve modeldeki diğer başlıklara² yer verilmemiştir. Teun A. van Dijk'in eleştirel söylem analizi modelinin damgalama, ötekileştirme ve nefret söylemine yol açan tweet'lerin arkasında yatan sebepleri ortaya koymak ve Goffman'ın damgalama kuramı bağlamında yorumlamak açısından konuya katkı sağladığı düşünülmektedir.

² Teun A. van Dijk'in eleştirel söylem analizi modeli Makro Yapı ve Mikro yapıdan oluşmaktadır. Makro yapı altında, Tematik Yapı, Şematik Yapı, Gönderinin Anlatım Dili, Ardalan Bilgisi ve Bağlam Bilgisi yer almaktadır. Mikro Yapı altında ise, Sentaktik Çözümleme, Bölgesel Uyum, Kelime Seçimleri bilgisine yer verilmektedir (Özer, 2015, s. 247-248).

2.4 Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmaların değerlendirilmesinde en önemli ölçüt, elde edilen verilerin, verilerin analizinin ve analiz sonuçlarının inanılır ve güvenilir olmasıdır (McMillan, 2000). Nitel bir araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini artırmak için birtakım yöntemler kullanılmaktadır. Bu çalışmada, çalışmanın geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla mevcut literatürün ayrıntılı anlatımı yapılmış, ortamın, katılımcıların ve tweet'lerin ayrıntılı olarak betimlemesi yapılmış ancak kullanıcıların kimlik bilgileri (adı, soyadı, kullanıcı adı vs.) etik konulara sadık kalınarak paylaşılmamıştır.

Çalışmanın geçerlik ve güvenilirliğine katkı sağlayan bir diğer yöntem uzman değerlendirmesi (peer debriefing) yöntemidir. Çalışmanın devam ettiği 10 aylık süre boyunca, çalışmanın kuramsal, yöntemsel ve analiz süreçlerinde konuya hâkim uzman yardımına başvurulmuş ve çalışma tamamlanana kadar uzman değerlendirmesinden faydalanılmıştır.

3. Bulgular ve Analiz

3.1 1. TEMA: Yaşlıların Virüsü Yaydıklarını Düşünme Söylemi

3.1.1 Tweet 1 İle İlgili Analiz

Tweet İçeriği	Akıllılık yapıp kimse yoktur diye evin arkasındaki markete gideyim dedim markette sadece yaşlılar vardı inş corona olmadım.
Tweet'in Paylaşıldığı Tarih	21 Mart 2020
Retweet	0
Beğenme	10
Yorum	0
Tweet'e Ulaşma Yolu	Tweet'e “yaşlılar” ve “corona” anahtar kelimeleriyle yapılan aramalar sonucunda ulaşılmıştır

Akıllılık yapıp kimse yoktur diye evin arkasındaki
markete gideyim dedim markette sadece yaşlılar vardı
inş corona olmadım

Terme, Samsun konumundan ÖS 6:55 - 21 Mar 2020 · Twitter for iPhone

10 Beğeni

Şekil 1. Tweet 1

Makro Yapı

i-Tematik Yapı

Şekil 1'de yer alan tweet'te kullanıcı, pandemi döneminde virüsün kendisine bulaşmasını engellemek ve korunmak için insanlardan izole olduğunu düşündüğü evinin arka tarafında bulunan bir markete gittiğini ancak yaşlılarla karşılaştığını ifade etmektedir. Markette yaşlılar haricinde başka insanların olmadığını ve yaşlıların virüsü yaydıklarını düşündüğü için kendisine de bulaşmış olabileceğinden endişe duyduğunu belirtmektedir. Tweet'in paylaşımının yapıldığı tarih 21 Mart 2020'dir ve bu tarih, İç İşleri Bakanlığı tarafından 21 Mart 2020'de yayınlanan ve 65 yaş ve üzeri bireylere getirilen sokağa çıkma yasağına atıfta bulunmaktadır. Ayrıca bu tarih itibariyle, yaşlı bireylere getirilen sokağa çıkma yasaklamasının halk tarafından yanlış yorumlandığı, yaşlıları korumak ve COVID-19'dan en çok etkilenen grup olan yaşlıların hastaneye yatırılmasını engellemek amacıyla getirilen kısıtlamanın virüsü yaşlıların yaydığını düşünmeye yol açtığı anlaşılmaktadır.

ii-Şematik Yapı

Ardalan Bilgisi

Şekil 1'de yer alan tweet'in ardalan bilgisini 21 Mart 2020'de İç İşleri Bakanlığı tarafından getirilen sokağa çıkma yasağı oluşturmaktadır. Bu tarih itibariyle halk tarafından yaşlıların virüsü yaydığı ve tehlikeli oldukları, yaşlıların eve kapatılabileceği ve virüsün bulaşma riskinin azaltılacağı düşüncesi yaygınlaşmıştır.

Bağlam Bilgisi

Şekil 1'de yer alan tweet'i paylaşan kullanıcıya göre virüsün kaynağı yaşlılar olarak görülmekte ve yaşlılar tehlikeli atfedilerek, gençlere virüs bulaştırdıkları düşünülmektedir. Bununla birlikte, 31 Aralık 2019 itibariyle Çin'in Hubei eyaleti Vuhan şehrinde ilk COVID-19 vakasının görülmesi, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'nin de gündem maddesini oluşturmuştur. Ayrıca 11 Mart 2020'de Türkiye'de ilk vakanın görülmesi ve salgının pandemi olarak ilan edilmesi, ülkede geniş çaplı önlemlerin alınmasına yol açmıştır. Bu tarihten itibaren, hükümet söylemlerinde ve medyada çıkan haberlerde, vaka ve ölüm sayıları "yaşlılar" üzerinden açıklanmıştır. Ülkede ilk vakanın görülmesiyle, yaşlılar yaşlarından dolayı pek çok hastalığa sahip olmaları sebebiyle "riskli" olarak değerlendirilmiş ancak bu durum halk tarafından yanlış yorumlanmış ve yaşlıların "tehlikeli" olarak değerlendirilmelerine yol açmıştır. Örneğin Dirini ve Özsu'ya göre (2020, s.10), "Polis ve zabıtanın dede uyarısı", "Yasağa uymayan yaşlılara polis uyarısı",

“Sokakta yaşlı denetimi”, “Yaşlılar yasağa rağmen pazara çıktı” gibi haberlere yansıyan ayrımcı ve damgalayıcı söylemler, halkın yanlış yönlendirilmesine yol açmıştır. Yaşlılar halktan ayrıştırılarak eve kapatılması gereken, tehlikeli ve virüsü yayan, önlemlere dikkat etmeyen bir grup olarak algılanmıştır. Goffman’a göre (2020, s.117), bir bireyin geçmişinde ya da bugününde onun saygınlığını etkileyecek ve onu itibarsızlaştıracak herhangi bir durum varsa, kişinin kırılmalılığı durumu bilen kişi sayısına göre değişmekte ve kişi sayısı ne kadar artarsa, durum o kadar riskli bir hal almaktadır. Bu durum tweet’i beğenen kişi sayısından da anlaşılmaktadır. Tweet 1’de de görüldüğü üzere, tweet’i 10 kişi beğenmiştir. Hesap, gizli bir hesap olmayıp “herkese açık” bir özellikte olduğu için, tweet’i beğenen kişilerin ana sayfalarında da yer almakta, başkaları tarafından görülebilmekte ve bu sayı sanıldığından çok daha fazla olmaktadır. Dolayısıyla hem Twitter da hem medyada hem de haber başlıklarında sürekli olarak yaşlıların virüsü yaydıklarına yönelik söylemlerin yer alması, yaşlı bireylerin kırılmalılığı ve dezavantajlılığını artırmakta, onları damgalamakta ve virüsü yayan vektör konumuna sürüklemektedir. Ayrıca yine Goffman (2020), damgalanan bireyin damgalayanlar tarafından bedenine yönelik olumsuz söylem ve davranışlarla karşılaşabildiğinden bahsetmekte ve bu durumu “bedensel iğrenme” ile açıklamaktadır. Tweet 1’de de görüldüğü üzere kullanıcı, yaşlıları sırf yaşlarından dolayı damgalamakta, bedenlerine yönelik ayrıştırıcı bir yaklaşımda bulunarak virüsü kendisine bulaştırmış olabileceğinden endişe duymaktadır.

3.2 2. TEMA: Yaşlılarla Alay Etme ve Yaşlıları Küçümseme Söylemi

3.2.1 Tweet 2 İle İlgili Analiz

Tweet İçeriği	Yaşlılar yarın sabah 08.05 itibari ile “ALO 153” Destek Hattı mesaim başlıyor birinizi dışarıda göreyim yakarım çıranızı #Covid-19 #CoronavirusPandemic #Corona
Tweet’in Paylaşıldığı Tarih	21 Mart 2020
Retweet	0
Beğenme	8
Yorum	0
Tweet’e Ulaşma Yolu	Tweet’e “yaşlılar” anahtar kelimesiyle yapılan aramalar sonucunda ulaşılmıştır.

Yaşlılar yarın sabah 08.05 itibari ile "ALO 153 " Destek Hattı mesaim başlıyor birinizi dışarıda göreyim yakarım çıranızı 😊 #Covid_19 #CoronavirusPandemic #Corona #Alo153

ÖS 10:34 · 21 Mar 2020 · Twitter for iPhone

8 Beğeni

Şekil 2. Tweet 2

Makro Yapı

i-Tematik Yapı

Şekil 2’de yer alan tweet’te kullanıcı, İçişleri Bakanlığı tarafından 21 Mart 2020’de getirilen sokağa çıkma yasağına dayanarak sokağa çıkma yasağını ihlal eden yaşlıları ihbar edeceğini alay edici ve küçümseyici bir dille ifade etmiştir. Cümlelerin sonunda yer alan “gülme emoji” de konuyu alay edici ve küçümseyici bir üslupla ele aldığını göstermektedir. Bunun yanında tweet’te kullanılan “yakarım çıranızı” ifadesi ile kullanıcı, yasaklamaya rağmen sokağa çıkan yaşlılara ceza vereceğini ifade etmektedir. Ayrıca kullanıcının “mesaim başlıyor” ifadesiyle bunu mesleki bir iş gibi günlük rutin haline getirerek görev bilinciyle yapacağı anlaşılmaktadır.

ii-Şematik Yapı

Ardalan Bilgisi

Şekil 2’de yer alan tweet, 21 Mart 2020’de 65 yaş ve üzeri bireyler için getirilen sokağa çıkma yasağına işaret etmektedir. Anlaşıldığı üzere bu tarih itibariyle yasaklamamanın dışında kalan bireyler, yasağa uymadıklarını gerekçe göstererek yaşlıları ayırtmış, alaycı ve küçümseyici bir üslupla damgalamışlardır. Bunun yanında tweet’te yer alan Alo 153 Destek Hattı, ülkedeki tüm yerel yönetimler tarafından kullanılan bir çağrı merkezi numarasıdır. Bu gibi tweetlere, İç İşleri Bakanlığı tarafından getirilen yasağın ardından Nevşehir Belediyesi’nin resmi Twitter hesabından paylaştığı “ALO 153 Yaşlı İhbar Hattı” konulu paylaşımının sebep olduğu düşünülebilir. Nevşehir Belediyesi, paylaştığı tweet ile yasağı ihlal eden yaşlıların ihbar edilebileceğinin bilgisini vermesi üzerine durum, bazı kesim tarafından dikkate alınıp kullanılırken bazı kesim tarafından tepkiyle karşılanmıştır (Dirini, Özsu, 2020, s.10). Gelen tepkilerin ardından tweet bir saat içinde “Yaşlı Destek Hattı” olarak değişse de yaşlılara yönelik alay edici ve küçümseyici paylaşımların yapıldığı görülmektedir.

Bağlam Bilgisi

Şekil 2’de paylaşılan tweet’te kullanıcı, 65 yaş ve üzeri bireylere getirilen sokağa çıkma yasağına uymanın zorunlu olduğunu, uymayan herhangi bir yaşlı gördüğünde şikayet edeceğini belirtmiştir. Goffman’a göre (2020, s.172-173), toplum damgalı bir bireye içinde yaşadığı ailenin büyük bir üyesi olduğunu hissettirip “normal” olduğunu ifade ederken diğer taraftan “farklı” olduğunu kendisine kabul ettirmeye çalışmaktadır. Goffman’ın bu ifadelerini destekleyen Şekil 2’de yer alan tweet’te kullanıcı, “ALO 153 Destek Hattı” diyerek yaşlıları düşündüğü, onlara destek olmak istediği ve pandeminin zor koşullarında yardımcı olacağını ima ederken bir yandan da, “ihbar etmek” ve “çıra yakmak” gibi ifadelerle küçük düşürücü ve alay edici bir üslupla yaşlı bireyin toplum içindeki yerini sorgulatmaktadır. Dolayısıyla kullanıcı tarafından paylaşılan tweet’te yaşlı bireyler alay edici ve küçümseyici bir söylemle damgalanmış ve ötekileştirilmiştir.

3.3 3. TEMA: Yaşlılara Karşı Nefret Söylemi

Tweet İçeriği	Bu yaşlılar napıyor ya. Birisi ben koronaysam sen de ol deyip polisin suratına tükürüyor, diğeri barikat yıkıyor. Öbürü otobüs tutup grupça Erzurum’a kaçmaya çalışıyor. Hani marjinal bizdik sokağa çıkıyorlar diye pala ile kovalayacağım ... yaşlı umreci çapulcuları Yanıtlardan biri: Kezzapla mı gezsek ?
Tweet’in Paylaşıldığı Tarih	17 Mart 2020
Retweet	127
Beğenme	+1400
Yorum	13
Tweet’e Ulaşma Yolu	Tweet’e “yaşlılar” anahtar kelimesiyle yapılan aramalar sonucunda ulaşılmıştır.

Şekil 3. Tweet 3

Makro Yapı

i-Tematik Yapı

Şekil 3'te yer alan tweet'te kullanıcı, yaşlılara yönelik nefret söyleminde bulunmakta ve bu söylemi “pala ile kovalayacağım” cümlesiyle desteklemektedir. Ayrıca kullanıcının paylaştığı tweet'te argo kelime de kullandığı görülmekte olup bu ifade araştırmacı tarafından silinmiştir. Tweet'e yapılan 13 yorumdan biri “Kezzapla mı gezsek?” yorumudur. Kullanıcı, yaşlıların sokağa çıkarak virüsü yaydıklarını, gençlere bulaştırdıklarını ve gençlerin de kendilerini korumak için “kezzapla gezmek” gibi korunma yöntemleri geliştirebileceği anlaşılmaktadır. Bu durum, pandemi dönemiyle birlikte yaşlılara yönelik var olan nefret söylemlerine örnek olacak en net ifadelerden biri olup yaşlılar ile sokağa çıkma yasağına dâhil edilmeyen grup arasındaki ayrışmaya işaret etmektedir.

ii-Şematik Yapı

Ardalan Bilgisi

Şekil 3'te yer alan tweet'in ve tweet'e verilen yanıtın 17 Mart 2020'de paylaşıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu tarih, 21 Mart 2020 tarihinde 65 yaş ve üzeri yaşlı bireylere getirilen sokağa çıkma yasağının öncesine işaret etmektedir. 31 Aralık 2019 tarihinde dünya üzerinde görülen ilk COVID-19 vakasının ardından tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de panik havası meydana gelmiştir. Aynı zamanda umreden dönen ilk kafilenin dönüş tarihinin 3 Mart 2020 oluşu (Atlas Dergisi, 2020) ve umreden dönecek kesimin çoğunluğunun yaşlı bireyler olması COVID-19'u ülkeye getirecek olan grubun yaşlılar olarak algılanmasına yol açmıştır. Nitekim 11 Mart 2020'de ilk vakanın ülkemizde görülmesiyle yaşlıların virüsü ülkeye getirdiği söylemleri yayılmış ve bir anlamda yaşlılar günah keçisi ilan edilmiştir. Ayrıca tweet'te yer alan “yaşlı umreci” ifadesi de bu durumu destekler nitelikte olup yaşlı bireyleri itibarsızlaştırıcı bir niteliktedir. Kullanıcı tweet'te “marjinal” ve “çapulcu” ifadelerini kullanarak siyasi bir söyleme de işaret etmektedir. Bu doğrultuda tweet'te yer alan “biz” ve “öteki” ifadeleri ile kullanıcı gençlerin aykırı davranışlar sergilemediği ve aksine asıl aykırı kişilerin yaşlılar olduğuna dikkat çekerek yaşlılar ve gençler arasında pandemiyle birlikte var olan ayrışmaya işaret etmektedir.

Bağlam Bilgisi

Şekil 3'te yer alan tweet'i Goffman'ın (2020) damgalama kuramı bağlamında değerlendirdiğimizde kullanıcının “bedensel iğrenme” kavramsallaştırmasına işaret ettiği görülmektedir. Anlaşıldığı üzere, yaşlılar sırf yaşlarından dolayı fiziksel olarak diğer bireylere göre “farklı” görülmektedirler. Dolayısıyla

yaşlarından dolayı damgalanan bu bireylere anlayışsız, kurallara uymayan, “normal davranmayan” anlamları yüklenmekte ve/veya yakıştırmaları yapılmaktadır. Tweet'ten de anlaşılacağı üzere yaşlı bireyler bu nedenle pandemi döneminde ölüme terk edilmeyi, öldürülmeyi ya da vazgeçilmeyi hak ettiği imasıyla karşılaşmışlardır.

4. Sonuç

Dünya üzerinde COVID-19 olarak bilinen ilk vaka 31 Aralık 2019'da Çin'in Hubei eyaleti Vuhan şehrinde görülmüştür. Türkiye'de ise ilk vaka 11 Mart 2020'de görülmüş olup aynı zamanda dünya üzerindeki salgın, küresel çaplı olması sebebiyle WHO (Dünya Sağlık Örgütü) tarafından pandemi olarak ilan edilmiştir. Türkiye'de ilk vakanın görüldüğü tarihten itibaren vaka sayıları hızla artmış ve hükümet yetkilileri tarafından birtakım önlemler alınmıştır. Nitekim 12 Mart 2020'de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan önderliğinde beş saat süren bir toplantı gerçekleştirilmiş ve eğitimden maçların nasıl oynanacağına kadar bir dizi önlemler alınarak bu önlemler kamuoyuyla paylaşılmıştır.

Türkiye'de vaka sayılarının hızla artması ve COVID-19 kaynaklı ölümlerin duyurulmaya başlamasıyla birlikte virüsün en çok yaşlıları ve kronik rahatsızlığı olan vatandaşları etkilediği sık sık gündeme getirilmiş, vaka ve ölüm sayıları “yaş” faktörü üzerinden açıklanmaya başlanmıştır. Bu durumun dikkat çekici bir hal almasıyla birlikte özellikle yaşlılara karşı önyargı, ayrıştırıcı söylem ve davranışlar, damgalayıcı ifadeler sık sık medyada yer almış, özellikle sosyal medyada yaşlılar hedef haline getirilmiştir. Yaşlıların uyarıları dikkate almadığı, gençleri tehlikeye düşürdüğü, vaka ve ölüm sayılarının artmasına sebep olduğu gibi ifadeler ya da imalar hem haber kanallarında hem de sosyal medyada geniş yer bulmuştur. Bunun yanında 21 Mart 2020'de 65 yaş ve üzeri bireylere getirilen sokağa çıkma yasağı, yaşlıların virüsün kaynağı olduğunun algılanmasına sebep olmuştur. Özellikle gençler tarafından çok sık kullanılan Twitter gibi sosyal medya ortamlarında yaşlılara yönelik ayrıştırıcı, ötekileştirici ve damgalayıcı ifadeler kaygı verici bir boyuta ulaşarak yaşlılara yönelik nefret söylemleriyle karşılaşmıştır.

Bu çalışma, Türkiye'de COVID-19 döneminde yaşlılara yönelik Twitter'da paylaşılan damgalayıcı, ötekileştirici ve nefret söylemine yol açan tweet'leri betimlemek, anlamak ve yorumlamak amacıyla ele alınmıştır. Çalışmada, Mart 2020 ile Ocak 2021 ayları arasında geçen 10 aylık süreçte “herkese açık” olarak kullanılan Twitter hesaplarından yaşlı bireylere yönelik paylaşılan ve olumsuz söylemler içeren tweet'ler derlenerek bir tweet havuzu oluşturulmuştur. Derlenen bu tweet'ler temellendirilmiş kuramın sağladığı açık kodlama ile sınırlandırılmıştır. Tekrar tekrar okumalar sonucunda belirlenen

temalar; “Yaşlıların Virüsü Yayıdıklarını Düşünme Söylemi”, “Yaşlılara Karşı Alay Etme Söylemi ve Yaşlıları Küçümseme Söylemi” ve “Yaşlılara Karşı Nefret Söylemi” temaları olup her tema altında bir tweet’e yer verilerek Goffman’ın damgalama kuramı bağlamında, Teun A. van Dijk’in eleştirel söylem analizi modeli çerçevesinde analiz edilmiştir. Çalışmanın amacına bağlı olarak elde edilen bilgilerin genellenme gibi bir amacı yoktur. Amaç, elde edilen bilgilere sosyolojik bir yorum kazandırmak ve yaşlıların pandemi dönemiyle birlikte hâlihazırda artan sorunlarına ışık tutmaktır.

Yaşlıların var olan sorunlarının teknolojiyle birlikte artış gösterdiği ele alınması gereken bir gerçektir. Özellikle, teknolojiyle birlikte meydana gelen ilerleme damgalamayı da beraberinde getirmiş, iletişim kanallarının fazlalığı, reklamlar, filmler, diziler ve sosyal medya kanalları damgalamanın artış göstermesine ortam hazırlamıştır (Kadioğlu, Şahin, 2015). Bu bağlamda pandemi dönemiyle birlikte hem haber kanalları hem de sosyal medya platformları üzerinden yaşlıların hedef haline getirildiği, yaşlıların ekonomik hayattan çekilmeleri ve emeklilikleri üzerinden pek çok söyleme maruz kaldıkları, “yük” olarak görüldükleri bilinmesi gereken önemli konular arasındadır. Damgalamanın sonuçları göz önünde bulundurulduğunda da başka sorunlarla karşılaşılmaktadır. Özellikle damgalanan bireylerin artık toplumun bir üyesi olarak kendilerini görmedikleri, kendilerini soyutladıkları ve yalnız hissettikleri bilinmektedir. Ayrıca damgalanan bireylerin büyük bir kısmının önyargılı, basmakalıp düşünceleri, damgalayıcı söylem ve davranışları benimsedikleri ve hak ettiklerini düşündükleri de ifade edilmektedir. Bunun yanında damgalamanın getireceği ayrımcılıkla baş etmek için bireyin hastalığı gizleme ya da inkâr etme davranışları sergileyeceği de düşünülmektedir (Türk Psikiyatri Derneği, 2020). Dolayısıyla özellikle pandemi döneminde toplumsal bağların en kuvvetli olması gereken günlerde yaşlıların bu gibi damgalamalara maruz kalmalarının uzun vadede sorunların artmasına sebep olacağı, COVID-19 dışında herhangi bir hastalık geçirse bile hastanın bu durumu gizleyebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle 65 yaş ve üzeri bireylere getirilen yasaklamanın 3 Haziran 2020’ye kadar sürdüğü düşünüldüğünde yaşlı bireylerin damgalamanın sonuçlarıyla baş etmek zorunda kaldıkları, yalnızlık hissini yaşadıkları ve aidiyet duygusunu sorguladıkları üzerinde durulmalı, uzun vadede toplumsal açıdan başka sorunların da meydana gelebileceği unutulmamalıdır.

Pandemi dönemiyle birlikte yaşlılara yönelik şiddet ve ihlal haberlerinin de arttığı görülmektedir. Senex Yaşlılara Yönelik Şiddet ve İhlallerin İzlenmesi Raporu’na göre, Ocak 2021’de 133 vaka ile karşılaşılırken şubat ayında bu sayı 139, mart ve nisan aylarında 155 olarak belirlenmiştir. Özellikle pandemi döneminde yaşlılara yönelik ayrımcı, ötekileştirici ve damgalayıcı söylem ve davranışların arttığı bilinmekte olup vakaların şiddet, zehirlenme, düşme, kaybolma gibi tespitleri içerdiği raporda belirtilmektedir (Senex, 2021). Dolayısıyla yaşlıların her fırsatta virüsü yaydıkları, virüsün kaynağı oldukları, önlemlere uymadıkları, sosyal medya üzerinden hedef gösterildikleri, kendilerini ve toplumu riske attıklarının vurgulandığı pandemi

döneminde bu gibi haberlerin artış göstereceğinden endişe duyulmaktadır.

65 yaş ve üzeri bireylerin sağlığı düşünüldüğünde pandemi döneminde gündemi meşgul eden birtakım tartışma konularıyla karşılaşmıştır. Bunlardan en dikkat çeken, “Yoğun pandemi koşulları altında tek bir solunum cihazı var ise iki hastadan hangisi tercih edilmeli?” (Kabataş, 2020) tartışmasıdır. Bu gibi soruların gündemi meşgul etmesi, hâlihazırda var olan ayrımcılığın gün yüzüne çıkmış hali olarak değerlendirilebilmektedir. Yaşlı ve enfekte olmuş bireylere müdahalede bulunurken yaş ayrımcılığında bulunmak, yaşlı hastaların sağlığından feragat etmek, yaşlıları ikinci plana atmak ve ölüme terk etmek etik ihlaller olarak değerlendirmenin yanında Türk kültürünün değer yargılarına da uymayan bir uygulamadır (Kabataş, 2020). Dolayısıyla sırf yaş faktöründen dolayı hasta seçmek, yaşlı olan hastayı ikinci plana atmak ya da bu gibi durumları gündeme getirerek yaşlı hastalara karşı önyargıyı artırmak, gençler ve yaşlılar arasındaki kuşaklararası çatışmayı artırmak sadece topluma zarar vermektedir. Bu gibi durumları gündeme getirmek yerine yaşlıları topluma kazandırmak, kaliteli yaşlanmalarını sağlamak ve karşılıklı sevgi-saygı bağlarını kuvvetlendirmek için çalışılmalıdır.

Özetle, pandemi koşullarının getirdiği yaşlılara yönelik önyargıyı azaltmak ve yaşlıları topluma kazandırmak için politika yapıcılara büyük sorumluluk düşmektedir. Özellikle Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yaşlılarla ilgilenecek, gençlerle yaşlılar arasında sağlıklı iletişimin kurulması için çalışacak sosyolog, psikolog ve sosyal hizmet uzmanlarının istihdam edilmesi gerekmektedir. Bu anlamda, yaşlılara yönelik desteğin sadece tıbbi bakımla sınırlı olmadığı bilinmeli, toplumsal anlamda birlik ve beraberliğin sağlanması için toplum desteğinin önemli olduğu anlaşılmalıdır.

Kaynaklar

- Altın, Z. (2020). COVID-19 Pandemisinde yaşlılar. *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi*, 30(2), 49-57. 10.5222/terh.2020.93723.
- Arkonacı, S. (2017). *Psikolojide Söz ve Anlam Analizi Niteliksel Duruş*. İstanbul: Hiperyayın.
- Arun, Ö. (2016). Çağdaş Türkiye’de yaşlılık ve eşitsizlik. *Akdeniz İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 29-48. 10.13114/MJH.2016.287.
- Atlas Dergisi. (2020, 17 Ağustos). COVID-19 Salgını Kronolojisi. Erişim adresi: <https://www.atlasdergisi.com/gundem/covid-19-salgini-kronolojisi.html>
- Bal, H. (2016). *Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri (Uygulamalı-Örnekliler)*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.

- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods*. New York: Oxford University Press.
- Budak, F., Korkmaz, Ş. (2020). COVID-19 pandemi sürecine yönelik genel bir değerlendirme: Türkiye Örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*. 1, 62-79. 10.35375/sayod.738657
- Charmaz, K. (2015). *Gömülü (Grounded) Teori Yapılandırması: Nitel Analiz Uygulama Rehberi*. Rabia Hoş (Çev.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Dirini, İ., Özsu, G. (2020, 26 Eylül). COVID-19 Pandemi Sürecinde Sosyal Medyada Nefret Söylemi Raporu. Alternatif Bilişim Derneği. <https://ekitap.alternatifbilisim.org/covid19-nefret-soylemi-raporu/>
- Ertuğay, R. (2020). Hadislerde yaşlıların konumu. *Din ve Bilim Dergisi*. 3(1), 51-62.
- Goffman, E. (2020). *Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. Levent Ünsaldı, Şerife Geniş, Suphi Nejat Ağırnaslı. (Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Gökbayrak, Ş. (2021, 21 Nisan). *Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar*. Erişim adresi: https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/1880/mod_resource/content/1/YA%C5%9ELILARA%20Y%C3%96NEL%C4%B0K%20SOSYAL%20POL%C4%B0T%C4%B0KALAR.pdf
- İlgar, M. Z., İlgar, S. C. (2013). Nitel bir araştırma deseni olarak gömülü teori (Temellendirilmiş kuram). *İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 2(3), 197-247.
- Kabataş, B. (2020). COVID-19 Salgınında Vaka Yönetimi ve Yaşlılar. Veli Duyan (Ed.). *COVID-19 Salgınında Vaka Yönetimi*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 75-113.
- Kadioğlu, M., Şahin, N. (2016). Stigmatizasyon (damgalama) ve kadın. *Sağlık ve Toplum Dergisi*. 25(3), 3-9. 10.29029/busbed.358639
- Kalaycıoğlu, S., Kurtuluş, C., Küçükural, Ö., Tol, U. (2003, 4 Nisan). Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Raporları 5. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/332422759_Yaslilar_ve_Yasli_Yakinlari_Acisindan_Yasam_Bicimi_Tercihleri
- Karaduman, S. (2017). Eleştirel söylem çözümlemesinin eleştirel haber araştırmalarına katkısı ve sunduğu perspektif. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 31-46.
- Kaya, M. (2020, 24 Nisan). Koronavirüs salgınında yaşlılar nasıl hedef haline geldi? *SETA Perspektif*, 271, 1-4. Erişim adresi: <https://setav.org/assets/uploads/2020/04/P271.pdf>

- McMillan, J. H. (2000). *Educational Research: Fundamentals for the Consumer*. (3th ed.). New York: Longman.
- OECD. (1992). *Urban Policies for Aging Populations*. Paris: Head of Publication Service.
- Özbölük, T., Dursun, Y. (2015). Pazarlama araştırmalarında paradigmat dönüşüm ve etnografinin dijital evrimi: Netnografi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 46, 227-249.
- Senex İzleme. (2021, 24 Nisan). Yaşlılara Yönelik Şiddet ve İhlallerin İncelenmesi Raporları. *Senex: Yaşlanma Çalışmaları Derneği*. Erişim adresi: <http://www.senex.org.tr/yayinlar/>
- Soysal, G. (2020). Koronavirüs salgını ve yaşlılık. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 7(5), 290-301.
- Şentürk, Ü. (2020). *Yaşlılık Sosyolojisi-Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Takvim Gazetesi (2020, 12 Eylül). CHP'li Tanju Özcan'dan Korona Hastalarıyla İlgili Kan Donduran Sözler: Bir Ayağı Çukurda Olan İnsanlardı. Erişim adresi: <https://www.takvim.com.tr/guncel/2020/09/11/chpli-tanju-ozcandan-korona-hastalariyla-iligili-kan-donduran-sozler-bir-ayagi-cukurda-olan-insanlardi>
- TDK. (2021, 26 Mayıs). Güncel Türkçe Sözlük. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>.
- TÜİK. (2020, 18 Mart). İstatistiklerle Yaşlılar. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2020-37227>
- Türkiye Psikiyatri Derneği. (2020, 21 Mayıs). COVID-19 ve Damgalama. Erişim adresi: <https://psikiyatri.org.tr/uploadFiles/243202003110-DamgalanmaCOVID.pdf>
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2020, 18 Mart). TÜİK 2020 Yıl Sonu Yaşlılık Verileri. Erişim adresi: https://ailevecalisma.gov.tr/media/67227/eyhgm_tuik_2020_yilsonu_yaslilik_verileri.pdf
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2014, 24 Nisan). Yaşlanma Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara. Erişim adresi: <https://www.sbb.gov.tr/ozel-ih-tisas-komisyonu-raporlari/>
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020a, 26 Nisan). COVID-19 Nedir? Erişim adresi: <https://covid19.saglik.gov.tr/>
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2020b, 25 Nisan). Türkiye Günlük Koronavirüs Tablosu. Erişim adresi: <https://covid19.saglik.gov.tr/>

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2020, 21 Mart). 65 Yaş ve Üstü İle Kronik Rahatsızlığı Olanlara Sokağa Çıkma Yasağı Genelgesi. Erişim adresi: <https://www.icisleri.gov.tr/65-yas-ve-ustu-ile-kronik-rahatsizligi-olanlara-sokaga-cikma-yasagi-genelgesi>

United Nations. (2020, 25 Mayıs). Policy Brief: The Impact of COVID-19 on Older Persons. Erişim adresi: <https://www.un.org/development/desa/ageing/wp-content/uploads/sites/24/2020/05/COVID-Older-persons.pdf>

WHO. (1963). *Health Protection of the Elderly and the Aged and the Prevention of Premature Aging*. Report on a Seminar Convened by the World Health Organization, Kiev.

WHO. (2002). Active Ageing: A Policy Framework. Erişim adresi: http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf;jsessionid=F913229345B3EBBADBEA3B021A3A1F79?sequence=1

Yasin, Y. (2021, 27 Mayıs). Kırılgan gruplar ve COVID-19; yaşlılar. Türk Tabipleri Birliği COVID-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu. *Türk Tabipleri Birliği*.

Makale Bilgi Formu

Yazar(lar)ın Notları: Bu çalışma, 01.07.2021 tarihinde Yıldız Teknik Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Ana Bilim Dalı Sosyoloji Yüksek Lisans Programı'nda savunma sınavı yapılan “Goffman’ın Damgalama Kuramı Bağlamında Türkiye’de COVID-19 Süreci ve Yaşlılar Üzerine Bir Söylem Analizi: Twitter Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Yazar(lar)ın Katkıları: Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kar amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: “Türkiye’nin Covid-19 Sürecini Yaşlılar Üzerinden Düşünmek: Eleştirel Bir Söylem Analizi” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde “*Universal Journal of History and Culture*” hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk yazarlara aittir.

Gündelik Hayat Ekseninde “Bir Başkadır” Dizisinin Eleştirel Realist Bir Bakış Açısı İle Değerlendirilmesi

Merve Özer¹, Dilek Gül*²

Özet: Bu çalışma kapsamında “Bir Başkadır” dizisinin gündelik hayat gerçekliği bağlamında kadının toplumsal konumu başta olmak üzere öteki kavramsallaştırması, toplumsal farklılaşma ve bu anlamda oluşan eşitsizlik biçimlerinin etkisi ele alınmaktadır. Söz konusu olan süreç bireylerin yaşam dünyalarına ilişkin bilinçdışı kavramsallaştırması ile gerçekleşmektedir. Bireylerin dâhil oldukları toplum ve gündelik hayat içerisinde duygu ve düşüncelerine yönelik bastırma politikaları geliştirmeleri, hayatlarına belirli normalleştirmeler olarak yansımakta ve bu durum yalnızca bireysel değil toplumsal bir boyutu da kapsamaktadır. Bu anlamda bireylerin izah etme biçimleri ile yapı-mekanizmalara ilişkin anlama ve açıklama içeren eleştirel realist bir perspektiften yararlanılmakta ve söylem analizi kullanılmaktadır. Dizi ekseninde bireylerin hayatını şekillendiren yapı ve mekanizmaların etkileri ve bunlara nasıl tepkiler verdikleri kapsamında gündelik hayata ilişkin psikolojik ve sosyolojik analizlerin geliştirilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla bireylerin gerek gündelik hayat söylemleri gerekse de eylemleri düşünüldüğünde aile başta olmak üzere eğitim gibi kurumların yanı sıra bireyin yaşamına dahil olan tüm faktörlerin ve de bireylerin onun hayatında ve hayata ilişkin bakış açısında etkili olduğu gözlemlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Benlik, Bilinçdışı, Eleştirel Realizm, Gündelik Hayat, İlişkisellik Öteki, Varoluş

Evaluating the Tv Series “Ethos” from A Critical Realistic Point of view on the Line of Daily Life

Abstract: Within the scope of this study, in the context of the reality of daily life of the series “Ethos”, especially the social position of women and conceptualization of otherness, social differentiation, and in this sense, the effect of the forms of inequality are discussed. The process in point is occurred with unconscious conceptualization of individuals’ lifeworlds. Individuals’ development of suppression policies for their feelings in their society and daily lives is reflected as certain normalizations in their lives and this situation involves not only individualistic but also a social dimension. In this sense, it is benefited from a critical perspective that includes understanding and explanation of individuals’ way of explicating, and structure-mechanisms and discourse analysis are used. On the centerline of the series, the necessity of developing psychological and sociological analyzes related to daily life is emphasized within the scope of the effects of the structures or mechanisms that shape the individuals’ lives and how they react to them. Consequently, it is observed that regarding individuals’ daily speech and their actions, families and other educational institutions with all the factors has an effect on the individuals’ point of view and the way they live.

Keywords: Critical Realism, Daily Life, Existence, Individualism, Otherness, Unconscious Relationality

¹Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Çanakkale, Turkey, ozermerve2293@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9919-5204

²Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Çanakkale, Turkey, dilek_rose@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4055-9063

Received: 19 April 2021, Accepted: 6 August 2021, Online: 27 October 2021

* Corresponding Author

1. Giriş

Bu çalışma kapsamında toplumun ve dolayısıyla kültürün etkisi ile oluşan normalleşme algısının bireyler üzerindeki etkisinin yanı sıra kadın ve erkek ikiliğinin oluşturduğu eşitsizlik biçimleri ve tahakküm süreci sonucunda bir kimlik arayışının olduğu ve bu kimlik arayışı ekseninde bireyin kendine yabancılaşma sürecinin bastırılan duyguların yani kolektif bilinçdışı kavramsallaştırmasının hem birey hem de toplum düzeyinde ele alınması amaçlanmaktadır. Aynı zamanda toplum içindeki bireylerin kendi kültürünü yaratma ve yarattığı kültür içinde kendi ördüğü ilişki kalıplarıyla kendi yaratımının dışında kalanlara yönelik ötekileştirme süreci ele alınmaktadır. Dizideki tüm söylemler, gündelik hayat içerisindeki ilişkiler genel olarak bakıldığında yaşam tarzları ekseninde ele alınmakta, çalışma bağlamında yaşam tarzlarından yola çıkarak gündelik hayat içindeki ilişkiler üzerine realist bir çerçeveden değerlendirme yapmak amaçlanmaktadır.

Çalışmanın konusu “Bir Başkadır” dizisinin analizi bağlamında bireyin toplum içerisindeki konumu ve bu konuma hazırbulunuşluk düzeyi sonucu oluşturduğu yatkınlıkların aslında hem birey hem de toplum üzerindeki etkilerini anlamak ve bu etkilere ilişkin farkındalık oluşturmaktır. Bireyin varoluşu düşünüldüğünde toplumun etkisini yadsımak mümkün değildir. Toplum içerisinde birey çoğu zaman bir kimlik edinebilmek ya da normal tanımlamaları içerisinde kalabilmek farklı bir ifade ile toplum dışında kalmamak adına normlara uyum sağlamak ve pek çok önyargıyı da bu normlar ekseninde oluşturmaktadır. Birey kendisi ve toplum arasındaki sınırı önyargıları ile bir zırh haline getirmekte böylece başta kendisi olmak üzere kendi varoluşundan uzaklaşmaktadır. Bu bağlamda oluşan eşitsizlik biçimlerini farkında olmadan, sorgulamadan yeniden üreten bireyin düşünömsel bir bakış açısına sahip olması gündelik hayat içerisinde kendisini ve toplumsal bağlamlarını anlamlandırabilmesi açısından oldukça önemlidir.

Çalışma ekseninde söylem analizi tekniğı kullanılmakta, dilin toplumsal yaşam içerisindeki ilişkiselliğı incelenmektedir. Bireylerin söylemlerine ve izah etme biçimlerine ulaşabilmek ve bu anlamda etkili olan yapı ve mekanizmaları açıklamak için eleştirel realizm ve eleştirel realizmin akıl yürütme teknikleri olan abdüksiyon ve retrodüksiyondan yararlanılmaktadır. Gündelik hayatı şekillendiren yapı ve mekanizmaları bireyler ve onların izah etme biçimlerinden yola çıkarak nasıl etkilendiklerini ve bunlara nasıl tepkiler verdiklerini açıklamak amaçlanmaktadır.

2. Bir Başkadır Dizisinin Genel Çerçevesi

Bir Başkadır dizisi, Türkiye içinde yaşayan insanların gündelik hayatı, birbirleri ile olan ilişki biçimleri, bireylerin içsel çatışmaları ve toplum içindeki eşitsizlik biçimlerini ele almaktadır. Dizideki karakterler, karakterlerin psikolojik durumları, mekânlar, dilin kullanımı, kıyafetler, toplumsal cinsiyet rollerinin dağılımı gibi unsurlarla geleneksel ile modern ayrımının etkisi vurgulanarak toplumsal, bireysel ikilikler gösterilmeye çalışılmaktadır. İnsanın ve dolayısıyla toplumun değişimini bir süreç gibi ifade etmeye çalışan dizi, insan ve insanı anlama bağlamında duyguların insanın varoluş sürecindeki etkisi, bastırma ile oluşan pek çok bireysel ve toplumsal faktörün aslında izin verme ile kendini keşfetme ve hayata anlam katma farkındalığı ele alınmaktadır.

Dizi, Meryem adlı karakterin gündelikçi olarak çalıştığı evde bayılması ile başlamaktadır. Meryem karakteri geleneksel kültürün baskın olarak yaşandığı bir mahallede abisi, yengesi ve yeğenleri ile yaşamaktadır. Haftada üç ayrı eve gündeliğe gitmekte ve yaşadığı bu toplumsal kültür içinde hoca karakteri dini bir figür olarak ön planda, Meryem ve ailesinin kararlarında etkili bir rol modelidir. Meryem, bayılmaları üzerine kendileri için önemli bir karar merkezi olan hocaya danışmakta ve hocanın da rızasını alarak psikiyatriste gitmektedir. Peri karakteri eğitim ve yaşam koşulları anlamında Meryem’den oldukça farklı bir yaşam sürmektedir. Eğitimini ve yaşamının çoğunu yurt dışında geçirmiş bir terapist olduğu görülmektedir. Yaşam koşulları ve çevre faktörünün etkisinin yanı sıra ülkesine yabancılaşmış ve bu anlamda (başlangıçta) önyargılara sahip olduğu görülse de zamanla sahip olduğu önyargıları kırmaya çalıştığı gözlemlenmektedir. Yaşadığı koşullara ilişkin memnuniyetsizliğini de fark eden karakter hayatı farklı şekilde yaşamak istediğini belirtmektedir. Peri karakterinin terapisti olan Gülbin, Peri’nin önyargılarını keşfetmekte ve onu eleştirmektedir. Aynı zamanda kendi hayatındaki farklılaşmaları da bu ekseninde görmek mümkündür. Peri karakterinin yoga dersinde tanışarak arkadaş olduğu bir diğer karakter Melisa’dır ve bu karakter, oyunculuk yaparak hayatına devam etmekte olan ve oynadığı dizinin beklentisinin altında bir kitleye hitap ettiğini sürekli vurgulamaktadır. Ama aynı zamanda Peri ile olan diyaloglarında Peri’nin hayata bakış açısı, ötekileştirme söylemleri ile ilgili farkındalık yaratacak ifadeleri de bulunmaktadır. Dizide daha çok ön plana çıkan geleneksel modern ayrımı aile yaşantıları üzerinden görülmektedir. Meryem’in abisi Yasin, geleneksel kültürün içinde yetişmiş ve bunu ailesiyle yaşatmaya devam etmekte ama kendi kültürünün içinde çok alışıldık olmayan bir gece kulübünde çalışmaktadır. Ataerkil toplumun bireylere atfettiği toplumsal cinsiyet rollerini sürdürmektedir. Eşi karakteri olarak Ruhiye ise; geçmişinde yaşadığı kadına yönelik cinsel taciz nedeniyle bastırıldığı duyguların içinde kaybolmuş ve ruh sağlığıyla ilgili ciddi problemler yaşamaktadır.

Dizi genel olarak karakterlerin yaşadıkları içsel yolculuklar ve çevrelerindeki insanların birbiriyle olan bağlantısı üzerine ilerlemektedir. Karakterler içsel çatışma yaşamakta, kendi varoluşlarını anlamlandırma ya da istek ve beklentilerini kendi içsel süreçlerinde çözmeye çalışmaktadır. Birbirleriyle olan ilişkisel örüntüleri kendi varoluş sancılarını çözümlene adına önemli rol oynamaktadır.

3. Gündelik Hayat ve Eleştirel Realizm

3.1 Gündelik Hayat İçerisindeki Temel İkilikler ve Tözcü Algı

Gündelik hayat, içerisinde sıradanlığın rutinleştirildiği alışkanlıkların ise strateji ve taktik geliştirmek dolayısıyla normal kabul edildiği bir perspektif sunmaktadır. Lefebvre'nin de üzerinde durduğu üzere (2013, s. 49), bireyler gündelik hayatın hem içinde hem de dışında yer almaktadır. Bu yüzden gündelik hayata ilişkin bilgiye ulaşabilmek amaçlı gündelik hayata ilişkin temel pratikleri incelemek gerekirken bu noktada ise dil oldukça önemli bir konuma sahiptir. Gündelik hayat gerçekliğin parçasıdır ama gerçeklikle örtüşmemekte yaşantı, yitip giden öznellik, duygular, duyumsallıklar, alışkanlıklar ve davranışları içermektedir (Lefebvre, 2010, s. 11).

Cioran'ın da belirttiği üzere (2013, s. 101), “Alışkanlık var olma şaşkınlığımızı köpürtmektedir: Oluruz ve bunun üzerinde durmayız var olanlar sığınağındaki yerimizi doldururuz”. Bu çerçevede varoluş-öz kavramsallaştırmasına değinmek gerekmektedir. Sartre varoluşun özden önce geldiğine değinmekte ve şunu ifade etmektedir:

Kendimi dünyaya atılmış bir şekilde bulduktan sonra kendimin tanımını başka hiçbir nesne ve yaşam formunun yapamayacağı bir şekilde kendim oluştururum. Bana bir etiket yapıştırıp beni tanımlayabileceğinizi düşünüyorsanız yanılıyorsunuz çünkü ben her daim yapım aşamasındayım. Bilincimi kazandığım ilk andan ölümün gelip onu yok edişine kadar kendimi eylemlerimle sürekli yeniden yaratırım. İnsanlığımın en temel niteliklerinden biri olan bu hal insan olmanın kendisidir. Beni ben yapan özgürlüğümdür: ne daha azı ne daha fazlası (Bakewell, 2016, s.6).

Gündelik hayat bireyin varoluş sürecini belirlediği bir alandır ve varoluş, sonsuzla sonludan edebiyetle zamansaldan doğan ve bunun bir sonucu olarak sürekli bir çaba içinde olan bir çocuktur. Varoluş sonsuzla sonlunun edebiyetle zamansalın bağlantısını ifade etmektedir (Politis, 2012, s.48-49). Gündelik hayat çoğu zaman öznel bir nitelikte olmasına rağmen genel toplumsal kanıları da içerisinde barındırmakta ve öznel bir

görünümüne dönüşmektedir. Söz konusu olan bu durumu bireylerin ilişkilerinde gözlemlemek mümkündür.

Goffman’ında belirttiği üzere (2014, s.15), insanlar, genelde buldukları ortama yeni biri girdiği zaman hakkında bilgi edinme ya da hali hazırda sahip oldukları bilgileri kullanma çabasına girmektedirler. Bu kavramsallaştırma biçimi pratik nedenler ya da farklı bir ifade ile belirtmek gerekirse merakın pratik nedenleri söz konusu olduğundan Goffman ve Bourdieu arasında benzerlik olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu bakış açısı günlük yaşamda ilk izlenimlerin önemli olduğuna ilişkin bir yaklaşımı da belirtmektedir (Goffman, 2014, s.24). Söz konusu olan hakkında bilgi edinme ve hali hazırda sahip oldukları bilgileri kullanma biçimleri aslında bir anlamda habitus kavramı ile ilişkilidir. Birey kendi içinde ve dışarıdan bir etki ile oluşturduğu yatkınlıklarına bağlı olarak kendi benliğini inşa etmekte ve bu inşa süreci sonucunda ise bir ritüeli yeniden üretmeye başlamaktadır.

Goffman’a göre (2019, s.52), bir ritüel olarak benlik, düzenin temelde uzlaşma ve uyum çizgisinde şekillenmektedir. Ritüeller ile en görünür biçimde dinde karşılaşılmakta fakat temel yapı gözlendiğinde gündelik hayattaki etkileşimler dâhil onların her yerde var oldukları fark edilmektedir (Goffman, 2019, s.196). Gündelik hayatın ritüellerinin en açık biçimde formüle edilmiş olanları nezaket ve görgü kurallarına karşılık gelmektedir. Goffman’a göre bu kurallarda bireyin kendisine ve diğer insanlara ilişkin daha özel idealleştirmeler sunmaktadır (Collins, 2015, s.227). Kurallara bağlılık, davranışların sabitlenmesine ve kalıplaştırılmasına yol açmakta ve davranış kuralları bireyi genel olarak iki yoldan etkilemektedir: doğrudan hangi ahlaki sınırlar içerisinde davranması gerektiğini belirleyen yükümlülükler olarak ve dolaylı olarak diğerlerinin ahlaki açıdan kendisi hakkında nasıl davranmak zorunda olduğunu belirleyen beklentiler olarak. Davranış kurallarının yönlendirdiği çoğu eylem düşünmeden yapılmaktadır (Goffman, 2019, s.61).

Bu anlamda davranış kurallarının daha çok ön planda olduğu etkileşim ve konuşma ilişkisine değinmek gerekirse konuşma kendi sınırlarını muhafaza etme eğiliminde olan küçük bir toplumsal sistemdir; kendi kahramanları ve hainleri olan ufak bir bağlılık ve sadakat toprağıdır. Yabancılaşma her tür konuşmada ortaya çıkabilmekte ve bu durum etkileşime yabancılaşma sürecini meydana getirmektedir (Goffman, 2019, s.132). Bu bağlamda Goffman (2019, s.148-151) katılım yükümlülüklerinin şartları, konuşma benzeri etkileşimler (sözlü olmayan) ve odaklanmamış etkileşim üzerinde durmaktadır. Toplumsal karşılaşmalar katılımcıların bunlara verdiği öneme göre farklılaşmaktadır. Kişinin toplumsal birliktelik anlarında hangi şekillerde çizgi dışına itildiğine bakarak onun çok daha fazla zamanını alan şeylere karşı nasıl yabancılaştığına dair bilgi edinilebilmektedir (Goffman, 2019, s.154-155). Etkileşim ritüelleri insanların puanlar kazanmak örneğinin doğru temaslar kurmak, rakipleri utandırmak veya mağlup etmek toplumsal

üstünlük iddia etmek için kullanabilecekleri silahlardır (Collins, 2015, s.228-229). Etkileşim ritüellerini anlamlandırabilmek için oyun ve alan ilişkisi başta olmak üzere ontolojik güvenlik, ontolojik suç ortaklığı, nezaket ve güven deneyleri kavramlarını incelemek gerekmektedir.

Şekil 1. Oyun ve Alan İlişkisi

Giddens’in ontolojik güvenlik terimi, beşeri faillerle içine yerleştirdikleri toplumsal gerçeklikler arasındaki ilişkiden meydana gelmekte, habitus ise ontolojik güvenliğin üretiminde ve yeniden üretiminde belirleyici rol oynamaktadır (Thorpe, 2015, s.183). Bu noktada karşılıklı bağımlılık ilişkileri figürasyonlar oluşturmak amacıyla bir araya gelmekte böylece figürasyonlar içinde hareket eden bireyler habitusun toplumsal dünyaya ilişkin bedenselleşmiş bir his olarak işlev gören yatkınlıkları edinmektedirler (Powell, Depelteau, 2015, s.24-25). Bu ekseninde ontolojik güvenlik ve ontolojik suç ortaklığı ilişkili olduğunu belirtmek gerekmektedir. Çünkü dâhil olunan alan içerisinde bireyler çoğu zaman güvenlik esasına bağlı olarak bir tür suç ortaklığı içerisine girerek alanı yeniden üretmektedirler. Bu anlamda Goffman’ın nezaket kavramsallaştırması da diğer iki kavram ile ilintilidir. Goffman, aktörleri başkalarının izlenimlerinden hareketle kendi eylemlerini yönetirken kasıtlı bir şekilde kendi çıkarları doğrultusunda rollerini oynayan failleri betimlerken rollerin dışında normları da ele almaktadır. Garfinkel’in güven deneyleri ise rutin eylemlerin dengesini bozarak ortaya çıkan durumları tespit etmeye yönelik bir çabayı içermektedir (Esgin, 2018, s.22). Giddens söylemsel bilinç, pratik bilinç ve temel güvenlik sistemleri üzerinde durmaktadır. Bu üçlünün psikanalitik modeldeki ego, süperego ve idin yerini alması amaçlanmaktadır. Temel güvenlik sistemi benliğin ve toplumsal kimliğin temel varoluşsal parametrelerini içermektedir. Ontolojik güvenlik arayışı pratik ve söylemsel bilincin yaptığı eylemleri gözetim altında tutmak için genel bir güdülenim sağlamaktadır. Bilinçdışı temel güvenlik sisteminin aksine hiçbir engelleme ya da bastırma pratik bilinci

korunmamaktadır. Bu iki bilinç düzeyinin ortak kaynak noktası hafızadır. Söylemsel ve pratik bilinç eylem bağlamlarında işe yarayan psikolojik hatırlama mekanizmalarına işaret etmektedir (Halbwachs, 2018, s.101-102). Habitus ve alan arasında ontolojik bir suç ortaklığı bulunmakta ve habitus bu suç ortaklığında ürünü olduğu toplumsal dünyayla ilişkiye girdiğinde kendini sudaki balık gibi yani evinde hissetmektedir. Bu anlamda habitus alanla içsel olarak ilişki bir tavır içerisinde yer almakta ve habitus, toplumsal yapıların içselleştirilmesini ifade etmekte iken alan habitusun dışsallaşması veya nesnelleşmesi olarak ortaya çıkmaktadır (Vonderberghe, 2012, s.408). Bu yüzden bilinç, her zaman belli türden temsilcilerle bağlantılıdır: duygulanımlar, duygular ve hisler de hem bilinçteki hem de bilinçdışıdaki temsilcilerle ilgilidir. Bilinçdışı düzeyde ise psişe-bilinç düzeyinde olduğu gibi her zaman ve zorunlu olarak temsil edilmektedir (Halbwachs, 2018, s.163-164).

Bilinçdışının bilgisine nasıl erişileceğini soran Freud, bu soruya şöyle yanıt vermektedir: Bilinçdışını kuşkusuz ancak bilinçli şeyler olarak bilinçli şeylere dönüştürdükten ya da bilince tercüme edildikten sonra bilebiliriz (Halbwachs, 2018, s.173).

Bilinçdışı psişik enerjinin yapılaşması önemli bir oranda toplumsal unsurlara bağlıdır. Bilinçdışının kullandığı temsiller ego ve süpereo kuruluş sürecinde içselleştirilen nesnelere bu nesnelere içgüdüsel yatırımı bütün bunlar toplumsal kaynaklıdır ya da toplumsal bakımdan belirlenmiştir (Halbwachs, 2018, s.239). Bastırılan duygu ve bedensel bir tepki (Örneğin, Meryem karakterinin histerionik konversiyon Ruhiye karakterinin majör depresif bozukluğu'nun olması) arasında ilişki söz konusudur. Dizi ekseninde söz konusu olan bastırma Meryem karakterinde düğün, nişan eksenli olarak ortaya çıkan bayımlarda ve Ruhiye karakterinde ise geçmişte yaşadığı olaylar ekseninde görülmektedir. Bu bağlamda yaşanan çevre ve toplumsal kabullerin yanı sıra yaşanan travmatik olayların insanların hayatlarındaki etkisi hem beden hem de duygu durumundaki değişikliklerde söz konusu olmakla birlikte hayatı şekillendirmektedir. Aslında bastırılan duyguların çoğu zaman farkında olamadan ya da görmezden gelinerek özellikle de birey toplum ilişkisindeki ötekileştirme biçimleri söz konusu olduğunda zamanla çoğalan keskin sınırların oluşumundaki en önemli etkidir.

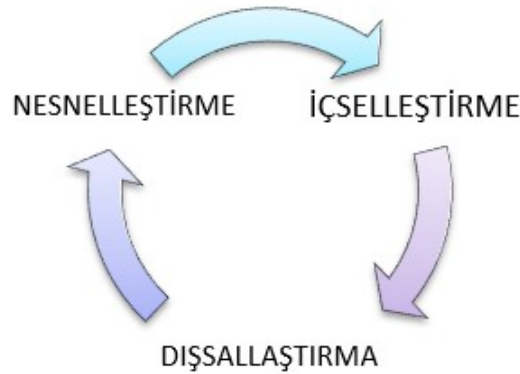
Bilinci bastırmanın bilinçdışı değil bilinç olduğunu belirten Deleuze ve Guattari'e göre (Buchanan, 2014, s.58), “bilincimiz bilmese de bilinçdışımızın farkedip yanıt verdiği bir şeyi ifade etmektedir”. Bu anlamda bilinçdışını anlamak için öncelikle onun nasıl yeniden üretim sürecine dâhil olduğunu anlamak gerekmektedir. Çünkü Lacan'ın da belirttiği gibi bilinçdışı dil gibi yapılanmıştır (Buchanan, 2014, s.142). Dil oyunları pratiklere doğrudan bağlıdır ve dil insanın kendisinin davranış ya da eylemlerinin sonuçlarını

daha öngörülebilir kılarak iletişimi ve eylemlerin eşgüdümünü sağlayan bir araçtır; dilin kullanımı ortak pratikler bağlamında ortaya çıkmaktadır (Kivinen, Piironen, 2012, s.171).

Psşe analizi, psşenin gelişiminde toplumsal etkilerin çok net bir tespitine ve bu etkilerin işlediği düzeyin belirlenmesine imkân vermektedir. Bu toplumsal etkiler iki düzeyde işlemektedir:

1.) Derin bilinçdışı bir düzey; bu düzey psşenin kullandığı temsil/tasavvurları ego ve süperego faillerinin kuruluş sürecinde içselleştirilmiş nesnelere sağlamakta ve bu nesnelere içgüdüsel yatırımının tipini ve düzeyini etkilemektedir.

2.) Bilinç düzeyi; bu düzey bilinçli düşüncenin kullandığı kavramlar simgeler ve normların bilişsel sistemlerinin yanı sıra bireyin akılcı bir biçimde uyarlandığı nesnel çevreyi sağlamaktadır (Halbwachs, 2018, s.259-260). Anlam ve pratiğin mantığı bilinçdışı ve onun kipiyle bağlantılandırılarak Bourdieu'nün pratiğin mantığına uygun bir kuramlaştırma da yapılabilmektedir. Pratikle habitus arasındaki bağlantı pratikle bilinçdışının toplumsal yapılaşması arasındaki bağlantıdır (Halbwachs, 2018, s.253). Bu bağlamda toplumsal yapılaşma ile gerçekliklerin ilişkili olduğuna değinmek gerekmektedir çünkü çoklu gerçeklikler arasında kendini üstün gerçeklik olarak sunan bir gerçeklik vardır ve bu gündelik hayat gerçekliğidir. Gündelik hayat gerçekliği, öncelikle nesnelleşmiş yani “ben” sahneye çıkmadan önce nesnelere adlandırılarak bir nesnelere düzeni tarafından oluşturulmuş gibi görünmektedir (Berger, Luckman, 2008, s.34-35).

Şekil 2. Gerçekliğin Sosyal İnşası

Gündelik hayat içerisinde gelişen bu döngü ekseninde anlam meydana gelmektedir. Birey kendi varlığını sosyal dünyadan dışsallaştırırken aynı anda bu dünyayı nesnel bir gerçeklik olarak içselleştirmektedir (Berger, Luckmann, 2008, s.189). Berger ve Luckmann'a göre sosyal gerçeklik üç diyalektik moment (dışsallaşma, nesnelleşme ve içselleşme) arasındaki ilişkiden oluşmaktadır. Dışsallaşma, insanların hem fiziki hem de zihni faaliyetleriyle dünyaya doğru sürekli taşmaları iken nesnelleşme, kendi asli üreticilerini

kendilerinden çok dışa dönük bir olgusalılık olarak karşılayan bir gerçekliğin bu faaliyetinin sonucunda ulaşılan bir noktadır. İçselleşme ise söz konusu gerçekliğin kendisini bir kez daha nesnel dünyanın yapılarından öznel bilincin yapılarına aktarırken insanlar tarafından tekrar kendi içlerine mal edilmesidir. Yani dışsallaşırken toplum, bir insan ürünü; nesnelleşirken sui generis (nevi şahsına münhasır); ve içselleşmede ise insan artık, toplumun bir ürünü olmaktadır (Tekin, 2014, s.37). Meryem ve terapist Peri karakterinin yaşam biçimleri dikkate alındığında her ikisinin de farklı yaşam koşullarına dahil içselleştirme, dışsallaştırma ve nesnelleştirme pratiklerini gözlemlemek mümkündür. Çünkü toplumsal gerçeklikler ve buna bağlı olarak yaşam koşullarının yanı sıra toplumsal gerçeklikler içerisinde varlığını sürdüren toplumsal açmazlar ve içsel çatışmaların aslında her bireyin sahip olduğu toplumsal kodların hâkimiyetinin göstergesidir. Bu göstergeler ise içselleştirme, dışsallaştırma ve nesnelleştirme ekseninde kendilerini göstermektedir.

Birey, hem toplumdan bağımsız hem de bireyleşme sürecinde topluma bağımlı olarak kendisini var etmektedir. Bireyin kendini var etme sürecinde kendisi dışındaki yakın çevresi olan diğer bireylerin toplumla oluşturduğu içselleştirme süreci de bireyin kendisinin yaratmadığı bir içselleştirmeye dâhil olmasına neden olmaktadır. Çünkü birey toplum içerisinde diğer bireylerden tamamen yalıtılmış bir anlamlı ben, varoluş yaratamamaktadır. Bu yalıtılmamışlık bireyin belli sosyal süreçlere dâhil olmasını, toplumsallaşmasını, sosyalizasyon süreçlerine katılmasını getirmektedir. Berger-Luckmann’a göre (2008, s.191-192): “*Sosyalizasyon, bireyin bir toplumun ya da toplumun bir kesitinin nesnel dünyasına kapsamlı ve tutarlı şekilde girmesi olarak tanımlanabilir. Her birey, içinde kendi sosyalizasyonunda iş başında olan anlamlı ötekilerle karşılaştığı nesnel bir sosyal yapının içine doğar*”. Doğmuş olduğu bu sosyal yapı da bireyin kimlik edinme sürecinde içselleştireceği ama aynı zamanda dönüştüreceği tüm özellikleri içinde bulundurmaktadır. “*Her kimlik edinme, spesifik bir sosyal dünyaya işaret eden ufuklar içerisinde vuku bulur. Çocuk, adlandırıldığı şey olmayı öğrenir. Her ad, tasarlanmış bir sosyal konuma sırasıyla işaret eden bir adlar dizini demektir. Bir kimlik verilmiş olmak, bu dünyada spesifik bir yere konulmuş olmayı gerektirir. Bu kimlik, çocuk tarafından ne ölçüde öznel olarak ediniliyorsa, o ölçüde de toplumun damgasını taşır*.” (Berger, Luckmann, 2008, s.194).

Benlik ve bu anlamda kimlik ilişkisine değinmek gerekirse kimlik, sosyal süreçler oluşturmakta ve bir kez somutlaştığında sosyal ilişkiler tarafından idame ettirilerek değiştirilmekte ve hatta yeniden biçimlendirilmektedir. Kimliğin oluşumu ve idamesini içeren toplumsal süreçler, toplumsal yapı tarafından belirlenmektedir (Berger, Luckman, 2008, s.250). Benlik, toplumsal yapıdan bağımsız bir konumda olmamakla birlikte eylem ve etkileşim ekseninde şekillenen farklı benlik tanımlamalarını içermektedir.

Örneğin erkekler ile kadınlar, bir toplumda hatırı sayılır derecede farklı sosyal dünyalarda “ikamet ediyor” olabilirler. Eğer hem erkekler hem de kadınlar asli sosyalizasyonda anlamlı ötekiler olarak işlev görüyorlarsa, çocuk için bu farklı gerçeklikler açısından aracılık ederler. Bu durum, kendi başına, başarısız sosyalizasyon tehlikesini doğurmaz. Gerçekliğin sosyal olarak kabul görmüş eril ve dişil versiyonları ve ayrıca buna dair bir bilinç, asli sosyalizasyon sürecinde aktarılır. Dolayısıyla, erkek çocuğu için eril versiyonun, kız çocuğu içinse dişil versiyonun önceden tanımlanmış bir hâkimiyeti söz konusudur. Çocuk, diğer cinsiyetten anlamlı ötekilerin kendisine aracılık ettiği kadarıyla, diğer cinsiyete ait olan versiyonu bilecektir ama bu versiyonla özdeşleşmeyecektir (Berger, Luckmann, 2008, s.242).

Gadamer hakikat arayışını sürdürmektedir ve ona göre her anlama tarih içerisinde konumlanmakta, belirli referans çerçevesi gelenek veya kültür içinden anlama sürecidir. Gerçekte anlama dil aracılığıyla hayatın hayatla dolayımlandığı ontolojik bir somut insani diyalog sürecidir. Gadamer’in ifadesi ile bir dili anlama “bir yorumlama prosedürü gerektirmektedir”. Bir dili anlamak onun içinde yaşayabilmektir. Gadamer’in Verstehen yaklaşımında sözgelimi insanların geçmişteki eylemlerini yorumlayarak anlamamanın öznel anlama değil aksine bir başka geleneğe geçmiş ve bugünü sürekli ilişkilendirecek biçimde nüfuz etmek olduğu vurgulanmaktadır. Ancak anlamayı doğadaki olayların açıklamasından oldukça farklı bir şey olarak gören Gadamer anlamamanın eylemlerinin anlamı anlaşılacak insanların deneyimlerini psikolojik olarak yeniden yaşamaya dayandığı görüşünü reddetmektedir. Anlama, diyalog aracılığıyla ulaşılmakta, Gadamer hakikat arayışını sürdürmektedir ve ona göre her anlama tarih içerisinde konumlanmakta, belirli referans çerçevesi gelenek veya kültür içinden anlamayı ifade etmektedir. Gerçekte anlama dil aracılığıyla hayatın hayatla dolayımlandığı ontolojik bir somut insani diyalog sürecidir ve Gadamer’in ifadesi ile bir dili anlama bir yorumlama prosedürü gerektirmemektedir. Bir dili anlamak onun içinde yaşayabilmektir (Giddens, 2019, s.78-79). Söylem ve pratiklerin birbirlerine eklememesi açısından “söylemin söylemsel olmayan pratiklerden türemesinin formlar nedir?” sorusu üzerinde durmak gerekmektedir. Söylem, düzeni söylemsel olmayan pratiklerin söyleme eklememesi biçimleri itibarıyla belirlemektedir (Foucault, 2013, s.15). Gündelik hayattaki pratikler ve söylem ilişkisini habitus kavramsallaştırması ekseninde ele almak gerekmektedir.

Habitus, insanın varoluşu ya da bedenleşmiş toplumsallık olarak habitus, dünyayı belli bir dünya olarak var eden şeydir. Pascal, “Dünya beni içeriyor ama ben onu anlıyorum” şu halde toplumsal gerçeklik iki kez var olur: Şeylerde ve beyinlerde, alanlarda ve habituslarda, eyleyicilerin içinde ve dışında (Tatlıcan-Çeğin, 2014, s.306). Habitus ve alan kavramsallaştırması aslında içselleştirme ve dışsallaştırma ile ilişkili bir

konumda yer almaktadır. Buna göre içselleştirilen şey toplumsal yapı ve mekanizmalarla ilintili iken bu yatkinlıkların yansıması olan alan ise dışsallaştırmaya karşılık gelebilmektedir. Eylemlerin yeniden üretim süreci dikkate alındığında aslında eylemlerin sonuçları ile yapıların beklentilerinin nasıl etkileşim içerisinde olduğu görülmektedir. Buna göre oyun, alan içinde farklı konumları işgal edenler arasında cereyan eden toplumsal mücadeleleri kavramaya yönelik açıklayıcı bir anahtar görevi görmektedir. (Tatlıcan, Çeğin, 2014, s.320). Meşrulaştırıcı sistemlere dair analizlerinde çarpıtma/tahrif etme anlamında bir ideoloji nosyonu geliştirmemiş olmaları da, diğer eleştircilerin de dikkat çektiği üzere, Berger ve Luckmann’ın formüle etmeye çalıştıkları toplum teorisi hakkında bize bir ipucu vermektedir. Bu toplum teorisi içerisinde “şeyleşme”yi öznel bir fenomen olarak tarif etmenin kaçınılmaz olduğu görülmektedir; zira şeyleşmenin nesnel temellerine dair bir teorik yönelimin bizzat verili kurumları sorunsallaştırması kaçınılmazdır. Dolayısıyla bu noktada son olarak, gerçek anlamıyla bir “ideoloji” ve “yanlış bilinç” kavrayışına varmayı imkânsızlaştıran şeyin belki de bizzat fenomenolojik parantezin kendisi olduğunu söylemek gerekecektir (Balkız, Öğütle, 2012, s.48). “Normalleştirme iktidarı” adını verdiği mekanizma; bir yandan da, mikro (yerel, disipliner düzey) ve makro (genel, “toplumsal” düzey ve devlet aygıtı) düzeyler arasındaki ilişkileri netleştirmek amacındadır. Norm ekseninde normal- anormal: Toplumsal bir normun inşası her zaman için giderilmek istenen bir eksikliğe ya da değiştirilmek istenen bir duruma işaret eder; “normalleştirmek gereken” dağınık ve çeşitli bir veri bütünü öngörür. Anormal olan bu yüzden normal olana göre “varoluşsal olarak birincil, mantıksal olarak ikincildi. Norm belirlenmeden ve normal olan var edilmeden evvel anormal olanın bu şekilde belirtilmesi elbette mümkün değildir, ancak söz konusu normun oluşturulmasının somut nedeni yine de anormal olanın -bu biçimde adlandırılmayan varlığıdır (Foucault, 2013, s. 18-19).

Toplumsal oyunlar, kendilerinin oyun olduklarını unutturan oyunlardır ve illusio zihinsel yapılarla toplumsal uzayın nesnel yapıları arasındaki ontolojik suç ortaklığı ilişkisinin sonucu olan bir oyunla aramızda kurulan büyüülü ilişkidir (Tatlıcan, Çeğin, 2014, s.321).

Giddens’a göre gündelik hayat bir süre/akış, Schutz’un ifadesiyle insan uyanırken devam eden bir sürekliliktir ve bu yüzden eylem kendi oluşumunun bir parçası olan temel bir zamansallığa sahiptir. Dolayısıyla eylem bir akıştır (Tatlıcan, Çeğin, 2014, s.329-330). Bu anlamda Schutz’a değinmek gerekirse, Schutz yaşantı dünyası, sağduyusal dünya veya gündelik dünya üzerinde durmakta ve bağlantı fikri Schutz’un yazılarında önemli bir konuma sahiptir. Ona göre başkalarının davranışlarını anlama bir tipleştirme süreci olarak incelenebilir; birey bu tipleştirme sürecinde diğerlerinin yaptıkları şeylerin anlamlarını kavramak için öğrenilmiş yorumlama şemalarına başvurmaktadır. Schutz’a göre yorumcu sosyolojik yöntemin amacı eylemin öznel temellerini aydınlatmak için tipik davranış biçimleri hakkında teorik modeller inşa

etmektedir (Giddens, 2019, s.46-50). Husserl ise dünya içinde yaşanılana odaklanmaktadır ve bu kavrama olan vurgusu onu tarihsel somutluğa yakınlaştırmaktadır. Ona göre dünyevi varoluş fenomenolojik olarak inşa edilmekte ve niyetsellik /yönelimsellik içsel bir özne ve nesne ilişkisidir. Dünya içinde yaşanan kavramsallaştırması özden varoluşa yönelişi ifade etmektedir (Giddens, 2019, s.44-45). Schutz’u izleyen Garfinkel sosyal bilimlerden ziyade pratik gündelik hayatın ilgileriyle bağlantılı türden pek çok rasyonalite biçimi tespit etmektedir. Garfinkel; bilimin rasyonalitesi/sağduyunun veya doğal tutumun rasyonalitesi ayrımı üzerinde durulmaktadır. Garfinkel, doğal tutumun gündelik hayat içinde aktörler tarafından somut bir olgu olarak nasıl gerçekleştirildiğiyle ilgilenmektedir. Ona göre etnometodolojinin temel önermesi ise şöyledir; üyelerin düzenli gündelik ilişki ortamlarını ürettikleri ve düzenledikleri etkinlikleri ile onların bu ortamları açıklanabilir kılma prosedürleri aslında aynı şeyler olmakla birlikte, toplumsal pratikler organizasyonunu şekillendirdikleri rutin gündelik etkinlikler aracılığıyla sürdürülür ve bu rutin gündelik etkinlikler içinde oluşumlar olarak ortaya çıkmaktadırlar (Giddens, 2019, s.54-56). Etnometodolojik araştırmalar düzenlemeler formüle etmeye veya önermeye çalışmamaktadırlar. Etnometodolojinin amacı bizzat toplumsal pratiklerin açıklanabilirliğini amaçlamak ve bir eylem kesinlikle sadece açıklanabilir olduğu ölçüde rasyonel olarak alınabilir. Toplumsal hayatın gündelik ortamlarının üretildiği faaliyetler ile aktörlerin bu ortamları açıklanabilir kılma prosedürleri aynı şeylerdir (Giddens, 2019, s.59-61).

Schutz, toplumun araştırılmasına uygulamaya ve özelde sosyal dünyanın bizleri gündelik temelde nasıl bir arada tuttuğunu analiz etmeye çalışmaktadır. Gündelik sosyal düzende üç anahtar unsur belirlemektedir; sağduyu bilgisi, tipleştirmeler, karşılıklıdır. Öznelerarasılıkla ilgili bu üç unsur birlikte gündelik hayatın görünür düzenini yaratmaktadır. Gündelik hayatın temelini oluşturan ana kabulleri insanların kendi hayat tarzlarını, rutinleri düzenlemekte ve diğerleriyle iletişim kurmanın ve birlikte yaşayabilmenin temeli olarak sağduyusal bilgileri inşa etmekte kullandıkları tipleştirmeleri ortaya çıkarmaya ve anlamaya çalışmaktadır. Bizzat hayattan uzak soyut kavramlar ve bilimsel teoriler geliştirerek hayatı nesnel ve dışarıdan araştırmak değil aksine onun içine girmek ve onu üyelerinin gözüyle görmektir (Slattery, 2010, s.233-234). Schutz’un amacı anlamın sosyal dünyadaki oluşumunu, sağduyu gerçekliğinin inşasını açıklamaktır Sosyal gerçekliğin kendisi vasıtasıyla analiz edilerek kavranabileceği bir yöntem geliştirmektedir. Bilginin sosyal dünyadaki yaratılışını incelemektedir. Her türlü bilgi tanımı gereği sosyaldir veya öznelerarasıdır (Hekman, 1999, s.44-45).

Schutz, insanlar, kendi bilinç akışları içinde yaşarken başkalarının bilinçlerini hangi biçimde kavradıkları ile ilgilenmektedir. Öznelerarasılık kavramını, geniş anlamda toplumsal dünyaya, özellikle bilginin toplumsal doğasına yönelik bir ilgiyi kastetmek için kullanmaktadır. Toplumsal dünyanın yaşam-dünyası veya günlük yaşam dünyası olarak adlandırılan bir boyutu öznelerarası bir dünyayı işaret etmekte-

dir ve bu dünya içinde insanlar hem toplumsal gerçekliği yaratırlar hem de kendilerinden önce gelenlerin yarattıkları önceden var olan toplumsal ve kültürel yapılar tarafından sınırlandırılmaktadırlar (Ritzer, 2014, s.219).

Hepimiz kendi dünyamızda yaşarız, ancak bu dünyayı ve diğer birçok şeyi, diğer insanlarla her gün paylaşır ve bilincimiz ve empati sayesinde dünyayı onların gözüyle benzer şekilde algılayabiliriz (Slattery, 2010, s.235).

Kendine has bağımsız bir gerçekliğe sahip olmayan fizik dünya duyular aracılığıyla anlaşılakta ve yorumlar ekseninde yeniden yaratılmaktadır (Slattery, 2010, s.232). Buna bağlı olarak duyular aracılığıyla yaratılan bu dünya kültür ve pek çok duygu kavramsallaştırması ile ilişkili olmaktadır. Örneğin suç ve aşk gibi kavramlar tamamen insanların yarattıkları şeylerdir, varoluşları tamamen insanların algılarına, onların yorumları ve yükledikleri anlamlara bağlıdır (Slattery, 2010, s.232). İnsanların algıları toplum düzeyinde gerçekleşen teknolojik gelişmelerle de değişerek dönüşmekte ve bireyler kendi varoluşlarına, diğer bireylere ve nesnelere farklı anlamlar yükleyerek, yorumları da bu doğrultuda değişim yaşamaktadır. O halde insanın varoluşunu, diğer insanlarla etkileşim içinde kendi içsel bütünlüğünü tamamlama ya da kendine dönüş süreci olarak ele alırsak; insan yaratımı kavramların da bu süreç içinde sürekli bir değişim, yenilenme içinde olduğu düşünülebilmektedir. Toplum kendine ait bir varoluşa orada bir şey değil, aksine, gündelik yaşantılar sırasında rutinler, etkileşimler ve diğerleriyle paylaşılan ortak kabuller aracılığıyla yaratılan ve yeniden inşa edilen bir şeydir (Slattery, 2010, s.232). Bu noktada diziye değinmek gerekirse gündelik hayatta tekrarların oluşturduğu davranış kalıplarına örnek olarak Meryem karakterinin gündeliğe gittiği her yeni gün evden çıkıp otobüse binmesi ve gündeliğe gittiği evde ayakkabılarını değiştirmesi kalıplaşmış bir günlük rutin sahnesi olarak görülmektedir. Günlük rutinler ve kavramsallaştırmalar kültürel kodların yansımaları olmakla birlikte çoğu zaman sorgulanmayan ancak sorgulanması gereken yatkınlık biçimleridir. Buna göre fenomenolojiye değinmek gerekmektedir çünkü fenomenoloji, öğrenilen kavramları olduğu gibi kabul edilmemesi gerektiğini, onları sorgulamanın gerekliliğini ifade etmektedir ve insanların, öğrenmiş oldukları kültürel kavramları askıya ya da parantez içerisine aldıktan sonra, toplumsal durumlarını nasıl tanımladıklarını incelemektedir. Temel önerme, her günkü gerçekliğin, zamanla birikmiş olan toplumsal olarak yapılandırılmış bir fikirler sistemi olduğunu ve topluluk üyelerince olduğu gibi kabul edildiğini bildirmektedir. Bu bakış açısı, toplumsal düzene karşı eleştirel bir tutum almaktadır (Wallace, Wolf, 2012, s.493). Fenomenolojik yaklaşımdaki kültürel kavramları askıya alma ya da paranteze alma kavramsallaştırması Simmel’in kültür trajedisi kavramsallaştırması sonucu mesafe kavramının gerekliliğini hatırlatmaktadır.

Berger ve Luckmann ekseninde Schutz’un fenomenolojik sosyolojisi dikkate alındığında genelde sosyoloji, özelde ise bilgi sosyolojisi, bir toplumda bilgi olarak kabul edilen her şeyle, yani ele alınan sosyal bilgi stokuyla ilgilenmek zorundadır. Dolayısıyla öznel anlamların nesnel olgular hâline gelmesini sağlayan temel teorik hamlenin dayanağı, Schutz’un ifadesi ile ortakduyu düşünüşüne ait tipleştirmelerdir. Bu tipleştirmeler olduğu gibi kabul edilen gündelik hayat içerisinde üretilmektedir. Berger ve Luckmann, gündelik hayatın gerçekliğini, bu gerçekliğin temelleri hakkında sorgulamada bulunmaksızın olduğu gibi yani insanların gündelik hayatın gerçekliğini gerçeklik olarak kabul etmektedirler. Bu anlamıyla gündelik hayat, kendiliğinden-aşikâr bir nitelik olarak ve onunla karşılaştırıldığında tüm diğer gerçeklikler ancak sınırlı anlam alanları ya da anlam iç-bölgeleri olarak var olabilmektedirler (Balkız, Öğütle, 2012, s.35-36).

Berger’in ve Luckmann’ın fenomenolojik çözümlemesi günlük hayatın, burada ve şimdi olan gerçekliğin öznel olarak deneyimlenmesi üzerinde odaklanmakta ve bu gerçeklik hem geçmişi hem de geleceği içermektedir (Wallace, Wolf, 2012, s.539). Bir yöntem olan fenomenoloji, gizli olanın bilgisini edinmeye çalışmaktadır ve temelde askılama ve ayraç içine almaya dayanmaktadır. İnsanın gerçeklik ile ilişkiye girerken kullandığı bilinç sürecini inceleyen fenomenolojik yöntem, varlık bilimsel bir yöntem olarak, kendisini hiçbir zaman kökensel verilerden koparmamaktadır. Fenomolojik işlem kökensel fenomeni çarpıtan ya da onun kendini göstermesini önleyen tüm olanaklı bilgi kuramsal önyargılardan ve a priori sınırlamalardan kurtulmuş olmayı gerektirmektedir. Veriler ya da fenomenler insanın onlara ilişkin mantıksal ve bilgi kuramsal teorilerine her zaman önseldir. Fenomenoloğun görevi dolaysızca verilmiş olan verilere tam bir dikkat yöneltmek ve onları betimlemeye, analiz etmeye ve yorumlamaya çalışmaktır. Fenomen yalnızca görünüş değil, ama daha doğrusu görünen ya da kendini gösterendir ve görünüş her zaman belirli fenomenlere gönderimde bulunmaktadır (Schrag, 2006, s.206-207). Bu anlamda yeniden ritüeller analizine dönmek gerekirse yeni bir bilinç sosyolojisi üzerinde duran Goffman için ritüellerin aslında grubun içindekiler ve dışındakiler arasındaki sınırların yanı sıra ahlaki inançların odağı haline gelen duygu yüklü semboller ürettiğine değinmek gerekmektedir. Bu analiz çizgisi Goffman’ın gündelik hayattaki ritüellere uyguladığı görüşler dâhil bazı yeni önemli gelişmeler sağlayarak Durkheimci gelenek ve çatışma geleneği arasında köprü oluşturmaktadır (Collins, 2015, s.8).

Gündelik hayatın ritüellerinin en açık biçimde formüle edilmiş olanları nezaket ve görgü kuralları olarak adlandırılanlardır. Goffman’a göre bu kurallarda birey kendisine ve diğer insanlara ilişkin daha özel idealleştirmeler sunmaktadır (Collins, 2015, s.227). Durkheim’a göre bir ritüel insanların bedenleri, ilgileri ve duygularını belirli bir biçimde odaklandıkları özel bir bileşim türü iken Goffman ritüelleri tiyatroya benzetmektedir. Onlar sergilenen performanslardır ve bu yüzden gerçek sahne donanımları yani kostümler sahneler izleyici yerleri ve icraatçıların oyuna hazırlandıkları mekânları gerektirirler. Goffman

bu yüzden sahne önü ve sahne arkası ayrımı yapmaktadır (Collins, 2015, s.229). Goffman’ın etkileşim ritüelini özellikle kullanışlı bir araç kılmasının ne denli bu olgunun farklı insanlar ve farklı durumlar arasında bir tabakalaşma yarattığını göstermesidir (Collins, 2015, s.227). Etkileşim ritüelleri insanların puanlar kazanmak örneğin doğru temaslar kurmak, rakipleri utandırmak veya mağlup etmek toplumsal üstünlük iddia etmek için kullanabilecekleri silahlardır (Collins, 2015, s.228-229).

Aktörler sadece toplumun kuralları ve düzenlemelerine tepki vermekle kalmaz, aynı zamanda onları yaratır ve hatta gündelik hayatlarında ihlal eder ve işletirler (Slattery, 2010, s.225-226). Birey toplumsal ilişkiler içerisinde kendi imgelerini oluşturduğunu düşünmekte ancak; toplum bireylerin söylemleri ve davranışları üzerinde imgeler oluşturmakta ve bu imgeleme süreci bireyin dışında gerçekleşerek bireyi etkisi altına almaktadır.

Dizide iki terapist arasında geçen konuşmadaki “Yaşamadığım duyguları yaşıyormuş gibi taklit etmekten sıkıldım. Bir tane doğru düzgün adamla karşılaşmak için abuk subuk ortamlara girmekten leş gibi eve dönmekten, her sabah bir başıma o evin içinde uyanıp yeter sıkıldım” şeklindeki söylem, Baudrillard’ın ‘simüle, simülasyon’ kavramlarını akla getirmektedir. Baudrillard’a göre simüle etmek sahip olunmayan şeye sahipmiş gibi yapmaktır (Baudrillard, 2005, s.15). Bireylerin toplumsal süreçte kendi benliklerinden ve yaşantılarından uzaklaşarak diğer bireylere gerçek olmayan tasarım benliklerini ve yaşanmayan gerçekliklerini -miş gibi yaparak sunmaları toplum içinde kendilerine atfedilen rolün ya da statünün dışında bir gerçeklik algısının sahip olunma isteğini göstermektedir. Bu anlamda sembolik bir toplum ortaya çıkmakta, sembollerle göstergelerin gerçek olan şeylerle hiçbir ilişkisinin kalmadığı, insan ilişkilerinin bile sadece sembolik ilişkiler olup çıktığı bir simülakrum ya da taklitler toplumdur, her şeyin her şey olabildiği ama bir yandan da hiçbir şeyin hiçbir şey olamadığı bir içe göçüş dünyası ortaya çıkarken, anlamlandırma sistemi de tamamen çökmektedir (Cevizci, 2017, s.1282-1283). Bugünün insanları birbirlerini kişi olarak değil giydikleri elbiselerin etiketlerine göre değerlendirmektedir. İmaj her şeydir ve dünyanın her yerindeki imalatçılar imajın geçici olarak sağladığı kendini-tatminden, ister ayakkabı veya araba, isterse yaz tatili ve ev biçiminde olsun, görünüşte oldukça benzer ürünleri geliştirmek ve satmak için yararlanmaktadır (Slattery, 2010, s.470-471). Dizi karakterlerinden Meryem türbanlı oluşuyla terapisti Peri için Meryem değil, türbanlı bir danışan olmaktadır. Bu noktada imaj, görünüş bireyin kendisi oluşunun önünde bir duvar oluşturmaktadır. Aynı zamanda terapistin annesinin de dizideki söylemi yine bu imaj konusunu göz önüne getirmektedir: “Şimdi moda bu. İlla biri kafasını kapatacak bütün dizilerde”.

“...sersemleşmiş, uyuşmuş ve medya tarafından doyurulmuş bilinç, imaj ve gösterinin büyüüne öylesine kapılıp baştan çıkar ki istikrarlı sınırlara, sabit yapılara ve paylaşılan mutabakata bağlı olan anlam kaybolup gider” (Cevizci, 2017, s.1285).

Dizide Melisa karakterinin oynadığı dizisiyle ilgili söylemi “Totale iş yapınca böyle oluyor”, yeniden bir imaj ve aynı zamanda bir ötekileştirme boyutuyla karşılaşılmaktadır. Total olarak nitelendirilen seyirciyi “İşte Anadolu, gecekondur” söylemi ile ötekileştirmekte ve imaj üzerine de tekrar giderek aynı karakterin yeni bir söylemi ile yeniden karşılaşılmakta ve “dijitale bir iş gelmedi ki” söylemi oluşmaktadır. “Total iş” olmayan bir dizide “total iş” vurgusu verilmekte bu noktada Foucault’a değinmek gerekmektedir. Foucault totalleşen düşüncenin eleştirisini yapmakta totalleşmiş düşüncüyü farklılığı ya da ötekiliği baskı altına alan bir düşünce olarak görmektedir (Falzon, 2001, s.66). Toplum içindeki bireylerin birbirleriyle etkileşim içinde olmalarının yanında, sürekli her şeyi tüketir hale geldikleri duyguları da içine almaktadır. Dizide hocanın eşini kaybetmesi ve kızı Hayrunisa’nın yanında baş sağlığı için orada olan komşularının karakterin müzik zevkiyle ilgili konuşmaya başlamaları acıya karşı duyarsızlaşmayı akla getirmektedir.

Mekânlar, fiziksel olanın değişmezliğine katılmakta ve inananlar grubunun kolektif düşüncesi onların üzerine yerleşerek bu mekânların sınırları içerisine kapanarak ve tutumunu onların düzenine uygun hale getirerek sabitlemek ve varlığını sürdürmek için çok büyük fırsata sahip olmaktadır. Bu durum hafızanın durumu ile benzerdir (Halbwachs, 2018, s.171-172). Mekâna yönelik algı üzerinde durmak gerekirse söz konusu olan kolektif bilinçdışı etkinin önyargılarla işlendiği pek çok alanın yanı sıra mekân üzerinde de etkili olduğu görülmektedir. Mekânlar arasındaki geçişler Meryem ve Peri karakteri ekseninde şekillenmektedir. Örneğin Meryem’in iş ve evi arasındaki yolculuğu ile Peri’nin kendi terapistine gitmek için çıktığı yolculuk arasındaki temel farklılıkları gözlemlemek mümkündür. Bu bağlamda mekânların da aslında hafızasının olduğunu ve bu hafızanın çoğu zaman kolektif bilinçdışının etkisi ile inşa edildiğini söylemek mümkündür. Bu noktada kente de değinmek gerekirken çünkü bedenlerin hapsedildiği mekânlar olarak kent, farklı hayatlar içinde nasıl aynı eylem ve duygulara bireylerin saklandığını vurgulamaktadır. Mekânlar arasındaki farklılıkla birlikte aslında dizi ekseninde yapılan bir başka vurgu da bu farklı mekânlar arasındaki benzer duygulara yöneliktir.

“Şimdi düşünceye dalalım, gözlerimizi kapayalım, zamanın seyrinde gidebileceğimiz kadar geriye gidelim; düşüncemizin hatıralarını sakladığımız sahnelere veya kişilere odaklanabileceği kadar geriye. Bu esnada uzamın dışına hiç çıkmıyoruz. Zaten tüm bu hatıralarla belirsiz bir uzamda da karşılaşmıyoruz; bunu bugün içerisinde bulduğumuz fiziksel çevrenin her

zaman bir parçasını teşkil ettikleri için tanıdığımız ya da mekansallaştırabileceğimizi iyi bildiğimiz bölgelerde yapabiliyoruz. Bu lokal çevreyi silmek, eskiden hissettiğim duygulardan ya da oluşturduğum düşüncelerden ayrılmamak için boşuna çaba sarf ediyorum. Diğer tüm olaylar gibi, duygu ve düşüncelerin de yaşamış olduğum veya o anda geçtiğim hep var olan bir yere yerleşmesi gerek. Biraz daha geriye gitmeyi deneyelim. Mekânları belli belirsiz bile olsa hatırlamadığımız bir döneme geri gittiğimizde aynı zamanda hafızamızın artık ulaşamadığı geçmişteki bölgelere de varmış oluyoruz” (Halbwachs, 2018, s.173).

Hatırlamak için uzamın dışına düşünsel anlamda çıkmanın gerekli olduğu doğru değil çünkü bunun aksine istikrarı sebebiyle bize zaman içerisinde hiç değişmeme ve geçmişe bugünden hareketle ulaşma yanılımasını veren uzam imgesinin kendisidir. Hafızayı da ancak bu biçimde tanımlamak mümkün ve yaşlanmadan ya da hiçbir parçasını kaybetmeden varlığını sürdürmek noktasında yeterince değişmez olan da yalnızca uzamdır (Halbwachs, 2018, s.173). Gündelik hayat hafızasına bağlı olarak gündelik hayat gerçekliği ve bu gerçekliğe ilişkin bireylerin varoluş süreci ile bu varoluş sürecinin yansıması olan izah etme biçimleri ve bu izah etme biçimlerine yansıyan yapı-mekanizma etkisini anlamlandırmak için eleştirel realist bir bakış açısına sahip olmak gerekmektedir.

3.2 Eleştirel Realizm: Abdüksiyon ve Retrodüksiyon

Eleştirel realizme göre araştırmanın temel görevi toplumsal olguları ve onları üreten mekanizmaları ortaya koyarak açıklamaktır. Bu anlamda tikeldengelim (abdüksiyon) ve geriçıkırım (retrodüksiyon) akıl yürütme araçlarını kullanmakta, düalist perspektifleri reddederek hem. . . hem de bakış açısını benimsemektedir (Danermark, vd., 2018, s.18-19). Eleştirel realizm hareket noktası dünyanın yapılandığı, farklılaştığı, tabakalaştığı ve değiştiğidir ve olaylardan mekanizmalara yönelerek dikkati sadece olaylara değil esasen onları üreten şeylere odaklanmaktadır. Mekanizmalar olayları üretmektedir ve olaylar deneyimlendiklerinde empirik olgu haline gelmektedirler. Temel nedensel mekanizmaların bilgisine ulaşmak için sadece empirik olarak gözlenebilir olaylara değil esasen bu mekanizmalara dikkat çekmek gerekmektedir. Bu anlamda çözüm olarak hem insan bilincinden bağımsız bir dünya olduğu hem de aynı zamanda gerçeklik hakkındaki toplumsal olarak belirlenen bilgileri kapsayan bir boyut bulunduğu (Danermark, vd., 2018, s.24).

Gündelik olayları analiz ederken yüzeyin altında süregelen bir şeyler vardır veya bunun ardında bir başka şeyin olması gerekmektedir gibi ortak kavramsallaştırmalar şeklinde oluşmakta ve bu kavrayış

eleştirel realizmin temel kavrayışını meydana getirmektedir. Bhaskar ontolojik haritayı sunmakta ve üç ontolojik alan üzerinde durmaktadır: empirik, fiili ve reel (Danermark, vd., 2018, s.45).

Şekil 3. Çoklu Gerçeklik Düzeyleri

(Fletcher, 2016, s.6).

Empirik alan doğrudan veya dolaylı deneyimlenen şeyleri içermektedir ve o her zaman bizzat deneyimlemesek bile olayların ortaya çıktığı fiili alandan ayrıdır. Dünyada meydana gelen ve gözlenen şeyler aynı değildir ancak empirik alan ayrıca reel alandan ayrılmakta, reel alanda ayrıca dünyadaki olayları üreten mekanizmalar olarak adlandırılan şeyler de mevcuttur (Danermark, vd., 2018, s.45-46).

İdeal tipler, gerçekliğe şu veya bu görüş açısı altında eğilirken kullanılan ve bu görüş doğrultusunda *bizim tarafımızdan* ortaya atılmış klavuz kavramlardır. İdeal tiplerin kurulma amacı gerçekliği tümüyle kucaklamak değil gerçeklik hakkında kendi görüş açımız ve seçimlerimiz doğrultusunda geliştirilmiş bir yorum ortaya atabilmektir (Özlem, 1990, s.121). Gerçekliği tümüyle ele almadığı için sorun olacağı düşünülmekle birlikte gerçeklik ile ilgili bireylerin görüş ve bakış açısından yola çıkılarak elde edilen kodların yorum süreci aslında abdüksiyon ve de retrödüksiyon kavramlarını anımsatmaktadır. Abdüksiyon (tikeldengelim), tikel olguları belirli bir kavramsal çerçeve veya fikirler bütünü içinde yorumlamak ve yeniden bağlamsallaştırmaktır. Bir şeyi yeni bir biçimde gözleyerek anlama ve yeni bir kavramsal çerçeve içinde yorumlamadır. Bu yaklaşımda temel soru “bir şeyi belirli bir kavramsal çerçeve içinde yorumlamak ona hangi anlamları kazandırmaktadır?” sorusudur. Abdüksiyon, olaylara daha büyük bir bağlamla ilişki içinde anlamlar atfedildiğinde yorumlama süreçleriyle ilişkili klavuz sağlamaktadır. Retrödüksiyon (geri çıkarım), somut olguları betimleyerek ve analiz ederek oldukları şey olabilmelerinin temel koşullarını yeniden kurgulamaktır. Düşünme işlemleriyle ve karşı olgusal düşünmeyle olgular üstü koşullar hakkında

çıkarımlarda bulunmaktadır. Temel sorusu ise “bir şeyin mümkün olması için hangi niteliklerin var olması gerekmektedir?” sorusudur. Empirik alan içinde doğrudan gözlenemeyecek olgular üstü koşullar, yapılar ve mekanizmalar hakkında bilgiler sağlamaktadır (Danermark, vb., 2018, s.135).

Kolektif bilinç ve görünmeyen gerçeklik algısına ilişkin gündelik hayat bilgisine ulaşmak ve bu gündelik hayat bilgisine ulaşmak içinde bireylerin görüşlerine başvurmak oldukça önemlidir. Çünkü izah etme biçimleri ile yapı ve mekanizmalar arasında bir ilişki bulunmakta ve bu ilişki de eleştirel realizm ekseninde ortaya çıkartılmaktadır. Eleştirel realist bir bakış açısıyla aslında bireylerin söylemlerine ve bu söylemlere neden sahip olduklarına kendi bireyselliklerine ve bu bireysellikler içinde görünmeyen gerçeklikler arkasında saklı olan yapı ve mekanizmalara ulaşmak amaçlanmaktadır. Bu bağlamda söylemlerin etkisi ve de çoğu zaman sonucu olan öteki kavramsallaştırmasına ve bu kavramsallaştırmanın nedenlerinden olan önyargıya değinmek, bu önyargının nedeni olan yapı ve mekanizmaları keşfetmek gerekmektedir.

4. Eşitsizlik Biçimleri Çerçevesinde Öteki ve Önyargı Kavramsallaştırması

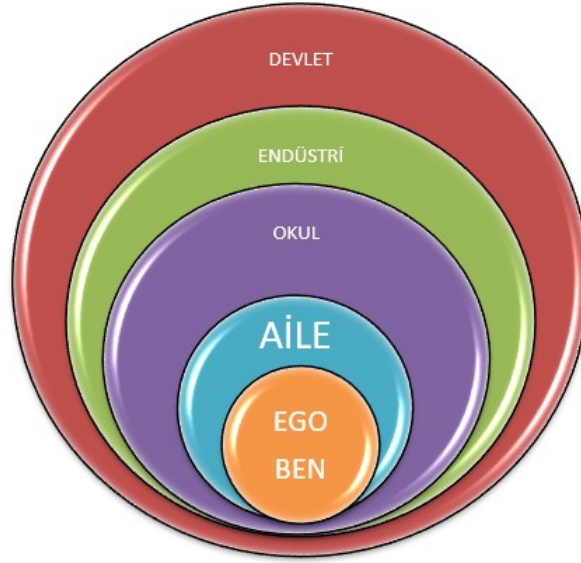
“Eğer biz kendi çevremizde ötekiler de kendi çerçevelerinde yaşıyorlarsa onları nasıl anlayabileceğiz?” (Fay, 2005, s.16). Bu soru kavramsal şemalar ve zihinsel kabuller ile ilintilidir çünkü bir durumu, olayı ya da kişiyi öteki olarak tanımlamak demek anlam şemalarının oluşmasına tüm yolları kapatmak ve yorum sürecini imkânsız kılarak doxaların hâkimiyetine teslim olmak demektir. Bu soru beraberinde farklı bir soruyu getirmektedir: “Birisini bilmek için o mu olmalısınız?” (Fay, 2005, s.22). Biri olmak ya da birisi olarak tanımlanmak bir diğerini meydana getirmektedir. Birisini bilmek için o olmak gerekmemektedir çünkü bilmek aslında bireyin varoluşu ve bu varoluşunu nasıl konumlandığı ile ilintilidir. Fay’a göre (2005, s.43-44) birini hatta kişinin kendi varoluşunu bilmek ve bunu söyleyebilmek için sahip olunması gereken şey duygu değil anlamdır. Başka birisini ya da hatta bireyin kendisini bilmesi için ilişki ve süreçlerin anlamını yorumlama yetisi gerekmektedir. Kısacası Fay’ın da üzerinde durduğu üzere (2005, s.169) kim olduğuna ilişkin anlamların oluşabilmesi için bireyde etkili olan yapı ve mekanizmaları keşfetmek gerekmektedir. Örneğin gelenek kavramı, tarihin kendi biçiminin içinde kayboluşunu yeniden düşünmeye olanak vermektedir (Foucault, 2014, s.34). İnsanların hayatları kendi bağlamlarını yaratmaktadır: Doğum başlangıç ve ölüm son iken arada doğal eklem/düğüm noktaları ile sonuçlar yer almaktadır (Fay, 2005, s.248). Aslında dikkate alınması gereken tek şey “insan” vurgusudur. Hoşgörü ilkesi “onları bizim gibi görün” anlayışını benimserken, insanlık ilkesi “onları anlaşılır görün” anlayışını benimsemektedir (Fay, 2005, s.151). Yapı ve mekanizmaların keşfi dolayısıyla söyleme eklemlenen pratiklerin kırılma noktalarının

dikkate alınması gerekmektedir. Bu anlamda diyalog, bireyin kendisi ile dünya arasında bir karşıtlığı bir ileri geri hareketi veya etkileşimi içermektedir. Her düzen formu ötekiyle ve ötekilikle mücadele etmekte ve diyalogu bir ölçüde önlemektedir. Tahakküm ise diyalogun reddini ifade etmektedir (Falzon, 2001, s.7-8).

Dizi ekseninde terapistin sert ve de önyargılı tavrına karşılık oldukça çekingen ve sıkılgan olan karakterin günlük kaygıları ekseninde başlayan konuşmaları incelendiğinde hem terapistin hem de ana karakterin sahip oldukları önyargıları ve normalleştirme düzeyleri sonucunda söylemlerine yansıyan ötekileştirme durumu söz konudur. Örneğin yengesine yönelik ve bu bağlamda çalıştığı yer ile ilişkili eleştirel bir tutumu, terapistinde danışanına ilişkin öteki algısı söz konusudur. Sonraki aşamalarda terapistin kendi terapistine gidişi ile yine danışanı ile ilgili bir konuşması ve bu konuşma sırasındaki söylemleri dikkat çekmektedir. Terapist hoca ile ilgili konuşmaların onu çok rahatsız ettiğini aslında kadının Sinan beye ilişkin farklı bir yaklaşımının olduğunu ancak bunu bastırıldığını belirtmektedir. Aynı zamanda “içimde kaçamadığım, kurtulamadığım bir öfke var” şeklindeki ifadesi kadının kapalılığa ilişkin eleştirel bir tutumunu yansıtmaktadır. İnsan olarak bu durumun oldukça yanlış olduğunu belirtmekle birlikte aslında çocukluğundan beri bu fikirlerin ona yerleştiğini farklı koşullarda ve farklı ülkelerde yaşayıp eğitim gördüğü için ve de annesinin bakış açısının etkisi ile aslında ülkesine ve insanlara yabancılaştığını belirtmektedir. Ayrıca “çoğunluk ve güçlü olan onlar” söylemi bir ayırım çizgisinin ifadesidir. Bu durum hoca karakterinde de söz konusudur. Vermiş olduğu çiçek metaforu üzerinden sahte ve gerçek algısı yaratmaya çalışmakta ve sahteye ilişkin “yengen üstündeki yağmur damlasını gerçek sanmış ve buna inanmış, buna inananlar cehennemliktir” ifadesi ile “gerçek olan biziz” ifadesi toplumsal bir ayırım ötekileştirme biçimidir. Aile, toplum ve birey eksenli pek çok çatışma durumlarının yansıması görülmekte ve bu çatışma durumlarının sebep olduğu eşitsizlik biçimlerinin nasıl oluştuğu hakkında bilgi verilmektedir. Aslında her karakterin kaçış çizgilerini ve kendilerini farklı gösterme çabalarını görmek mümkündür.

Günlük hayatın izlerinden yola çıkarak birey-birey ilişkisi ekseninde yapı ve mekanizmaları dikkate alan bir durum söz konusudur. Bireylerin izah etme biçimleri ile söz konusu yapı ve mekanizmaların keşif süreci mümkün olmakta buna bağlı olarak da ilişkilerin ve bağlamların dikkate alındığı görülmektedir. Bu ekseninde aslında söz konusu kırılma kesimlerin keşif sürecine de değinmek gerekmekte zira toplum içerisindeki kırılma kesimlerin üzerinde etkili olan önyargılar zamanla meşrulaştırılmakta ve normalleşmektedir. Bu durumun sona ermesi amacıyla bireyi dikkate alan ama yapı ve mekanizmaların farkında olan süreçlerin ele alınması gerekmektedir.

(Elias, 2016, s.13)

Şekil 4. Figürasyonlar ve İlişki Ağları

Figürasyonlar, insanların çoklu bir arada oluşlarını sosyolojik olarak dile getirmeye yarayan bir araçtır (Elias, 2016, s.13). Bu anlamda ilişkisel bir kavramsallaştırma olarak figürasyonlar bireylerin gündelik hayat içerisindeki ilişki ağlarını ifade etmektedir. Lefebvre'nin de üzerinde durduğu gibi (2013, s.14) bireysel bilinçler toplumsal bilinçlere toplumsal bilinçlerde bireysel bilinçlere açılmakta, insan bilinçlerinin çokluğu dünyaya açılmaktadır. Bu yüzden gündelik hayat değişmez bir töz değildir (Lefebvre, 2013, s.71). Buna bağlı olarak gündelik hayatta meşrulaştırmalar ve normalleştirmeler ekseninde oluşan tözler de değişmez bir konumda değildir. Aslında Lefebvre'nin de belirttiği üzere (2013, s.145), töz yoktur; insanlar, edimler, ilişkiler ve (bireysel ve kolektif) bilinçler vardır.

“Aslında her fikir yansızdır ya da öyle olmalıdır ama insan onu canlandırır, ona alevlerini cinnetlerini yansıtır: Sağlığını yitirmiş inanca dönüştürülmüş fikir zaman içindeki yerini alır ve bir olay çehresine bürünür. Mantıktan sara hastalığına geçiş tamamlanmış olur. İdeolojiler, doktrinler ve kanlı şakalar böyle doğar.” (Cioran, 2013, s.7)

Her anlama kaynağında gelenek ve önyargı bulunan bağlamsal ve tarihsel bir süreçtir ve anlama her zaman ufuk kaynaşmasını içermektedir (Hekman, 1999, s.32). Bu anlamda Kuçuradi'nin de üzerinde durduğu (2006, s.16-17) etik değerlendirmeye değinmek gerekmektedir. Değerlendirme karmaşık bir bilgi sorunudur ve üç aşamadan meydana gelmektedir. İlk aşama değerlendirenin ilişkide olduğu kişinin eylemini veya tutumunu anlamasıdır. İkinci aşama bu eylemin yapıldığı koşullar içinde başka eylem olanakları bakımından özelliğini o belli koşullarda doğal olarak neleri sağladığını veya nelere yol açtığını

değınmek gerekmektedir. “Apayrı ülkelerde yaşıyoruz sanki biz bu insanlarla” söylemi Peri karakterine ait olmakla birlikte aslında farklılığın içerisinde saklı bir gerçekliğe işaret etmektedir. Çünkü aynı söylemin yansımalarını çoğu karakterde görmek mümkün olmakla birlikte her birinin üzerinde durmadığı temel nokta insan vurgusudur. Sessiz bir akışın içerisinde insanlar farklılık duygusunu benimsemekte ve bu duygu ekseninde önyargılarına sığınmaktadır ancak herkesin benzer duygularla sahip olduğu göz önünde bulundurularak bunun nedenini ve bu nedenin sebebi olan yapı ve mekanizmaların farkedilmesi gerekmektedir. Bu anlamda yapı ve mekanizmaların etkisi ile oluşan ve bireylerin izah etme biçimlerine yansiyarak söylemlerde, eylemlerde vücut bulun bir diğer eşitsizlik biçimine yani toplumsal cinsiyet ve eril tahakküme değınmek gerekmektedir.

5. Toplumsal Cinsiyet ve Eril Tahakküm

Toplum içinde bireyler, kadın ve erkek olarak yalnızca cinsiyet ayrımı değil, toplumun cinsiyete atfettiği cinsiyet rolleriyle eşitsizliğe maruz kalmaktadırlar. Kadınlar maddi kaynaklar, toplumsal statü, iktidar ve kendini gerçekleştirme fırsatlarını, onlarla aynı toplumsal konumdaki erkeklerden daha az elde etmektedirler (Ritzer, 2014, s.466). “*Eril tahakkümü düşünürken kendileri de tahakkümün ürünü olan düşünme biçimlerine başvurma riskini taşıyoruz.*” (Bourdieu, 2014, s.17). Bu söz ile Bourdieu aslında yalnızca eril tahakküme değil gündelik hayata ilişkin pek çok farkında olunmadan yeniden üretilen düşünme biçimlerini anlatmaktadır. Gündelik hayattaki dilsel kodları düşünmek gerekirse ki aslında çoğu zaman bunlar üzerine düşünülmemektedir çünkü farkında olmadan bir tür yatkınlığa dönüşmektedir. Bu süreç kadın-erkek ile ilintili söylem biçimlerini ve de eylemleri etkilemektedir. Çünkü bireyin düşünme biçimlerinin hayatına olan etkisi aslında ilişkiseldir. Bu anlamda söylemlere yansıyan tahakkümün farkındalığı ve bu farkındalığa ilişkin bir kopuş süreci ve yeniden anlamlandırma gerekmektedir. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet bağlamında düşünüldüğünde ise aynı durum söz konusu olmakla birlikte cinsiyetin bu kopuş sürecine daha kapalı olduğunu söylemek mümkündür. Toplumsal cinsiyet ise kavram olarak bile değişim sürecine yatkınlık göstermektedir. Bu kavramların kısaca tanımlamalarına değınmek gerekirse Slattery’ e göre (2010, s.341) cinsiyet terimi, kadınlar ve erkekler arasındaki fiziksel ve biyolojik farklılıkları ifade etmekten toplumsal cinsiyet, davranışlar ve rollerdeki erkek ve kadın tanımlamalarına yüklenen farklılıkları ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet tartışmasında temel sorun, erkekler ve kadınların toplum içindeki davranışlarının biyoloji tarafından mı yoksa aksine kültür tarafından mı belirlendiği sorunsalıdır. Bu bağlamda biyoloji görüşüne olan görüş tözcü bir yatkınlık içermektedir. Bu yüzden Bourdieu’nun da belirttiği üzere (2015, s.49) toplumsal dünyayı tözcü bir biçimde düşünme eğilimiyle bağları koparmak

gerekmektedir. Çünkü bu tözcü kavramsallaştırma nedeniyle eşitsizlik biçimi oluşmakta bu durum ise tahakküme neden olmaktadır. Tahakküm sürecinin en önemli nedenlerinden biri olan ataerkil düşünce biçimidir ve bu düşünme biçimine karşı olarak ortaya çıkan feminizm, ataerkilliği ortadan kaldırarak ve toplumsal cinsiyet gibi sosyal bölünmelerin doğal bir şey olmayıp güç, ayrıcalık ve tahakkümlerini sürdürebilmek için erkekler tarafından kültürel olarak yaratıldıklarını göstererek kadınları sosyal, politik ve ideolojik açıdan özgürleştirmeyi amaçlaması açısından oldukça önemli bir bakış açısı sunmaktadır (Slattery, 2010, s.138). Bu ekseninde değinilmesi gereken önemli bir nokta ise emek kavramsallaştırmasıdır. Kadının görünmeyen emeği ve de bu emek ekseninde toplumdaki konumu bağlamında üç yere gündeliğe giden bir karakterin aslında toplumdaki çoğu anlamda var olan eşitsizlik biçimlerini anmak gerekmektedir. Kadının tercih etmek zorunda kaldığı iş alanları toplumun aslında kadınlara farklı tercih sunmama durumunu da yansıtmaktadır. Acar-Savran (2013, s.7-8) ikilikleri aşmak onların ötesine geçmenin ancak bu ikilikleri besleyen evrenin sınırlarının dışına çıkmakla mümkün olabileceğini bu anlamda ev emeği ve de karşılıksız emek kavramsallaştırması ile kadınların görünmeyen ev emeğinin özgül niteliğini ortaya çıkarıp nasıl kavramsallaştırması gerektiği üzerinde durmaktadır.

Toplumsal cinsiyet baskısıyla, kadın- erkek eşitsizlik biçimleri iktidar ilişkileri içerisinde kadınların denetlenmesi, kullanılması ve onlara baskı yapılmasında, egemenlik pratiğinde erkeklerin temel ve somut çıkarları vardır (Ritzer, 2014, s.470-471). Toplum içerisinde iktidar ilişkileri yalnızca kadın- erkek ilişkileri içerisinde değil, küçük gruplar arasında da görülmektedir. Bu bağlamda dizi ekseninde düşünüldüğünde abi ve hoca karakterlerinin bir tür iktidar konumunda olduğu görülmektedir. Örneğin “abim minibüse binmemi istemiyor” ya da “adam gibi” söylemleri ele alındığında abi karakterinin iktidar konumu ve ataerkil söylemlerin yansımaları görülmektedir. Bunun yanı sıra her konuda hocayı bir danışma merkezi olarak görme durumu ve onun söylemlerine bağlı olarak hareket etmesi bir tür kontrol mekanizması ve bilgi-güç- iktidar kavramlarını ön plana çıkarmaktadır. Kadın toplumsal hayatta sürekli olarak tahakküm altında olduğundan çoğu zaman farkında olmadan kendine kontrol mekanizmaları belirlemekte hatta bunu kendi isteği dışında gerçekleştirmektedir. Bu kontrol mekanizmalarının ortaya koyduğu bilgi ve buna bağlı olarak güç sorunsalı kadını toplumsal hayatta ikincil konumda tutmaktadır. Ancak dizi ekseninde de görüldüğü üzere kadının farkındalığının oluşması gerekmektedir. Bu bağlamda öncelikle bilgi-iktidar ve güç olarak kendi hayatında yer edinen mekanizmaların hayatına olan etkisini fark etmesi ve bu döngüden kurtulması gerekmektedir. Çünkü iktidar konumunda yer edinen bireylerin dizide olduğu gibi hocanın konuşulanları anlatmasını istemesi gibi kontrol ve yeniden üretimi sağlamak odaklı düşünce yapıları yeniden üretilmektedir. Kadın ve erkek baskısının yanı sıra kadının kadın üzerindeki baskısını da gözlememenin mümkün olduğu dizide ana karakterin yenge karakterine ilişkin bakış açısı ve bu

bağlamda gelişen söylemleri bir tür normalleştirme ve kendine benzetme durumunun ifadesidir. Örneğin ana karakterin terapist ile yengesi hakkında konuşma esnasında “*Sigara içiyor bir de. Evin içinde içiyor. Abim bile içmez*” şeklindeki söylemi bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Stone’a göre (2018, s.90), insanlar ve kurumlar, ödüllendirerek ve cezalandırarak beklentileri dayatmaktadır. Örneğin eğer kızların itaatkâr olması bekleniyorsa, saldırganca davrandıkları zaman cezalandırılacak veya olumsuz karşılıklar almaktadırlar. Dizi ekseninde de söz konusu olan beklenti ve buna ilişkin gelişmesi gerektiği düşünülen bir davranış modelinin gerçekleştiği ya da gerçekleşmediği durumlarda oluşan tahakküm ve ötekileştirme oldukça belirgindir. İncelenen dizide abi karakterinin kız kardeşine: “*Bak o kadına gitmeye başladığından beri Meryem, bir haller, bir terslemeler, küfürlü konuşmalar.*” söyleminde kız kardeşin istenilenin dışında davranması, terslenmesi erkeğin baskın rolüne, çıkarlarına ters düşmektedir. Bu iktidar ilişkilerinin bozulması, kadının denetimden çıkması anlamına gelmektedir. Abi karakteri yeni bir söylemde bulunarak: “*Yok, bitti o iş, bir daha o kadına gidilmeyecek. Konu kapanmıştır. O kadın işi bitti. Bir daha gidilmeyecek.*” Kız kardeşi üzerindeki hegemonyasını devam ettirmektedir. Toplumsal süreçte de erkekler, kadınların üzerindeki kontrolü kaybetmemek adına kadınların meslek seçimleri, eş seçimleri, giyimleri, arkadaşlıkları, nereye ve hangi saatte gittikleri gibi gündelik hayat pratiklerinde etkili rol oynamaya çalışmaktadır. Bazen bu tahakküm sürecini devam ettirebilmek adına kadının haklarına tamamen el koyulduğunu görmek mümkündür. Toplum içinde de gruplar kendileri için buna benzer kontrol mekanizmaları oluşturmaktadır. Kadın-erkek, kadın-kadın, danışan-terapist vb şeklinde devam eden bir döngü içerisinde ve bu ikilikler ekseninde bir hakim olma ve bu hakimiyete bağlı olarak kendi normalini gerçekleştirme çabası mevcuttur. Kadınlar, toplumsallaşma içerisinde ikincil konumda yer almakta, teslim ve sessizlik gibi olumsuz erdemler öğrenmekte, erkekler ise kendisine atfedilen role uygun olarak davranmaya mahkûm edilmektedirler. İtaate yol açan yatkınlıklar gibi, tahakkümde hak iddia etme de tabiatın içinde yazılı bulunmamakta, toplumsallaşma süreciyle inşa edilmektedir. (Bourdieu 2014, s.67) Dizi eksenli üzerinde durulması gereken emek sorunsalını da bu bağlamda incelemek mümkündür. Tarihsel olarak, ücretli iş olarak çalışma nosyonu, - bir iş- ücret, insanların geçim kaynakları arasında ana kaynak olmaya başlayınca ortaya çıktı (Bilton, vd., 2009, s.299). Ancak zamanla bu tanımlama kadın emeği erkek emeği şeklinde bir ayrıma uğrayarak ve bu ayrım kadının emeğinin görünmezliği ile sonuçlanmıştır. Buna bağlı olarak gündeliğe giden ana karakterin emeğinin abi eksenli dikkate alınmadığı hatta engellendiği gözlemlenmektedir. Kadının ev işlerini toplumsallaşma süreci içerisinde görev olarak öğrenmesi incelenen dizide de geleneksel ve modern kültür ayrımında ele alınmaktadır. Geleneksel kültürü yaşayan aile içinde abi karakteri kız kardeşine yönelik “*Midem ekşidi benim. Yufka falan bir şeyler de çıkar. Hadi Meryem.*” söylemde bulunmuştur. Dizide yer alan modern kültürün taşıyıcısı olan kadınlarda ise bu görevlerle ilgili

herhangi bir sorumlulukları olmadığı üzerinde durulmaktadır. Ve bu rollerin yanında geleneksel kültürün benzetiminde kadının erkeğe olan itaatini dizi tekrar tekrar ele almaktadır. “*Abla ben abim malum, valla inan bak ben bugün buraya geldim ne hocanın haberi var, ne abimin haberi var.*”

Meryem, evlere gündeliğe giden ve yaşadığı koşulların dolayısıyla toplumsal pek çok faktörün etkisi ile bastırıldığı duygularından dolayı bayıldığı için terapistte gitmeye başlayan ancak bu konuda pek çok kafa karışıklığının ve çekincesinin bulunduğu bir karakterdir. Burada özellikle Meryem’in bayıldığı mekân ve zamanların incelenmesi gerekmektedir. Çünkü karakter nişan, düğün ve de bir televizyon programı (evlilik konulu) izlerken ve son sahnede yüzük ile karşılaştığında bayılma durumu söz konusudur. Bu durum onun konu ile ilgili bastırıldığı duygularının sağlığına etkisini göstermektedir. Meryem’in öncelikle hocaya danışması ve daha sonra terapistte gelmesi ancak süreçten hocanın haberdar olmak istemesi durumu toplumsal baskıyı anlamak adına önemlidir. “*Yüzük seviyorum bir de abla ben. Evlenmek istiyon mu diye sordun ya. Nişan, düğün olmadı da takılmıyor ya. Bizde pek takılmaz yani laf olur*” bu söylemi ile baskı sürecini ifade etmektedir.

Yasin karakteri yaşadığı toplumsal koşullar düşünüldüğünde o koşulların ve de sahip olduğu bakış açısına uymayan bir işte çalışmakta ve orada daha sonra hocanın kızı olduğu öğrenilen kişi ve arkadaşı ile karşılaştığında onlara şiddet uyguladığı gözlemlenen ataerkil toplum yapısına ilişkin davranış biçimlerinin görülebileceği bir karakterdir. Eşi ise geçmişte yaşadığı olayın etkisi sebebi ile -ki bu olayın yansımaları uzun zaman sonra yeniden ortaya çıktığı öğrenilmiştir- kendisine zarar veren, konuşmayan ve yaşadığı olaydan dolayı aslında kendisini suçlu hisseden bir karakterdir. “*Sen beni o halimle aldın Yasin, vaziyeti dedim sana da.*” Bekaret, toplum içerisinde kadınla ilişkilendirildiğinde her zaman korunması gereken bir mahrem olarak ele alınırken; erkekler üzerinde böyle bir inşa süreci oluşmamaktadır.

Toplum içerisinde kadın ve erkek eksenli tanımlama biçimlerinin oluşturduğu eşitsizlik durumu aynı zamanda pek çok eşitsizliği de beraberinde getirmektedir. Bunlar arasında dizide görüldüğü üzere genel bağlamda toplum içindeki kadın erkek eşitsizliği aynı zamanda geleneksel-modern eşitsizliği olarak da ele alınmaktadır. Geleneksel ve modern ayrımı eksenli kadın tanımlamaları incelendiğinde kadının geleneksel ve modern kültürde tahakküm süreci içerisinde eşitlik ya da eşitsizlik yaşayışı eğitim ve yaşadığı çevre ile ilişkilendirilmiştir.

6. Gündelik Hayat İçerisinde Zaman ve Mekân: Duygu ve Beden İlişkisi

Dizi ekseninde yatkinliklerin kırılması ve ilişkilerin dikkate alınarak anlama vurgusunun yapıldığı görülmektedir. Bu anlamda replikler, jenerik müziği ve son kısımlarda çalan şarkılar ve hatırlatıcı bölümlerin yanı sıra mekan, zaman ve sahne dekorları ile çatışmalar işlenmektedir. Söz konusu olan çatışmalar pek çok alanda görülerek farklı karakterlerin farklı yaşam tarzlarına vurgu yapılmaktadır. Toplumsal ilişkiyi uyum ve çatışma kavramlarına göre de tanımlamaktadır. Uyumun kaynağı vaat ve uzlaşım iken toplumsal ilişki insanların kültürel anlamı olan eylemlerin belirme ortamı veya çerçevesidir. Toplumsal ilişki hiçbir zaman statik ve kapalı değildir aynı zamanda tam ve uyumlu bir nitelik taşımamaktadır (Özlem, 1990, s.157-158). “Kadın temsili” ve “cinsiyetlerin çatışması” gibi temel ayırım noktalarının yanında “etnik köken”, “kuşak çatışması”, “sosyo-ekonomik farklılaşmalar” söz konusudur. Bu çatışmaların dışında söylenmemiş sessizleştirilmiş bedenler içinde sıkışan duygulara da dikkat çeken dizi bu duygular ekseninde bireylerin yaşamlarına nasıl etkilediğini ya da yaşantılarının aslında duygularına nasıl yansıdığını göstermektedir. Farklı gibi görünen ama aslında aynı olan bir hayatın izlerini sunan dizini insan vurgusu söz konusudur. Bu yüzden bu bölüm içerisinde zaman, mekân ve ritim kavramları üzerinde durulmakta ve daha sonra beden ve duygu ilişkisine değinilmektedir. Öncelikle dizinin başlığı üzerinde durmak gerekirse aslında hem ülkeye yönelik farklılık altında bir sevgi anlamı söz konusu iken bir yandan da aslında görünenin altında görünmeyen bir başka sebebin olabileceği vurgusu ya da başka bir anlamı olacağını da anlamak mümkündür. Gadamer anlama nasıl mümkün olur? sorusunu temel almakta ve bütün anlamının lingüistik olduğu anlamının bu nedenle dil ortamı içinde incelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Gadamer etkili tarihsel bilinç ufukların kaynaşması olarak işlendiğinde vuku bulan bir fenomenin tesbitini yapar ve o ufuk kavramını belirli bir bakış açısından görülebilen her şeyi içine alan vizyon sahası olarak tanımlamaktadır (Hekman, 1999, s.140-141). Anlam ve sembolik bağlar topluluğunu bir benzeşme ve ayna oyununu yerleştirmek olanağını veren ya da bir kolektif bilincin üstünlüğünü birlik ve açıklama ilkesi olarak ortaya çıkaran zihniyet ya da akıl kavramları da böyledir (Foucault, 2014, s.34). Başlık kavramsallaştırmasının yanı sıra anlam ve dil ilişkisi buna bağlı olarak da kavramlar oldukça önemlidir. Diller bağımsız varoluş alanları değildir, tarih bağımlıdır. Teoriler ve modeller arasındaki fark buradan kaynaklanmaktadır. Kavramlar ise bir modelin değil de bir teorinin kavramı olarak belirmiş iseler tarih ve kültür bağımlılıklarını gizlice taşımaktadır (Çelebi, 2004, s.3). Düşünme düzeni kavramsal bir düzen olarak yöneldiği gerçeklikten farklıdır. Kant *bizden* bağımsız halleriyle şeylerin doğasının bilinebileceğini onlar hakkında kendinde şey terimini kullanarak belirtmektedir. Gerçekliğin kendisi değil bu gerçekliğin düşünme düzeni içinde aldığı biçime yönelmektir (Özlem, 1990, s.33).

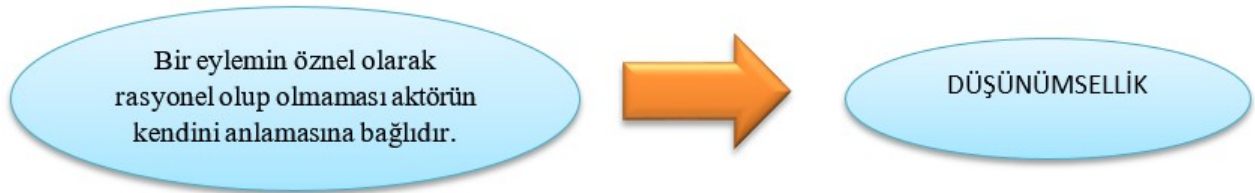
Ekinimizin yeşermesi için sadece bugünün yağmurlarından değil öteden beri var olan pınarlarımızın yeraltında bir yerlerde sessizce ama gelişigüzel alan sularından da yararlanmamız gerektiğini ekinlerimizin sulanmasında yer altı sularımızdan en azından yararlanma imkânlarımızın araştırılmasının gerekli olduğunu düşünüyorum (Çelebi, 2004, s.44).

Bütün bir ilişkiler sistemini pratik olarak gerçekleştiren söylemdir ve söylemin kullandığı ya da kendilerine yer verdiği ifade etme halleri eğer sadece tarihsel olumsuzlukların bir serisi tarafından yan yana konulmamışsa onun bu ilişkiler demetini sürekli bir biçimde kullanması demektir (Foucault, 2014, s.70). Bu yüzden gündelik hayat başta olmak üzere pek çok alanda yapı ve mekanizmaları keşif sürecinde söylemin etkisi oldukça fazla olduğundan söylemin çözüldüğü anlara odaklanmak ve bu anlar içerisindeki çıkış yollarını keşfetmek gerekmektedir. Söylem işaretlerin toplamıdır ve söylemi öncelikli kılan ona ufkunu sağlayan ilk şeydir, söylem ifadeler olarak yani tikel varlık biçimlerini ortaya çıkararak bir işaretler demeti bütünüyle kurulmaktadır (Foucault, 2014, s.131). Bu anlamda tikel vurgusu ve tikelden yola çıkarak yapı kavramsallaştırmasına gitmek mümkündür. Söylemin sistemleştiği alanların ve kavramlar içerisindeki oyun durumlarındaki varoluş biçimlerini keşfetmek bu anlamda önemlidir. Bu noktada bilinç söylem ve bilinç ilişkisine değinmek gerekirse Schopenhauer’a göre tüm bilinç aslında yanlış bilinçtir. Bir zamanlar dendiği gibi dil nasıl ki fikirleri başkalarından saklayabilmek için varsa bilinç de hayatın bütün beyhudeliğini *bizden* gizlemek üzere vardır (Eagleton, 2012, s.68). Dil ve bilinç arasındaki bu gizli anlaşma aslında kurumlar arasında da söz konusudur çünkü diziye yeniden dönmek gerekirse, aile ve eğitim kurumlarının bireyler üzerindeki etkilerinin yansımaları onların hayata bakış açıları başta olmak üzere öteki kavramının oluşum süreçlerinde de etkilidir. Adorno’ya göre sosyolojik olan ile psikolojik olan arasında bir bağ vardır. Ancak hiçbirini diğerine indirgenemezdir. Çünkü birey çelişkileriyle birlikte bir bütünlüğü ve toplumdaki farklılığı temsil etmektedir. Bilinç dışının dili üzerinde durmakta ve toplumun dili ile bilinç dışının dili birbiriyle bağlantılıdır ancak farklı yapılardır (Delaloğlu, 2001, s.46). Normlara nedensel güç atfetmeye yeni normların ontolojik statüsünü belirlemeye dönük en yaygın strateji onları kolektif temsiller olarak tanımlamaktır (Öğüt, 2019, s.78). Bu kolektif temsiller içerisinde yer alan kurumlar aslında yatkinlikler ile anlaşma içerisinde olduklarıdır. Kurumsal doxa’nın bedenselleşmesinde ritüel pratiklerde kritik momentleri teşkil etmektedir. Bunlar kimi zaman gündelik anlarda cisimleşir, selamlaşmalar bir kurul toplantısı bir moral konuşması toplu yemek toplu bayramlaşma bir kutlama ve ödül töreni (Öğüt, 2019, s.133). Semboller ve ritüeller vasıtasıyla gerçekleşen bedene dâhil olma bedene nakşolma hadisesi dışarıdakiler üzerinde damgalar ve izler olarak cereyan eder ve kurumlar damgalanmaktadır (Öğüt, 2019, s.141). Dizi ekseninde gelenek, sosyo kültürel ve ekonomik açıdan farklı yaşam biçimleri sunulmaktadır ve bu farklı yaşam biçimlerinin temel problematiği sessizleştirilen

bedenler içerisindeki iletişim engeli olarak görülmektedir. Söz konusu olan durumu her karakter ekseninde gözlemek mümkündür ancak özellikle Meryem ve abisinin konuşmaları bu noktada son derece önemli bir konudur. İnsanlar anlamayı engelleyen duvarlarla birlikte yaşamaktadırlar ve bu duvarlar çoğu zaman iletişim engeli olarak görünür kılınmaktadır. Farklı yaşamların vurgusunun altında aslında benzer kırılma noktaları yönelik bir vurgu söz konusudur ve Türkiye’nin bakış açısını yansıtmaya farklı bir ifade ile hatırlatmaya çalışmaktadır. Oldukça gerçekçi bir bakış açısı ve bireyler arasında kopukluklar bulunmaktadır. Örneğin tamamlanmamış cümleler, korku ve baskının hâkim olduğu zamansal süreçlerde kadınların nasıl sessizleştirildiğini gözlemek mümkündür.

Vücut hantal bir mekanizmadır ve biz vinç içinde oturan biri gibi onun içine tünerez. Gerçeklik ya anlamlandırmaya hiçbir dayanak noktası göstermeyen bir kaya yüzeyidir ya da gösterenlerin gizemli bir titreşimi. Gölgesi ve geçicidir ama aynı zamanda keskin uçların ve ağırlıkların ezici bedensel ağrıların ve parçalanmış kemiklerinde mekânıdır (Eagleton, 2012, s. 88).

Foucault’un insani varlıkları dünyanın içinde var olan aktif bedenlerdir ve bu tarzda dünyada olmak bütünüyle ve kaçınılmaz bir şekilde başka güçlerin etkisine ve dönüştürmesine Foucault’nun belirttiği gibi bütünüyle tarih tarafından damgalanmış olmaya açık olmak demektir (Falzon, 2001, s.69). Foucault’a göre ben pratikleri genelde bireylerin kendileri vasıtasıyla kendi bedenlerinde ruhlarında davranışlarında belirli sayıda operasyonları gerçekleştirmelerine imkân veren teknikleri gerektirmektedir (Falzon, 2001, s.101). İnsanın benliği kimliği anlamındaki imajı, bilgilerin, genel bilme düzeyinin gelişmesiyle birlikte dönüşüp durmaktadır. Bu bilgi süreci ise olaylar arasındaki bağlantılardan tümüyle habersiz diye varsayılan insanlık durumundan bilgisizliğin gitgide azalmasına, insanların buldukları ve geliştirdikleri bağlantıları ifadeye yarayan sembollerin gerçeklikle gitgide daha çok örtüşmesine doğru yol almaktadır (Elias, 2000, s.100).

Şekil 6. Düşünümsellik Kavramsallaştırması

Bedenin varlık sürdürdüğü zaman ve mekân kavramsallaştırmasına değinmek gerekirse; Elias’a göre zaman, “var olan bir şey değil” onun *bizim* toplumsal, tarihsel bir *eserimiz* olduğunu belirtmektedir. Peki, zaman *bizim zihnimizin* bir imgesi ise gerçekteki olaylarla değişimlerle bağlantısı nedir? Elias, zamanın

izini toplumsal ilişkilerde ve tarihsel gelişim içinde sürmektedir. Zaman incelemesi her uygarlaşma adımının tarihsel bir sürecin kaçınılmaz kısıtlamalarını da içermektedir. Zaman üzerine düşünmek kendi algılarımız üzerine düşünmek uygarlaşma meselesine göreceli bakmak ve bireysel özgürlüğün toplumsal belirlenmişlikten bağımız düşünülemezliğini görmek anlamına gelmektedir (Elias, 2000, s.1).

Ölçüsüz ve ölçülemez olan zamanı ölçmek istersiniz. Davranışlarınızı ve hatta ruhunuzun yolunu saatlere ve mevsimlere göre ayarlamak, belirlemek istersiniz. Zamandan kıyasında oturup akışını izlediğiniz bir ırmak yaparsınız. Oysa içinizdeki başsız ve sonsuz olan yaşamın başsız ve sonsuzluğunun ayırdındadır. Bilir ki dün bugünün anısından başka bir şey değildir. Bilir ki içinizdeki şarkı söyleyen ve düşünen hala yıldızları evrene saçan o ilk anın sınırları içinde yaşamaktadır (Cibran, 2020, s.34).

İnsanlar zaman ve mekân içine yerleştirilmişlerdir ve bu dört boyutlu alan içinde yerleri ve tarihleri belirlenebilir. Beşinci boyut onların yaşadıkları yapıp ettikleri her şeyi bu sembolik evrende hareket ettikleri ve birlikte yaşadıkları insanlarla kurdukları ilişkileri belirlemekte ve bu boyutun besbelli bir temsilcisi de dildir. Sembollerin içerikleri, kavramlar ya da iletişim içindeki anlamı dediğimiz şey yani iletmek istenen düşünce yani insanların birbirleri ile ilişkilerinde bilinçlerinden süzülüp geçen ve biçime kavuşan her şey beşinci boyuta girerler; elbette mekân ve zaman kavramlarının günümüzdeki anlam ve işlevleri de bu boyutun içinde yer almaktadır (Elias, 2000, s.171). Saatler insanların normlaştığı bu anlamda sosyal düzlemde belirlenmiş süre edimlerini temsil ederler. Saatler, insanların kendilerini içinde buldukları sosyal, biyolojik ve fiziksel süreçlerin silsilesi içinde sosyal ilişkilerini ve faaliyetlerini düzenlemelerine yardımcı olduğudur (Elias, 2000, s.13-14). Dizi eksenli mekân zaman kavramsallaştırmasına değinmek gerekirse farklı mekânlarla birlikte belirgin olmayan bir zaman dilimi ve çoğu zaman kapalı bir hava koşulunun ve de aslında genelde yağmurlu sakın sisli bir görünüm içerisinde mekân geçişleri söz konusudur.

Dizinin sonlarındaki şarkılara eşlik eden Ferdi Özbekendir ve bu şarkılar ile arşiv görüntülerinin yanı sıra yeşilçamı andıran bir izlenimi anımsatmaktadır. Berkun Oya'nın kaleme aldığı ve de yönettiği bir dizi olan Bir başkadır, geçmiş yıllara ait kesitlerle de burada ve şimdiye geçmiş ile vurguda bulunmaktadır. Bu anlamda zaman ve mekân, ritim ve beden buna bağlı olarak da duygu ile ilişkili kavramlardır. Lefebvre; biyolojik, psikolojik ve sosyal nitelikteki ritimlerin analizinde gündelik hayatın kavranması bağlamında mekân ve zaman anlayışları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Müzik meta ölçü medya siyasal denetim ve şehir konularının hepsi güçlü bir etki yaratacak şekilde ortaya konulmaktadır. Ritim

zaman anlayışından özellikle de tekrar olgusundan ayırıştırılamamaktadır (Lefebvre, 2018, s.8-9). Müzik toplumsal bilinç üzerinde uyutucu bir etki bırakmakta ve günlük yaşamda sürekliliği güçlendirerek ve şeyleşmiş yapısı unutkanlığı teşvik etmektedir (Delaloğlu, 2001, s.79). Lefebvre melodi, armoni ve ritim kavramlarının üçünün de zamanın belli bir anına bağlı olduğunu melodinin zamansal ardılık içindeki bir notalar silsilesiydi armoni aynı anda ses çıkaran notalara bağlıydı ritim ise notaların ve onların görelî uzunluklarının yerleşimiydi (Lefebvre, 2018, s.14). Adorno’ya göre müzik tarihsel bir görüngüdür ve müziğin bir süreç olarak diyalektik analizini şöyle yapmaktadır: 1.) üretim, yaratma 2.) yeniden üretim, 3.) algılama (Delaloğlu, 2001, s.77). Ritim zamanı gösteren ve onları birbirinden ayıran niceliksel özellikler ve unsurlar ile bütünlükleri ilişkilendiren bütünlükleri oluşturan ve bütünlüklerden ortaya çıkan niteliksel özellikleri ve unsurları birleştirmektedir (Lefebvre, 2018, s.33). Ritimlerin teorisi bedenî deneyimi ve bilgisi üzerine kurulur, kavramlar aynı anda hem sıradan hem de sürprizlerle dolu plan bilinmeyene ve yanlış anlaşılmiş olana dair bu bilinçten bilgiden kaynaklanmaktadır (Lefebvre, 2018, s.95). Ritim yaşantıya dâhil olur ama bu bilinene de dâhil olduğu anlamına gelmemekte, ritimlerin çoğunun farkına ancak bir düzensizlikten rahatsız olmaya başladığı zaman farkedilmektedir. Ritim beraberinde farklılaşmış bir zamanı nitelemiş bir süreyi getirmekte ve aynı şey tekrarlar, kesmeler ve kaldığı yerden devam etmeler içinde söylenebilmektedir (Lefebvre, 2018, s.104).

Kendi varoluşumuzun bile bilincine varmadan önce oldukça uzun bir süre boyunca her birinin karmaşık geçmişleri olan ve onlardan çok daha karmaşık bir yapıya ve çok daha eski bir tarihe sahip bulunan bir toplumun üyeleri durumundaki başka bireylerle ilişkilerimizden derinden etkilenmişizdir; bilinçli seçimler yapabilecek duruma geldiğimizde bizden önce gelmiş sayısız kuşakların yaşamları boyunca belirli bir gelişme derecesine erişmiş bulunan bir dilin kalıplarını çoktan kullanıyoruzdur (Magee, 1990, s.63).

Bireyin kendi varoluşu ile zaman-mekân-ritim ekseninde bedeni arasındaki ilişkide duygu önemli bir duraklama noktasıdır. Hatta çoğu zaman diğer kavramların sebebi ve sonucu konumunda yer alan duygu Spinoza’nın ifadesi ile etkileme ve etkilenme gücü şeklinde tanımlandığında dünyaya açıklığı vurgulaması ve bu anlamda duygulanımsal olarak değişimden başlamak ile ilişkiden başlamak kavramları ön plana çıkmaktadır (Massumi, 2019, s.9-10). Duygu çoğu zaman beden içerisinde gizli olmakla birlikte eylem potansiyelinde görülmesi olanaklı olan dinamik ve bedenî eklemlenen bir boyutun göstergesi olarak hem insana özgü hem de insanın dışında gerçekleşen özgürlük ve de tutsaklık anlarını andıran konumdadır. Bu anlamda çoğu kez denetleme mekanizması olarak işlev görmektedir. Denetleme mekanizması üzerinde duran Deleuze, her şeyin denetim noktalarıyla ilgilidir ve hareket etmekte özgürsünüz ama birkaç adım

arayla her yerde bir denetim noktası kurulmuştur. Denetlenen şey ise geçiş yani erişim hakkıdır. Bunun yanı sıra duygu mekanizmalarının da var olduğunu aynı zamanda onların da denetlendiğini belirtmek gerekmektedir. Denetim noktaları sistemi, attığınız her adımda bilginin bir araya getirilmesini sağlamakta ve çevrimiçi hareketleri modüle ederek gündelik hareketlerin yanı sıra boş zaman etkinliklerinin değer üreten bir emek biçimine dönüşmektedir. Deleuze ve Guattari hareketin bu şekilde sermayeleştirilmesini akış artı değeri şeklinde ifade etmektedirler (Massumi, 2019, s.42). Her düzen formu ötekiyle ve ötekilikle mücadele eder ve diyalogu bir ölçüde önler. Ötekiliğin bütünüyle aşıldığı yerler diyalogun bütünüyle ortadan kaldırıldığı tahakküm durumlarının doğduğu yerlerdir. Tahakküm diyalogun radikal reddidir (Falzon, 2001, s.8). İnsanlar empoze edilen kurallara direnebilir onları çiğneyerek aşabilmekte ve yeni düşünce ile eylem biçimleri yaratarak onları empoze edebilmektedirler. Sıraları geldiğinde bu yeni organizasyon formları direniş ve çiğneme eylemiyle karşı karşıya kalabilmekte ve dolayısıyla bu süreç kendisi vasıtasıyla hayat formlarının hem doğduğu hem de dönüşüme uğratıldığı sürekli açık uçlu bir diyalogu ortaya çıkarmaktadır (Falzon, 2001, s.16-17). Denetim mekanizmaları ve duygu arasındaki ilişki bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda oluşan tahakküm süreci aslında diyalog ekseninde aşılması mümkün hale gelmektedir. Yaşamda yeni bir duruma girildiğinde ve yeni bir kişiyle karşı karşıya gelindiğinde geçmişin önyargılarını ve insanlarla önceki deneyimler de getirilmektedir ve bu önyargılar yeni kişiye yansıtılmaktadır (Magee, 1990, s.60). Foucault bütün konumların sonlu ve kısmi oldukları hiçbir konumun mutlak tarzda hâkimiyet kurmadığını sosyal hayat içinde rekabet eden konumların agonizmini sürekli ve açık uçlu tartışmalarını vurgular. Ben ile öteki arasındaki açık uçlu somut diyaloga doğru gerçek hamlede bulunur. Onun diyalog anlayışı maddi diyalog anlayışı birbiriyle somut sosyal etkileşimlerine angaje sonlu tecessüm etmiş varlıkların diyalogudur. Tahakküm somut gündelik diyalogun kendisinden gündelik hayat içinde yer alan güçlerin etkileşiminden ve mücadelesinden tarihsel olarak doğan bir şey kesinlikle birliklerin tesisinin ötekinin aşılmasının karakterize ettiği bir şeydir (Falzon, 2001, s.137-138).

Dizi ekseninde abi ve hoca karakterleri denetim mekanizmaları ve tahakküm ekseninde tanımlamak mümkündür. “*Hocaya dedin mi terapiste gittiğini?*” ile “*Hocaya yalan laf mı konuştun*” şeklindeki söylemleri ve sonrasında hocaya bu bilgiyi aktarması aslında kontrol mekanizmalarına işaret etmekte ve erkeğin kadın üzerindeki tahakküm sürecini ifade etmektedir. Bu durum kadınlar üzerinde kontrol eksenli oluşan tahakküm sonucunda bastırmaya ve sürekli bir açıklama ya da hesap vermek zorunda hissetmesine neden olmakta, aynı zamanda da korku duygusunu harekete geçirmektedir. Bu durum Meryem karakterinde de gözlemlenmekle birlikte zamanla değişen düşüncelerinden dolayı aslında farkındalık düzeyinin artmaya başladığı ve bu tahakkümü eleştirmeye başladığı da gözlemlenmektedir. Ancak genel olarak bakıldığında

söz konusu olan süreç içindeki duygu korku ekseninde şekillenmektedir. Bu durum daha çok abi karakteri ekseninde gelişmektedir. Burada üzerinde durulması gereken temel nokta hoca karakteri ile ilgili toplumsal kabullerin aslında bireylerin zihinde yer etmesinden kaynaklı olarak hocanın çok fazla etkin olmasına gerek kalmadığı görülmektedir. Keskin sınırlarını ikna ve rıza ekseninde ama bu ikna ve rıza sürecini de oldukça görünmeyen bir şekilde gerçekleştirmektedir. Aslında kendi içerisinde de bu karakterin açmazlarının olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü bu karakter karavanının üzerinde örtülü olan deniz manzarasından da anlaşılacağı üzere ona yüklenen ya da toplum tarafından hoca kavramına yüklenen sınırlardan kurtulmak istemekte ve bu sınırları daha sonra kaldırmaya çalışmaktadır. Farklı bir ifade ile aslında çoğu karakter gibi bastırıldığı duyguyu yaşama kararı almaktadır. Bu durumu hocanın kızından da gözlemek mümkündür çünkü aslında bu karakterinde ailesinden çekindiğinden dolayı istediği bir tercih yapmadığı görünmeyen bir baskıyı hissettiğinden ya da *hocanın kızı olma* durumundan dolayı kısacası toplumsal etki sebebiyle böyle bir seçim yaptığı ancak zamanla onunda değiştiği gözlemlenmektedir. Bu duruma benzer bir şekilde Ruhiye karakterinin “*öldüğünü duyunca ferahladım sonra sıkıntı çöktü üstüme*” ile “*biz çocuktuk sen değildin*” söylemi incelendiğinde ilk söylemde karakterin yüzleşemediği duyguların hayatına olan etkisini ve diğer söyleminde ise yüzleşmenin gerçekleştiğini görmek mümkündür. Karakter yaşadığı olay sebebiyle toplumsal önyargılarında etkisiyle eşine karşı suçluluk duygusuna da sahiptir. Meryem ve Peri karakterlerinin de bastırdıkları duygular sebebiyle birbirlerine ilişkin oluşturduğu önyargılı tavırlardaki değişimlerde bahsetmek gerekirse öncelikle her iki karakterinde başlarda yüzleşmek ya da bastırdıkları duygunun bilinmesini istemedikleri gözlemlenmektedir. Meryem’in “*Şifa bulmaya geldim, dedikodu yapmaya gelmedim*” söylemi ile Meryem’in getirdiği böreği yemediği için Melisa karakterinin Peri’ye söylediği “*İnsanların geldiği bir yer var. Kendileri mi karar veriyor. İnsanların geldikleri bir ortam var. İnsanların sosyal alt yapı ve kültürleri var. Onlara kendileri gibi davranmalarına izin ver*” şeklindeki söylemi sonrasında Peri karakterinin takındığı sert üslup ve tavır da aynı şekilde yüzleşmek istemediği ya da bastırıldığı duygu ile karşılaşma sürecini ifade etmektedir. Daha sonra her ikisi de bu durumu aşmaya başladıkları bir dönemde Meryem’in “*iyileştin Meryem bir daha gelme diyeceksin diye korkuyorum*” şeklindeki ifadesi hem korku hem de güven duygusunun oluşmaya başladığına işaret etmektedir. Bu anlamda Peri karakterininde aslında belirttiği şekilde ifade etmek gerekirse “*Bastırdığımız konuşamadığımız duygular var. Bu durum sağlık problemine sebep oluyor. Su nasıl taşın üzerindeki çatlağını mutlaka bulur bu da öyle. Hayatımızın belli döneminde duygusal bakımdan tıkanıdığımızı hissederiz. Sanki bütün hisler kafese tıkmış gibi olur. Bu durum çevreyi-sağlığı etkiler. Duygular gerekli ve faydalıdır. Tüm duyguları hissetmek için kendimize izin vermemiz kim olduğumuzu tanımlayıp ne hissettiğimizi bulmaya yarayacak köprülerdir duygular. Duygularımızı bastırmak üzerimize yük olur.*

Olumsuz etkisini sağlığını bozulmadan anlayamayız”.

Kaygı, korku, telaş-gündelik telaş, baskı, kontrol, yabancılaşma, güven vb gibi pek çok duygu ile her alanda ve her anlamda karşılaşmak mümkündür. Dizi ekseninde de çoğu duygunun var olduğu görülmektedir ancak değişim ve dönüşümün kaçınılmazlığı gibi duyguyu anlamak-hissetmek ve en önemlisi de yaşamın da önemli olduğunu belirtmek gerekmektedir. Çünkü duygu ilişkisel bir kavramsallaştırma ve gündelik hayat başta olmak üzere insan olarak yaşanan her anda pek çok duygu ile bazen aynı anda karşılaşmaktadır. İnsanı birey olarak da toplum ekseninde de oldukça etkileyen duygu çoğu zaman sebep ve sonucu da ifade etmektedir. Bireyin varoluşunu anlamlandırmasında kültürel duygu kodlarının varlığı yadsınmamaktadır.

7. Sonuç

Gündelik hayat çoklu gerçekliklerin olduğu birey sayısı kadar gerçekliğin ve de anlamların olduğu yatkinlikler çevrili bir şekilde sürekli yeniden üretilen bir alandır. Söz konusu çoklu gerçekliklere yönelik ilişkisel bir bakış açısının değil de tözcü bir yaklaşımın benimsendiği durumlarda oluşan çatışma durumları hem birey hem toplum ekseninde oldukça zor bir sürece yol açmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken çoklu gerçekliklere ilişkin saygı çerçevesinde gelişen bir diyalog sürecidir. Bir başka ifade ile bireyler aslında ne kadar çok gerçeklik düzeyi ile karşılaşır ve de ne kadar çok diyalog içerisinde bulunursa söz konusu ötekileştirme biçimi ve eşitsizlik durumunun oluşması engellenecektir. Bireyler bu karşılaşmalar içindeki ilişkisel süreçlere dâhil oldukça ‘öteki’ algısından sıyrılarak varoluşa odaklanacak ve ayrımsal bir bağlam şeması oluşturma davranışından uzaklaşacaklardır. Bu bağlamda çalışma ekseninde Türkiye toplum yapısına ilişkin bir çerçeve sunan dizi düşünüldüğünde toplumsal ayrımların yaşantı dolayısıyla bireylerin gerek gündelik hayat söylemleri gerekse de eylemleri düşünüldüğünde aile başta olmak üzere eğitim gibi kurumların yanı sıra bireyin yaşamına dâhil olan tüm faktörlerin ve de bireylerin onun hayatında ve hayata ilişkin bakış açısında etkili olduğu gözlemlenmektedir. Habitusun yaşantı ekseninde şekillendiğini belirtmek bu anlamda oldukça önemlidir çünkü bireyin yatkinlikleri sınıfsal olarak ifade etmek yerine yaşam koşullarına içkin olduğunu belirtmek gerekmektedir. Söz konusu olan yaşam biçimleri ve sahip olunan söylem ve bilginin eyleme yansıyan zamanları göz önünde bulundurulduğunda *Bir Başkadır* dizisi tanımak ya da tanımamak eksenli şekillenmektedir. Bireylerin yaşamına dâhil olmakla ilişkili olan tanıma ve anlama süreci söz konusu olmadığında strotiplerin oluşmasına neden olmakta ve bu strotiplerin de toplum içerisinde eşitsizlik biçimlerini yarattığını söylemek mümkündür. Gerek karakterler ve yaşamları gerekse de dizi ekseninde çalan müzikler, mekânlar ve zamansal durumlar göz

önüne alındığında söz konusu eşitsizlik noktalarını hissetmekle birlikte aslında insana olan vurguyu ve bu vurguya bağlı olarak da *biz* duygusunu hissetmek mümkündür. Bu anlamda çalışmanın insan ve insanın duyguları, yaşantısı, söylemleri ve eylemleri ile hayata dâhil olma çabasını ve de anlama sürecinin gerçekleşmesini sağlayacak olan tanımanın ne derece önemli olduğu vurgulanmaktadır. Tanıma ve anlama süreci bireyin kendisine yönelik olarak da gerçekleşmesi gerekmektedir. Çünkü çoklu gerçeklikler arasında birey pek çok duygu ile de karşılaşmakta ve bu duygularının yansımalarını kendisi ekseninde ancak anlamlandırabilmektedir. Bu anlamda tanıma öncelikle bireyin kendisi ile başlayan bir sürece işaret etmekte, varoluş ve duygu anlamlandırmasına ilişkin kendini keşfetme ve anlam katma farkındalığı ile sonuçlanmaktadır. Dizi ekseninde aslında genel olarak bu memlekette düşüncelerin ve duyguların bastırıldığı, sessizlikle birleştirildiği, kutuplaşma ve kimlik çatışması ile temsillerin ön planda olduğu *biz* duygusu yerine çelişkilerin vurgulandığını söylemek mümkündür. Tıpkı çoklu gerçeklikler gibi dizi ekseninde de çoklu gerçeklikleri ve çoklu anlamların olduğu gözlemlenmektedir. Bu anlamda vurgulanması gereken şey ise farklı konuların, bireylerin, diyalogların birbirlerini dönüştüreceğidir. Kültürel, bireysel ya da sınıfsal başkalık söylemi yerine insan vurgusunun ve yaşam dünyalarının karşılıklı tanıma sürecine dahil olması gerekmektedir. Bu tanıma süreci ile birey öncelikle kendi iç dünyasına dönerek kendi farkındalığını yaratma, özsaygısını kazanma ve dolayısıyla da bireysel farklılıklara saygı duyarak geçmiş yaşantıların getirdiği kimlik çatışmaları, kutuplaşmalar, ötekileştirmeler döngüsünden sıyrılacaktır.

Kaynaklar

- Acar Savran, G. (2013). *Beden Emek Tarihi: Diyalektik Bir Feminizm İçin*. İstanbul: Kanat Yayınları.
- Balkız, B., Ögütte, V. S. (2012). Peter L. Berger ve Thomas Luckmann'ın “Gerçekliğin sosyal inşası” teorisi ve eleştirisi. *Sosyoloji Dergisi*, 27, 33-49.
- Baudrillard, J. (2005). *Simülarklar ve Simülasyon*. Oğuz Adanır (Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bakewell, S. (2016). *Varoluşçular Kahvesi: Özgürlük, Varoluş ve Kayısı Kokteylleri*. Emre Gözgülü (Çev.) İstanbul: Domingo Yayınları.
- Berger, P., Lucmann, T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*. Vefa Saygın Ögütte (Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P., Lawson, T., Skinner, D., Stanworth, M., Webster, A. (2009). *Sosyoloji*. Kemal İnal, Yeliz Kartal, Nurgök Özkale, Kasım Toraman, Yağmur Özkan, Ali Rıza Güngen (Çev.). Ankara: Siyasal Basın Yayın.

- Bourdieu, P. (2015). *Pratik Nedenler*. Hülya Uğur Tanrıöver (Çev.). İstanbul: Hil Yayınları.
- Bourdieu, P. (2014). *Eril Tahakküm*. Bediz Yılmaz (Çev.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Buchanan, L. (2014). *Deleuze ve Guattari'nin Anti-Ödipus'u: Okuyucu Rehberi*. Fahrettin Ege, Hakan Erdoğan (Çev.) Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Cevizci, A. (2017). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cibran, H. (2020). *Ermiş*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Cioran, E.M. (2013). *Çürümenin Kitabı*. Haldun Bayrı (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Collins, R. (2015). *Sosyolojide Dört Ana Gelenek*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Çelebi, N. (2004). *Sosyoloji ve Metodoloji Yazıları*. Ankara: Anı Yayınları.
- Danermark, B., Ekstrom, M., Jakobsen, L., Karisson, J. C. (2018). *Toplumunu Açıklamak: Sosyal Bilimlerde Eleştirel Realizm*. Ümit Tatlıcan (Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Delaloğlu, B. (2001). *Frankfurt Okulunda Sanat ve Toplum*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Eagleton, T. (1990). *Edebiyat Kuramı*. Esen Tarım (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eagleton, T. (2012). *Hayatın Anlamı*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Elias, N. (2016). *Sosyoloji Nedir?* Oktay Değirmenci (Çev.). İstanbul: Olvido Kitap.
- Elias, N. (2000). *Zaman Üzerine*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Esgin, A. (2018). *Gündelik hayat sosyolojisi: Tarihsel süreç ve temel ilkeler*. A. Esgin, G. Çeğin (Ed.). Gündelik Hayat Sosyolojisi: Temalar, Sorunsallar ve Güzergahlar. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Fay, B. (2005). *Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi: Çokkültürlü Bir Yaklaşım*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Falzon, C. (2001). Foucault ve Sosyal Diyalog: Parçalanmanın Ötesi. Hüsametdin Arslan (Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Fletcher, A. J. (2016). Applying Critical Realism in Qualitative Research: Methodology Meets Method. *International Journal of Social Research Methodology*, 20(2), 181-194.

- Foucault, M. (2013). *Güvenlik, Toprak, Nüfus*. Ferhat Taylan (Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (2014). *Bilginin Arkeolojisi*. Veli Urhan (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2019). *Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları: Yorumcu Sosyolojilerin Pozitif Bir Eleştirisi*. Ümit Tatlıcan, Bekir Balkız (Çev.). Bursa: Sentez Yayınları.
- Goffman, E. (2014). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Goffman, E. (2019). *Etkileşim Ritüelleri: Yüz Yüze Davranış Üzerine Denemeler*. Adem Bölükbaşı (Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Halbwachs, M. (2018). *Kolektif Hafıza*. Banu Barış (Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Hekman, S. (1999). *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik: Mannheim, Gadamer, Foucault ve Derrida*. Hüsmettin Arslan, Bekir Balkız (Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Kivinen, O., Piironen, T. (2012). *Pragmatist metodolojik ilişkilencilğe doğru*. G. Çeğin, E. Göker (Ed.). Tözcülüğün Tasfiyesi: İlişkisel Sosyolojide Temel Yaklaşımlar. Ankara: Nota Bene Yayınları.
- Kuçuradı, I. (2006). *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Lefebvre, H. (2010). *Gündelik Hayatın Eleştirisi III: Moderniteden Modernizme (Gündelik Hayatın Meta Felsefesi)*. Işık Ergüden (Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2013). *Gündelik Hayatın Eleştirisi II: Gündelik Hayat Sosyolojisinin Temelleri*. Işık Ergüden (Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2018). *Ritimanaliz: Mekan, Zaman ve Gündelik Hayat*. Ayşe Lucie Batur (Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Magée, B. (1990). *Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı*. İstanbul: Remzi Kitabevi Evrim Matbaacılık.
- Massumi, B. (2019). *Duygu Politikası*. (Çev.) H. Erdoğan. İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Öğütte, V. S. (2019). *Kurumların Sosyal Gerçekliği: İlişkisel Realist Bir Yaklaşım*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Özlem, D. (1990). *Max Weber'de Bilim ve Sosyoloji*. İstanbul: Ara Yayıncılık.

- Politis, H. (2012). *Kierkegaard Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Powell, C., Depelteau, F. (2015). Giriş. G. Çeğin, A. Esgin (Ed.). *İlişkisel Sosyoloji: Ontolojik ve Teorik Yönelimler*, Ankara: Phoenix Yayınları.
- Ritzer, G. (2014). *Sosyoloji Kuramları*. Himmet Hülür (Çev.). Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Slattery, M. (2010). *Sosyolojide Temel Fikirler*. Ümit Tatlıcan, Gülhan Demiriz (Çev.). İstanbul: Sentez Yayınları.
- Schrag, C. O. (2006). *Heidegger Felsefesinde Fenomenoloji, Varlıkbilim ve Tarih*, G. Ateşoğlu (Der.). Varoluşçuluk, Fenomenoloji, Ontoloji. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Stone, A. (2018). *Feminist Felsefeye Giriş*. Yonca Cingöz, Bilge Tanrıseven (Çev.). İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Tatlıcan, Ü., Çeğin, G. (2014). *Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği*. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, Ü. Tatlıcan (Ed.). *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekin, F. (2014). Peter L. Berger’in yabancılaşma anlayışı: Diyalektik bilincin kaybı. *Beitulhikme An International Journal of Philosophy*, 4(2), 29-48.
- Thorpe, C. (2015). *İlişkisel bir sosyolojik paradigma uygulamak için eleştirel stratejiler: Bourdieu ve vahşi sosyolojik teorik mücadeleler*. C. Powell ve F. Depelteau (Ed.). *İlişkisel Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler*, Ankara: Phoenix Yayınları.
- Vonderberghe, F. (2012). Gerçek ilişkiseldir: Pierre Bourdieu’nün üretken yapısalcılığının epistemolojik bir analizi, G. Çeğin, E. Göker (Ed.). *Tözcülüğün Tasfiyesi: İlişkisel Sosyolojide Temel Yaklaşımlar*, Ankara: Nota Bene Yayınları.
- Wallace, R. A., Wolf, A. (2012). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Leyla Elburuz, M Rami Ayaz (Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Makale Bilgi Formu

Yazar(lar)ın Notları: Bu çalışma gündelik hayat bağlamında “Bir Başkadır” dizisinin eleştirel realist bir bakış açısı ile değerlendirilmesidir.

Yazar(lar)ın Katkıları: Makaleye tüm yazarlar eş katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar(lar) tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: “Gündelik Hayat Ekseninde “Bir Başkadır” Dizisinin Eleştirel Realist Bir Bakış Açısı İle Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde “*Universal Journal of History and Culture*” hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk yazarlara aittir.

Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın Kuruluşunda Maliye Nazırı Cavit Bey'in Rolü

Haluk Şengül¹

Özet: İttihat ve Terakki Partisi'nin öne çıkan isimlerinden biri olarak Türk siyasi tarihine giren Maliye Nazırı Cavit Bey, siyasi, sosyal ve iktisadi konulardaki tecrübesiyle Osmanlı Devleti'nin son dönemine damgasını vurmuş önemli bir düşünür ve devlet adamıdır. II. Meşrutiyet'in ilanından Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Osmanlı Devleti'nin çeşitli kademelerinde görev alan Cavit Bey, bu süre zarfında üstlendiği maliye nazırlığı göreviyle İttihat ve Terakki Partisi'nin ekonomi politikalarının belirlenmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Osmanlı Devleti'nin, Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle birlikte karşılaştığı ekonomik sıkıntılar bilhassa Osmanlı Bankası ile yaşanan problemler üzerine 1917 yılının başında Cavit Bey'in öncülüğünde Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası adıyla sermayesi milli olan ilk finans kurumu kurulmuştur. Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kurulmasına rağmen varlığını belirli bir süre daha devam ettirmiş ve 1927 yılında Türkiye İş Bankası ile birleştirilmiştir. Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın ömrü kısa olmasına rağmen Türkiye'de milli bankacılığın gelişmesine büyük bir katkı sağlamıştır. Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nin milli ekonomi oluşturma yolunda önemli gelişmelerinden biri olan Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın önemi ve Cavit Bey'in bankanın kuruluşundaki rolü ele alınmıştır. Ayrıca milli iktisat düşüncesinin Türk toplumundaki etkileri de ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Maliye Nazırı Cavit Bey, Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası, Tarih

Minister of Public Finance Cavit Bey Role in The Establishment of The Ottoman Credit National Bank

Abstract: Minister of Public Finance Cavit Bey, who entered Turkish political history as one of the prominent figures of the Committee of Union and Progress Party, is an important thinker and statesman who has left his mark on the last period of the Ottoman State with his experience in political, social and economic issues. Cavit Bey, who served in various levels of the Ottoman State from the second constitutional era to the end of the First World War, took influential role in determining the economic policies of the Committee of Union and Progress Party with his position as minister of public finance, which he undertook during this time. The name of Ottoman Credit National Bank first financial institution was established under the leadership of Cavit Bey at the beginning of 1917, on the basis of the economic difficulties faced by the Ottoman Empire with the entry of the First World War, especially with the Ottoman Bank. Although Ottoman Credit National Bank was established in the last period of the Ottoman Empire, it continued its existence for a certain period of time and was merged with Türkiye İş Bank in 1927. Despite the short life of the Ottoman Credit National Bank, it made a great contribution to the development of national banking in Turkey. In this study, the importance of the Ottoman Credit National Bank which was one of the important developments in the way of creating a national economy in the Ottoman Empire, and the role of Cavit Bey in the establishment of the bank were discussed. In addition, the effects of national economic thought on Turkish society were tried to be revealed.

Keywords: History, Minister of Public Finance Cavit Bey, The Ottoman Credit National Bank

¹Sakarya Üniversitesi, Tarih Bölümü, Sakarya, Türkiye, haluk.sengul@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6249-9052

1. Giriş

II. Meşrutiyet, Osmanlı Devleti'nde yapılan bir reform hareketinden ziyade askeri ve sivil bürokrasi tarafından yürütülen planlı bir modernleşme hareketidir (Kansu, 2017, s.36). II. Meşrutiyet'in ilanı ile Osmanlı Devleti'nde uzun yıllardır süregelen geleneksel bir devlet anlayışı yerine daha demokratik ve özgürlükçü bir devlet anlayışı kurulmak istenmiştir. Bu amaçla; eğitimden kültüre, spordan siyasete kadar çoğu konuda özgürlüklerin alanı genişletilmiştir. Anayasa, seçim, parlamento, muhalefet, iktidar gibi demokrasinin temel ilke ve kavramları ile tanışılmış, devlet içerisinde Osmanlı vatandaşlığı bilinci oluşturulmak istenmiştir (Artuç, 2008, s.82). Fakat II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı Devleti'nde yaşayan etnik ve dini unsurları birer zenginlik olarak gören anlayış yerini Trablusgarp Savaşı ve Balkan Savaşları'nda alınan mağlubiyetler sonrasında milliyetçi düşüncelere bırakmıştır. Yaşanan savaşlar sonucunda Anadolu'ya gelen milyonlarca göçmenin meydana getirdiği ekonomik bunalım kamuoyunda büyük infiallere neden olmuş ve bu durum Osmanlı toplumunda Türkçülük düşüncesinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Osmanlı kamuoyunda oluşmaya başlayan Türkçülük düşüncesi ekonomik yaşamda da kendini göstermiş ve milli iktisat düşüncesi benimsenmiştir. Yabancı ve azınlıklara karşı yerli malı kullanımı teşvik edilmiş, ekonominin her alanında milli bir burjuva sınıfı oluşturulmaya çalışılmıştır (Kazgan, 2017, s.31-32).

Milli bir burjuva sınıfı oluşturmak amacıyla bu süreçte yapılan en önemli girişim ekonomik boykotlar olmuştur. Azınlıklara ve yabancılara karşı yürütülen boykotlar kısa zaman zarfında olumlu sonuçlar vermeye başlamış, toplumun önemli bir bölümünü oluşturan işçi ve esnaf gibi kesimleri kucaklayarak etkilerini arttırmıştır. Böylelikle azınlıklara ve yabancılara karşı yürütülen ekonomik bağımsızlık yüksek bir sesle dile getirilmeye başlanmıştır (Koraltürk, 2011, s.43). Aslında azınlıklara ve yabancılara karşı yürütülen boykotların sosyolojik yönleri de olmuştur. İttihat ve Terakki hükümeti yapılan boykotlarla bir taraftan azınlıkları Osmanlı Devletine karşı ihanet etmekle suçlarken bir taraftan da milli iktisat söylemiyle Müslüman Türk toplumuna dayanışmayı aşılama çabasına çalışmış, milletleşme sürecindeki en mühim organik bağın milli iktisat olduğuna inanmıştır. Türkçü Osmanlı aydınlarının milli iktisat ile ilgili dergi ve gazetelerde çıkan yazılarında yapılan bu girişimlerin etnik yönü öne çıkarılmaya çalışılmıştır. Türk Yurdu ve İktisadiyat Mecmuası gibi dergilerde Türkçü aydınlar Türklerin bir millet olabilmesi için gerekli olan en önemli öğelerin başında milli iktisatın olduğunu vurgulamışlardır (Taştan, 2017, s.104-105). Dönemin öne çıkan Türkçü aydınlarından ve İttihat ve Terakki Partisi'nin ideologlarından Ziya Gökalp, İktisadiyat Mecmuası'nda yayımlanan bir makalesinde milli iktisatın öneminden şu şekilde bahsetmiştir:

“Bazı kavimlerde idari bir merkezîyet olduğu halde siyasi ve toplumsal bir merkezîyet olmaz. Bu örneğe uygun olan bir kavim çağdaş bir kavim özelliğini alamayarak bir cemaatler topluluğu halini alır. Böyle bir memlekette her cemaat ayrı grup halini aldığından gerçek anlamda bir iş bölümü oluşmaz. Çünkü iş bölümü, ancak müşterek duyguların hâkim olduğu toplumlarda meydana gelir. Ortak bir vicdana sahip olmayan cemaatler arasındaki iş ayrılığı ancak karşılıklı bir asalaklıktan ibarettir. Böyle bir memlekette üretenler ile tüketenler birbirine denk vaziyette olmaz. Bundan ötürü bazı kavimler dışarıdan bir millet haline geldikleri halde henüz milli iktisat safhasına dâhil olmamış bulunurlar. Türkleri uluslararası medeniyetlerin tesirinden kurtaracak, milli kültüre ve bir millet kavramına sahip olmalarını sağlayacak olan şey milli iktisattır.”

diyerek millet olabilmenin önceliğinin milli iktisat olduğu vurgulamıştır (Gökalp, 1981, s.81). Yine bu dönemde ön planda olan Türkçü aydınlardan Yusuf Akçura da burjuva vurgulu milli iktisat söylemini şu şekilde tarif etmiştir: *“Muasır bir devletin temelinde burjuva sınıfı vardır. Müreffeh devletler burjuva sınıfının, bankerlerin ve iş adamlarının omuzları üzerinde ortaya çıkmıştır. Türkiye’deki milli uyanış Türk burjuvazisinin de doğuşudur. Türk burjuvazisinin doğal tekamülü akamete uğramadan sürerse Türk devletinin sağlam temeller üzerinde kurulmasının teminat altına alındığını söyleyebiliriz.”* (Ahmad, 2017, s.59). Ancak milli iktisat söyleminin hayata geçmesi ve bilinçli bir şekilde ilerleyebilmesi Birinci Dünya Savaşı yıllarında mümkün olmuştur. Savaş yılları, ekonomik bağımsızlığı sağlamakla birlikte milli bir burjuva sınıfı meydana getirme çabalarına da sahne olmuştur. Bu çabalar birçok şirketin kurulmasına katkı sağlamıştır. Savaşın devam ettiği yıllarda İttihat ve Terakki hükümeti, esnafla örgütlenme yoluna gitmiş ve bu şekilde hem hükümet ile esnaf arasındaki ilişkiyi güçlendirmiş hem de savaşın ağır koşullarının üstesinden gelmeye çalışmıştır (Şener, 1990, s.220-221).

Savaş yıllarında başlayan ekonomiyi millileştirme çabaları bankacılık alanında da görülmeye başlamıştır. Nitekim, İttihat ve Terakki hükümeti para politikalarının belirlenmesinde en büyük engel olarak banknot ihraç imtiyazına sahip yabancı sermayeli Osmanlı Bankası’nı görmüştür. Çünkü Osmanlı Bankası’nın, hükümetin uzun süredir talepte bulunduğu finansman ihtiyacını sonuçsuz bırakması banka ile hükümet arasındaki ilişkileri kopma noktasına getirmiştir. Bu durum devletin para politikasına yön verecek ve kamu finansmanına yardımcı olacak gerçek anlamda milli bir bankaya olan ihtiyacını bir kez daha göstermiş ve Osmanlı Bankası’nın yerini alacak milli sermayeli bir bankanın kuruluş sürecini hızlandırmıştır (Oktar ve Varlı, 2009, s.8). Milli bankanın kurulmasına yönelik ilk girişim 1916 yılında başlamıştır. Tanin gazetesinin başyazarı olan Hüseyin Cahit Bey öncülüğünde etkili bir kampanya süreci başlatılmış, Osmanlı

kamuoyuna böyle bir bankanın gerekliliği benimsetilmeye çalışılmıştır. Hüseyin Cahit Bey, Tanin gazetesinde kaleme aldığı bir yazısında milli bir bankanın ülkenin kalkınmasına sağlayacağı katkıyı şu şekilde savunmuştur: “*Milli banka toplayacağı sermaye ile büyük bir kuvvet oluşturarak iktisadi girişimlere ortak olacak, hem memleketimiz hem de insanımız bu durumdan ayrı ayrı istifade edecektir.*” Milli bankanın kurulabilmesi için Tanin gazetesinde başlatılan kampanya kısa zaman zarfında diğer gazeteler tarafından da benimsenmiştir. Ekonomik bağımsızlığın sağlanabilmesi için böyle bir kuruluşun zorunluluğundan söz edilmiş, Osmanlı vatandaşları *iktisadi cihad*'a davet edilmiştir.

1917 yılının başında İttihat ve Terakki hükümeti bankanın kurulmasına yönelik gerekli izinleri aldıktan sonra bankayı kurma görevini Maliye Nazırı Cavit Bey'e vermiştir. Maliye Nazırı Cavit Bey, kurulacak olan milli bankanın Osmanlı ekonomisinin gelişimi için zaruri olduğunu vurgulamıştır. Yaşanan bu gelişmeler neticesinde Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası 11 Mart 1917 tarihinde resmen kurulmuştur (Toprak, 2017, s.257-259). Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın kurulmasıyla ekonomik sıkıntıların giderilmesi amaçlanmıştır. Millilik karakterinin sağlanabilmesi amacıyla banka sermayesine sadece Osmanlı vatandaşlarının katılabileceğine dair şart koşulmuştur. Ayrıca Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'na yabancı bankalar karşısında varlığını sürdürebilmesi için birtakım imtiyazlar da verilmiştir (Eroğlu, 2008, s.76).

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin son döneminde ekonomiyi millileştirme çabalarının bir sonucu olarak kurulan Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası ve bankanın kuruluşunda büyük katkıları olan Maliye Nazırı Cavit Bey'in rolü ele alınmıştır. Ayrıca çalışmada sırasıyla; II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı ekonomisi, Osmanlı ekonomik yaşamında oluşmaya başlayan milli iktisat düşüncesi ve bu düşüncenin Türk toplumundaki etkilerine de değinilmiştir.

2. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Ekonomisi ve Milli İktisat Düşüncesinin Doğuşu

1908 yılından sonra iktidara gelen İttihat ve Terakki Partisi'nde ekonomi politikaları konusunda değişik görüşler olduğu bilinmektedir. Bazı parti mensupları Osmanlı Devleti'nin kalkınabilmesi için ağırlığın tarıma verilmesini ve liberal ekonomi politikalarını savunurken, partinin önemli bir kesimi ise ağırlığın yerli sanayiye verilmesini ve korumacı ekonomi politikalarını savunmaktaydı. Ancak yapılan uluslararası antlaşmalar (kapitülasyonlar) Osmanlı Devleti'nin bağımsız bir ekonomi politikası uygulamasına imkân tanımıyordu. Bu nedenle parti içinde ekonomi politikaları üzerine yapılan tartışmaların Birinci Dünya Savaşı'na kadar etkisi olmamıştır. Öte yandan İttihat ve Terakki Partisi iktidara geldiğinde

Osmanlı maliyesi oldukça kötü bir vaziyetteydi. Bir taraftan artan dış borçlar diğer taraftan da Düyun-u Umumiye'nin devlet içinde devlet görünümü oluşturması Osmanlı maliyesini zayıf göstermekteydi (Bozkurt, 2020, s.168-170). Osmanlı ekonomisinde ise gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının ağırlığı hissedilmekteydi. Mevcut ekonomik durum gayrimüslimlere fayda sağlamaktaydı. Gayrimüslimler farklı zanaat dallarında ustalaşırken Müslüman Türk toplumu gayrimüslimlerin tüketicileri konumundaydı. Bu sayede gayrimüslimler zengileşerek varlıklı hale geldi. Fakat gayrimüslimler zengileşirken bir yandan kazandıkları paraları Osmanlı Devleti'nin aleyhine kullanıyordu. Bilhassa Osmanlı vatandaşı olan Rumlar, kendi aralarında topladıkları paralarla Yunanistan'ı kalkındırarak Osmanlı Devleti'ne ihanet ediyordu. Yaşananlar gayrimüslimlere karşı olumsuz bir bakış açısının oluşmasına neden oldu. Bu bakış açısı 1912-1913 yılları arasında meydana gelen Balkan Savaşları sonucunda Müslüman Türk toplumunun geneline yayılarak gayrimüslimlere karşı ekonomik boykot fikrini gündeme getirdi (Çetinkaya, 2015, s.172-173).

Yapılan boykotlar, Müslüman Türk toplumu içerisinde ekonomik bir uyanış gerçekleştirdi ve Osmanlı ekonomisinin millileşmesine olumlu katkı sağladı. Fakat mevcut Osmanlı ekonomisi Avrupa'nın ileri gelen ekonomileriyle rekabet edecek seviyede değildi. Bu nedenle İttihat ve Terakki hükümeti milli bir burjuva sınıfı oluşturmak amacıyla çalışmalarını hızlandırdı. Dönemin öne çıkan gazeteleri ve dergilerinde Müslüman Türk vatandaşlarına sadece ticarete değil sanayi ve finans alanında da etkili olmaları yönünde çağrılar yapıldı. İlk aşamada hükümet yetkilileri Osmanlı Devletini içinde bulunduğu durumdan kurtarmak amacıyla milli bir iktisat politikası oluşturma kararı aldı. Bu amaçla belirli niteliğe sahip olan fabrikalara birtakım imtiyazlar sağlamak amacıyla “*Sanayinin Terakkisi hakkında kanun layihası*” çıkarıldı. Sonrasında sanayi alanında yatırımları teşvik etmek amacıyla “*Teşvik-i Sanayi Kanun-i Muvakkati*” adıyla bir kanun daha çıkarıldı. Çıkarılan bu kanunlarla kurulması planlanan fabrikalara belirli oranda arazi tahsisi, birtakım vergilerden muafiyet ve fabrikalarda kullanılmak amacıyla yurtdışından getirilen araç ve gereçlere gümrük işlemlerinde kolaylık sağlandı. Hükümetin ekonomik anlamda gerçekleştirdiği olumlu gelişmelere rağmen milli sanayinin oluşturulmasındaki en büyük engel kapitülasyonlardı. Kapitülasyonlar kaldırılmadan milli iktisat politikasının yürürlüğe girmesi ve milli bir ekonomi oluşturulması mümkün gözüküyordu (Semiz, 2019, s.368-370).

Kapitülasyonların kaldırılması konusunda ilk girişim 1909 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek'i ilhakı sonrasında gündeme gelse de Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na girene kadar kapitülasyonları kaldıramamıştı. Bunun en önemli sebebi Birinci Dünya Savaşı öncesinde İttihat ve Terakki hükümetinin ittifak çabası içine girdiği devletlerin mali, askeri ve teknik konularda yapılacak yardımı kapitülasyonların kaldırılmaması şartına bağlamasıydı. Sonuç olarak Osmanlı Devleti kapitülasyonları 9 Eylül 1914 tarihinde Padişah tarafından da onaylanan bir iradeyle kaldırabilmiştir. İrade

şu şekildeydi: “*Osmanlı Devleti’nde ikamet etmekte olan yabancılar hakkında uluslararası hukuk hükümleri dairesince işlem yapılmak üzere şimdiye kadar verilen mali, iktisadi, adli ve idari kapitülasyonların tüm yabancılar ile ilgili izin ve hukuki ayrıcalıklarının kaldırılması ve hükümsüzlüğü bakanlar kurulu kararıyla uygun görülmüştür. İş bu irade-i seniye 18 Eylül 1330 (1 Ekim 1914) tarihinden itibaren geçerli olacaktır. İş bu irade-i seniyenin uygulanmasında bakanlar kurulu yetkilidir.*” Kapitülasyonların kaldırılmasıyla Osmanlı Devleti, uzun yıllardır üzerindeki ağır bir yükten de kurtulmuş oldu. Osmanlı devlet erkanında kapitülasyonların kaldırılması büyük bir memnuniyetle karşılandı. Kamuoyunda ise kapitülasyonların kaldırılmasıyla “*Türkiye Türklerindir*” sözü söylenmeye başlandı (Elmacı, 2005, s.60, 71-72). Osmanlı basınında ise kapitülasyonların kaldırılması bayram havası oluşturmuştu. İkdam gazetesinin 12 Eylül 1914 tarihide çıkan “*Kapitülasyonlara Dair*” başlıklı haberinde:

“*Uhud-ı Atika (kapitülasyonlar) mevcudiyet-i milliyeye, Türkiye’nin siyasi, iktisadi ve adli terakkiyatına her vakit birçok mani zuhur etmekteydi. Bu haksızlığın refi ile Türkiye’nin istiklal-i tammını temin için hükümet-i hazıra tarafından ibraz olunan azim ve karar gayet ciddi ve samimi olmuştur*” şeklinde bir beyanatta kapitülasyonların kaldırıldığını duyurmuştu (İkdam 30 Ağustos 1330/12 Eylül 1914 No: 6307). Tasviri Efkar Gazetesi ise 10 Eylül 1914 tarihinde “*Heyet-i Siyasiye-i Devlet ve Ümmetin En Muazzam Günü*” başlığıyla kapitülasyonların kaldırıldığını okuyucularına bildirmişti. Haberin alt başlığını ise: “*İmtiyazat-ı Ecnebiyenin fesh ve ilgası kifayetinin suret-i katiyye ve resmiyette takdirinin istihbar edilen cihetle mevcudiyet-i siyasiyemizin en mühim bir günü*” şeklinde atmıştı (Tasvir-i Efkar 28 Ağustos 1330/10 Eylül 1914 No: 1195). Aynı gün yabancı devlet yetkililerine kapitülasyonların kaldırıldığı diplomatik bir nota ile bildirildi. Kapitülasyonların kaldırılması Avrupalı devletler tarafından hiç hoş karşılanmadı. Hatta İran bile bu duruma tepki gösterdi. İtilaf Devletleri ve Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’ndaki müttefiki olan Almanya, İtalya aracılığıyla Osmanlı Devleti’ne bir protesto notası gönderdi. Yapılan uygulamanın tek taraflı olduğunu ve kapitülasyonlar gibi uluslararası bir antlaşmanın taraf devletlerle görüşülmeden kaldırılamayacağını bildirdi. İttihat ve Terakki hükümeti ise bu konuda kesinlikle taviz verilmeyeceğini ve alınan kararın bir ekonomik bağımsızlık olduğunu taraf devletlere ilettiler. Gerçekten de kapitülasyonların kaldırılması Osmanlı Devleti için tam bağımsızlık anlamına geliyordu. Alınan karar İttihat ve Terakki hükümetinin ekonomik bağımsızlığı gerçekleştirebilmek için fiili mücadeleye başladığını gösteriyordu. Birinci Dünya Savaşı bu durumu gerçeğe dönüştürmek için bir fırsat oldu (Akşin, 2014, s.425-426).

Kapitülasyonların kaldırılmasıyla ilk olarak yabancı anonim ve sigorta şirketlerinin ayrıcalıklarına son verildi. Yabancı şirketlerden Osmanlı ticari hukukuna uymaları ve Osmanlı tüzel kişiliğini kazanmaları istendi. 1916 yılından itibaren yabancı şirketlerin tabi olduğu *ad valorem* vergi tarifesi kaldırılarak *spesifik*

vergi tarifesine geçildi. Aynı yıl ihracat heyeti kuruldu ve savaş yıllarında ülkenin ihtiyaç duyabileceği stratejik ürünlere ihracat yasağı getirildi. Osmanlı lirasının spekülatif hareketlere maruz kalmasını engellemek ve piyasa değerini korumak amacıyla 1917 yılında Kambiyo İşlem Merkez Komisyonu oluşturuldu. Ayrıca İttihat ve Terakki Partisi'nin İaşe Bakanı ve İstanbul Murahhası olan Kara Kemal'in denetiminde Heyet-i Mahsusa-i Ticariye adıyla bir teşkilat kuruldu. Bu teşkilat aracılığıyla kurulması planlanan milli şirketler için bir fon oluşturuldu. Savaş yıllarında ülke içinde temel ihtiyaç malzemeleri karneye bağlanarak karaborsa ve istifçiliğinin önüne geçilmeye çalışıldı. Devletin belirlediği fiyat dışında satış yapanlar tespit edilerek Divan-ı Harb-i Örfi'ye sevk edildi. İttihat ve Terakki hükümeti savaş yıllarında ekonominin hemen hemen her alanında devletin etkinliğini arttırmaya çalıştı. Ancak dört yıllık savaş döneminde psikolojik ve spekülatif etmenlerden ötürü İttihat ve Terakki hükümeti milli iktisat politikasını tam anlamıyla hayata geçiremedi. Bunun en önemli sebebi toplumda mesleki ahlakın olmamasından kaynaklanmıştır (Toprak, 1985, s.744-747).

3. Milli Banka Fikrinin Gündeme Gelmesi ve Maliye Nazırı Cavit Bey'in Banka'nın Kuruluşundaki Rolü

İttihat ve Terakki hükümeti, İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra ülkenin ekonomik sorunlarıyla ilgilenmeye başlamıştı. Ülke çıkarlarının dünya ekonomisiyle uyumlu bir şekilde gelişmediği ve Osmanlı ekonomisinin yabancı ekonomik kuruluşların denetiminde olduğu görüldü. Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinin ulusal niteliğe sahip devlet bankaları vardı. Osmanlı Devleti'nde ise bu tarz bir görevi yerine getirebilecek ulusal nitelikte bir devlet bankası yoktu. Osmanlı Devleti'nde, devlet bankası olarak yetkilendirilen kurum Tanzimat'tan bu yana Osmanlı Bankasıydı. Osmanlı Bankası ise yabancıların kontrolünde ve sadece ismi Osmanlı olan bir niteliğe sahipti. Bu durum ülke içerisinde eleştirilmekteydi. Osmanlı Devleti'nin ekonomik bağımsızlığını tam olarak gerçekleştirebilmesi için milli devlet bankasına ihtiyacı vardı. Fakat bu tarz bir girişimin Avrupalı Devletler tarafından engellenmek isteneceği de kestirilebiliyordu. Balkan Savaşları sonrasında milli banka fikri güçlense de bu fikir Birinci Dünya Savaşı'na kadar siyasi mahiyette kaldı. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla olaylar farklı yönde gelişmeye başladı ve savaş ortamı milli banka fikrini daha da güçlendirdi (Toprak, 2016, s.81-83). Osmanlı Devleti'nin, Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere ve Fransa karşısında Almanya'nın yanında savaşa girmesiyle bankacılık sistemi bilhassa Dersaadet Tahvilat Borsası'nın Paris ve Londra borsalarıyla olan ilişkilerini resmiyetten çıkarıp gayri resmi hale getirmişti. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nde faaliyet gösteren yabancı bankaların azınlıkların ırkçı politikalarını destekler tavır almaları İttihat ve Terakki hükümetinin milli

banka kurulabilmesi için geniş halk desteği almasına imkân sağlamıştı. Bu duruma Çanakkale Zaferinin ülke içerisinde oluşturduğu coşku ve 1916 yılında Alman devlet tahvillerinin değer yitirmesi de büyük katkı sağladı (Al ve Akar, 2014, s.83-85; Kazgan, 1997, s.203). Milli bankanın kurulmasına yönelik kamuoyunun verdiği desteğe rağmen en önemli sorun Osmanlı ekonomisinin vaziyetiydi. Osmanlı ekonomisi savaşın başlamasıyla birlikte artan askeri harcamalar yüzünden devamlı bütçe açığı vermekteydi. Savaşın ortaya çıkardığı durum ise dış borçlanma olanağını tamamen ortadan kaldırmıştı. Hükümet bu durumda Alman hazine bonoları ve Almanya'dan sağlanan kredileri karşılık göstererek 6 tertip kaime ihracına gitti. Karşılığı olmaksızın ihraç edilen 7. tertip ile birlikte toplam 161.1 milyon Osmanlı liralık kaime ihraç edildi. Böyle bir ortamda Maliye Nazırı Cavit Bey 'in öncülüğünde finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla milli banka kurulabilmesi için ilk girişimler başlatıldı (Akyıldız, 2003, s.316-331; Oktar ve Varlı, 2009, s.13). 19 Aralık 1916 tarihinde bankacılık işlerini görmek amacıyla Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası adıyla bir bankanın kurulmasına karar verildi. Bankanın kurulabilmesi için gereken iç ve dış münasebetleri gerçekleştirme görevi Maliye Nazırı Cavit Bey'e verildi. Cavit Bey, gerekli bağlantıları gerçekleştirdikten sonra Hüseyin Cahit Bey ve Tevfik Bey ile birlikte bankanın kuruluş dilekçesini 25 Aralık 1916 tarihinde Ticaret ve Ziraat Bakanlığına sundu (Yılmaz, 2009, s.72). Dilekçe şu şekildeydi: “Şuray-ı Devlet Maliye ve Nafia (Bayındırlık) dairesince düzenlenen ve heyet-i umumiye tarafından 12 Kânunuevvel 1332 (25 Aralık 1916) tarihide yazılan dilekçeye gereğince merkezi Dersaadette olmak kaydıyla dört milyon Osmanlı lirası sermaye ve otuz yıl müddetle Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın nizamnameye uygun bir şekilde Biga (Çanakkale) mebusu Cavit Bey ve arkadaşları tarafından kurulması münasip görülmüştür. Adı geçen bankanın kurulmasına ilişkin işlemlerin yerine getirilmesi için Ticaret ve Ziraat Bakanlığı yetkilendirilmiştir.” (T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., İ.DUİT.,112/17, 1917, s.2). 27 Aralık 1916 tarihinde Ticaret ve Ziraat Bakanlığı tarafından yapılan değerlendirme sonrasında 1 Ocak 1917 tarihinde çıkarılan bir İrade-i Seniyye ile Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın Cavit Bey ve arkadaşları tarafından kurulmasına ruhsat verildi. (T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., İ.DUİT.,112/17, 1917, s.1) 5 Ocak 1917 tarihinde Cavit Bey'in başkanlığında bankanın genel esaslarını belirlemek amacıyla ilk toplantısı yapıldı. Toplantıda şu kararlar alındı:

1-Bankaya olacak katılımın başarılı olabilmesi için süre 20 Kânunusaniden 1 Mart'a kadar uzatılacaktır.

2-Her bölgeye seçilmiş temsilciler gönderilecektir. İstanbul'da oluşturulacak bir heyet ise genel işleştiren sorumlu olacak ve büyük oranda propaganda yapacaktır.

3-Hükümetin bankaya olan katılım payı mümkün olduğu kadar az olacaktır.

4-İleride eğer banka ile ilgili beklentiler beklenenden aşağı olursa Osmanlı Devleti'ndeki anonim

şirketler bankaya ortak olabilecektir.” Toplantı sonrasında alınan kararlar kamuoyuyla paylaşıldı ve Cavit Bey bankanın memleket için hayırlı olması temennisinde bulundu (Cavit Bey, 2015, s.321).

Fakat Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası ile ilgili yapılan bunca girişim ve hükümetin verdiği desteğe rağmen banka ciddi bir muhalefetle karşılaştı. Meclis-i Ayan üyesi Damat Ferit Paşa ve Ahmet Rıza Bey, Maliye Nazırı Cavit Bey'e kurulacak olan bankanın memleketin gelişimine olan katkısının yadsınamayacağını söylemesine rağmen savaşın devam ettiği bir ortamda bankanın kurulmasını pek doğru bulmadıklarını ifade ettiler. Bununla birlikte savaş ortamı gibi buhranlı bir dönemde zorla kurulacak olan bir bankanın sağlam bir mali yapıya sahip olamayacağını belirttiler (Semiz, 2016, s.363-364). Bu eleştiriler karşısında Cavit Bey, 19 Şubat 1917'de Meclis-i Ayan'da Osmanlı Bankası ve İtibar-ı Milli Bankası üzerine yaptığı konuşmada Milli Banka'nın kurulmasının gerekliliği ile ilgili şunları söylemiştir: *“Efendiler bilirsiniz ki memleketimizde devlet bankası imtiyazına haiz bir müessesese vardır ki o da Osmanlı Bankasıdır. Osmanlı Bankası ise Fransız ve İngiliz sermayeleriyle müteşekkil bir bankadır. Bankanın Türkiye ile ilgili alacağı her bir karar Paris ve Londra'daki komitelerin onayı alındıktan sonra yürürlüğe girmektedir. Doğrusu muharebenin ilanından sonra devlet bankası unvan ve imtiyazı haiz olan bir bankanın idaresinin ecnebi memleketlerde bulunması hükümetin dikkatini çekmiştir. O vakit bendeniz Maliye Nezareti'nde değildim. Ve hükümette bulunan arkadaşlarım bir milli banka tesis etmek için statülerin (tüzük) ve sair lazım gelen şeylerin hazırlanması için bendenizden rica ettiler. Bendenizde kendilerinin bu ricasını dikkate değer bularak ileride bir milli banka olabilecek müessesenin statülerini hazırladım. Bankanın açılış meselesi bir müddet geciktirildi. Nihayet beş altı ay sonra mesele tekrar ortaya çıktı ve evvela hazırlanmış olan statüler bazı değişiklikler ile hükümete verildi. Hükümetçe de bu değişiklik incelendikten sonra işin bir an evvel uygulamaya konulması düşünüldü. Bu mesele müzakere edildiği sırada bizi en ziyade meşgul eden şey acaba halkımızın böyle bir müessesenin oluşumuna rağbet gösterip göstermeyeceği meselesi idi. Bazıları böyle bir meseleye rağbet gösterileceğini iddia ederken bazıları da savaş zamanı bankaya yüksek bir rağbet bulma ihtimalinin olmadığını ve bundan ötürü bankanın kuruluşunun zor olacağını düşünüyorlardı. Ben de bugüne kadar meydana gelen neticeyi dikkate alarak ilk görüşte olanların haklı olduğunu görüyorum. Bendeniz zannederim ki memleketimizin ekonomik görünüşü açısından bir bankanın kurulması pek ziyade faydalıdır ve ümit ederim ki bu banka meydana gelir ve sermayesi bütünüyle halkımızdan toplanırsa bu sayede ileride memleketimizde pek çok iktisadi teşebbüs meydana gelecektir. Bu banka ana vazifesini ifa edecek, memlekette gerek sınaî, gerek ticarî, gerekse de faydalı işlere ilişkin ilerde meydana gelecek pek çok şirkete doğrudan olmasa bile dolaylı yollardan yardım edecektir.”* Cavit Bey, Meclis-i Ayan'da yaptığı etkileyici konuşmadan sonra bankanın kurulmasına muhalefet edenlerin endişelerini bir nebze de olsa giderdi. Hatta Damat Ferit Paşa, Cavit Bey'den sonra tekrar söz isteyerek

Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın tam anlamıyla milli bir niteliğe sahip bir banka olarak kurulabilirse bunun çok önemli bir başarı olacağını söyledi. Cavit Bey'i de bankanın kurulmasında gösterdiği emek ve harcadığı mesaiden ötürü tebrik etti (Meclis-i Ayan, Zabıt Ceridesi, 3. Devre, 3. İctima-i Umumi, Cilt 3. (6 Şubat 1332/19 Şubat 1917). s.493-495, 496).

Yaşanan bu gelişmeler sonucunda Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası 11 Mart 1917 tarihinde resmen kuruldu. Sadece Osmanlı vatandaşlarının isme yazılı olarak alabileceği şekilde hisse senetleri çıkartıldı. Bankacılık işlemlerinde Türkçe kullanılması zorunlu hale getirildi. Ayrıca Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın tarım, ticaret, demiryolu, liman ve yol yapımı gibi işlerle de uğraşarak sanayinin gelişmesine de katkı sağlaması amaçlandı. Devletin mali yükümlülükleri arasında olan para, tahvil ve hisse senetlerinin de korunmasının Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası tarafından yapılmasına karar verildi (Ergin, 2017, s.6-7). Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın kurulması basında büyük yankı uyandırdı. Dönemin öne çıkan basın ve yayın organlarında bankanın kuruluşunu destekleyen yazılar yayımlandı. Milli banka girişimi hükümetin ekonomik alanda gerçekleştirdiği önemli devrimlerinden biri olarak nitelendirildi. Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın ileriki aşamada bir devlet (merkez) bankası olarak hizmet vermesi amaçlanmıştı. Nitekim Cavit Bey, 1918 yılında Meclis-i Mebusan'da yapılan bütçe görüşmeleri sırasında: *“Banka beklentimizin üstünde bir mevkie sahiptir. Kuvvetle muhtemel ki altı veya yedi sene sonra Osman İtibar-ı Milli Bankası bir devlet bankası ve hakiki manada milletin bankası olabilecektir”* demiştir (Toprak, 2016, s.92-93).

4. Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası

İttihat ve Terakki hükümetinin milli ekonomi oluşturma konusunda en önemli girişimlerinden biri olan Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası, Osmanlı Devleti'nin güçlü bir milli bankaya sahip olması amacıyla kurulmuştur. 1 Ocak 1917 tarihinde çıkarılan bir irade-i seniye ile İttihat ve Terakki Partisi'nin önde gelen isimlerinden biri olan Maliye Nazırı Cavit Bey öncülüğünde Osmanlı İtibar-ı Milli Bankasının kurulmasına izin verilmiştir. 26 Ocak 1917 tarihinde Bakanlar Kurulunda kabul edilen kuruluş nizamnamesi gereğince bankanın oluşumu, maksadı, unvanı, genel merkez ve yapacağı işlemler şu şekilde belirtilmiştir:

Nizamname-i Esasi

Birinci Bölüm

Şirketin Oluşumu, Amacı, Unvanı, Genel Merkezi ve Süresi

1. Madde: Banka işlemlerini yürütmek üzere aşağıda adı yazılan Biga (Çanakkale) Mebusu Cavit ve İstanbul Mebusu Cahit ve tüccardan Tevfik Beyler arasında nizamname gereğince bir Osmanlı Anonim Şirketi kurulmuştur.

2. Madde: Şirketin unvanı Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'dır.

3. Madde: Şirketin genel merkezi İstanbul'dur ve meclis idaresinin kararıyla Osmanlı Devleti'nin farklı bölgelerinde ve yabancı memleketlerde dahi şubeleri, acenteleri ve muhabirleri bulunabilecektir.

4. Madde: Şirketin süresi işbu nizamname hükmüne uygun olarak uzatılma veya kısaltılma olmadıkça kuruluşundan itibaren otuz senedir.

İkinci Bölüm

Şirketin Sermayesi ve Hisse Senedi

5. Madde: Şirketin sermayesi onar Osmanlı liralık dört yüz bin hisse senedine olmak üzere dört milyon Osmanlı lirasından ibarettir.

Hisse Senedi Tertipleri: Hisse Senetleri Altı Kısım'a ayrılarak düzenlenmiştir: Birinci Kısım Birer Hisse, İkinci Kısım Beşer Hisse, Üçüncü Kısım Onar Hisse, Dördüncü Kısım Yirmişer Hisse, Beşinci Kısım Ellişer Hisse, Altıncı Kısım Yüzer Hisse.

İşbu kısımların her biri için ayrı olacak hisse senedinin miktarını meclisi idare tayin edecektir (T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., MV., 246/53., 1916, s.1).

6. Madde: Sermayenin tamamına talip kayd ve imza ve yüzde ellisi elde edildikten sonra şirket kesin suretle kuruluşu kabul edilecektir.

10. Madde: Hisse senetleri Türkçe olarak düzenlenecek ve satılmadan önce örnekleri tasdik edilmek amacıyla Ticaret Bakanlığı'na verilecektir.

11. Madde: Hisse senetlerinin tamamı isme yazılı ve Osmanlı vatandaşlarına mahsus olacaktır (T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., MV., 246/53., 1916, s.2).

Üçüncü Bölüm

Banka İşlemi

26. Madde: Banka İşlemleri:

1- Gerek içerde gerekse de dışarıda isme yazılmış poliçe ve emre yazılı senet ve bütün ticari senetleri iskonto etmek,

2- Damgasız altın ve gümüş ile ziynet altınları ve eski paraları ve yabancıya satma ve satın alma işlemleri ve bunlar karşılığında borç verme işlemlerini yapmak,

3- Meclis idaresince kabul edilecek olan iç borçlanma, hisse senedi, tahvil ve kuponları, ticari emtia ve bunların kıymetli evrakları karşılığında iç borçlanma yapmak ve emanet olarak eşya ve emtia kabul etmek, sermaye piyasa araçları ortaya çıkarmak,

4- Faizli veya faizsiz, vadeli veya vadesiz para kabul etmek, cari hesaplar açmak,

5- Gerek Osmanlı Devleti'nin muhtelif yerlerinde ve gerekse yabancı memleketlerin merkezinde nakit para işlemleri gerçekleştirmek,

6- Başkalarının hesabında akçe kabulü ve tutulması ve her çeşit iç borçlanma, tahvil ve hisse senedi ve bunların kupon ve hisse kazancı bedelini tahsil etmek,

7- Kendi hesabına ve başkalarının hesabına her çeşit kambiyo işlemleri yapmak,

8- Gerek İstanbul'da gerekse de yabancı borsalarda kendi hesabına her türlü iç borçlanma ve tahvilat ve hisse senedi alıp satmak,

9- Demiryolları, yollar ve köprüler, kanallar, limanlar, tarım, ticaret ve sanayi'nin gelişmesine faydalı olacak şekilde hizmet eden milli şirket ve teşebbüslerin sermayelerine ortak olmak suretiyle veya çeşitli suretlerle yardımcı olmak,

10- Devlet ve çeşitli resmi kurumlara ait bütün mali işlemleri ne nitelikte olursa olsun diğerlerinin kazanılmış haklarına tecavüz etmemek şartıyla gerçekleştirmek, mahkemeler ve resmi dairelere verilmesi gereken her çeşit nakit, iç borçlanma, tahvil ve hisse senetlerini kabul ve muhafaza etmek,

Velhasıl, gerek kendi hesabına gerekse de diğerlerinin hesabına Osmanlı Devleti'nde ve yabancı memleketlerde banka işlemleri mahiyetinde bulunan bütün işleri gerçekleştirmekten ibaret olacaktır. Bununla birlikte banka ancak tahsil imkânı şüpheli olan alacakların yapılabilmesi için teminat olarak

taşınabilir malları kabul edebilir (T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., MV., 246/53., 1916, s.5-6).

Dördüncü Bölüm

Bankanın İmtiyazı

43. Madde: Kanun ile onaylanmak suretiyle banka aşağıda belirtilen imtiyazlardan faydalanabilecektir.

1- Bankanın sermayesi, ihtiyat akçesi, temettuatı, gayrimenkul ve binaları, depoları ve mağazaları her türlü rusum ve harçtan muaftır. Yine bankanın hisse senetleri oluşumuna dair ve banka ile resmi daireler arasında yapılan işlemler evrak, senet ve ilan damga vergisinden muaf tutulacaktır.

2- Bankanın kuruluş aşamasında gerekli olan ve ithal edilen kumaş, kasa, araç gereçler gümrük vergisinden muaf tutulacaktır.

3- Bankanın hisse senetlerine devlete ait borçlanma dışında bir borç için haciz konulamaz.

4- Bankanın hisse senetleri, bütün resmi dairelerce kefalet akçesi olarak ve bedellerinin düzeltilmiş olan miktarının tamamı üzerinden kabul edilecektir.

5- Banka Osmanlı Devleti'ndeki posta ve telgraf ücretiden muaftır (T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., MV., 246/53., 1916, s.9).

Beşinci Bölüm

Banka Meclisi ve Azası

44. Madde: Banka asgari yedi ve en fazla on iki kişiden oluşan bir meclis tarafından idare edilecektir.

45. Madde: Banka'nın genel müdürü meclis içerisinde bir aza olacaktır.

46. Madde: Meclis idaresindeki azaların tamamının Osmanlı vatandaşı olması şarttır.

47. Madde: Banka meclisi şu isimlerden oluşmaktadır:

Cavit Bey Efendi Hazretleri

Hüseyin Cahid Bey Efendi Hazretleri

Mustafa Şeref Beyefendi Hazretleri

Mahmud Naim Beyefendi

Tevfik Beyefendi

Mahmud Abud Efendi

Sason Efendi (T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., MV., 246/53., 1916, s.9-10).

Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası nizamnamesinin Bakanlar Kurulu Kararıyla kabul edilmesinden sonra sadece ilk on yıl için müdür ve bazı uzmanlık gerektiren kadrolarının yabancı olabileceği esnekliği sağlandı. Diğer banka personelinin Osmanlı vatandaşı olması zorunluluğu getirildi. Bankanın ilk genel müdürlüğüne 7 Şubat 1917 tarihinde çıkarılan bir irade-i seniyye ile Avusturya Macaristan vatandaşı olan Viktor Veil getirildi (T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., İ.DUİT., 112/16., 1917, s.1). Bankanın meclis başkanlığına ise 9 Şubat 1917 tarihinde Biga (Çanakkale) Mebusu Cavit Bey getirildi (T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., BEO., 4449/333642., 1917, s.1). Bankanın çalışma sahası kuruluş nizamnamesi gereğince geniş tutulmaya çalışıldı. Bunun amacı yabancı sermayenin yaptığı işleri artık Türk sermayesinin de yapabileceğini göstermekti. Cavit Bey, Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın mevcut sermayesinin büyüdükçe doğal kaynakların çıkartılıp işletilmesinde yabancı sermayenin yerine geçebileceğini ifade etmişti (Tekeli ve İlkin, 1997, s.142). 10 Şubat 1917 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'na destek vermek amacıyla birtakım imtiyazlar verilmesi kararlaştırıldı. Bu çerçevede Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'na verilen ilk imtiyaz Ergani'deki bakır madenlerinin işletilmesi ve çıkarılan bakırın limana nakledilmesi sağlayacak bir demiryolu hattının tesis edilmesi oldu. Fakat bu işi gerçekleştirebilecek yeterli sermayenin olmaması üzerine Alman bankalarından finansman desteği istendi. Bu durum Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın milli bir banka olma özelliğini kısmen de olsa yitirmesine sebep oldu (Eldem, 1994, s.142). 27 Şubat 1917 tarihinde çıkarılan bir kanunla Maliye Bakanlığına Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın hisse senetlerini devlet adına satın alma yetkisi verildi. Kabul edilen kanunun kapsamı 28 Şubat 1917 tarihinde yayımlanan Takvim-i Vekayi gazetesinde şu şekilde belirtilmiştir:

Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası Hisse Senetlerinin Hükümet Namına Satın Alınması Dair Kanun

1. Madde: Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın ihraç edeceği hisse senetlerinden beş yüz bin Osmanlı Lirası değerindeki elli bin adet hisse senedinin devlet adına kesin olarak. 15 Şubat akşamına kadar kaydı olup da haber alınmayan kalan bin üç yüz otuz iki hisse senedin ise ikmal suretiyle Maliye Bakanı tarafından satın alınmasına yetki verilmiştir.

2. Madde: Birinci madde mevcudunca kesin olarak satın alınacak hisse senetlerinin hiçbir suretle gizli satışı olmayacaktır. Kalanlar uygun zamanda elden çıkarılabilecektir.

3. Madde: Bahsi geçen hisse senetlerinin satın alınması için gerekli olan paranın 1332 senesi maliye bütçesine ayrı bölüm olarak ilave olunacak ve ileride satılacak senetlerin bedeli de satıldığı senenin gelir

bütçesine beklenilmeyen gelir olarak kaydedilecektir.

4. Madde: İşbu kanun yayınladığı tarihten itibaren geçerlidir.

5. Madde: İşbu kanunu uygulamakla yükümlü olan Maliye Bakanlığdır (Takvim-i Vekayi 15 Şubat 1332/28 Şubat 1917 No:2808).

İttihat ve Terakki hükümeti, çıkardığı kanunlardan da anlaşılacağı üzere Osmanlı İtibar-ı Milli Bankasına sadece destek sağlamakla kalmamış önemli imtiyazlar da vermişti. Ayrıca bankanın piyasada etkisini artırmak amacıyla kibrit, tütün ve şeker gibi oldukça talep gören mallar üzerinde ticaret yapma yetkisi de verildi. Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası, bu malların ticaretini yaparken hükümeti de aracı olarak kullandı. İttihat ve Terakki hükümetinin banka için bu şekilde bir yol izlemesindeki esas gaye bankanın karaborsaya girmesini önleyerek itibarını korumak ve ilerde bir devlet bankasına dönüşmesini sağlamaktı (Semiz, 2016, s.365). Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası bu koşullar altında 11 Mart 1917 tarihinde resmen kuruldu. Faaliyetinin ilk iki yılında Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası girdiği işlerde başarılı olsa da Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru spekülatif hareketler sonucunda ciddi zararlarla karşılaştı. Yaşanan zorluklara rağmen banka zararının önemli kısmını telafi etti ve güçlü bir mali kurum olarak varlığını devam ettirdi. Fakat Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak ayrılmasından kısa bir süre sonra İngilizler, 29 Ocak 1919 tarihinde bankanın idaresine el koydu. Yaşanan olayı Cavit Bey anılarında şu şekilde bahsetmişti: *“Bankaya İngilizlerin el koyduğunu akşam geç saatte haber aldım. Gece Suphi Bey de gelerek beni bilgilendirdi. İki İngiliz subayı gelerek General Wilson'un mektubunu getirmişler. Suphi Bey yaşanan bu gelişmeyi protesto etmiş. Durum böyleyken zorunlu olarak bankanın anahtarlarını da teslim etmiş. Denetlemeye başlamışlar. Kasayı sayıp mühürlemişler. Şimdi de muhasebeyi ve senetleri inceliyorlarmış. Bu işlemler sona erinceye kadar banka kapalı kalacaktı. İngilizler, Almanlar ve Avusturyalılara yaptığı muamaleyi bize de yapıyorlar. Hükümetin ses çıkarmaya veya itiraz etmeye kabiliyeti yok. Nasıl isterlerse o şekilde hareket ediyorlar. Suphi Bey tarafından yapılan başvuru üzerine Hariciye Nazırı Galip Kemali Bey'i göndermiş.”* İngilizlerin bankaya el koymasından sonra Cavit Bey, yaptığı araştırma sonucunda bu işin arkasında İngiliz ve Fransız sermayesi olduğunu tespit etmişti. Deutsche Orient Bank'ın İstanbul Şubesi memurlarından Hatem isiminde bir Yahudinin banka aleyhine casusluk yaptığını öğrenmişti. Cavit Bey, meseleyi Deutsche Orient Bank'ın müdürü Vayet'e bildirmesine rağmen banka müdürü Vayet bunun bir iftira olduğunu söyleyerek meseleyi kapattı (Cavit, 2000, s.125,155).

Yaşanan bu olumsuz gelişmeye rağmen mütareke dönemi boyunca Cavit Bey banka ile irtibatını hiç koparmadı. Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası Genel Müdürü Viktor Veil ile mektuplaşarak bankanın genel gidişatı hakkında bilgi sahibi olmaya çalıştı. Bir ara Cavit Bey, Duyun-u Umumiye İdaresi'ndeki

görevinden ötürü Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası meclis başkanlığı görevine getirilmesi düşünülse de Osmanlı Bankası buna mani oldu. Çünkü Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası, Osmanlı Bankası'na karşı rakip olarak kurulan bir bankaydı. Cavit Bey, Osmanlı Bankası yetkililerinin endişelerini gidermeye çalışan beyanatlar verse de bunda başarılı olamadı. Banka 1922 yılına kadar İtilaf devletlerinin denetiminde kaldı (Cavit, 2015, s.368). 11 Ekim 1922 tarihinde Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın imzalanıp mütareke döneminin sona ermesiyle birlikte bankanın yönetimi TBMM hükümetine geçti. TBMM hükümeti, 23 Kasım 1922 tarihinde Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası idaresine çektiği bir telgraf ile İtilaf devletlerinin banka üzerindeki denetiminin ortadan kalktığını ve banka üzerinde tek yetkili kurumun İktisat Vekaleti olduğunu bildirdi (T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., HR.İM., 62/39.,1922, s.1). Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın denetiminin TBMM hükümetine geçmesinden sonra bankanın geleceği 17 Şubat–4 Mart 1923 tarihleri arasında gerçekleşen İzmir İktisat Kongresi'nde gündeme geldi. Kongrenin 21 Ocak 1923 tarihinde gerçekleşen oturumunda büyük sermayeli bir milli bankanın oluşturulması gündeme geldi. Kongre üyelerinden Nazmi Dühani Bey, Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın bir devlet bankası haline getirilmesi teklifinde bulundu. Bazı üyeler de sadece devlet bankası değil ticaret bankasına da ihtiyaç duyulduğunu belirtti. Bunun üzerine Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın kongredeki temsilcilerinden Cevat Bey şu teklifte bulundu: *“Hiçbir memlekette devlet bankası olmadığı müddetçe ticaret ve sanayi bankaları kurulamaz. Zayıf olan o bankaları himaye edecek bir bankaya ihtiyaç vardır. Şimdiye kadar Türk bankaları Türk tüccarına karşı görevlerini yerine getirememişlerdir. Çünkü bankaların bankası olabilecek para basma yetkisine sahip bir devlet bankası yoktu. Tedaviül bankası sadece piyasayı düşünür. Devlet bankaları ise yalnızca devleti düşünür. Ticaret bankalarına da gerek vardır. Dolayısıyla iki banka kurulması teklifinde bulunuyorum: Biri devlet bankası diğeri de ticaret bankası.”* Cevat Bey'in teklifinden sonra sözü alan oturum başkanı öneriyi üyelerin oylarına sundu. Yapılan oylama sonrasında mevcut ticaret bankalarının sermayesinin arttırılıp büyütülmesi önerisi azınlıkta kaldı. Üyeler büyük sermayeli yeni bir devlet bankası kurulması önerisini kabul ettiler. Hatta kurulması düşünülen devlet bankasının sermayesinin yetersiz kalması durumunda bankanın hisse senetlerinin hükümet tarafından alınarak bankanın kurulmasını teklif ettiler. Sonuçta kongre sonunda büyük sermayeli bir devlet bankasının kurulması ve gerektiğinde Türk tüccar, esnaf ve sanatkarlarının bankaya yardım ve desteği ilke olarak kabul edildi (Ökçün, 1997, s.104-107, 131). Kongre sonrasında alınan kararlar doğrultusunda yapılan ilk girişim 26 Ağustos 1924 tarihinde gerçekleşti. Bu tarihte Mustafa Kemal'in direktifiyle ticaret ve sanayi kesiminin taleplerini karşılamak amacıyla Türkiye İş Bankası kuruldu. Türkiye İş Bankası'nın kurulması, Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası ile arasında bir rekabet ortamının oluşmasına da neden oldu. Bu rekabet ortamının oluşmasının sebebi aslında ekonomik nedenlerden ziyade siyasi nedenlerin ötürüydü. Çünkü Osmanlı İtibar-ı Milli

Bankası geçmiş dönemin bankası iken Türkiye İş Bankası yeni dönemin bankası olarak kurulmuştu. 1926 yılında Türkiye İş Bankası'nın yönetimi bankanın sermayesinin arttırılması kararı aldı. Bunun üzerine bu dönemde sermaye yapısı ve bankacılık tecrübesi itibariyle Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası ile Türkiye İş Bankası'nın birleştirilmesi önerisi gündeme geldi.

İki bankanın birleştirilmesi önerisi basında geniş bir şekilde yer aldı. Bu konuyla ilgili ilk haber 22 Mart 1927 tarihinde Milliyet gazetesinin sürmanşetinden, “*Önemli bir ekonomik haber: İş bankası ve Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası Birleşiyor.*” başlığında verildi. Haberin yayımlanmasından kısa bir süre sonra Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın Meclis Başkanı olan Necmettin Molla birleşmeyi görüşmek üzere Ankara'ya gitti. Bir hafta sonra Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası Genel Kurulu bankanın 1926 yılı bilançosunu onayladı ve birleşme işlemlerini yürütmek üzere Hasan Saka'yı meclis idaresine seçti. Öte yandan Türkiye İş Bankası Genel Müdürü Celal Bayar da birleşme işlemlerini yürütmek amacıyla Türkiye İş Bankası Meclis Başkanı Mahmut Bey'i bu iş için görevlendirdi. Bunun üzerine Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası Genel Kurulu toplandı ve oy çokluğuyla Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın Türkiye İş Bankasına katılmasına karar verildi (Kocabaşoğlu, 2001, s.112-114). Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası genel kurulunun birleşmeyi onaylamasından sonra konu Bakanlar Kurulunun gündemine geldi. Bakanlar Kurulunun iki bankanın birleşmesiyle ilgili hazırladığı kanun tasarısı 21 Haziran 1927 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunuldu. Tasarı şu şekildeydi:

Birinci Madde: 21 Şubat 1917 tarihinde çıkarılan kanun gereğince Osmanlı İtibar-ı Milli Bankasına verilen imtiyaz ve muafiyet tamamen Türkiye İş Bankasına devredilmiştir.

İkinci Madde: 27 Şubat 1917 tarihinde çıkarılan kanun gereğince Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası hisse senetlerinden devlet adına satın alınan beş yüz bin lira değerindeki elli bin hisse senedin Türkiye İş Bankası hisse senetleri ile değişimi ve bu değişimden alınacak Türkiye İş Bankası hisse senetleri hakkında da 27 Şubat 1917 tarihinde çıkan kanunun ikinci maddesi ile ilgili kararı aynen uygulanmıştır. Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası ve Türkiye İş Bankası hisse senetlerinin değişiminde Osmanlı İtibar-ı Milli Bankasının diğer hisse senetleri de aynı uygulamaya tabi olacaktır.

Üçüncü Madde: Bu kanun 1 Temmuz 1927 tarihinden itibaren geçerlidir.

Dördüncü Madde: Bu kanunu uygulamakla yükümlü olan kurumlar, Adliye ve Maliye ve Ticaret bakanlıklardır.

Tasarının 21 Haziran 1927 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden geçmesinden sonra 29 Haziran 1927 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararıyla Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın 2.027.215 Türk

Lirası ödenen sermayesiyle birlikte bütün hak ve borçları Türkiye İş Bankası'na devredildi (Türkiye Büyük Millet Meclisi, Zabıt Ceridesi, 4. Devre, 7. Oturum, Sayı:264 21.06.1927 Salı). Türkiye İş Bankası, Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası ile birleşmesinden sonra hükümetin de desteğiyle gelişmeye başladı. Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın desteklediği ve kurduğu şirketler de birleşme sonrasında iflasa zorlandı. Bu süreçte yaşanan gelişmeleri Türkiye'de gerçekleşen bir akademik toplantıda Sovyet Akademisyen Yuri Nikolayevič Rozaliyev şöyle özetlemiştir: *“Cumhuriyetin ilk yıllarında İttihat ve Terakki ile sıkı bağları olan kişilerin bulunduğu Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın işleri oldukça olumsuz yönde etkilendi. Türkiye İş Bankası'nın kurulmasından sonra Osmanlı İtibar-ı Milli ile bir rekabet başladı ve Türkiye İş Bankası hükümetin de desteğiyle Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nı denetimine aldı. Türkiye İş Bankası'nın bu girişimi Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın kurucu yönetiminde olan Avundukzade ve Biraderi ve Nemlizade şirketinin iflas etmesinden sonra başarıya ulaştı.”* Türkiye İş Bankası Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası ile birleşmesinden sonra hızla büyüyerek uluslararası sermaye ile irtibatını kuvvetlendirdi. Türkiye İş Bankası Genel Müdürü Celal Bayar, eski bir İttihatçı olması sebebiyle Cumhurbaşkanı olduktan sonra iflasa sürüklediği İttihatçıların en önemli burjuvalarından biri olan Avundukzadelerden Üzeyir Avundukzade'yi Türkiye İş Bankası'nın genel müdürü yaparak İttihat ve Terakki'ye karşı bir nebze de olsa vicdanını rahatlatan bir iş yapma olanağı buldu. Türkiye İş Bankası bu birleşmeden oldukça kazançlı çıkmıştır. Birleşme sonrası elde ettiği en önemli kazanç ise sermayesinin büyümesi ve Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın tecrübeli banka personeline sahip olmasıdır (Küçük, 1985, s.81-83).

5. Sonuç

II. Meşrutiyet'in ilanı Osmanlı Devleti'nde sosyal, siyasal ve ekonomik alanda yeni bir dönemin ve bir değişim sürecinin başlangıcı olmuştur. İttihat ve Terakki Partisi, II. Meşrutiyet'in ilanı ile Osmanlı Devleti'ni geleneksel bir devlet görünümünden modern bir devlet haline getirmeyi amaçlamıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için Osmanlı bünyesinde yaşayan tüm etnik ve dini unsurlarla birlikte bunu yapmayı planlamıştır. Fakat Trablusgarp Savaşı ve ardından meydana gelen Balkan Savaşları'nda alınan mağlubiyetler Osmanlı toplumunda ve devlet yönetiminde büyük bir kırılmaya sebep olmuştur. Yaşanan bu savaşlarda gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının Osmanlı Devleti aleyhine olan her türlü girişimi desteklemeleri İttihat ve Terakki Partisi'nin Türk milliyetçiliğini esas alan politikalar yapmasına neden olmuştur. Bu politikalar en çok ekonomik yaşamda kendini göstermiş ve milli iktisat düşüncesinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Osmanlı basınının ve aydınlarının desteğiyle topluma milli iktisat düşüncesi benimsetilmeye çalışılmıştır. Müslüman Türk toplumuna kendi içinden milli bir burjuva sınıfı

çıkarmaya yönelik çağrılar yapılmıştır. Yapılan bu girişimlere rağmen milli iktisat düşüncesinin hayata geçmeye başlaması Birinci Dünya Savaşı yıllarında mümkün olmuştur. Savaş sırasında kapitülasyonların kaldırılmasıyla birlikte Osmanlı Devleti bağımsız ekonomi politikaları yapma imkânı elde etmiştir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin ekonomik politikalarını belirleyecek ve finansman ihtiyacını karşılayacak milli bir bankanın kurulması gündeme gelmiştir. 1916 yılının sonlarından itibaren Maliye Nazırı olarak görev yapan Cavit Bey bu iş için görevlendirmiştir. Cavit Bey'in bankanın kurulabilmesi için gerekli izin ve hukuki işlemleri yapmasının ardından 11 Mart 1917 tarihinde Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası adıyla Osmanlı Devleti'nin sermaye yönünden büyük ilk milli bankası kurulmuştur. Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası, milli bir ekonomi oluşturmak gayesiyle Osmanlı Devleti'nde madencilik, sigortacılık ve demiryolları gibi sanayinin önemli dallarında birçok şirketin kurulmasına vesile olmuştur. İttihat ve Terakki Partisi, Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nı bir devlet bankasına dönüştürmek için devletin tüm imkânlarını seferber ettiyse de Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nı kaybetmesiyle birlikte banka gerekli hükümet desteğini de kaybetmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra belli bir süre daha varlığını sürdüren Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası, 1927 yılında Türkiye İş Bankası'na devredilmiştir. Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası kuruluş nizamnamesindeki amacına ulaşamamasına rağmen milli sermayeli bir merkez bankası kuruluş fikrinin devam etmesini sağlamıştır. Devredildiği Türkiye İş Bankası'nın hızlı büyümesine de katkıda bulunmuştur.

Araştırmamızda, Osmanlı Devleti'nin son döneminde milli iktisat düşüncesinin bir sonucu olarak kurulan Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası ve bankanın kuruluşunda büyük bir emeği olan Maliye Nazırı Cavit Bey'in rolü ele alınmaya çalışılmıştır. Liberal bir iktisadi düşünce anlayışına sahip olan Cavit Bey, ülke çıkarları söz konusu olduğunda devletçi bir ekonomik anlayışla hareket etmiş ve Osmanlı Devleti'nin en buhranlı döneminde üstlendiği maliye nazırlığı göreviyle Osmanlı ekonomisine yön vermeye çalışmıştır. Ayrıca Osmanlı ekonomisinin en sıkıntılı döneminde Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası gibi önemli bir finans kurumunun kurulmasına vesile olmuştur. Bu durum daha önce yapılan çalışmalarda pek öne çıkmasa da gerek hatıratlarda gerekse tarihi dokümanlarda Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın kuruluşunda en önemli payın Cavit Bey'e ait olduğunu göstermiştir. Fakat Cavit Bey'in Cumhuriyet'in ilanından sonra yeni yönetimle ters düşmesi ve İttihatçı bir geçmişe sahip olması öne çıkmamasının en önemli sebebi olmuştur. Sonuç itibarıyla Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası istenilen hedeflere ulaşamadıysa da yeni kurulan cumhuriyete milli bir ekonomiye sahip olmanın ne kadar önemli olduğunu göstermiştir.

Fotoğraflar

Fotoğraf 1. Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın 11 Mart 1917 Tarihli, 10 Lira Değerinde İsmail Hakkı Paşa Yazılı Hisse Senedi (Akyıldız, 2001, s.468)

Fotoğraf 2. Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın 18 Eylül 1917 Tarihli, 10 Lira Değerinde İsme Yazılı Geçici Hisse Senedi İlmuhaberi (Akyıldız, 2001, s.469)

Kaynaklar

- Akyıldız, A. (2001). *Osmanlı Dönemi Tahvil ve Hisse Senetleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Akyıldız, A. (2003). *Para Pul Oldu Osmanlı'da Kâğıt Para, Maliye ve Toplum*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Al, H., Akar, Ş. K. (2014). *Osmanlıdan Günümüze Borsa: Dersaadet Tahvilât Borsası, 1874-1928*. İstanbul: BİST Yayını.
- Ahmad, F. (2017). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

- Akşin, S. (2014). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Artuç, N. (2008). II. Meşrutiyet'in ilanı. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, 1(45), 65-82.
- Bozkurt, A. D. (2020). *Osmanlıdan Cumhuriyete İktisadi Düşüncenin Gelişimi; Liberal ve Milli İktisat Yaklaşımlarının Etkisi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Cavit, M. (2015). *Meşrutiyet Ruznamesi. 3*, H. Babacan ve S. Avşar (Der.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Cavit, M. (2015). *Meşrutiyet Ruznamesi. 4*, H. Babacan ve S. Avşar (Der.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Cavit, M. (2000). *Felaket Günleri Mütareke Tarihinin Acı Günleri. 1*, O. Selim Kocahanoğlu (Der.). İstanbul: Temel Yayınları.
- Çetinkaya, Y. D. (2015). *Osmanlıyı Müslümanlaştırmak Kitle Siyaseti Toplumsal Sınıflar Boykotlar ve Milli İktisat (1909-1914)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eldem, V. (1994). *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu Ekonomisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Elmacı, M. E. (2005). *İttihat Terakki ve Kapitülasyonlar*. İstanbul: Homer Yayınevi.
- Ergin, K. (2017). İttihat Terakki dönemi milli iktisat anlayışı (1913-1918). *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 114-127.
- Eroğlu, N. (2008). *İttihatçıların Ünlü Maliye Nazırı Cavit Bey*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gökalp, Z. (1981). *Makaleler. 8*, F. Rağıp Tuncer (Der.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İkdam Gazetesi. No: 6307 (30 Ağustos 1330/12 Eylül 1914).
- Kansu, A. (2017). 1908 Devrimi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kazgan, G. (2017). *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kazgan, H. (1997). *Osmanlıdan Cumhuriyete Türk Bankacılık Tarihi*. İstanbul: Türk Bankalar Birliği Yayınları.
- Kocabaşoğlu, U. (2001). *Türkiye İş Bankası Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

- Koraltürk, M. (2011). *Erken Cumhuriyet Döneminde Ekonominin Türkleştirilmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Küçük, Y. (1985). *Türkiye Üzerine Tezler 1908-1978*. 1, Ankara: Tekin Yayınevi.
- Meclis-i Ayan, Zabıt Ceridesi, 3. Devre, 3. İctima-i Umumi, Cilt 3. (6 Şubat 1332/19 Şubat 1917). 493-495.
- Oktar, S., Varlı, A. (2009). İttihat Terakki döneminin ulusal bankası: Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(2), 1-20.
- Ökçün, Ahmet G. (1997). *Türkiye İktisat Kongresi 1923 İzmir-Haberler-Belgeler-Yorumlar*. İstanbul: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları.
- Semiz, Y. (2016). Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Milli İktisat Fikrinin Gelişimi ve İtibar-ı Milli Bankası'nın Kuruluşu. Gürsoy A. ve Vurucu, İ. (Ed.), *Savaş ve Toplum*. Konya: Eğitim Yayınevi, 363-364.
- Semiz, Y. (2019). 2. Meşrutiyet Dönemi İktisadi Düşünce Politikasında Yenileşme Hareketleri. A. Dönmez (Ed.), *Osmanlı Modernleşmesi Reform Çağında Çözüm Arayışları*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 368-370.
- Şener, A. (1990). İttihat ve Terakki cemiyetinin iktisadi ve mali politikaları 1908-1918. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte Dergisi*, 8(1), 220-221.
- Takvim-i Vekayi Gazetesi. No: 2808. (15 Şubat 1332/28 Şubat 1917).
- Tasfir-i Efkâr Gazetesi. No: 1195. (28 Ağustos 1330/10 Eylül 1914).
- Taştan, Yahya K. (2019). *Balkan Savaşları ve Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., BEO., 4449/333642, 16 Rabiulevvel 1335 (10 Ocak 1917).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., HR.İM., 62/39, 3 Rabiulahir 1341 (23 Kasım 1922).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., İ.DUİT., 112/16, 14 Rabiulevvel 1335 (8 Ocak 1917).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., İ.DUİT., 112/17, 7 Rabiulevvel 1335 (1 Ocak 1917).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., MV., 205/66, 16 Rabiulevvel 1335 (10 Ocak 1917).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı., B.O.A., MV., 246/53 2 Rabiulevvel 1335 (27 Aralık 1916).

- Tekeli, İ., İlkin, S. (1997). *Para ve Kredi Sisteminin Oluşumunda Bir Aşama Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları.
- Toprak, Z. (1985). Milli İktisat. M.Belge (Ed.), *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 744-747.
- Toprak, Z. (2016). *İttihat Terakki ve Cihan Harbi Savaş Ekonomisi ve Türkiye'de Devletçilik 1914-1918*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Toprak Z. (2017). *Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918*. İstanbul: Doğan Kitap ve Yayıncılık.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, Zabıt Ceridesi. 4. Devre, 7. Oturum, Sayı: 264. (21 Haziran 1927). 480.
- Yılmaz, N. (2009). *Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası*. Y.L. Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Notlar

Milli banka: Kamu finansmanı ve ülkenin iktisadi kalkınmasında önemli rol üstlenecek, devletin hazinedarlığını üstlenecek, ülke sınırları içerisinde banknot ihraç tekeline sahip olacak ve para politikasını yönetecek olan günümüz merkez bankalarının öncülü olan banka.

Duyun-ı Umumiye: Osmanlı Devletiyle alacaklıları arasında yapılan ve 1881 Muharrem Kararname-siyle kurulan, Osmanlı Devletinin gelir kaynaklarının büyük bir bölümünü ele geçiren kurum.

Sadaret: Osmanlı Devlet idaresinde padişah vekili olarak oluşturulan kurum, sadrazamlık makamı.

Şura-yı Devlet: 1868'de idari yargı ve danışma organı olarak kurulan meclis. 1838'de Meclis-i Vala'nın oluşturulmasıyla başlayan sürecin bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır.

İrade-i Seniyye: Padişahın sözlü veya yazılı emri için kullanılan tabir. Sözlü irade-i seniyye padişahın sadrazama bizzat tebliğ ettiği emir karşılığı kullanılan bir tabirdir. Osmanlı diplomatığında irade-i seniyye veya çok defa kullanıldığı gibi irade sözüyle özel bir belge türü kastedilmektedir.

Layiha: Arapça asıllı bir kelime olan layiha düşünülen bir şeyin yazı haline getirilmesi anlamına gelir. Osmanlı bürokrasisinde rapor veya taslak türü belgeye verilen addır.

Meclis-i Ayan: Heyet-i Ayan olarak da adlandırılan Meclis-i Ayan, II. Abdülhamid'in 23 Aralık 1876 tarihli iradesiyle yürürlüğe giren Kanun-i Esasi'nin öngördüğü Meclis-i Umumi adlı Osmanlı

Parlamentosunu oluşturan iki meclisten biri olup padişahın tayin ettiği üyelere gelmekteydi. Parla-mentonun diğere kanadını da halkın seçtiğı mebusların oluşturduğu Meclis-i Mebusan teşkil ediyordu.

Makale Bilgi Formu

Yazar(lar)ın Katkıları: Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kar amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: “Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası'nın Kuruluşunda Maliye Nazırı Cavit Bey'in Rolü” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde “*Universal Journal of History and Culture*” hiçbir sorumluluğı olmayıp, tüm sorumluluk yazarlara aittir.

Türkiye Türkçesinde Unvan Grubu

Şahap Bulak¹

Özet: Günümüzde artan araştırmacı ve araştırma sayısına rağmen Türkçe sözdiziminin çözülmemiş birtakım sorunları bulunmaktadır. Bu sorunların bir kısmı bilgi, belge ve kaynak yetersizliğinden; bir kısmı ise daha önce ortaya atılmış fakat doğruluğu kabul görmemiş iddiaların tekrar edilegelmesinden kaynaklanmaktadır. Türkçe sözdiziminin hakkında kabul birliği sağlanamamış konularından biri de unvan grubudur. Başta terim adı olmak üzere tanımı, yapısı ve kuruluşu hakkında dilciler arasında bir görüş ayrılığı bulunmaktadır. Ayrıca dilbilgisi kaynaklarında bu kelime grubunu oluşturan iki unsurdan biri olan unvan unsurunun içeriği de pek aydınlatıcı değildir. Unvan grubu ile ilgili söz konusu ihtilafların esas sebebi, daha önce ortaya atılmış fakat doğruluğu kabul görmemiş iddiaların sorgulanmak yerine bazı dilcilerce doğru kabul edilerek günümüze kadar tekrar edilegelmesidir. Bu çalışmada unvan grubu, Türkçe'nin söz dizimi özellikleri ile tarihi gelişim ve değişim süreci esas alınarak bütün yönleriyle incelenmiştir. Öncelikle söz konusu kelime grubu tanımı, terim adı, kuruluşu, yapısı, unsurları ve içerikleri, yazılışı, cümle ve kelime grupları içerisindeki yeri ile cümledeki görevleri bakımından ele alınarak bütün özellikleri belirlenmiştir. Daha sonra bu özellikler Türk edebiyatının seçkin eserlerinden alınan cümlelerle örneklendirilmiştir. Böylece unvan grubunun tüm özelliklerinin belirlenmesine, hakkında eskiden beri tekrar edilegelen doğruluğu tartışmalı bilgilerin düzeltilerek doğru öğrenilmesi ve öğretilmesi ile bu kelime grubuyla ilgili kabul birliği sağlanmasına katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kelime Grupları, Söz Dizimi, Türkçe, Türkiye Türkçesi, Unvan Grubu

Title Group in Turkey Turkish

Abstract: Despite the increasing number of researchers and studies today, Turkish syntax has some unresolved problems. Some of these problems are due to lack of information, documents, and resources while some others are due to the repetition of claims that have been made before but have not been accepted as true. One of the subjects of Turkish syntax that has not been accepted is the title group. There is no consensus among linguists about the term's name, definition, structure, and establishment. In addition, the content of the title element, which is one of the two elements that make up this word group in grammatical sources, is not very enlightening. The main reason for the aforementioned disputes about the title group is that the claims, which have been put forward but not accepted as true, have been accepted as true and repeated until today by some linguists instead of being questioned. This study encompasses an examination of the title group in all aspects based on the syntax features of Turkish as well as its historical development and change process. Thus, first of all, the definition of the word group in question, the name of the term, its structure, its elements and contents, its spelling, its place in the sentence and word groups and its functions in the sentence have all been determined. Then, each determined feature has been illustrated with examples taken from distinguished works of Turkish literature. Thus, the researcher seeks to contribute to the determination of the characteristics of the title group, about which there is no consensus, to understand and explain it correctly, to learn and teach it easily, to correct the information that has been repeated for a long time, and to provide consensus about this word group.

Keywords: Syntax, Title Group, Turkey Turkish, Turkish, Word Groups

¹ Siirt Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Siirt, Türkiye, sahapbulak@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6459-3680

1. Giriş

Günümüzde artan araştırmacı ve araştırma sayısına rağmen Türkçe sözdiziminin çözülememiş birtakım sorunları bulunmaktadır. Bu sorunların bir kısmı bilgi, belge ve kaynak yetersizliğinden; bir kısmı ise daha önce ortaya atılmış doğruluğu tartışma konusu olan birtakım iddiaların tekrar edilegelmesinden kaynaklanmaktadır. Analitik dilbilgisi yaklaşımı yerine geleneksel dilbilgisi yaklaşımını benimseyen veya sürdüren dilciler genellikle yeni bir bilgi üretmek yerine alanın öncüleri tarafından üretilen bilgileri hiç sorgulamadan tekrar etmek veya bütün söylemlerini söz konusu öncülerin fikirlerinden hareketle oluşturdukları şablona oturtmaktan öteye geçememektedirler. Muharrem Ergin, Tahsin Banguoğlu, Reşit Rahmeti Arat, Talat Tekin gibi araştırmacılar Türk dili alanında şüphesiz büyük hizmetlere imza atmışlardır. Ancak bu alanda daha önce dile getirilen kabul birliği sağlanmamış bilgilerin sorgulanmadan tekrarlanması, zamanla büyüyerek sorun haline gelmiş, Türkçenin öğrenilmesi ve öğretilmesini zorlaştıracak boyutlara ulaşmıştır. Nitekim başta ilgi ekinin hal eki olarak kabul edilmesi, /ş/ /s/, /n/ ünsüzlerinin koruyucu ünsüz sayılması ve Türkçenin tek koruyucu ünsüzü olan /y/ ünsüzü ile birlikte kaynaşmayı önleyen bu ünsüzlerin “kaynaştırma harfi” olarak adlandırılması, tek yüklemi olan ve içerisinde filimsi bulunan cümlelerin birleşik cümle olarak kabul edilmesi gibi daha önce ortaya atılmış birtakım iddiaların doğruluğu zamanla tartışma konusu haline gelmiş ve günümüzde bunların aksi düşünceler ön plana çıkmıştır. Dilbilgisinin birçok konusunda daha önce ortaya atılmış kabul birliği sağlanmayan bilgilerin tekrarından kaynaklanan tanım, adlandırma ve tasniflerden kaynaklı değişik örnekler verilebilir. Doğruluğu tartışma konusu olan bu tür bilgiler kaynak kitaplar ve ders kitapları aracılığıyla tekrar edileğeldiğinden zamanla doğru gibi algılanıp yaygınlaşarak birçok taraftar bulmuş ve bugünlere kadar gelmiştir. Durum böyle olunca geleneksel dilbilgisi yerine analitik dilbilgisi metodunu¹ benimseyen araştırmacılar bir yandan yeni bilgiler üretmekle uğraşırken diğer yandan daha önce ortaya atılmış birtakım doğruluğu tartışmalı bilgilerin düzeltilmesi ile uğraşmak durumunda kalmaktadır. Bu durum, Türkçenin öğrenilmesi ve öğretilmesine zarar verdiği gibi bu alandaki bilimsel çalışmaların doğru yolda ilerlemesini de sekteye uğratmaktadır.

Türkçe sözdiziminin hakkında kabul birliği sağlanamamış konularından biri olan unvan grubunun terim adı, tanımı, yapısı ve kuruluşu hakkında dilciler arasında fikir ayrılığı bulunmaktadır. Ayrıca dilbilgisi kaynaklarında bu kelime grubunu oluşturan iki unsurdan biri olan unvan unsurunun içeriği de pek aydınlatıcı değildir. Bu durumun esas sebebi, daha önce ortaya atılan doğruluğu tartışmalı olan iddiaların sorgulanmak yerine günümüze kadar tekrar edilegelmesidir. Unvan grubu dilbilgisi kaynaklarında genellikle kuruluşu ve yapısı esas alınarak tanımlanmıştır. Bu sebeple yapısı ve kuruluşu hakkındaki ihtilaf doğal olarak bu

¹ Analitik dilbilgisi metodu ile “alanında daha önce üretilen bilgileri sorgulama ve eleştiri ile yol almaya çalışma” kastedilmiştir.

kelime grubunun tanımına da yansımıştır. Yapısı ve kuruluşu hakkında kabul birliği sağlanınca tanımı hakkındaki ihtilaf da çözülmüş olacaktır.

Unvan grubu hakkında kabul birliği sağlanamamış konulardan biri de terim adıdır. Adlandırma yani terim sorunu aslında sadece unvan grubunun değil, Türkçe dilbilgisinin genel ve önemli sorunlarından biridir. Aynı kavramı karşılamak için sayıları ona varan hatta bazı kavramlar için onlarca terim adı kullanılınca ortaya bir terim kalabalığı çıkmış, bu da beraberinde terim karmaşasını getirmiştir. Terim kalabalığından kaynaklanan bu karmaşa, günümüzde Türkçenin öğrenilmesi ve öğretilmesini zorlaştıracak boyutlara varmıştır (Bulak, 2017; Zülfiyar, 1991; Demir, 2009). Türkçe dilbilgisinde yaşanan terim karmaşası ve kalabalığı diğer birçok konu gibi unvan grubunda da mevcuttur. Söz konusu kelime grubu için sayıları ona varan terim adı kullanılmış, bu durum unvan grubu ile ilgili diğer sorunlarla birleşince sorun daha da büyüyerek unvan grubunun anlaşılması, anlatılması, öğrenilmesi ve öğretilmesini zorlaştıracak boyutlara gelmiştir.

Unvan grubu ile ilgili en büyük görüş ayrılığı, bu kelime grubunun kuruluşu ve yapısı ile ilgilidir. Unvan gruplarının kuruluşu ve yapısı konusunda özellikle şahıs isminin başta veya sonda yer alması hususunda dilciler arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Muharrem Ergin tarafından ortaya atılan Türkçede unvan gruplarında unvan ve akrabalık isimlerinin şahıs isminden sonra gelmesi gerektiği fikri, Türkçenin söz dizimi esasları ile gelişim ve değişim sürecine aykırı olmasına rağmen bazı dilbilgisi kaynaklarında günümüze kadar tekrar edilegelmiştir (2013, s. 389)². Bu görüşün etkisiyle bugün dilbilgisi kaynakları ve ders kitaplarında genellikle Türkçede unvan grubunun “isim unsuru + unvan” şeklinde kurulduğu, isim unsurundan önce gelen unvan ve akrabalık isimlerinin unvan grubu oluşturmadığı, bu tür yapıların birleşik isim grubu olduğu savunulmaktadır. Ders kitaplarına kadar giren bu iddia, dilciler arasında da çokça taraftar bulmuştur. Hâlbuki Türkçenin yazılı kaynaklarla takip edilebildiği ilk dönemden itibaren unvan gruplarında unvan ve akrabalık isminin hem şahıs isminden önce hem de sonra gelebildiği bir gerçektir. Buna rağmen bu görüş dilciler arasında azımsanmayacak ölçüde taraftar bulmuş, unvan ve akrabalık ismi başta bulunan unvan grupları, genellikle farklı vurgu şekilleri gerekçe gösterilerek birleşik isim grubu sayılmıştır (Ergin, 1993, s.367-368; Grönbech, 1995, s. 75-77; Karahan, 2014, s.69; Özkan, Sevinçli, 2011, s.65; Delice, 2007, s.34-35; Eker, 2005, s.468-469; Karaağaç, 2012, s.205). Hatta bazı dilciler unvan ve akrabalık ismi başta bulunan unvan gruplarını sıfat tamlaması olarak değerlendirmişlerdir (Gencan, 1979, s.179-180; Açıköz ve Yelten, 2005, s. 44). Ancak unvan grubu hususunda Türkçenin gelişim ve değişim

²Muharrem Ergin, “Türk Dil Bilgisi” adlı kitabında, unvan grubunda birçok dilin aksine Türkçede unvan ve akrabalık isimlerinin sona geldiğinin unutulmamasını söylerken (1993, s.367-368) “Dede Korkut Kitabı II” adlı eserinde, Dede Korkut Kitabı’nda unvanların isimlerden hem önce hem de sonra geldiğini belirtir (1997, s.474). Bu durum, açık bir çelişki ifade etmektedir. Bu çelişkiye rağmen unvan gruplarında nitelik ismi(unvan)nin sadece sona gelebileceği, nitelik ismi başta bulunan kelime gruplarının birleşik isim grubu olarak değerlendirilmesi gerektiği fikri birçok dilci tarafından kabul görmektedir.

süreci ile söz dizimi özelliklerini esas alan dilciler unvan gruplarında unvan ve akrabalık isminin şahıs isminden önce veya sonra gelebileceğini kabul ederler (Emre, 1945, s.411-412; Korkmaz, 1992, s.219; Sev, 2006, s.172; Özkan, vd. 2016, s.105).

Unvan grubu ile ilgili aydınlatılması gereken konulardan biri de bu kelime grubunu isim unsuru ile birlikte oluşturan “unvan”ın içeriğidir. Ortaöğretim dil ve anlatım ders kitapları ile bazı dilbilgisi kaynaklarında genellikle unvan grubunun isim unsuru ve unvandan oluştuğu, unvanın ise unvan ve akrabalık isminden oluştuğu belirtilir. Oysa unvan unsuru sadece unvan ve akrabalık isminden değil, unvan, görev, meslek, lakap, künye, saygı, rütbe, derece, makam, mevki ve akrabalık ismi gibi çok değişik unsurlardan oluşabilir. Söz konusu unsurları daha iyi ve kapsamlı bir şekilde ifade edebilmek için unvan grubunun unvan, görev, meslek, lakap, künye, saygı, rütbe, derece, makam, mevki ve akrabalık ismi gibi değişik içeriklerden oluşabildiği özellikle vurgulanmalıdır.

Bu çalışmada Türkçe'nin temel söz dizimi özellikleri ile tarihî gelişim ve değişim süreci esas alınarak unvan grubu; tanımı, terim adı, kuruluşu, yapısı, unsurları ve içerikleri, yazılışı, cümle ve kelime grupları içerisindeki yeri ve cümledeki görevleri bakımından incelenmiştir. Unvan grubunun söz konusu açılardan belirlenen her bir özelliği Türk edebiyatının seçkin eserlerinden alınan örneklerle örneklendirilmiştir. Böylece unvan grubunun bütün özelliklerinin tespit edilerek doğru anlaşılması ve anlatılmasına, onunla ilgili tekrar edilegelen doğruluğu kabul görmemiş bilgilerin düzeltilmesine ve bu kelime grubu hakkında bir kabul birliği sağlanmasına katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

2. Türkiye Türkçesinde Unvan Grubu

2.1 Tanımı ve Terim Adı

Bir şahıs ismi ile bu ismi bir yönüyle tanıtan bir nitelik (unvan, görev, meslek, lakap, künye, saygı, rütbe, derece, makam, mevki ya da akrabalık) isminden oluşan kelime grubuna *unvan grubu* denir: *Doktor Kerem, Selahattin Yüzbaşı, Kunduracı Ali Bey, Muhtar Davut, Sansar Selim, Ahmet Amca, Fatma Abla, Ayşe Teyze* gibi. Şahıs ismi, isim unsurunu; nitelik ismi, unvan unsurunu oluşturur. Dilbilgisi kaynaklarında *unvan grubu, san öbeği, tasviri ve belirleyici ad grupları, san öbekleri, san tanımlı sözce, san sıfatları, unvan öbeği ve hüviyet grupları* gibi farklı şekillerde adlandırılan bu kelime grubunun en çok kabul gören terim adı *unvan grubudur*. Türkiye Türkçesinde sık kullanılan kelime gruplarından biridir.

3. Kuruluşu ve Yapısı

3.1. Bir şahıs ismi ile bir nitelik isminden oluşan unvan grubu, “**şahıs ismi + nitelik ismi**” şeklinde kurulabilir: *Nasreddin Hoca, Ziya Paşa, Sevim Hemşire, Orhan Gazi, Safiye Sultan, İlkay Teyze, Mustafa Amca, Ahmet Mithat Efendi* gibi. Türkçe sözdiziminde yardımcı unsur başta, asıl unsur sonda bulunur ancak bu tür unvan gruplarında asıl unsur olan şahıs ismi başta, yardımcı unsur olan nitelik ismi ise, sonda bulunur.

*Ne **Bukağlı Dede**, ne **Elekçi Baba**, ne **Üryan Dede**, ne **Tezveren Sultan** hiçbiri hatta ayazmaların serinliğinde yatan. . . (SAE/AHT)*

***Emin Dede** bir medeniyetin en yüksek cihaz olarak kendisini seçtiği insanlardandı. (H/AHT)*

*Bir gün kahvede **Müstakim Efendi** isminde birini sağlık verdiler; evi Edirnekapısı'nda idi. (GM/ÖS)*

***Şehnaz Sultan**'ın sarayıdır demişler. (SG/YKK)*

*Topu topu bir kazı vardı; onun da yumurtalarını bakkal **İlyas Efendi**'ye bağlamıştı. (K/SA)*

*Yan mahallede bir ev tuttuklarını duymayan kalmasa da kaçıp gittiği geceden sonra **Nefise Hala**'nın kapısı ona kapanmıştı. (M/NB)*

*Konuk sevmeyen **Çukurova**'da konuksever bir kişiydi **Halil Ağa**. (YÖ/YK)*

***Mehmet Bey, Ahmet Bey** hakkında tarafsız değildir. (HB/SFA)*

3.2. Bazı unvan grupları, nitelik ismi + şahıs ismi şeklinde kurulur: *Sultan Abdulhamit, Milli Eğitim Müdürü Akif Çetin, Yüzbaşı Adem, Dede Korkut, Şehzade Selim, Duvarcı Ahmet, Hemşire Selma, Çolak Ali* gibi. Bu tür unvan gruplarında Türkçe sözdizimine uygun olarak yardımcı unsur olan nitelik ismi, başta; asıl unsur olan şahıs ismi ise, sonda bulunur.

*Biliyorum ki **Sultan Hamid** onu bırakmayacak, fakat saraya mensup bazı büyük dostları vardır. (H/HEA)*

*İşte **Doktor Ramiz**'i bu müessesede tanıdım. (SAE/AHT)*

***Meczip Haydar**, yaz kış sırtından çıkarmadığı toprak rengi çuha harmanisinin rüzgârı bile sekide oturanları ürkün dev gibi bir adamdı. (NA/NB)*

*Bana **Sultan Aziz** verdi diyor, başka bir şey demiyor. (SAE/AHT)*

***Çerkez Arslanbey** bu sabah iyice belletmişti. (NA/NB)*

*Hapishanenin dış avlusunda, Abaza Kemal'in kahve ocağının dibinde oturmuş, birbiri üstüne cigara içiyordum. (KO/SA) **Berber İsfendiyar** usturayı şahdamarın üzerinden kaldırdı. (NA/NB)*

3.3. Bazı unvan gruplarının isim unsuru unvan grubundan oluşur. Bu tür unvan grupları **isim unsuru (nitelik ismi + isim unsuru) + nitelik ismi** şeklinde kurulur: *Hafız Numan Efendi, Hekimoğlu Ali Paşa, Sağlık Müdürü Ali Bey, Kütüphaneci Ayşe Hanım, Mülazım Kasım Bey, Sıvacı Ali Efendi, Kaymakam Asım Rıfat Bey* gibi.

*Ertesi senenin en mühim hadisesi oğlu **Hafız Numan Efendi**'nin ilm-i edvara başlamasıydı. (H/AHT)*

***Ceddim Hamza Bali Bey**, daha on dört yaşında iken sizin ordularınızı perişan etmiş, Viyana muhasarasında, Viyenberg önünde şan almıştır. (EK/ÖS)*

***Hakanî Mehmet Bey**, evet, kelimenin tam anlamıyla bir divan efendisi ve divan şairiydi. (BÖİA/İP)*

*Bedevînin biri, ilk önce, **Koçhisarlı Ahmet Onbaşı**'nin yanına yaklaştı. (GH/RHK)*

***Esrarkeş Tayyar Baba** biraz ileride sırtını duvara dayayıp başını karnına sarkıtmış, Bayburt türkülerini mırıldanıyordu. (KO/SA)*

***Hacı Niyazi Efendi** eski bir evkaf memuruydu. (BL/ÖS)*

***Doktor Osman Bey**'in burada bunları dinleyecek vakti yok. (B/SA)*

*Bu koğuştaki da **Şair Nigâr Hanım** ziyaret edecek. (NA/NB)*

3.4. Bazı unvan grupları ise, **nitelik ismi + nitelik ismi** şeklinde kurulur: *Kaymakam Bey, Aşçı Efendi, Müdür Bey, İmam Efendi* gibi. Genellikle meslek veya görev ismiyle kurulan bu tür unvan gruplarında önce gelen **nitelik ismi** şahıs ismi görevi üstlenir.

*Bu, bütün köyün kendilerindenmiş gibi sevdikleri **Yörük Hoca**'ydı. (BL/ÖS)*

*Geçirdiği kırk günlük azabı birden hatırlayınca, yeni bir tokat yemiş gibi **Köse Vezir**'in yüzü kıpkırmızı oldu. (EK/ÖS)*

*Bu **Hacı Ağa**, ona her vakit, hayır hasenat için bir şey ayırmasını tavsiye eden komsusuydu. (YÖ/ÖS)*

Sadrizam Paşa Efendimiz sizi arattırıyor. (EK/ÖS)

İmam Efendi elindeki çomakla üç defa vurdu. (Y/YKK)

Hacı Hanım, çok sofı bir kadındı. (YÖ/ÖS)

”Uzun etme Hüseyin Efendi” dedi Hekim Binbaşı. (NA/NB)

Müftü Efendi, dünyada doğruluğun, faziletin hâlâ var olduğunu biliyordu. (YÖ/ÖS)

Yanımda götürmezsem yetimhaneye götüreceklerin iş, Jandarma Efendi öyle dedi. (NA/NB)

3.5. Sıralanma şeklinde kurulan unvan gruplarında şahıs ismi ile nitelik ismi eksiz bir şekilde bir araya gelerek yeni bir anlam bütünlüğü oluşturur. Bu iki unsurun kelime grubu oluşturması için herhangi bir ek kullanılmaz.

Atıf Bey’in Azize Hanım’ın kocası olduğunu öğrenince hassasiyetinin tazeliğini bir parça kaybeder gibi oldu. (SG/YKK)

Evet, Çiçek Hatun, güzel ad. (H/AHT)

Müzeyyen Yenge gibi Neyyire Hanım da sedirin köşesine bir demet menekşe gibi ilişmiş bu taze geline -yirmisinde bile değil- baktı. (M/NB)

Doktor Osman Bey’in burada bunları dinleyecek vakti yok.” (B/SA)

Ona, geçen sene Şile taraflarından İstanbul’a motörle mangal kömürü getirirken boğulan babası Musa Kaptan’ın adını koymuştu. (P/SA)

Halil’im, Halil Bey’im, diyordu. (YÖ/YK)

Kadıköyü’ndeki zengin akrabalarından Gülsüm Hanım aklına geldi. (YÖ/ÖS)

Gemi de gemi değil ki... Hacı Davut vapuru... (P/SA)

Bunu olduğu gibi mufassal bir mektupla diün Cemal Bey’e de yazdım. (H/HEA)

3.6. Unvan gruplarında şahıs ismi ya da nitelik ismi bir kelimedenden oluşabileceği gibi bir kelime grubundan da oluşabilir.

Bu genç adam, Tevfik Efendi tarafından akraba olmasına rağmen bütün eski zaman kadınları gibi

Neyyire Hanım da erkeği değil kadını kendine mahrem hissetmişti (M/NB)

Çiçek Hatun, halinden kimselere bahsedememişti. (NA/NB)

Acaba *Hüsnü Paşa*'nın mektubunda ne vardı? (H/HEA)

Celil Hikmet Bey nasıl olup da tam istediği rengi bulup bir yerden çıkarmıştı? (NA/NB)

Nasıl görsün, sabahtan akşama kadar meşguldü *Kumaş Tüccarı Aramyüs Efendi*. (NA/NB)

“*Neyyire Hanım Teyze*” dedi Pervin. (M/NB)

Ahmet Zamani Efendi isminde hiçbir insan tanımamıştım. (SAE/AHT)

Tebrizli Mimar Esir Ali, Yavuz Selim Sultan'ın Doğu seferinden dönerken yanında getirdiği ganimetlerden biriydi. (NA/NB)

Deminkinden daha kalın bir sigara sardı *Doktor Binbaşı Reşad*. (NA/NB)

3.7. Öncelik sonralık durumuna bakılmaksızın şahıs ismi ve nitelik ismiyle kurulan unvan gruplarında vurgu, her zaman şahıs ismi üzerinde; iki nitelik ismi ile kurulan unvan gruplarında ise vurgu, şahıs ismi görevi üstlenen nitelik ismi üzerindedir.

Tıpkı gelen mektuplardaki *Gelin Hanım* selâmını *Fahir*'in eklediğini her ikisinin bildiği gibi. (M/NB)

Bu takiplerde *Dergâhı Âlî* mensuplarından ve padişahın gözdelelerinden pek genç bir kahraman olan *Tosun Bey* yine kendini gösterdi. (EK/ÖS)

Con Peyn Bey'le Amerika'da, hadi konuşulur diyelim diyelim; fakat İstanbul'da ne konuşulur bu adamlarla yahu? (HB/SFA)

Mehmet Bey'e göre Yorgiya *Ahmet Bey*'i sevmiyor, sevemez. (HB/SFA)

Kanun Koyucu'nun valisi *Ayas Mehmet Paşa*, ona sık sık hediyeler göndererek gelip Bağdat'a yerleşmesini teklif ediyordu. (BÖİA/İP)

Nermin Hanım'la *Muhtar Bey*'in selâmları var. (SM/ANA)

Bir kere istasyonda *Mustafa Kemal Paşa*'yı, birkaç kere de *İsmet Paşa*'yı görmüş. (Y/YKK)

Ama etiyle, kemiğiyle, kanyla, canıyla yaşanmış olan şey böylesine hakikiyken *Nefise Hala* ve

Şerafettin Albay'dan böylesi muhal bir hayale kapı açmaları nasıl beklenirdi? (M/NB)

3.8. Bir cümlede birden fazla ünlem grubu bulunabilir.

Ahmet Paşa'yla Hadım Ali Paşa'nın arkasından kazaskerler, Sokullu Mehmet Paşa, Haydar Paşa, Ayas Paşa, İskender Paşa, gözleri yerlerde, otağa girdiler. (EK/ÖS)

Ahmet Bey'in arkadaşı Mehmet Bey'e anlattıkları, Mehmet Bey'in Ahmet Bey hakkında bildikleri, Ahmet Bey'in merakı, tecessüsü, bu hikâyeye başka bir hava vereceğini sanıyorum. (HB/SFA)

Lütfiye Yenge'ye, Nesime Yenge'ye, geldiyse de gelmediyse de Fettah Amca'ya, Bedriye Abla'ya, Gülsen Abla'ya, Jale Hala'ya aziz adaşım Arif Enişte'ye selâm, saygı ve sevgi Cihat'a ait selâmı kulağına söyleyin ve falın neticelerini gizlice sorun. (SM/ANA)

Bizim Mehmet Ali, Bekir Çavuş, Salih Ağa ve muhtar, hep orada idiler. (Y/YKK)

Ekrem Bey bir posa idi, Sabriye Hanım zalim bir acuze, Asaf Bey bir bunak... (SAE/AHT)

Ağabeyimize, adaşıma, Lütfiye ve Bedriye Ablalara, Cihat Kardeş'e, Fettah Amca'ya, Nesime Yenge'ye, Jale Abla'ya saygılar, sevgiler, selâmlar. (SM/ANA)

3.9. Sıfat tamlamalarında olduğu gibi **nitelik ismi + şahıs ismi** şeklinde kurulan unvan gruplarında da kelime grubunu oluşturan unsurlar arasında bir niteleyen/belirten nitelenen/belirtilen ilişkisi vardır. Fakat bu ilişki, sıfat ile isim arasındaki ilişkiden farklı olup nitelik ismi ile şahıs ismi arasındaki bir ilişkidir. Bu sebeple, bu tür unvan grupları ile sıfat tamlaması grubu bazı yönleriyle benzeşse de farklı kelime gruplarıdır.

Şeyh Ahmet Zamani'nin Hayatı ve Eseri adlı kitabımın neşri hakikaten büyük bir teveccühle karşılandı. (SAE/AHT)

Bir gün Profesör Osman, o zorla gülen yüzüyle odaya girdi. (KO/SA)

Çırak Süavi, onun elinden her zaman "İllallah" derdi ya, o gün başka türlü "İllallah" çekti. (NA/NB)

Deminkinden daha kalın bir sigara sardı Doktor Binbaşı Reşad. (NA/NB)

Bizim Katil Osman yine dün akşam haltlar karıştırmış. (KO/SA)

3.10. Şahıs ismi ve nitelik ismi ile kurulan unvan gruplarında sıralama nasıl olursa olsun nitelik ismi, belirten/tamlayan; şahıs ismi, belirtilen/tamlanan durumunda iken iki nitelik ismi ile kurulan unvan

gruplarında nitelik ismi, belirten/tamlayan; şahıs ismi görevi üstlenen nitelik ismi ise belirtilen/tamlanan durumundadır.

Refik Bey, siz Türkler pek acayıpsiniz, sizde yaş ve cinsiyet denilen şey yok mudur? (H/HEA)

Mehmet Bey'in içinde de zahiri bütün hakikatlere rağmen Ahmet Bey'in düşünceli, hülyalı âleminin de bir hakikati, dünyayı anlama, yaşama taraflı olmaması imkânı yoktur. (HB/SFA)

En garibi de Ebülvefa naziresi yanında Cafer Efendi'den yevmi on akçeye on günlüğüne kiraladım. (BÖİA/İP)

Gözlerimi yumarak uzaklardaki Servet Anne'yle Fırat Yavru'yu görmeye çalıştım. (SM/ANA)

O da işin içinden çıkamıyor. Nihayet, Şeyh Yusuf Efendi'ye yalvarıp onu bu eve getirmeğe karar veriyoruz. (Y/YKK)

Bu sırada Yakup Hoca, gardiyan Ali Faik'le konuşuyor, onu sorguya çekiyordu. (KO/SA)

Yedi mahalle ötede değil ama iki kapı ileride oturan Mümine Hemşire, Neyyire Hanım'a kardeşinden emanetti. (M/NB)

Fakat "Ararız" dediyse de kilim örgüsü bitmiş bir halının ilk sıraya geçmeden bekletilmesinden hiç memnun olmadı Firdevs Usta. (NA/NB)

Settarhan'ı bir alay-ı valâ ile karşıladı, ağırladı, azizledi Antikacı Sohrab. (NA/NB)

3.11. Unvan grupları özel isimler gibi büyük harfle başlar, aldıkları çekim ekleri kesme işareti ile ayrılır.

Ya Bekir Çavuş'un kızı Zehra'nın gözlerini açabildi mi? (Y/YKK)

Hakikat şu ki, Sabriye Hanım, Nevzat Hanım'la Zeynep Hanım'ın kocası arasındaki gizli bir aşkın genç kadının intiharına sebep olduğunu zannediordu. (SAE/AHT)

Bu kalabalığın içinde Necdet de hemen hemen Makbule Hanım'ın vaziyetindeydi. (SG/YKK)

Orhan, Fazıl Bey'i bir kenara çekti ve kulağına taş hadisesini kısaca anlatmak istedi." (Bİ/PS)

Çiçek Hala'ya kalsa bu düşü dinlemek istemezdi. (NA/NB)

Arkasını yarım dönen uzun boylu genç başıyla Samiye Hanım'ı tasdik etmişti. (M/NB)

Gözlerini açtı: “**Süleyman Ağa**’nın bir şeyden haberi yok... ” dedi. (BF/SA)

3.12. Unvan grubunda, bir nitelik ismi birden çok şahıs ismine bağlanabileceği gibi bir şahıs ismi birden nitelik ismine bağlanabilir.

Vali Cemal Azmi Bey şehir merkezini Ordu’ya taşıyor. (NA/NB)

Pervin daha nişanlıyken bile kendisini hiç ihmal etmemiş, hâlden anlamış, ziyarete her geldiğinde kısya yer odasındaki sedirde yazsa çardak altında: “**Neyyire Hanım Teyze**” demişti. (M/NB)

Yemen Vali ve Kumandanı İzzet Paşa, beni uzak çöle, tâ Hadramut hududuna göndermişti. (GH/RHK)

Gazelleri **Balıkesirli Zatî** ile **Hayalî Mehmet Bey**’e teslim edesin. (BÖİA/İP)

Sultan Abdülhamid’in kızıydı ”**Merhume**” **Hatice Sultan**. (NA/NB)

3.13. Unvan gruplarında şahıs ismi ile nitelik ismi arasındaki bağ çok güçlü olduğundan bu iki unsur arasına başka kelime ya da kelimeler giremez.

Bir saray kapısına benzeyen çinili kapının önünde kendisini ikinci güneşine bırakmış şişman **Hamamcı Cafer**, **Settarhan**’ı ta uzaktan tanımişti. (NA/NB)

Muvakkit Nuri Efendi tasavvuftan bahsederken “ her şeyin zıddıyla maruf ve mümkün olduğunu” söylerdi. (SAE/AHT)

Ne dersin, **İmam Efendi**, şu Salih Ağanın ettiğine? (Y/YKK)

”**Arif Nihat Bey**” ”Arifçiğim” olsun artık. (SM/ANA)

Belli ki **Nef’i Ömer Efendi**’nin beni satın almış olması onlar için yeterliydi. (BÖİA/İP)

Ama **Ahmet Bey** bu âlemin, katiyen **Mehmet Bey**’in gözlüğüyle gördüğü gibi olmadığını, çünkü kendisinin yaşadığını, fakat kendisinin daldığı şekilde bulunmadığını hissetmiştir. (HB/SFA)

Yatağında kımıldamayan **Durmuş Ağa**, gözlerini basık tavana dikmişti. (YÖ/ÖS)

“Kavmiyet, milliyet” diye bir şey olduğunu Türklerin sözde en büyük adamları olan **Mithat Paşa** bile bilmiyordu. (BL/ÖS)

4. Cümle ve Kelime Grupları İçerisindeki Yeri

4.1. Unvan grubu, cümle veya kelime grupları içerisinde genellikle isim görevinde kullanılır.

*Onun için kaynanasıyla tekrar evde kapanmaktan bahsederken birdenbire ilk kocasına atlıyor, oradan **Küçük Mustafa Paşa** taraflarındaki konaklarında geçen çocukluğuna sığıyor.* (SAE/AHT)

*Zaten bu **Nuriye Hanım** nerde böyle münasebetsiz ve şüpheli kimseler varsa adeta mahsustan gider, arar bulur.* (SG/YKK)

*Bu kez gözüünün önüne **Şerafettin Albay** geldi Mücellâ'nın.* (M/NB)

*Ama Osman o taş yürekli **Koca Reis**'in karşısında da o masum, mahçup haliyle terbiyeli terbiyeli ağlayıp kendine acındırmış olacak ki, birkaç ayla yakayı kurtardı ve aldığı cezayı yatmışına saydıkları için hemen çıktı.* (KO/SA)

***Selahaddin Bey** nargile içiyordu.* (Bİ/PS)

***Azize Hanım** bu acayip cevap karşısında zerre kadar ümitsiz değildir.* (SG/YKK)

*Yalnız namuslu asker değil, **Arslan Bey**, dedi, hem de gayet âlicenap bir mert. . .* (EK/ÖS)

***Gedik Ahmet Paşa** niçin hançerlendi, paşam?* (EK/ÖS)

*Vangelistra Kilisesi'nin can kulesi görünür, **Bakkal Niko** ismindeki tahsili acayip adam, karısı Evdoksiya, **Polis Hasan Efendi**; podosuet ayakkabılı, saçları parlak bir delikanlı geçirdi.* (HB/SFA)

4.2. Unvan grubu, cümle veya kelime grupları içerisinde tek başına zarf görevinde kullanılmaz ancak zarf görevinde bulunan bir kelime grubu içerisinde bulunabilir.

*Eşi dostu ömrünün sonuna doğru onu Tevkii yerine **Takribi Ahmet Efendi** diye anmağa başlamışlar.* (SAE/AHT)

*Nihayet, **Şeyh Yusuf Efendi**ye yalvarıp onu bu eve getirmeğe karar veriyoruz.* (Y/YKK)

*Yüzükleri **Sahir Efendi** takarken, -Paşazade renk vermese de biraz kırılmıştı bu işe- nişan tepsisini Mücellâ tuttu.* (M/NB)

*Ve tıpkı **Zeynep Kadın**'ın tarla dâvasında yaptığım gibi yakasından kavrayıp sarstım ve çürük meyve*

gibi yere silktim. Fakat bununla kalmadım. (Y/YKK)

*Hele, **Salih Ağa**'yı patakladığım gündən beri, bana karşı husumetleri o kadar artmıştır ki, her an, beni niçin linç etmediklerine şaşıyorum. (Y/YKK)*

4.3. Unvan grubunu oluşturan şahıs ismi ve nitelik ismi başka bir kelime grubundan oluşabilir.

*Şişelerin üzerinde “Üstadım, aziz üstadım **Cemil Beyefendi**'ye” diye bir yığın ithaf vardı, derdi. (H/AHT)*

***Con Peyn Bey**'le Amerika'da, hadi konuşulur diyelim; fakat İstanbul'da ne konuşulur bu adamla yahu? (HB/SFA)*

***Yemen Vali ve Kumandanı İzzet Paşa**, beni uzak çöle, tâ Hadramut hududuna göndermişti. (GH/RHK)*

*Herifte bir şeyler var, derdi. Olmasa **Fırıncı Ahmet Efendi**'yi bu hale koymazdı. (SAE/AHT)*

***Ünlü Şeyhülislam Şair Yahya Efendi**'nin onun hakkında düzenlediği şu kıt'a güya onu över sözler gibi, şiir meclislerinde birkaç günler okunup sanki toplu intikam alınırcasına gülündüydü: (BÖİA/İP)*

4.4. Unvan grubu, başka bir kelime grubunun içerisinde yer alabilir.

*Saraya dair son hatıram, hünkâra sunulan papalık hediyelerini seyreden **Valide Safiye Sultan**'ın kendisine hediye gelen genç kızlardan birine sarılıp öptüğü oldu. (BÖİA/İP)*

*Lütfullah'ın tevkifinin hemen akşamında babam, ben Abdüselam Bey, **Nuri Efendi**'nin yerine muvakkitlik yapan **Ispartalı Sadi Efendi**, polis müdüriyetine çağrıldık. (SAE/AHT)*

***Masume Hanım**'ın arabasını çeken yağız at denizden çıkmış gibi sırsıklamdı. (YÖ/ÖS)*

*Gelenler, **Gürcü Mavrol Han**'ın kızı Perihan yüzünden saray ile arası açılan ve Perihan'ın ihanetinden sonra “Avrat hatırı için avrat sözüne uyan avrattan kötü olur!” diye dövüne dövüne Osmanlı'ya isyan edip Celali olan eski Erciş Beyi'nin adamlarıydı. (BÖİA/İP)*

*Daha ziyade kendi içinde yaşamağa alışmış olan **Abdullah Efendi**'ye gelince o, gecenin gidişinden pek memnundu. (AER/AHT)*

***Ahmet Bey**'in ümitle, arzuyla yaptığı binalar, şehirler yıkılı yıkılıveriyor. (HB/SFA)*

5. Unvan Grubunun Cümledeki Görevleri

5.1. Unvan grubu, cümlede özne görevinde veya özne görevinde olan bir kelime grubu içerisinde bulunabilir.

”Zaman sana hiç ummadığını ve biriktirmediğini getirir” buyurmamış mıydı **Hazret-i Ömer Efendimiz?**” (NA/NB)

Tevfik Bey, Mümtaz’a muhabbetle bakıyordu. (H/AHT)

Önüdeki bakır, işlemeli tası **Murtaza Ağa** tarhanayla doldurdu. (YÖ/YK)

Hatice Hanım, pek genç dul kalmış zengin bir hanımcağızdı. (YÖ/ÖS)

Ahmet Efendi de fena çocuk değil ha! (HB/SFA)

Doktor Charles başını sallayıp duruyor. (H/HEA)

Pervin’i ve Mücellâ’yı camekânlı yazıhanesine aldı **Sahir Efendi**. (M/NB)

Üstelik böyle bir sızının varlığını henüz o fark etmeden bile **Cemile Hanımefendi** fark etmişti. (NA/NB)

Süvari Bey gözlerinin kenarından süzülen yaşları elinin tersiyle sildi. (P/SA)

Câbir Paşa, bu vakadan sonra mahalle bakkallığına tövbekâr oldu. (GM/ÖS)

5.2. Unvan grubu, cümlede düz tümleç (nesne) görevinde veya düz tümleç görevinde olan bir kelime grubu içerisinde bulunabilir.

Güzide kim bilir hangi uzun kış gecesinde **Müzeyyen Yenge**’nin gürül gürül yanan çini sobası başında **Mutaves Hanım**’ın anlattığı Zeliha’nın hikâyesini hatırladı. (M/NB)

Bir Avrupalı baytara götürelim, belki **Rahmi Bey**’in hakkı var. (GM/ÖS)

Fon Sadristayn kulübeden çıkınca parkın önünde duran otomobillerden birine atladı: ”Çamlıca, **Orhan Bey**’in köşküne” dedi. (BL/ÖS)

Mutaves Hanım’ın anlattığı onca kıssadan çıkıp gelen bir sureti deliline ekledi. (M/NB)

Hepimiz biliriz **Halil Ağayı**. (YÖ/YK)

Katil Osman'ı iyice hatırladım. (KO/SA)

Kız tarafının erkekleri ise ikinci parti kahveyi içerken Refik Bey'i de Filiz'i de unutmuşlardı çoktan. (M/NB)

"Hoş geldin *Ali emmi*," dedi. (YÖ/YK)

Büyüktü Çiçek Hala, Mirza Han'dan bile büyük yaşını kimse bilmezdi. (NA/NB)

5.3. Unvan grubu, cümlede dolaylı tümleç görevinde veya dolaylı tümleç görevinde olan bir kelime grubunun içerisinde bulunabilir.

Bu sabah Cemal Bey'den acı bir mektup aldım. (H/HEA)

Fahir Abi'den mektup var mı yeni? (M/NB)

Bu gece Budak Bey'in mandırasında hırsızlık olmuş. (EK/ÖS)

Mehmet Bey'e nasihat etmiyor. (HB/SFA)

Rasih Bey'e söyledim. (M/NB)

Varıp Tosun Dayı'ya da bir diyeyim. (BL/ÖS)

Gazelleri Balıkesirli Zatî ile Hayalî Mehmet Bey'e teslim edesin. (BÖİA/İP)

Bir tek Sahir Efendi'nin kütüphane odasına dokunulmamıştı. (M/NB)

Üstelik Selma Hanımefendi'ye de henüz âşık olmamıştım. (SAE/AHT)

Müzeyyen Yenge'den ses çıkmadı. (M/NB)

Emine'ye dair bu bilgiyi *Zeynep Kadın*'dan alıyorum. (Y/YKK)

5.4. Unvan grubu, cümlede zarf tümleci görevinde veya zarf tümleci görevinde olan bir kelime grubunun içerisinde bulunabilir.

Malkara Beyi Evren Bey'le birleşti. (EK/ÖS)

Papa bu hediyeleri sunarak Osmanlılar ile barışı devam ettirmek belki Valide Safiye Sultan'ın kan bağı kullanarak Osmanlı hapishanelerindeki mahkûmlardan beş yüzünün serbest bırakılmasını ve barışın devamını sağlamak istiyordu. (BÖİA/İP)

*Bu vaziyette vücudunun bir tarafı tamamıyla **Atıf Bey**'in vücuduna bitişik duruyordu. (SG/YKK)*
***Padişahımız Süleyman Gazi** aşkına şu sözümü dinleyiniz. (EK/ÖS)*

*Her şey bitmiştir **Mehmet Bey**'e göre... (HB/SFA)*

*Bir gün, **Bekir Çavuş**'a verdiğim söze rağmen, kendimi tutamadım: Ayıptır. Düşman böyle seyredilmez, dedim. (Y/YKK)*

*Ara sıra, **Bekir Çavuş**'la, onun gezip gördüğü yerlerden bahsederiz. (Y/YKK)*

*Benim kafam da kızdı, gidip **Salih Ağa** ile görüşeceğim. (Y/YKK)*

*Bazen büsbütün çocuklaşarak, **Emeti Kadın**'la şakalaşmağa başlıyorum. (Y/YKK)*

5.5. Unvan grubu, cümlede yüklem görevinde veya yüklem görevinde olan bir kelime grubunun içerisinde bulunabilir.

***Nadir Paşa**'nın yaveri imiş. (H/AHT)*

*Erkeğin adı **Muhsin Beydir**. (BL/ÖS)*

*Ona öyle geldi ki bu kendisi, yani **Abdullah Efendi** idi. (AER/AHT)*

*Öteki çete reisleri **Dimço Kaptan** gibi cahil değildiler. (BL/ÖS)*

*Artık bunların hepsine alıştım, alışmadığım yalnız **Salih Ağa** ile **İsmail**'dir. (Y/YKK)*

*Bu sahte Çerkezin adı **Mahmut Beydir**. (BL/ÖS)*

*Ben, padişahımın dedesine sizin kralınızın memleketlerinden büyük yerler zapt etmiş **Bosna Valisi Yahya Paşa**'nın torunlarındım. (EK/ÖS)*

*Arkadaşlarımın içinde en sevdiğim ulûmu diniye hocası **Bâhir Efendi** idi. (YÖ/ÖS)*

*Asıl kabahat **Halim Bey**'de idi. (Bİ/PS)*

5.6. Unvan grubu, cümlede bağımsız tümleç görevinde veya bağımsız tümleç görevinde olan bir kelime grubunun içerisinde bulunabilir.

*Anasını öldürenler bu dünyada hiç rahat yüzü görmezler **Hasan Ağa**, öteki dünyada da onları zebaniler rahat bırakmazlar. (YÖ/YK)*

*Ne yapardın **Dursun Emmi?** (YÖ/YK)*

*Oturduğu yerde taşlı, dantelli yelpazesini sallarken Zarife'yi uzun uzun süzen biri daha vardı: **Nefise Hala.** (M/NB)*

*Fazla açıldımsa affedin **Fikri Bey.** (SM/ANA)*

*Nasılsın **Süvari Bey?** (P/SA)*

*Öyle değil mi **Mücellâ Abla?** (M/NB)*

6. Sonuç

Bir şahıs ismi ile bu ismi herhangi bir yönüyle tanıtan bir nitelik (unvan, görev, meslek, lakap, künye, saygı, rütbe, derece, makam, mevki ya da akrabalık) isminden oluşan kelime grubuna *unvan grubu* denir: *Doktor Kerem, Selahattin Yüzbaşı, Kunduracı Ali Bey, Sansar Selim, Ayşe Teyze, Aşçı Bey* gibi. Unvan gruplarında unvan unsuru, bazı dilbilgisi kaynaklarında ifade edildiği gibi sadece unvan ve akrabalık isminden değil, “unvan, görev, meslek, lakap, künye, saygı, rütbe, derece, makam, mevki ya da akrabalık” gibi nitelik bildiren değişik unsurlardan oluşabilir. Bu sebeple söz konusu unsur “nitelik ismi” olarak; genellikle bir şahıs isminden ya da içerisinde şahıs ismi bulunan bir kelime grubundan oluşan isim unsuru ise, “şahıs ismi” olarak adlandırılırsa hem içerikleri daha iyi anlaşılır hem de unvan grubu daha iyi ve kapsamlı bir şekilde ifade edilebilir.

Türkiye Türkçesinde sık kullanılan kelime gruplarından biri olan unvan grubu, dilbilgisi kaynaklarında *unvan grubu, san öbeği, tasviri ve belirleyici ad grupları, san öbekleri, san tanımlı sözce, san sıfatları, unvan öbeği ve hüviyet grupları* gibi farklı şekillerde adlandırılır. Söz konusu kelime grubunu ifade etmek için kaynaklarda sayıları ona varan değişik terim adları kullanılsa da bu kelime grubunun en çok kabul gören terim adı “*unvan grubu*” dur.

Türkçe'nin temel söz dizimi özellikleri ile tarihî gelişim ve değişim süreci göz önüne alındığında unvan grupları, “şahıs ismi + nitelik ismi”, “nitelik ismi + şahıs ismi”, “isim unsuru (nitelik ismi + isim unsuru) + nitelik ismi” ve “nitelik ismi + nitelik ismi” gibi farklı şekillerde kurulabilir: *Nasreddin Hoca, Duvarcı Ahmet, Kütüphaneci Ayşe Hanım, , İmam Efendi* gibi. Dolayısıyla unvan gruplarında, unvan, görev, meslek, lakap, künye, saygı, rütbe, derece, makam, mevki ya da akrabalık isminden oluşabilen nitelik ismi, şahıs isminden önce veya sonra hatta bazı unvan gruplarında hem önce hem de sonra gelebilir.

Bazı unvan grupları ise şahıs ismi görevinde kullanılan bir nitelik ismi ile başka bir nitelik isminden yani iki nitelik isminden oluşur.

İçerikleri farklı olabilse de esasen bir şahıs ismi ile bir nitelik isminin bir araya gelip yeni bir anlam bütünlüğü oluşturmasıyla kurulan unvan gruplarında sıralama nasıl olursa olsun nitelik ismi, belirten/tamlayan; şahıs ismi, belirtilen/tamlanan durumundadır. İki nitelik ismi ile kurulan unvan gruplarında ise, nitelik ismi, belirten/tamlayan; şahıs ismi görevi üstlenen nitelik ismi belirtilen/tamlanan durumundadır.

“Nitelik ismi + şahıs ismi” şeklinde kurulan unvan gruplarını oluşturan unsurlar arasında sıfat tamlamalarında olduğu gibi bir niteleyen/belirten-nitelenen/belirtilen ilişkisi vardır. Fakat bu ilişki, sıfat ile isim arasındaki ilişkiden farklı olup bir şahıs ismi ile bir nitelik isminin bir araya gelerek yeni bir anlam bütünlüğü oluşturmasıyla kurulan bir ilişkidir. Bu sebeple bu tür unvan grupları ile sıfat tamlaması grubu, bazı yönleriyle benzeşse de farklı kelime gruplarıdır.

Sıralanma şeklinde kurulan unvan gruplarında şahıs ismi ile nitelik ismi eksiz bir şekilde bir araya gelerek yeni bir anlam bütünlüğü oluşturur. Aralarındaki bağ çok güçlü olduğundan bu iki unsur arasında başka kelime ya da kelimeler giremez. Bu unsurlar tek kelimedenden oluşabileceği gibi bir kelime grubundan da oluşabilir.

Unvan grupları özel isimler gibi büyük harfle başlar, aldıkları çekim ekleri kesme işareti ile ayrılır. Ne şekilde kurulursa kurulsun bu kelime gruplarında vurgu, her zaman şahıs ismi üzerinde; iki nitelik ismi ile kurulan unvan gruplarında ise vurgu, şahıs ismi görevi üstlenen nitelik ismi üzerindedir.

Unvan grupları, cümle veya kelime grupları içerisinde genellikle isim görevinde kullanılır. Bazen de zarf görevinde olan bir kelime grubu içerisinde yer alır. Unvan grubunu oluşturan şahıs ismi veya nitelik ismi başka bir kelime grubundan oluşabildiği gibi bu kelime grubu, başka bir kelime grubunun içerisinde de yer alabilir.

Unvan grubu, cümlede özne, düz tümleç(nesne), dolaylı tümleç, zarf tümleci veya bağımsız tümleç görevlerinde ya da söz konusu görevleri üstlenen bir kelime grubu içerisinde bulunabilir.

Kaynaklar

- Açıköz, H., Yelten, M. (2005). *Kelime Grupları*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Banguoğlu, T. (2000). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bulak, Ş. (2017). Türkçe Öğretiminde Terim Sorunu. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Bilgi Şöleni, Atatürk Üniversitesi, 12-14 Mayıs 2017, Erzurum.
- Delice, H. İ. (2007). *Türkçe Sözdizimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınevi.
- Demir, C. (2009). *Türkçe dil bilgisinde terminoloji sorunu*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten, 54 (2006/1) , 81-100.
- Emre, A. C. (1945). *Türk Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (1993). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Grönbech, K. (1995). *Türkçenin Yapısı*. Mehmet Akalın (Çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Sözdizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karahan, L. (2014). *Türkçede Söz Dizimi –Cümle Tahlilleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özkan, M., Veysi S. (2011). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. İstanbul: Akademik Kitaplar Yayınevi, 3. Baskı.
- Özkan, A., Toker, M., Aşcı, U. D. (2016). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. Konya: Palet Yayınları.
- Sev, G. (2006). *Dede Korkut hikâyelerinde unvan grupları*. İlmî Araştırmalar Dergisi, 21, 167-182.
- Zülfikar, H. (1991). *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Örnekler İçin Taranan Eserler ve Kısaltmaları

AER/AHT : Abdullah Efendinin Rüyaları / Ahmet Hamdi Tanpınar

B/SA : Böbrek / Sabahattin Ali

BF/SA : Bir Firar / Sabahattin Ali

- Bİ/PS** : Biz İnsanlar / Peyami Safa
- BL/ÖS** : Beyaz Lale / Ömer Seyfettin
- BÖİA/İP** : Babil'de Ölüm İstanbul'da Aşk / İskender pala
- EK/ÖS** : Eski Kahramanlar / Ömer Seyfettin
- GH/RHK** : Gurbet Hikâyeleri / Halit Refik Karay
- GM/ÖS** : Gizli Mabed / Ömer Seyfettin
- H/AHT** : Huzur/ Ahmet Hamdi Tanpınar
- H/HEA** : Handan / Halide Edip Adıvar
- HB/SFA** : Havada Bulut / Sait Faik Abasıyanık
- K/SA** : Kazlar / Sabahattin Ali
- KO/SA** : Katil Osman /Sabahattin Ali
- M/NB** : Mücella / Nazan Bekiroğlu
- NA/NB** : Nar Ağacı / Nazan Bekiroğlu
- P/SA** : Portakal / Sabahattin Ali
- SAE/AHT** : Saatleri Ayarlama Enstitüsü /Ahmet Hamdi Tanpınar
- SG/YKK** : Sodom ve Gomore /Yakup Kadri Karaosmanoğlu
- SM/ANA** : Sevgi Mektupları / Arif Nihat Asya
- Y/YKK** : Yaban / Yakup Kadri Karaosmanoğlu
- YÖ/ÖS** : Yüksek Ökçeler / Ömer Seyfettin
- YÖ/YK** : Yılanı Öldürseler / Yaşar Kemal

Makale Bilgi Formu

Yazar(lar)ın Katkıları: Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kar amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: “Türkiye Türkçesinde Unvan Grubu” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde “*Universal Journal of History and Culture*” hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk yazarlara aittir.

Suriyeli Sığınmacılarla Birlikte Yaşama Deneyimi Bağlamında Algı ve Görüşler: Twitter Üzerinden Suriyelilerin Sosyal Temsili

Mustafa Kemal Şan¹, Engin Durukan Abdulhakimoğulları*²

Özet: Bu araştırmanın amacı; Türk toplumunun birlikte yaşama deneyimi bağlamında Suriyelilere yönelik algı ve görüşlerinin hangi konularla ilgili olduğu ve medyada gündem olan konulardan etkilenip etkilenmediğinin belirlenmesidir. Yöntem olarak fenomenolojik araştırma deseninden faydalanılan araştırmanın evreni 16 Ocak 2020 tarihinde “#Suriyeli” başlık etiketi (Hashtag) ile atılan 6449 tweet ve araştırmanın örnekleme ise analize uygun bulunan 1231 tweet’tir. Söz konusu tarihin seçilme nedeni, “#Suriyeli” başlık etiketinin Suriyelilere İŞKUR aracılığıyla iş verilmesiyle ilgili çarpıtılmış bir haber nedeniyle ülke gündemine girmiş olmasıdır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre “#Suriyeli” başlık etiketi çalışma hakkı ve ekonomiyle ilgili bir nedenden dolayı ülke gündemine girmiş olmasına rağmen Suriyelilere yönelik yorumlarda bir arada yaşamaktan kaynaklı algının birinci, yabancı korkusu ve nefret söylemi ikinci, Suriyelilerin ülkeye kabul edilmesi veya edilmemesiyle ilgili gerekçeler üçüncü, çalışma hakkıyla ilgili yorumların dördüncü sırada yer aldığı görülmüştür. Sonuç olarak, Suriyelilere yönelik algı ve eleştirilerin temel nedeni çalışma hakkı ve ekonomiyle ilgili konulardan ziyade birlikte yaşama deneyimiyle ilgili unsurlardır. Bu da Suriyelilere yönelik algının belirleyicisinin “öteki” olarak konumlandırılmış olmalarından kaynaklandığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Birlikte Yaşama Deneyimi, Çalışma Hakkı, Öteki, Suriyeliler, Twitter

Perceptions and Views in the Context of the Experience of Living Together with Syrian Refugees: Social Representation of Syrians on Twitter

Abstract: The aim of the research is to indicate, in the context of Turkish society’s experience of living together, which subjects are related to the perceptions and views about the Syrians and whether or not it’s affected by the current issues. The target population of the research using the phenomenological research design as a method is the 6449 tweets which are tweeted with the Hashtag of “Syrian” on 16th January 2020 and, on the other hand, the research sample is the 1231 tweets which are endorsed to the analysis. The reason for choosing this date is the title tag “#Syrian” entered the country’s agenda with distorted news about employment to the Syrians by İŞKUR. According to the findings obtained from the research, however, the Hashtag “Syrian” entered the country’s agenda due to a reason which is about the rights to work and economy in the comments about Syrians. At first, it was seen as a perception stemming from living together ranked, xenophobia and hate speech ranked second, the reasons for the acceptance or rejection of Syrians to the country ranked third, and the comments about the right to work ranked fourth. In conclusion, the main reason for the perceptions and criticisms towards Syrians is the factors related to the experience of living together rather than the right to work and economic issues. This shows that the determiner of the perception towards Syrians stems from the fact that they are positioned as the “other”.

Keywords: Experience of Living Together, Other, Right to Work, Syrians, Twitter

¹ Sakarya Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Sakarya, Türkiye, mksan@sakarya.edu.tr, ORCID ID:0000-0002-3669-0766

² Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, Jandarma Astsubay Meslek Yüksekokulu, Ankara, Türkiye, en.durukan.a@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9396-0945

Received: 31 August 2021, Accepted: 22 October 2021, Online: 27 October 2021

* Corresponding Author

1. Giriş

Yerküreyi paylaştığımız milyarlarca insan farklı kültürlerin birer temsilcisi olarak varlıklarını sürdürmektedir. Farklı kültürlerden de olsa zorunlu ihtiyaçların temini hususunda bizi diğer insanlardan ayıran hiçbir fark yok gibidir. Herkes yaşamının kaçınılmaz gereksinimlerini karşılamak için yemek yer, elbise giyer, kendilerini doğa olaylarından koruyabilmek amacıyla evler yapar, düşünür fakat kültür, en temel insani ihtiyaçlarımızla ilgili eylemlere müdahale edecek düzeyde kapsayıcıdır. Sorokin'in (1997, s.229) tabiriyle "anlam ögesi olmadan", kültürel anlam olmaksızın tüm eylemler aynıdır. Yani farklılıkların ve benzerliklerin temeli kültürün alanındadır. Örneğin; insani bir ihtiyaç olarak beslenmek önemlidir fakat neleri yiyeceğimizi ve nasıl yiyeceğimizi belirleyen temel yapıtaşısı kültürdür. Kıyafetler önemlidir fakat kıyafetlerin nasıl olacağını belirleyen şey kültürdür. Doğal bir vasfımız olarak düşünme yetimiz önemlidir fakat sosyal ilişkiler bakımından önemli olan, konular hakkında nasıl düşündüğümüzdür; düşünce farklılıkları nedeniyle tarih boyunca savaşların, çatışmaların, ayrılıkların yaşandığına sıkça şahit olmaktadır. Nihayetinde her insan için aynı olan temel ihtiyaçlarımız ve eylemlerimiz sosyo-kültürel yapı çerçevesinde farklılaşmakta ve bizim gibi olanlar ile bizim gibi olmayanlar yani bizler ve ötekiler ayırımına neden olmaktadır.

Mlodinow (2013, s.194-197), çevremizi kuşatan her şey için birtakım özelliklerine göre sınıflandırmalar yaptığımızı ve bu sınıflandırmaların doğal olduğunu sosyo-psikolojik deneylerden örneklerle izah etmiştir fakat sorun sınıflandırdığımız şeyleri aynı zamanda kutuplaştırma ihtimalimizdir. Aynı sınıfa dahil ettiğimiz şeyler, aslında olduğundan daha benzer gibi algılanırken, diğer gruplar içinde sınıflandırılan şeyler ise olduklarından daha farklı algılanabilmektedir. Örneğin Mbembe (2019), siyahilere yönelik ayırımın tarihsel süreç içinde nasıl inşa edildiğini anlattığı "Zenci Aklın Eleştirisi" adlı kitabında, farklılıkların neden olduğu dışlanma ve ayrımcılık biçimlerinin tek boyutlu olmadığını siyahilerin yaşadığı deneyimler üzerinden açıklamaktadır. Siyahilere yönelik ayrımcılığın yalnızca ten renklerinin farklı olmasından kaynaklanmadığını, aynı zamanda ekonomiyle, dinle, siyasetle ve kültürle ilgili daha birçok ayırım türünü de ihtiva ettiğini göstermektedir.

Günümüzde ekonomik zorluklar, sosyal sorunlar, siyasi çatışmalar ve kıtlık gibi nedenlerden dolayı insanlar daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak veya canlarını kurtarmak amacıyla başka ülkelere göç etmektedirler. Bu durum kadim bir geçmişi olan göç olgusunu ülkeler açısından hem fırsat hem de bir sorun haline getirmektedir. Yetişmiş insan kaynağı ve emek gücüne duyulan ihtiyaç bakımından göçler bir fırsat olarak görülmeyle birlikte ev sahibi toplumda sosyal değişmelere neden olması bakımından tehdit

olarak algılanması da mümkündür. Göçün nasıl bir etki yaratacağı ise göçün türü, göç edenlerin etnik, dini ve ulusal kimliği, göç edilen yerin sosyo-ekonomik yapısı, ev sahibi toplumun dahil etme kapasite ve becerisi, göçmen politikaları önemli hususlardır. Özellikle kendi ülkelerindeki siyasi, ekonomik ve sosyal nedenlerden dolayı başka ülkelere sığınan mülteciler, kaçak göçmenler yerleştikleri ülkenin güvenliği ve toplum yapısı üzerine olası olumsuz etkileri nedeniyle en istenmeyen göçmen grupları olduğu söylenebilir.

Suriye’de çıkan iç savaş sonrasında Türkiye’ye sığınan Suriyeliler için de durum yukarıda ifade edildiği gibidir. Başlangıçta toplum tarafından “misafir” olarak kabul edilen Suriyeliler, ülkelerine dönmek için gerekli koşulların oluşmaması nedeniyle Türk toplumuna dahil olarak burada kendilerine yeni bir düzen kurmaya başladılar. Bu doğrultuda yaklaşık 10 yıldır Suriyelilerle birlikte yaşama deneyimi edinmiş olan Türk vatandaşlarının, toplumsal yaşamın birçok farklı boyutu açısından Suriyeler hakkında görüşlere sahip olması kaçınılmazdır. Suriyeliler ve yerel halk arasında farklılıkların nasıl algılandığı göçmenlerin uyumu ve yerel halkın göçmenleri kabulü bakımından önem taşımaktadır. Bir arada yaşama deneyimi çerçevesinde araştırmanın amacı Suriyeli sığınmacılara yönelik algı ve görüşlerin daha çok hangi konularla ilgili olduğunun belirlenmesidir. Araştırma kapsamında öncelikle “öteki” olgusu ve öteki olgusuyla ilişkili kavramlar değerlendirilmiştir. Daha sonra Twitter’den çekilen veriler ışığında araştırmanın bulgularına değinilecektir.

2. Öteki Olgusu ve Ötekiyle İlgili Temel Kavramlar

2.1 İç Grup-Dış Grup Bağlamında Öteki

Tarih boyunca insanlar kendilerinden farklı inanca, dile, dine, kültüre sahip insanlarla yani kendilerinden olmayan “öteki” ile etkileşim halinde olmuşlardır. Dolayısıyla ötekinin varlığı doğal bir durumdur ve insanlığın kültürel zenginliğinin kaynağıdır. Ötekinin varlığı hem maddi hem de manevi öğelerde karşımıza çıkmaktadır. Onların bizden farklı olan yönlerini toplumsal yaşantımızda maddi unsurlar aracılığıyla fark edebildiğimiz gibi düşünsel boyutta da ötekinin bizden farklı olduğunu hissederiz. Gasset’e göre (2011, s.107) insanlar kendi varlıklarının farkına vardıkları andan itibaren öteki konumundaki insanların arasında onlarla iç içe bir haldedir. Dolayısıyla ilk “öteki” “ben” olmayan insanlardır. Öteki hakkındaki bu görüş, onun varlığını sosyal ilişkilerin doğal bir unsuru olduğunu göstermektedir. Burada temel sorun ötekinin varlığının normal bir durum olmaktan çıkıp bir arada yaşamak istenmeyen, tehdit olarak algılanan, nefret ve düşmanlık beslenen bir duruma gelmesidir.

Biz ve ötekiler ayrımını Bauman (Bauman, 2006, s.51-53) biz “iç grup” ve ötekiler “dış grup” bağlamında değerlendirmiştir. İç grup (biz), karşılıklı ilişkilerin nasıl sürdürüleceği belli, kendimizi aralarında güvende hissettiğimiz yani aidiyet hissimizin olduğu gruptur. Dış grup (ötekiler) ise üyesi olunmak istenmeyen, kendimizi aralarında güvende hissetmediğimiz, iletişime geçmekten kaçındığımız ve hatta korkutucu bulduğumuz gruptur.

İç grup, grup üyelerini kapsayan homojen kimlik ve aidiyet duygusunu barındırır. Benzer durum dış grup için de geçerlidir. Öteki yani dış grupta yer alan üyeler de homojen bir kimliğe ve aidiyet duygusuna sahiptirler. Dolayısıyla iç ve dış gruptan bahsedebilmek için zıtlıkların varlığı ve bu zıtlıkları oluşturan unsurları temsil eden insan gruplarının varlığı gereklidir. Fakat her farklılık bir öteki yaratmamaktadır. Belirli bir grubun dış grup olarak ötekileştirilmesi için çıkar çatışması, coğrafi yakınlık ve/veya tarihsel temasın bulunması gerekmektedir (Kırıkçı, 2017, s.381).

İç grup/dış grup ayrımının nasıl oluştuğunun anlaşılması bakımından Sherif’in (1988) “Soyguncular Mağarası Deneyi” (Robbers Cave Experiment) adlı araştırması önemlidir¹. Farklı iki grup karşılaştığında eğer çıkar çatışması varsa neler olabileceğini araştırmıştır. Yapılan sosyal deney sonucunda iç ve dış gruplar arasında çıkar çatışmaları nedeniyle düşmanlığın, dış gruba yönelik önyargı ve ayrımcılığın oluştuğu gözlemlenmiştir. Doğaları bakımından aralarında fark bulunmayan çocuklar bile farklılaşma ve ayrışma imgeleri sonucu kendi gruplarına dahil olmayanları ötekileştirmektedir. Ötekileştirme imgeleri yargı içeren bir takım kalıp yargılar, önyargılar, stereotipiler ve damga şeklinde vuku bulan bir düşünce ve algı biçimine neden olmaktadır (Nahya, 2011, s.30). Tabii ki ötekileştirme tek yönlü bir süreç değildir. Aksine bu süreç karşılıklı bir tepkinin ürünü de olabilmektedir. Bu nedenle biz ve öteki karşılıklı olarak ortak bir tarihsel arka plana bağlıdırlar (Kierkegaard, 2013, s.21) ve ötekinin varlığı toplumsal yaşamın her alanında görünür haldedir. Örneğin şehirler, ülkeler, cinsiyetler, meslek grupları, göçmenler çıkar çatışmaları veya rekabet nedeniyle birbirlerini ötekileştirilebilirler.

Bilgin’e göre (2007, s.180) ötekileştirmeye neden olan gruplar arasında etkileşimin kısıtlı veya hiç olmadığı durumlarda ötekileştirilen grupların doğru anlaşılması daha da zorlaşacaktır. Ayrıca öteki hakkında bilgi edinmek için ötekinin nasıl temsil edildiğine bakılması yeterli değildir. Ötekinin nasıl temsil edildiğine bakarak temsilin sahibi hakkında bilgi edinmemiz de gereklidir. Bu doğrultuda ötekileştirmenin,

¹1954 yılında gerçekleştirilen deneyde 22 kişiden oluşan bir grup erkek çocuk iki gruba ayırılarak kamp yapmaya götürülmüşlerdir. Çocuklardan hiçbiri bir deneyin parçası olduklarının farkında değildir. Eğitim ve sosyal çevreleri açısından birbirlerine çok benzer olan bu çocuklar kamp yerlerinde diğer gruptan haberleri olmadan bir müddet kendi aralarında vakit geçirmişlerdir. Bu süreç içinde iki grup da kendi bayraklarını, marşlarını, gruplarının isimlerini, kıyafetlerini ve grup içi kurallarını belirlemiştir. Grup içi bütünleşme sağlandıktan sonra birbirinden habersiz olan iki grup tanıştırlarak ikinci aşamaya geçilmiştir. Bu aşamada iki grup arasında kazanana ödül verilen fakat kaybedene herhangi bir ödülün verilmediği spor yarışları düzenlenmiştir. İki grup arasındaki çekişme nedeniyle kısa sürede önyargılar ve karşılıklı olarak birbirlerinin eşyalarına zarar verme olayları yaşanmıştır. Çocuklara kendi gruplarını ve diğer grupları değerlendirmeleri istendiğinde ise çocuklar iç grubu olumlu ve dış grubu olumsuz ifadelerle değerlendirmişlerdir.

yani ötekilere olumsuz anlam ve imgeler atfedilmenin 4 farklı işlevi bulunmaktadır² (Bilgin, 2007, s.180):

- Kimlik inşası işlevi
- Yansıtmayla rahatlama ya da kimlik yüceltme işlevi
- Meşruluk sağlama işlevi
- Sosyal düzeni koruma işlevi

Ötekileştirmenin ilk işlevi olan “*Kimliğin inşası işlevi*”, ötekileştirilenin zorunlu olarak biz karşısında alçaltılmasını, “biz”in ise yüceltilmesiyle ilgilidir (Bilgin, 2007, s.179). Bizi tanımlayan ve ötekilerden ayrılmamızı sağlayan unsur kimliktir. Kimliğin birçok çeşidinin olması ve yaşantımızı parçalara ayırması nedeniyle Baudrillard’a göre (2015, s.55) kimlik, ötekilik simülarkına neden olmaktadır. Huntington’ın (2004, s.21) “belirsiz, bir o kadar da kaçınılmaz” olarak gördüğü ve bu yüzden tanımlamasının zor olduğunu belirttiği kimlik en yalın haliyle “kişilerin, grupların ve toplulukların “Kimsiniz, kimlerden-siniz?” sorusuna verdikleri yanıt ya da yanıtlardır” (Güvenç, 1995, s.3). Ben/biz ve öteki arasındaki ayrım kimliklerin farklılığı üzerinden vurgulanmaktadır (Keyman, 1996, s.78). Bu yönüyle kimlik ve öteki arasında diyalektik bir ilişkinin olduğunu söylemek mümkündür. Kimlik bu ilişki içinde farklılığı oluştururken, ötekilik ise kimliğe güven kazandırmaktadır (Connolly, 1995, s.24). “*Yansıtmayla rahatlama ya da kimlik yüceltme işlevi*”, ötekileştirilen grupta görmek istediğimiz özelliklerle ilgilidir. Bu işlev açısından öteki ile değer yargılarımızın uyuşup uyuşmamasına göre “iyi” veya “kötü” olarak yargılanarak ötekinin kimliği hakkında genel bilgiler oluşturulur (Bilgin, 2007, s.180) Dolayısıyla “biz” ve “öteki” ayrımının temelinde yer alan unsur zıtlıklardır. “Diğeri, öteki, yabancı, başkası” olarak çeşitli şekillerde ifade edilen, “bizden olmayanlar” yani bizden farklı olanlara atfedilen bir özelliktir. Bu yönüyle öteki “benzer-farklı, yerli-yabancı, yakın-uzak, dost-düşman, normal-sapkın, azınlık-çoğunluk” gibi diyalektik ilişkilerle tanımlanmaktadır” (Bilgin, 2007, s.176-177).

“*Meşruluk sağlama işlevi*”, ötekinin kimliğinin meşruluk kazandırılmasıdır. Ötekinin meşruluğu sağlanarak iç grubun kimliği meşrulaştırılmış olunacaktır. “Sosyal düzeni koruma işlevi” ise mevcut düzenin korunması amaçlanır. Bu bakımdan öteki bir günah keçisidir ve iç grup içinde mevcut düzenin garantisi ötekinin her zaman öteki olarak varlığını sürdürmesine bağlıdır (Bilgin, 2007, s.187-188). Ötekileştirilen grubun varlığı iç grubun düzeninin sürekli yeniden üretilmesini sağlayan bir unsurdur. Öteki

²Keyman (Keyman, 1996, s.76-78) ötekine karşı oluşturulan genel ve egemen söylemleri beş farklı yaklaşıma göre tasnif etmiştir. Buna göre ötekileştirme söylemleri “ampirik bir nesne olarak öteki”, “kültürel bir nesne olarak öteki”, “bir varlık olarak öteki”, “söylemsel bir yapı olarak öteki” ve “farklılık olarak öteki” şeklinde gerçekleşmektedir.

bu rolüyle düzen bozan, gelenekleri tahrip eden, toplumsal normların içini boşaltan tehlikeli olanlardır (İnce, 2011, s.182). Yani günah keçisi olarak ötekiler tüm talihsizliklerimizin sorumlularıdır (Allport, 2016, s.288). Schnapper'a göre (2005, s.137) ötekileştirilen grupların günah keçisi ilan edilmesi, bireylerin ve grupların kendi iç çatışmalarını çözmesini sağlayarak grup içi kaynaşmaya katkı sağlamaktadır.

Ötekileştirilen gruplar iç ötekiler ve dış ötekiler olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu ayrım günümüz ulus devletlerinin egemen kimliğinin inşasından kaynaklanmaktadır. İç öteki, ülke sınırları içinde yer alan azınlık konumunda bulunanlardır. Azınlıklar toplum içinde farklı ve marjinal algılandıkları için ötekileştirilirler (Gölcü, Dağlı, 2017, s.16). Bu nedenle bir arada yaşama konusunda iç ötekiler bir sorun olarak görülmektedir. Schnapper'a göre (1995) ulus devletlerde özel yaşamın çokkültürlü yapısı genel olarak kamusal yaşamın birlik, eşitlik ve evrensellik ilkesiyle ters düşmediği sürece sorun değildir. Bir ideal biçim olarak ulus devletlerde kültürel, dini ve etnik farklılıklarına bakılmaksızın tüm yurttaşların ülkenin yasalarına uymaları beklenir. Tarihsel ve siyasi bir proje olan ulus devletler iç bütünleşmeyi sağlaması gerekmektedir. İç bütünleşmenin önündeki engel azınlıklardır. İç bütünleşmenin sağlanması için devletin elindeki en önemli ideolojik aygıt eğitim ve tarihtir. Bu noktada dış etkinlikler de gereklidir yani ötekileştirilen devletler.

Ötekileştirilen bir diğer dış grup ise geldikleri topluma yabancı olan göçmenlerdir. Kaya'ya göre (2015, s.49) dış ötekiler olarak yabancılar ve etnik gruplar, göçmenler birer tehdit olarak algılanmakta ve ülke içinde yer alan ötekiler sıkça suç unsurları ile anılarak ötekileştirilmektedir. Fakat ülkeye göç eden herkes toplum için bir tehdit unsuru olarak kabul edilmemektedir. Göçün bir ötekileştirme unsuru haline gelmesi göçün türü ve kimlerin (etnik kimlik, ulus kimliği) göç ettiğiyle ilgilidir. Genel olarak kaçak göçmenler, mülteci ve sığınmacılar ötekileştirmeye maruz kalan gruplardır (Aydın, Oğuz, 2015, s.303). Fakat kitlesel göçlerde, ülke bu göçlere ihtiyaç duysa dahi yerel halkın göçmenlere karşı ayrımcı tutumlarda bulunması, göçmenlerin ötekileştirilmesi sıklıkla tanık olunan bir durumdur. Örneğin Almanya emek arzına ihtiyaç duyduğu için Türkiye ile işçi göçü konusunda 1961 yılında ikili anlaşmalar yapmıştır. Türkler kitleler halinde Almanya'ya göç etmiş ve çalışma hayatında kendilerine yer edinmişlerdir. Antlaşmaya bağlı olarak çalışma hayatına kabul edilen Türkler yine de ötekileştirmeye maruz kalmaktan kurtulamamışlardır. Bunun nedeni, Almanya'ya göç eden Türklerin farklı bir etnik ve ulus kimliğine mensup olmaları, dolayısıyla Alman halkından farklı bir kültürel gruba mensup olmalarıdır. Fakat buradan yerel halkın tamamının göçmenleri ötekileştirdiği, ayrımcı tutum sergilediği anlamı çıkarılmamalıdır. Göçmenlere yönelik tutumlar ötekileştirici olabileceği gibi göçmenleri dost, mağdur ve yardıma muhtaç insanlar olarak algılayan veya ülkenin kalkınması için yeni bir fırsat olarak düşünenlerin olması da mümkündür.

Göçmenlerle yerel halk arasında din, dil, kültürel pratikler gibi unsurlarla ortaya çıkan ve hemen hissedilen farklılıklar bulunmaktadır (Castles, Miller, 2008, s.18). Karşılıklı olarak hem göçmenler hem de yerel halk birbirine yabancı olması ve dil bilmeme nedeniyle birlikte yaşama konusunda potansiyel endişeleri barındırmaktadır. Genelde göçmenlerin bu konudaki endişe ve kaygıları üzerine durulmaz. Çünkü ister zorunlu nedenlerden yahut gönüllü olarak gelmiş olsunlar, sonradan gelenler oldukları için hak talebinde bulunmaları pek mümkün değildir. Norbert Elias'ın bu konuda öne sürdüğü “yerleşikler ve dışardakiler” teorisine göre dışarıdan gelenler yerleşiklerin yaşam tarzlarına kafa tutmaktadırlar. Yerleşiklerin yeni gelenlere yer açma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu nedenle dışarıdan gelenlerle aradaki farklılıklar abartılır, bu insanlar tiksinti duyulan, endişe ve düşmanca yaklaşılacak bir konuma gelirler (Bauman, 2006, s.60).

Bauman'ın görüşleri yabancılar sorununa ışık tutmaktadır. Bauman'a göre (2003, s.74-83); “Dostlar ve düşmanlar vardır, bir de yabancılar vardır”. Yabancılar toplumsal yaşamın varlığını tehdit ettikleri için düşmanlara göre daha belirsiz ve korkutucudurlar. Dost ve düşmanların konumu belirlidir fakat yabancıların konumu müphemdir. Ne dost ne de düşmandırlar. Her ikisi de olma ihtimalini barındırırlar. Dolayısıyla yabancı, “yakınlık ve uzaklık sentezi”ni temsil etmektedirler.

Yabancılar en iyi örneklerden biri sığınmacı ve mültecilerdir. Davet edilmedikleri ve istenmedikleri halde yeni yerlerine gelmiş ve yerleşiklerin arasına karışmışlardır. Bauman'a göre (2006, s.71) “Onlar yeni gelenlerdir; bizim hayat tarzımız onlar için yenidir, bizim usullerimizi ve araçlarımızı bilmezler. Bu yüzden, bizim için normal ve doğal olan, bizim hayat tarzımızdan “doğmuş” olan ne varsa onlar için tuhaf ve bazen de şaşırtıcıdır.” Yerleşikler için varlıkları huzur bozucudur ve güvenlik sorunu olarak görülürler. Potansiyel bir tehlike unsurudurlar ve bu nedenle yabancı düşmanlığı (Xenophobia) giderek artar. Yerleşiklerin verdiği ilk tepki Bauman'a göre (2006, s.73-74) “geldikleri yere” göndermektir. Bunun mümkün olmadığı durumda soykırım da ihtimaller arasındadır. Daha az nefret içerikli tepki ise ayrılıktır. Bu ayrılık hem maddi (örneğin gettolar) hem de manevi (sosyal mesafe) şeklinde gerçekleşebilir. Manevi mesafe maddi mesafenin gerçekleşmediği veya mümkün olmadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Böyle durumlarda yerleşiklerle yabancılar arasındaki ilişki iş ilişkisi düzeyindedir. Yabancıların bulaşıcı hastalıklar yayacağından, pis olduklarından, zararlı fikirler ve düşüncelere sahip olmalarından endişelenilir. Yabancılarla maddi ayrılığın gerçekleşmediği durumlarda aynı sosyal alan içinde yaşanılmaktadır. Fakat yabancılar bir komşu mesafesi kadar yakın dahi olsalar bile komşu değildirler. Kendileriyle hiç karşılaşılacak istenmez ve eğer karşılaşmamak mümkün değilse sahte karşılaşmalar tercih edilir. Bu karşılaşma türünde yabancılar görmezden gelinir (Bauman, 2011, s.188). Bu durum birlikte yaşama kültürünün oluşmasının önündeki önemli engellerden biridir. Göçmenlerle bir arada yaşama deneyimi açısından toplumsal yaşamın her alanında sorunların ortaya çıkması mümkündür. Her şeyden önce de belirtildiği gibi yeni gelenlere

yer açılması gereklidir (Bauman, 2006, s.60). Fakat yeni gelenlere yer açılmasıyla sorunların giderek çeşitlenme olasılığı yüksektir.

2.2 Nefret Söylemi

Göçmenlere ve genel olarak öteki olarak kabul edilen gruplara karşı hem eylemleri hem de algıları etkileyen en önemli hususlardan biri nefret söylemidir. Nefret söylemi, 1997 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin kararıyla şu şekilde tanımlanmaktadır: “Nefret söylemi kavramı, ırkçı nefreti, yabancı düşmanlığını, Yahudi düşmanlığını veya azınlıklara, göçmen kökenli insanlara yönelik saldırgan ulusalcılık ve etnik merkezilik, ayrımcılık ve düşmanlık şeklinde ifadesini bulan, dinsel hoşgörüsüzlük dâhil olmak üzere hoşgörüsüzlüğe dayalı başka nefret biçimlerini yayan, kışkırtan, teşvik eden veya meşrulaştıran her türlü ifade biçimidir” (Weber, 2009, s.3). Göçmenler ve yabancılar geldikleri yerin yerleşiklerinden farklı bir etnik kimliğe ve kültüre sahip olmaları nedeniyle nefret söyleminin ihtiva ettiği çoğu unsura maruz kalmaktadırlar.

İç ve dış ötekiler veya göçmenlerin ötekileştirilmesinde temel unsurlardan biri önyargılardır. Göçmenlerle yerel halkın arasına katılmasıyla birlikte ekonomik, siyasi, çalışma hakkı ve güvenlik gibi konularda ortaya çıkan sorunlar veya kaygılar ötekine yönelik nefret söylemleri, etnik merkezilik, yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve yeni önyargıların, kültürel farklılıklardan kaynaklı yanlış yargıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Tekeli, 1998, s.87). Yerel halkın kültürü ile yeni gelenlerin kültürlerinin farklı olmasından dolayı iki grup arasındaki iletişim kültürlerarası iletişim bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Fakat nefret söylemleri, etnik merkezilik, yabancı düşmanlığı ve ırkçılık gibi ayrımcı unsurlar yerel halk ile göçmenler arasında iletişimin kurulması önünde engel olmaktadır. Nitekim iletişimin kurulmasıyla birlikte ötekine yönelik bu tür ayrımcı unsurlar yerini empati ve sempati söylemlerine ve birlikte yaşama hususunda daha olumlu yaklaşımlarına olanak sağlamaktadır.

Etnik merkezilik, bireylerin kendi kültürlerini ve etnik kimliklerini merkeze alarak farklı kültürleri değerlendirmesidir. Bu bakımdan etnik merkezilik öteki etnik kimliklere ve kültürlerini alçaltırken bireylerin kendi kültürlerini ve etnik kimliklerini yüceltmeleri anlamına gelmektedir (Uzunçarşılı Soydaş, 2010, s.138). Etnik merkezci söylemlerde ötekileştirilenlerin etnik ve kültürel kimliklere karşı nefret söylemleri kullanılarak hor görülür ve aşağılanır. Böyle durumlarda bireyler kendi etnik kimliklerini ve kültürlerinin ise üstünlüğünü dile getirirler. Örneğin, “Bir Türk dünyaya bedeldir.”, “Türkün Türk'ten başka dostu yoktur.” gibi söylemler etnik merkezci söylemlerdir. Öz itibarıyla bu tür söylemler ırkçı ve ayrımcı söylemler de içerebilmektedir.

Göçmen karşıtı söylemlerde sıkça görülen özelliklerden biri de göçmenlerin ülkede suç artışlarına, toplumsal düzenin bozulmasına, güvenliğin azalmasına vb. neden olacakları yönündeki endişedir. Bu tür endişelerin kaynağı yabancı korkusu ve düşmanlığıdır. Bauman'a göre yabancı olan herkese karşı duyulan korkunun, düşmanlığın ana kaynağı önyargılardır. Yabancıların kıskançlıkla kollanmasına, ona karşı güvensizlik duygusuna, toplumsal düzenin kaybolması nedeniyle duyulan bir kine neden olmaktadır (Bauman, 2006, s.59-60). Van der Veer arkadaşları (2013) Hollanda, Amerika ve Norveç'te yaptıkları araştırma sonucu yabancı düşmanlığı üzerine geliştirdikleri ölçekte yabancı düşmanlığının kişisel korku, kültürel değişim korkusu, kimlik kaybı, sadakatsizlik korkusu ve siyasi korkudan oluştuğunu belirtmişlerdir.

2.3 Ötekine Karşı Hoşgörünün Kaynağı: Empati ve Sempatı

Göçmenler geldikleri yerin yabancıları olarak görülmeyle birlikte bazı insanlar göçmenlere hoşgörüyle yaklaşarak etkileşime girebilirler. Göçmenlere yönelik hoşgörü, onları görmezlikten gelmek veya Bauman'ın ifade ettiği şekliyle sahte karşılaşmalardan ziyade etkileşim sürecinde kültürel farklılıkların farkında olunmasını gerekli kılmaktadır. Özellikle geldikleri topluma yabancı olan göçmenlerin geldikleri yerin toplumsal yapısına entegre olmaları için yerel halk tarafından hoşgörüyle karşılanmaları önemli bir durumdur. Hoşgörü, dış grubun dilinin, dini inancının, kültürünün, ırkının, etnik kimliğinin ve diğer kimliklerinin varlığından rahatsız olmamayı, bu farklılıkları reddetmemeyi ve görmemezlikten gelmemeyi, aksine bu farklılıkların farkında olmayı gerektirmektedir. Bu bağlamda hoşgörülü bireylerde bulunan temel unsurlar şöyledir: dış grubun taşıdığı farklılıklarına önem verir, dış grubu ve farklılıklarını onaylar, onlarla barış ve iyilik içinde yaşar, dış grubun farklı anlayış, düşünce ve inançlarını reddetmez, onu tabii çerçevesinde kabul eder, dış gruba farklılıkları deneniyle ayrımcı davranmaz. Fakat hoşgörülen iç grubun kültürel doğasına aykırı olmaması beklenir (Aslan, 2001, s.373).

Hoşgörüyle ilişkili olarak bir diğer unsur empati ve sempatidir. Bu iki kavram çoğu zaman birbirini yerine aynı anlamda kullanılmaktadır. Aslında günümüzde empati kelimesiyle anlatılmak istenen 18. yüzyılda sempati kelimesiyle ifade ediliyordu. Günümüzde empati kelimesiyle “insanların kendi aralarındaki duygusal etkileşimi anlatmak”, “o kişiyi yabancılaştırmak yerine yakın hissettirecek şekilde tepki verebilmek” gibi duygular ifade edilmektedir (Watt-Smith, 2019, s.78-79). Sosyolojik anlamda empati ise “toplumsal, kültürel, sosyal anlamda alt kültür grubunda bulunan insanların benzerliklerini kabul edip onlarla iletişim kurmayı başarmasıdır.” Sempatı ise “bir insanın karşısındakinin duygularına aynı şekilde katılması” anlamına gelmektedir (Tarhan, 2013, s.162).

Hoşgörü, sempati ve empati gibi kavramlar, farklılıkların bir arada yaşaması hususunda kültürlerarası

iletişimin başarısını mümkün kılacak unsurlardır. Kurulacak olan kültürlerarası iletişimin başarılı olabilmesi kültürel farklılıkların farkında olunmasını gerekli kılmaktadır. Bu durum, kültürlerarası iletişim yeterliliğinin bir unsuru olan kültürlerarası duyarlılık kavramıyla ifade edilmektedir. Kültürlerarası duyarlılık, farklı kültürlerden insanlarla iletişime girildiğinde, onların değer, norm ve davranışlarının farklılıklarına saygı göstermek anlamındadır. Ayrıca söz konusu farklılıklara saygı duyulması kültürlerarası duyarlılığa sahip olmanın bir gereğidir (Bhawuk ve Brislik, 1992, s.414-416).

Göçmenlere yönelik nefret söylemi, etnik merkezilik, yabancı korkusu gibi unsurlar toplumsal kabulü ve göçmenlerin geldikleri yere uyumunu olumsuz yönde etkileme ihtimali bulunmaktayken hoşgörüyeye dayalı empati, sempati ve kültürlerarası duyarlılığın olması ise toplumsal kabulü ve göçmenlerin uyumunu olumlu yönde etkileme ihtimali nedeniyle göz önünde bulundurulması gereken önemli hususlardır.

3. Sosyal Medya Üzerinden Suriyeli Algısı Araştırmaları Literatürü

Sosyal medya siteleri üzerinden yapılan çalışmalar gün geçtikçe artmaktadır. Sosyal medya kullanıcıları farklı birçok konu hakkında sundukları görüşler sosyal bilimlerde farklı konuların araştırılmasında veri olarak kullanılmaktadır. Öyle ki İslamafobi, borsa, tüketici tercihleri, siyasi konularda duygu analizi, kurum veya olguların nasıl algılandığı gibi farklı konular için sosyal medya siteleri uygun veriler sunabilmektedir. Mevcut literatürde Suriyelilere yönelik algıyı araştıran çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmada yalnızca Türkiye’de Suriyelilere yönelik sosyal medya aracılığıyla yapılan algı çalışmaları özetlenmiştir. Yapılan araştırmaların farklı araştırma sorularına yanıt aramaları nedeniyle belirli kriterlerle özetleyebilmek amacıyla araştırma bulgularında kullandıkları kavramlar en kapsayıcı haliyle kullanılmıştır.

Yazıcı (2016) *Yeni Medyanın Nefret Dili: Suriyeli Mültecilerle İlgili Ekşi Sözlük Örneği* başlıklı çalışmasında “Türkiye’de Suriyeli İstemiyoruz” başlığı altında yer alan yorumları analiz etmiştir. Yaptığı analiz neticesinde Suriyelilere yönelik nefret söylemlerinde ayrımcı, ötekileştirici ve yabancı düşmanlığı unsurlarını içeren ifadelerin yer aldığı bulgusuna ulaşmıştır. Söz konusu bulgularda Suriyelilere yönelik ekonomik tehdit, iç ve dış güvenliğe yönelik tehdit, Kurtuluş Savaşı, Toplumsal ve kültürel tehdit, Devlet/İktidar partisine yönelik eleştiriler de yer bulmaktadır. Öte yandan yorumlar arasında mültecilere yönelik merhamet etme, suçsuz görme ve Suriyelileri istemeyenlere yönelik eleştiriler de bulunmakla birlikte söz konusu yorumların oranının çok daha düşük düzeyde olduğu ifade edilmiştir.

Suriyelilere yönelik nefret söylemlerinin araştırıldığı bir başka çalışmada Kurt (2019), Suriyeli

sığınmacılara yönelik nefret söylemi içeren Youtube videolarını eleştirel söylem analiziyle değerlendirmiştir. Çalışma neticesinde Suriyeli sığınmacılara yönelik iftira, ırkçılık ve düşmanlık içeren söylemlerin ağırlıklı olduğu belirtilmiştir.

Özdemir ve Öner Özkan (2016), sosyal medya kullanıcılarının Suriyeli sığınmacılara ilişkin sosyal temsilleri konulu çalışmalarında Suriyeli sığınmacıların dışlanma nedenlerini araştırmışlardır. Bu kapsamda Suriyeli sığınmacıların eleştirilen olumsuz özellikleri, tehdit algısı, Suriyelilere yönelik politikalarla dair eleştiriler, Suriyelere yönelik olumlu yaklaşımlar, Suriyeli sığınmacı sorununa yönelik çözüm önerileri ve diğer eleştiriler araştırmanın temaları olarak belirlenmiştir. Mevcut temalar kapsamında sosyal medya kullanıcılarının Suriyelilerin Türkiye’de mevcut huzur ortamının, ekonomik ve sosyal yapıya karşı tehdit olarak algılandığı sonucuna ulaşılmıştır. Suriyelilere yönelik pozitif söylemlerim ise olumsuz söylemlere kıyasla daha düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Kardeş ve arkadaşları (2017), Ekşi sözlük örneğinde Suriyeli sığınmacılara yönelik algıyı araştırdıkları çalışmalarında Suriyeli sığınmacıların toplumda güvensiz bir ortamın oluşmasına neden oldukları ve toplumsal huzura zarar verdikleri yönünde bir algının olduğu belirlenmiştir. Ayrıca hükümetin Suriyeli sığınmacılara yönelik politikalarına yönelik eleştirilerin ifade edildiği düşünülmektedir.

İşçi ve Uludağ (2019) Youtube’da yer alan sokak röportajları örneklemini üzerinden Suriyeli algısı üzerine yaptığı araştırmada Suriyeli sığınmacılara karşı olan söylemlerin güvenlik, ekonomik, sosyo-kültürel, siyasi kaygı ve sebepsiz karşıt söylemlerden oluştuğunu, mültecileri destekleyen yapıcı sözler de bulunsa da bunların oranının düşük düzeyde kaldığını belirtmiştir.

Arslantürk (2020), sosyal medyada Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumları bütünlük tehdit kuramı bağlamında değerlendirdiği çalışmasında Suriyeli sığınmacılara yönelik tutum içeren 131 tweet analiz etmiştir. Elde ettiği bulgular neticesinde Suriyeliler nedeniyle ortaya güvenlik, ekonomi ve istihdam, pozitif ayrımcılık gibi tehditlere neden oldukları belirtilmiştir. Sembolik tehdit olarak nüfusun artış hızı nedeniyle demografik yapının değişeceği, Türk etnik kimliğine yönelik tehdit, kültürel tehdit gibi unsurlar göze çarpmaktadır. Ayrıca Suriyelilere yönelik olumsuz kalıp yargıların olduğu belirtilmiştir. Öte yandan Suriyelilere yönelik olumlu içeriklerin yer aldığı belirtilmiştir. Bunlar genel olarak empati ve hoşgörü kaynaklı söylemler içermektedir.

Yıldırım ve Tekdemir Yurttaş (2016), sosyal medyada Suriyeli sığınmacılara yönelik görüşlerini ifade edenlerin hangi dilsel kaynakları kullandıklarını eleştirel söylemsel psikoloji yaklaşımı ile analiz etmiştir. Ekşi Sözlük ve Uludağ sözlükte yer alan yorumların analiz edildiği çalışma kapsamında 7 farklı açıklayıcı

repertuar keşfedilmiştir. Bunlar tehdit, öteki, Müslüman, empati, olması gereken mülteci repertuarı, uygulama sorunu repertuarı ve ekonomik yük repertuarıdır.

Taşdelen (2020), Suriyelilere yönelik nefret söylemlerini Teun Van Dijk'in söylem analizi yöntemi ile değerlendirdiği çalışmasında 1545 tweet ile içerik analizi yapmıştır. Yaptığı analizler neticesinde Suriyelilere yönelik istilacı, açgözlü ve ahlaksız gibi nefret söylemlerinin olduğunu, Suriyelilere karşı acıma duygusundan ziyade aşağılama ifadelerinin yer aldığı belirtilmiştir.

Yıldız (2018), Suriyeli sığınmacılara yönelik nefret söylemlerini çevrimiçi bir gazete ve Twitter'da Suriyeli sığınmacılara yönelik tweetleri eleştirel söylem analiziyle karşılaştırmıştır. Yapılan araştırma neticesinde Suriyeli sığınmacılara yönelik algının haberler vasıtasıyla üretildiği fakat Suriyeli sığınmacılara yönelik nefret söylemlerinin sosyal medya kanallarında yer aldığı belirtilmiştir. Mevcut nefret söylemleri küfür, hakaret, aşağılamaların yoğun olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Sayımer ve Rabenda Derman (2017), Polonya ve Türkiye'de Suriyeli sığınmacılara yönelik korku ve tehlike söylemlerini Youtube videolarında yer alan yorumlar aracılığıyla araştırmışlardır. Yapılan araştırma neticesinde Suriyeliler kültüre ve ulusa yönelik bir tehdit olarak algılandığı, terörist, tecavüzcü ve hırsız olarak da damgalandığı belirtilmiştir.

Aldemir (2020), Hannah Arent'in düşüncesizlik ve yargı yetisinin kaybı ile ilişkili olarak ortaya koyduğu "kötülüğün sıradanlığı" kavramı bağlamında Twitter'da Suriyeli sığınmacılar hakkında atılan tweetleri analiz etmiştir. Suriyeli sığınmacılara ilişkin nefret söylemlerinin kötülüğün sıradanlığı ile ilişkilendirilmesinin mümkün olup olmadığının araştırıldığı çalışmada, yapılan söylem analizleri neticesinde sosyal medyanın kötülüğün yayılması için ortam hazırladığı ve kötülüğü yaygınlaşarak daha normal bir olgu olarak algılanmasına neden olduğunu belirtilmiştir.

Öksüz (2020), faşizmle mücadele etme bağlamında Ekşi Sözlük'te Suriyeli Sığınmacılarla ilgili metinler üzerinden söylem analizi yapmıştır. Yapılan söylem analizleri neticesinde kültürel aşağılama, ideolojik, biyolojik, ırkçı, milliyetçi, siyasi gibi nefret söylemleri ve çarpıtılmış bilgiler, komplo teorileri, suçlu gösterme gibi unsurlar belirlenmiştir.

Bayram (2020), Türk politik gençliğinin açısından Suriyeli mülteci krizini nasıl inşa ettiklerini araştırmaktadır. Bu bağlamda siyasi partilerin gençlik kollarına ait Twitter hesaplarında yer alan Suriyeli sığınmacılara dair tweetler analiz edilmiştir. Araştırma neticesinde Suriyeli krizine yönelik dindaşlık, soydaşlık, sınıftaşlık ve yurttaşlık temaları belirlenmiştir. Dindaşlık teması kapsamında Türk gençlerinin Suriyelileri dindaş olarak kabul ederken Türkmenleri soydaşlık nedeniyle kendilerine kapıların açılması

gerekliliği belirtilmiştir. Dinle ilgili ifadelerde Suriye krizinde dinin kullanıldığına yönelik eleştiriler de yer almaktadır. Sınıftaşlık teması kapsamında ise Suriyeliler alt sınıf olarak görme eğiliminin olduğu belirlenmiştir. Bu durum yazara göre kapitalizmin bir sonucudur. “Suriyeliler biyolojik olarak insan” olarak kabul edilmekle birlikte Suriyeli mülteci krizinin merkezine yaşadıkları mağduriyet durumu konulmuştur. Bu bağlamda gençlik örgütleri Suriyeli mülteci krizine hümanist bir bakışla yaklaştıkları düşünülmektedir. Yurttaşlık temasında ise Suriyelileri Türk vatandaşlarına yönelik bir tehdit olarak görenler ve Suriyeli

Yazar	Kaynak	Nefret Söylemi	Yabancı Korkusu/ Düşmanlığı	Toplumsal/Kültürel Tehdit	İç/Dış Güvenlik	Ekonomik Tehdit	Siyasi Söylem ve Eleştiriler	Suçlamalar	Hoşgörü Söylemi	Dini Söylemler	Suriyelileri Kabul/Ret Gerekçeleri	Birlikte Yaşamayla İlgili Eleştiriler
Yazıcı (2016)	Ekşi Sözlük	+	+	+	+	+	+	+			+	+
Özdemir ve Öner-Özkan (2016)	Ekşi S. İnci S. İTÜ S. Uludağ S.	+		+	+	+	+	+	+		+	+
Yıldırım ve Tekdemir Yurttaş (2016)	Ekşi S. Uludağ S.		+	+	+	+			+	+	+	+
Öksüz (2020)	Ekşi S.	+	+		+		+	+				+
Arslantürk (2020)	Twitter	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Taşdelen (2020)	Twitter	+	+	+	+			+				
Yıldız (2018)	Twitter	+			+	+					+	
Aldemir (2020)	Twitter	+					+	+			+	
Bayram (2020)	Twitter	+		+	+	+	+		+	+	+	+
Kurt (2019)	YouTube	+						+	+			
Saymer ve Rabenda Derman (2017)	YouTube	+	+	+	+			+				
İşçi ve Uludağ (2019)	YouTube	+		+	+	+	+		+		+	+
Kardeş, Banko ve Akman (2017)	Youtube	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+
Kuş (2016)	Facebook	+			+	+						

Tablo 1: Sosyal Medyada Suriyelilerle İlgili Yapılan Çalışmalar

mültecilerin sosyal tanımlarını reddeden iki grup belirlenmiştir. Genel olarak politik gençlik Suriyeli mülteci krizini Türkiye'nin diğer sorunlarıyla birlikte değerlendirdikleri ve bu bakımdan nesnel gerçeklikle bir arada yorumladıkları tespit edilmiştir.

Suriyeliler üzerine sosyal medyada yapılan çalışmaların ortak bulgularına bakıldığında nefret söylemlerinin, yabancı korkusunun, ekonomik, toplumsal-kültürel tehdit algısının ve güvenlik kaygılarının, suçlamaların fazla olduğu, hoşgörü ve dini söylemlerin ise daha düşük düzeyde kaldığı göze çarpmaktadır. Genel olarak olumsuz bir algının ağırlık taşıdığına dair bulguların bulunmuş olması Suriyelilerin toplumun güven ve huzur ortamını olumsuz etkilediği algısının yaygın olduğunu göstermektedir. Olumsuz algının ağırlıkta olmasında Suriyelilerin ülkelerine ne zaman döneceklerinin henüz belirsiz olması ve yoğun nüfusları nedeniyle Türk toplumu içinde görünürlüklerinin kolay olmasının etkisi görülmektedir. Türk toplumuna entegre olmalarının gecikmesi, toplumsal yaşamda miksofobiye neden olmaktadır. Bauman'ın (2019, s.15) ifadesiyle miksofobi (baş edilmez ölçüde bilinmez, ehlileştirilemez, itici ve denetlenemez şeylerden duyulan korku) şehrin caddelerini rahatsız edici, kafa karıştırıcı ve ürkütücü bir karmaşa olarak görülmesine, zenginlerin “güvenlikli yaşam alanı” satın almasına neden olurken geri kalanların kaygı ve korkuya kapılmasına neden olmaktadır.

4. Ötekiyle Birlikte Yaşama Deneyimi Olarak Suriyeli Sığınmacılar Hakkında Türk Toplumunun Görüşleri

4.1 Araştırmanın Amaç ve Önemi

Suriyeliler için ülkelerindeki belirsizliğin devam etmesi nedeniyle Geçici Koruma statüsünde ülkede kalma süreleri de henüz belirsizdir. Bu nedenle Türkiye'de bulunacakları süreç için toplumsal, ekonomik ve güvenlik sorunlarına neden olmamaları ve bu bağlamda Türk toplumuna entegre olmaları önem taşımaktadır.

Şüphesiz entegrasyon yalnızca yabancıların geldikleri topluma tek yönlü uyum sağlaması ile mümkün değildir. Bunun diğer ayağını ise yerel halk oluşturmaktadır. Geldikleri yerin yabancısı olan göçmen gruplarına yönelik algı, her iki grup arasındaki bağların kurulmasını kolaylaştırabileceği gibi zorlaştırması da mümkündür. Bu bağlamda Suriyeli sığınmacılara yönelik algının araştırıldığı nicel ve nitel birçok saha çalışması bulunmaktadır. Benzer şekilde günümüzde sosyal medyanın aktif biçimde kullanılıyor olması nedeniyle sosyal medya siteleri örnekleminde de Suriyeli algısı çalışmaları yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalara bakıldığında (Tablo 1) genel olarak Suriyelilere yönelik nefret söyleminin yaygın olduğu

görülmektedir. Aynı zamanda Suriyeliler nedeniyle toplumsal düzenin ve ülkenin refah düzeyinin olumsuz etkilendiğine dair eleştiriler de yer almaktadır. Buna ek olarak yerel halkın güvenlik kaygılarının olduğu da görülmektedir.

Yukarıda ifade edildiği üzere sosyal medya üzerinden yapılan Suriyeli algısı araştırmalarında genel olarak Suriyelilere yönelik algı ve görüşlerin hangi konularla ilgili olduğunun ve nefret söylemi ifadelerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu araştırma kapsamında ise Suriyelilere İŞKUR aracılığıyla iş verileceğine yönelik çarpıtılmış bir haber nedeniyle gündem olan “#Suriyeli” etiketi (hahstag) ile atılan tweetlerde Suriyeli sığınmacılara yönelik algı ve görüşlerde en çok hangi konulara değinildiğinin belirlenmesi ve çalışma hakkı ile ekonominin Suriyeli algısı üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Belirlenen amaç doğrultusunda araştırmanın ana problemi ve alt problemleri şöyledir:

Ana problem, “Yaklaşık 10 yıldır Suriyelilerle birlikte yaşama deneyimi olan Türk toplumunun Suriyelilere ilişkin algı, deneyim ve görüşleri sosyal medyada en fazla hangi konularda yoğunlaşmaktadır?” olarak belirlenmiştir. Alt problemleri ise;

- “#Suriyeli” başlık etiketi Suriyelilere iş verilmesiyle ilgili çarpıtılmış bir haber nedeniyle Twitter’da ülke gündemine girmiştir. Bu doğrultuda Suriyelilere yönelik algı ve görüşleri belirleyen ana unsur çalışma hakkı ve ekonomiyle ilgili algı ve görüşler midir?
- Suriyelilere yönelik yapılan yorumlarda görüş farklılıkları var mıdır? Eğer varsa söz konusu farklılıkları oluşturan unsurlar nelerdir?
- Sosyal medyadaki mesajlar ne tür ayrımcı ve dışlayıcı (nefret söylemi, ırkçılık, cinsiyetçilik, vb.) temalar içermektedir?

4.2 Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Tekniği

Araştırmanın amacı doğrultusunda insanların algı ve görüşleri hakkında bilgi edinebilmek amacıyla nitel araştırma metodolojisi kapsamında fenomenolojik araştırma deseni esas alınmıştır. Fenomenolojik araştırmalarda “İnsan grubu veya kişinin bu fenomene ilişkin deneyiminin anlamı, yapısı ve özü nedir?” temel sorusunun yanıtı aranmaktadır (Patton, 2014, s.104). Buradan hareketle Türk toplumundan etnik, kültürel ve dil bakımından farklı olan Suriyeli sığınmacılara yönelik algı ve deneyimlerinin araştırılması fenomenolojik bir desen için uygundur.

4.3 Araştırmanın Evreni, Örnekleme

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile İŞKUR tarafından Dünya Bankası iş birliği ile hayata geçirilen “Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Türk Vatandaşları İçin İstihdam Desteği Projesi” kapsamında 7.400 Suriyelinin ve 7.400 Türk vatandaşının proje kapsamında 30 aylık istihdamıyla ilgili İŞKUR ilanı yayımlanmıştır. İŞKUR tarafından projenin ilan edilmesinin ardından Twitter adlı sosyal medya sitesinde yer alan “#Suriyeli” başlıklı etiketi (hashtag) 16 Ocak 2020 tarihinde Türkiye gündemine girmiştir. Bu kapsamda araştırmanın evreni söz konusu tarihte atılan toplam 6449 gönderiden oluşmaktadır. Araştırmanın örnekleme evreni içinde analize uygun 1231 gönderidir. Örnekleme sayısı öncelikle konuyla ilgili olmayan gönderiler ve başkalarının gönderilerini herhangi bir ekleme yapmadan (yeniden üretmeden) tekrar paylaşan gönderilerin (retweet) belirlenerek ayıklanmasıyla ulaşılmıştır.

4.4 Verilerin Analizi

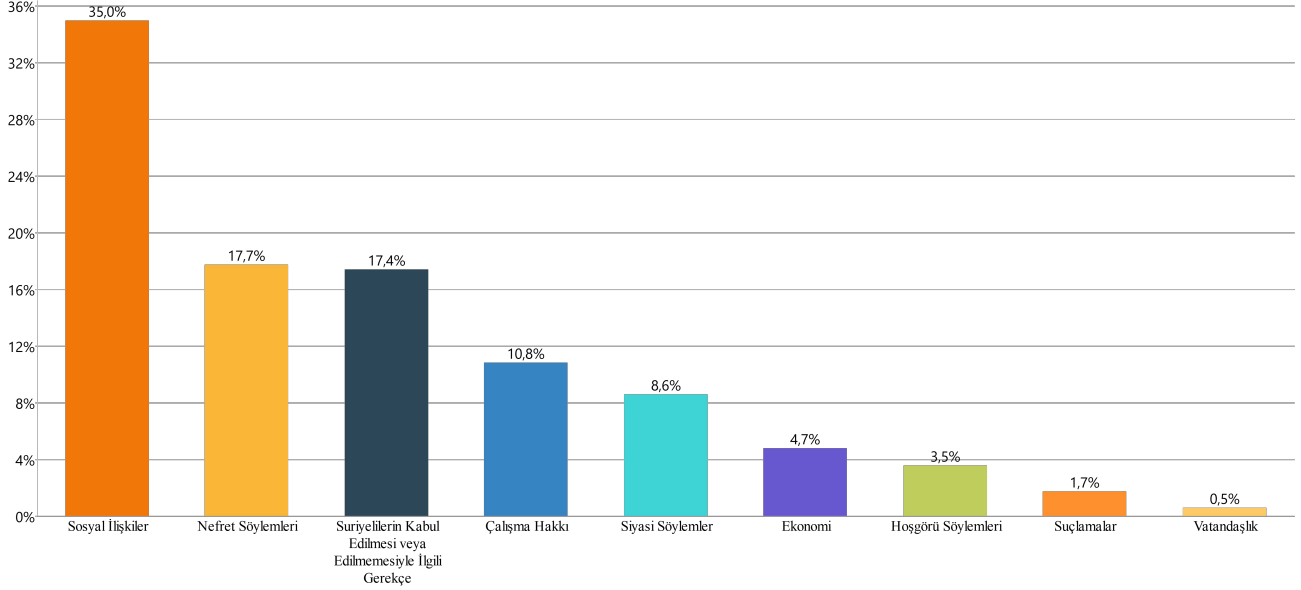
Twitter’den çekilen gönderilerin analizinde nitel veri analiz programı MAXQDA aracılığıyla tematik içerik analizi yapılmıştır. Söz konusu gönderilerin analizinde öncelikle temalar belirlenmiş ve her tema için alt tema ve alt kodlar belirlenerek kodlamalar yapılmıştır. Kod, yazılı, görsel veya konuşma içerikli bir veriyi betimlemek amacıyla içeriğin özünü özetleyen kelime veya kısa ifadelerdir (Saldana, 2019, s.4). Bu araştırmada bütüncül bir analiz yapabilmek için “ana kodlama (temalar)/iç içe kodlama alt kodlar” ve “In Vivo (harfiyen kodlama/motamot kodlama/tümevarımsal kodlama) tekniği bir arada kullanılmıştır. Alt kodlama tekniğine göre her söylem öncelikle temalarla/ana kodlarla kodlanmış ardından söylemin içeriğine göre hiyerarşik düzeyde alt kodlar oluşturulmuştur (Saldana, 2019, s.93). In Vivo tekniği ise söylemler içerisinde yer alan ana unsurlar veya tüm söylemi özetleyecek en kısa ifadeler ile yapılan kodlamayı ifade etmektedir (Saldana, 2019, s.105).

4.5 Bulgular

Bu bölümde öncelikle araştırmada yer alan temalar ve alt kodlara dair genel bilgiler söz konusu tema ve alt temaların oranları verilmiştir. İkinci aşamada ise Suriyeli sığınmacılara karşı söylem ve değerlendirmeler için oluşturulan tema ve alt kodların neler olduğu ve söylemlerde yer alma oranları verilecektir.

Öteki ile ilgili mevcut literatürden de faydalanarak oluşturulan temalar “*Sosyal İlişkiler*”, “*Nefret*

Söylemleri”, “Suriyelilerin Kabul Edilmesi veya Edilmemesiyle İlgili Gerekçeler”, “Siyasi Söylemler”, “Çalışma Hakkı”, “Hoşgörü Söylemleri”, Ekonomi”, “Suçlamalar” ve “Vatandaşlık” şeklindedir. Bu temalarla hiyerarşik ilişki içinde olan alt kodlar da bulunmaktadır.

Şekil 1. Ana Temaların Toplam Kodlanma Oranları

Ana temalara dair sıralama frekans azalan kriterine göre yapılmıştır. Buna göre Suriyelilerle ilgili söylemlerde en fazla değinilen husus sosyal ilişkilerle ilgilidir $f(1731)$. Nefret söylemleri $f(877)$, Suriyeli sığınmacıları ülkeye kabul edilmesi veya reddedilmesiyle ilgili söylem ve gerekçeler (859), Çalışma hakkı $f(536)$, Siyasi söylemler $f(424)$, Ekonomi $f(235)$, Hoşgörü söylemleri $f(175)$, Suçlamalar (85) ve Vatandaşlık ile ilgili ifadeler $f(27)$ kez gönderilerde yer almıştır.

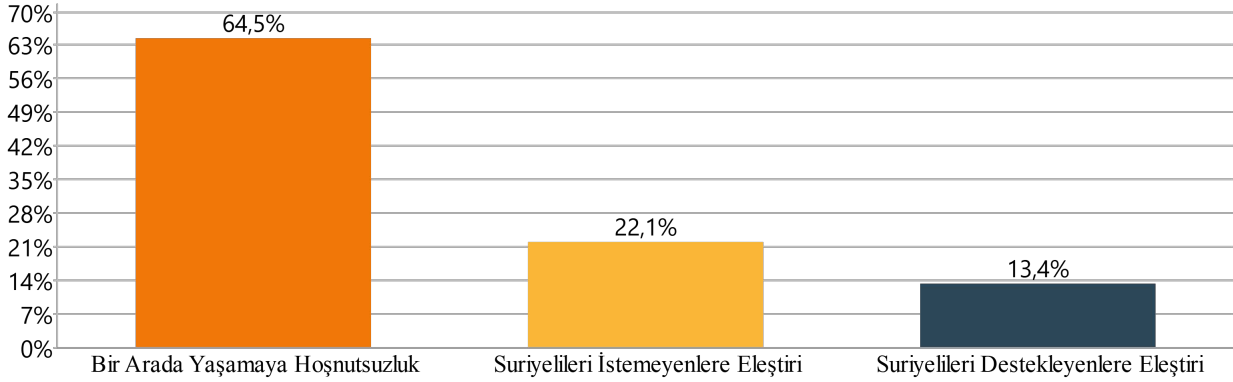
Suriyeliler hakkında yazılan gönderilerde sosyal ilişkilere dair unsurlar birinci sırada yer alırken çalışma hakkının dördüncü, ekonominin ise altıncı sırada yer alıyor olması, Suriyelilere yönelik algının temel nedeninin ekonomi ve çalışma hakkıyla ilgili unsurlardan ziyade sığınmacı, etnik ve ulus kimliklerinden kaynaklı bir arada bulunmaktan kaynaklanan kültürel hoşnutsuzluklardan kaynaklandığı düşünülmektedir. Başka bir ifadeyle Suriyelilere yönelik olumsuz algının ve istenmemelerinin ana nedeni emek piyasasında yer almaları ve ekonomi üzerindeki etkileri değildir. Şüphesiz bu unsurlar mevcut algı ve tutumun oluşmasında etkili olmakla birlikte ana unsur değildir.

4.5.1 Sosyal İlişkiler

Sosyal ilişkiler teması, Türk toplumu ile Suriyeli sığınmacıların bir arada yaşama deneyimleri ne-

ticesinde oluşan görüşlerini yansıtmaktadır. Bu doğrultuda üç tema ve bu temalar altında alt kodlar belirlenmiştir.

Şekil 2. Sosyal İlişkiler Temasına Ait Alt Temaların Oranları

Suriyeliler Türk toplumuna katılmasıyla birlikte geçen sürede Suriyelilere yönelik söylemlerin üçe ayrıldığı görülmektedir. Söz konusu görüş ayrılıkları Suriyelilerle “*Bir arada yaşamaya hoşnutsuzluk*”, Suriyelilere olumsuz bakanların “*Suriyeli sığınmacıları destekleyenlere yönelik eleştirileri*” ve Suriyeli sığınmacıları destekleyenlerin “*Suriyeli sığınmacıları istemeyenlere yönelik eleştirileri*” şeklinde üçe ayrılmaktadır. Böyle bir ayrımın oluşması, dış grup olarak Suriyelilere karşı toplumun birlikte yaşama deneyimini farklı algıladıklarını göstermektedir.

Bir arada yaşamaya hoşnutsuzluk teması altında “*Suriyelilere pozitif ayrımcılık ve taviz*”, “*Çok çocuk yapmaları*”, “*Ülkede keyif çatmaları*”, “*Savaştan kaçarak ülkelerine sahip çıkmadıkları*”, “*Kalabalık olmaları ve demografik yapıyı değiştirmeleri*”, “*Ahlak ve huzuru bozmaları, düzen bırakmadıkları*”, “*İnsanların iyi niyetlerini suiistimal etmeleri*” ve “*Türkçe öğrenememeleri*” alt kodları yer almaktadır.

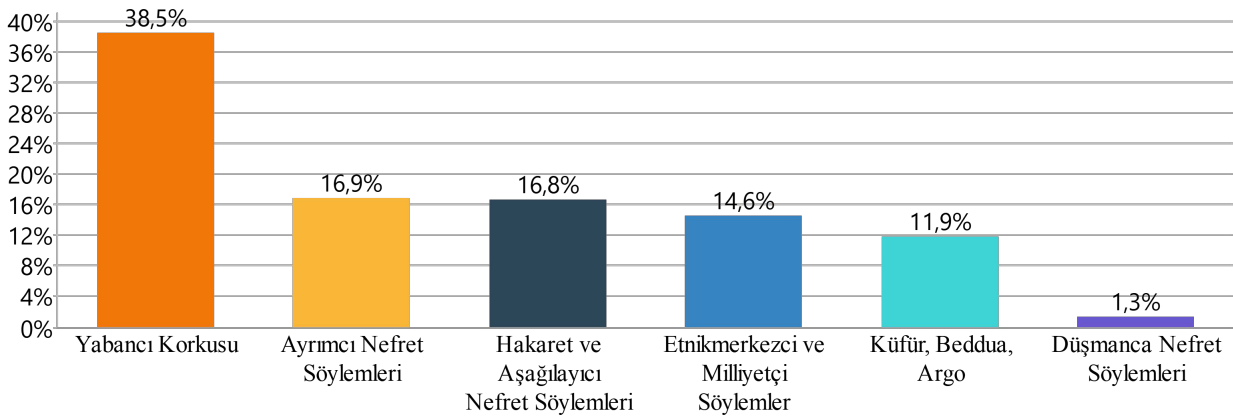
Suriyelileri istemeyenlere eleştiri teması altında “*Vicdansız/zalim olmayın*”, “*Irkçılık yapıyorsunuz*”, “*Suriyeliler hakkında yalan yanlış haberler yapıyorsunuz*”, “*Medya toplumu Suriyelilere karşı kışkırtıyor*”, “*Kin ve nefret dolusunuz*”, “*Vatanlarından isteyerek ayrılmadılar*”, “*Suriyelileri istismar ediyorsunuz*”, “*Hepimiz insanız*”, “*Herkes bir yerlerden bu topraklara göç etti*” ve “*Suriyelilerin kimseye zararı yok*” alt kodları yer almaktadır.

Suriyelileri destekleyenlere yönelik eleştiri teması altında ise “*Misafirperverliğe eleştiri/Mazlum edebiyatı*”, “*Arap seviciliği*”, “*Suriyelileri savunmak vatana ihanettir*”, “*Fazla duyarlı davranılıyor*”, “*Suriyelileri destekleyenler de gitsin*”, “*Doğu Türkistan’a destek olmuyorsunuz*”, “*Suriyelileri istememek ırkçılık değildir*” alt kodları yer almaktadır.

Kimliğin iç grupta bütünleştirme, dış gruplara karşı ise ayrıştırma işlevi Suriyelilerle birlikte yaşama deneyiminde mevcut söylemlerin oluşmasını etkilediği görülmektedir. Kimliğin bu işlevi, Suriyeli sığınmacılara hoşgörüyü bakanların da benzer hoşgörüsüzlükten nasibini almasına neden olmaktadır. Başka bir ifadeyle farklı bir etnisite ve ulus kimliğine mensup Suriyelilere yönelik olumlu söylemlerde bulunanlara karşı yapılan eleştiriler, Suriyelilerin kendisi kadar olmasa da iç grup kimliğine yönelik bir tehdit olarak algılanmaktadır. Örneğin; “*Arap seviciliği*”, “*Suriyelileri savunmak vatana ihanettir*”, “*Doğu Türkistan’a destek olmuyorsunuz*” gibi ifadeler, farklılıkları nedeniyle öteki olarak kabul edilen Suriyeliler ve Suriyelere hoşgörüyü yaklaşanlara karşı Türk kimliğini koruma amacıyla yapıldığı düşünülmektedir. Benzer şekilde Suriyelileri savunanlar da Suriyelileri istemeyenlere yönelik eleştirel söylemlerde bulunmaktadır. Bu eleştirilerin temelinde etnik kimlik ve ulus kimlik vurgusunun bulunmadığı, ırkçılık ve sağduyu eksikliği ile itham edildikleri görülmektedir. Benzer bir bulgu Arslantürk’ün (2020, s.10) Twitter üzerinden yaptığı araştırmada yer almaktadır. Suriyeliler hakkında olumsuz tweet atan hesaplarda etnik kimliğe, ulus kimliğine veya ideolojik yelpazenin solunda yer alan partilere ilişkin hesaplarında resim, sembol ve slogan bulunun kişiler tarafından atılmıştır. Suriyeliler hakkında olumlu tweet atanlar ise dini kimlik ve ideolojik yelpazenin sağında yer alan partilere ilişkin hesaplarda ilgili resim, sembol ve slogan bulunan kişiler tarafından atılmıştır.

4.5.2 Yabancı Korkusu ve Nefret Söylemleri

Nefret söylemi adlı kategori 6 tema ve bu temalara bağlı alt kodlardan oluşmaktadır. Nefret söylemi tanımlarında “etnik merkezci söylemler” ve “yabancı korkusu” ve “ayırıcı söylemler” nefret söylemi olarak kabul edilmesi nedeniyle farklı bir kategori olarak değerlendirilmemiştir. Etnik merkezci söylemler aynı zamanda milliyetçi söylemleri de ihtiva ettiği için ikisi bir arada değerlendirilmiştir.

Şekil 3. Yabancı Korkusu ve Nefret Söylemleri Temasına Ait Alt Temaların Oranları

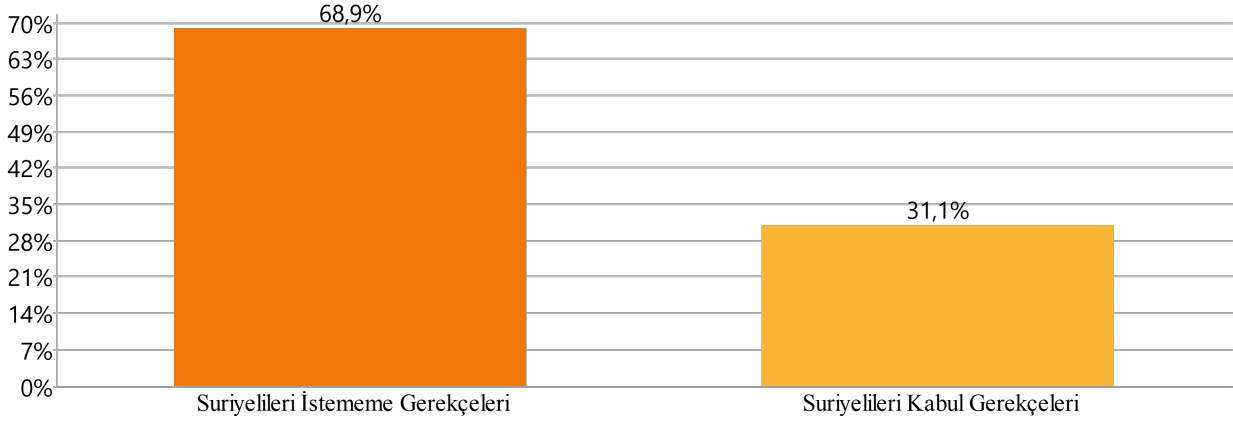
Türk toplumuna yabancı olan Suriyeli sığınmacılara yönelik *yabancı düşmanlığı* söylemleri *siyasi korku* üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunu *güvenlik korkusu ve kültürel değişim korkusu* izlemektedir.

Siyasi açıdan korku, Suriyelilerin nüfusun yoğunluğunun fazla olması, çok fazla doğum yapmaları ve bu nedenle yeni bir azınlık oluşacağı yönündeki eleştiriye dayanmaktadır. Öte yandan Suriyelilerin toprak isteyeceği, ülkeyi ele geçirecekleri yönünde korkular da yer almaktadır. Suriyelilere yönelik bu tür korkuların kaynağı Türkiye Cumhuriyeti'nin tarih kitaplarında Suriyelileri ötekileştirmesinden kaynaklanıyor olması mümkündür. Kırıkçı (2017, s.349) yaptığı çalışmada tarih ders kitaplarında Suriye hakkında “Türk topraklarına göz diken” ve “tehdit” gibi ifadelerin yer aldığını belirtmektedir. Buna ek olarak Araplara yönelik kalıp yargılar ve ayrımcı deyimlerin varlığı da söz konusu yabancı korkusunun temelini oluşturması mümkündür. Örneğin, “Ne Şam’ın şekeri, ne Arap’ın yüzü” deyişi ile Araplardan hayır gelmeyeceği, “Anladıysam Arap olayım” deyimini ile mevcut durumun ne kadar saçma ve anlamsız olduğu, “Arap eli öpmekle dudak kararmaz” atasözü ile ırkçı bir ifade ile kirli, pis bir şeyle temas edenin kirlenmeyeceği ifade edilmektedir (ayrimcisozluk.blogspot.com). Bu ve benzeri deyim ve atasözleri öteki olarak Suriyelilere yönelik yabancı korkusunu tetikleyen kalıp yargı ve önyargı unsurları olarak görülebilir.

4.5.3 Ülkedeki Suriyelileri Destekleyenler ve Suriyelileri İstemeyenlerin Gerekçeleri

Suriyelilere karşı toplumun iki farklı görüşe sahip olmasının dayanağı Suriyeli sığınmacıların ülkede olmalarına bakış açılarıyla ilgilidir. Bu doğrultuda Suriyelileri destekleyenler ve onları istemeyenlerin görüşleri doğrultusunda iki tema yer almaktadır. Bu temalarla ifade edilmek istenen aslında birlikte yaşamayı kabul etmek veya reddetmek şeklinde de düşünülebilir. Dolayısıyla Suriyelilerle birlikte yaşamayı kabul edenlerin ve reddedenlerin birtakım gerekçeleri de bulunmaktadır. Bu gerekçeler alt kodlarda ifade edilmiştir.

Yapılan analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre Suriyelileri istemeyenlerin gerekçeleri Suriyelileri destekleyenlerin gerekçelerinden daha fazladır. Benzer şekilde Twitter’da Suriyeli istemediğini ifade eden gönderilerin sayısı Suriyelileri destekleyenlerin sayısından çok daha fazladır. Suriyelileri istememe gerekçeleri altında “*Tüm sığınmacıları (Afgan, Iraklı, Pakistanlı, Özbek) istemiyorum*”, “*Suriyeli erkekler savaşmalı*”, “*Yıllardır elimizden geleni yaptık fakat artık yeter*”, “*Ülkemde Arap istemiyorum*”, “*Suriye’de çatışmalar bitti*”, “*Bayramlaşmak için gidiyorlar, tamamen gitsinler*”, “*Güvenli bölgeye gitsinler*”, “*Gidip ÖSO’ya katılınlar*” alt kodları yer almaktadır. Suriyelileri kabul gerekçeleri arasında ise “*Suriye ile tarihsel bağlarımız var*”, “*Din, ırk ayrımı olmamalı*”, “*Suriye’deki savaş ve belirsizlik devam ediyor*”, “*Din kardeşiyiz*” alt kodları yer almaktadır.

Şekil 4. Suriyelilerin Ülkeye Kabul Edilmesi veya Reddedilmesiyle İlgili Gerekçelerle İlgili Temaların Oranları

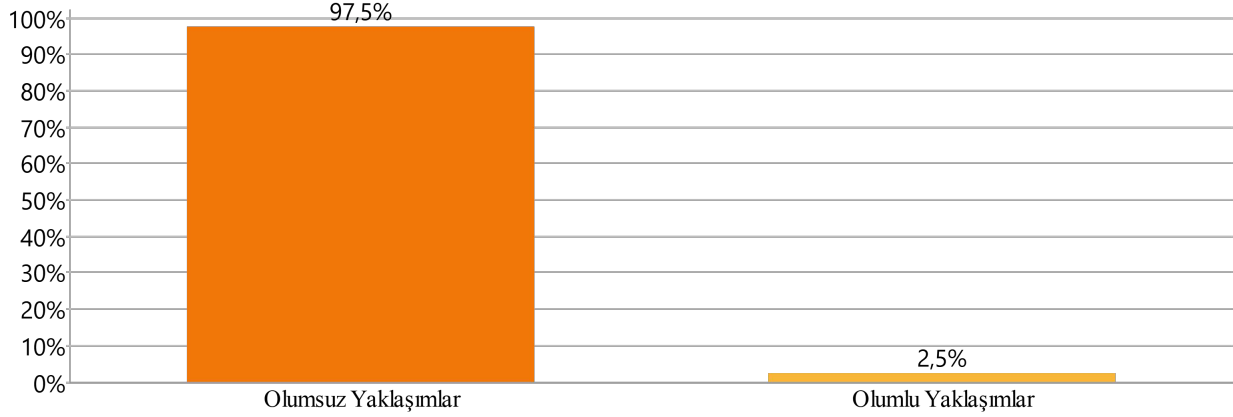
Ülkemde Suriyeli istemiyorum diyenler aynı zamanda ülkede tüm göçmenleri kapsayacak şekilde göçmen istemediklerini belirttikleri de görülmektedir. Bu durum şaşırtıcı değildir. Daha önce yapılan çalışmalarda da benzer sonuçların olduğu görülmektedir. Bu çalışmalar arasında en kapsamlı olanlardan biri Suriyeli Barometresi'dir. Barometrede “Türkiye’de bulunan Suriyeliler nerede yaşamalı?” sorusuna 2017 yılında %37,4 ve 2019 yılında %44,8 düzeyinde “Suriye’de kurulacak güvenli bölgelere gönderilmeli ve orada yaşamalıdır” yanıtı verilmiştir. “Her halükârda gönderilmeliler” diyenlerin oranı 2017 yılında %11,5 düzeyindeyken 2019 yılında %25 düzeyine yükselmiştir. “Sadece kamplarda yaşamalıdır” diyenlerin oranı 2017 yılında %28,1 ve 2019 yılında %15; “Türkiye’ye dengeli dağıtılmalı” diyenlerin oranı 2017 yılında %7,7 ve 2019 yılında 5,5; “İstedikleri şehirde yaşayabilmeli” diyenlerin oranı 2017 yılında 7,9 ve 2019 yılında 5,3 düzeyindedir (Erdoğan, 2020, s.98).

Suriyeleri istemeyenlerin görüşlerine bakıldığında “etnik kimlik” üzerinden vurgu göze çarparken, Suriyelilerin ülkede bulunmasını olumlu karşılayanların dini hassasiyetlerinin öne çıktığı görülmektedir. Nitekim “Hoşgörü söylemleri” teması altında da mevcut hoşgörü algısının temel dayanaklarından birinin dini hassasiyet olduğu görülmektedir. Fakat hem Suriyelileri istemeyenlerde etnik kimliğe vurgu oranının yüksek olması hem de dini söylemlerin düşük düzeyde kalması, Türklerin ve Suriyelilerin büyük ölçüde Müslüman olmasına rağmen aynı dine mensubiyetin bir ortaklık duygusu yaratmada etkisinin sınırlı olduğunu göstermektedir. Bunun nedeni Vamık Volkan’ın (2017, s.26) da ifade ettiği gibi kimi durumlarda etnik bağın, dini bağın önüne geçmiş olmasından kaynaklanıyor olabilir.

4.5.4 Çalışma Hakkı

Çalışma hakkı kategori altında yer alan tema ve kodlar In Vivo yöntemiyle kodlanarak elde edilmiştir.

Buna göre çalışma hakkı altında yer alan temalar *Türk vatandaşlarının işsizliği, Suriyelilere iş verilmesine eleştiri, Suriyelilere iş verilmesine destek ve ucuza çalıştıkları yönündeki eleştiriler ile Türklerin işini elinden alıyorlar* şeklindeki eleştirilerden oluşmaktadır.

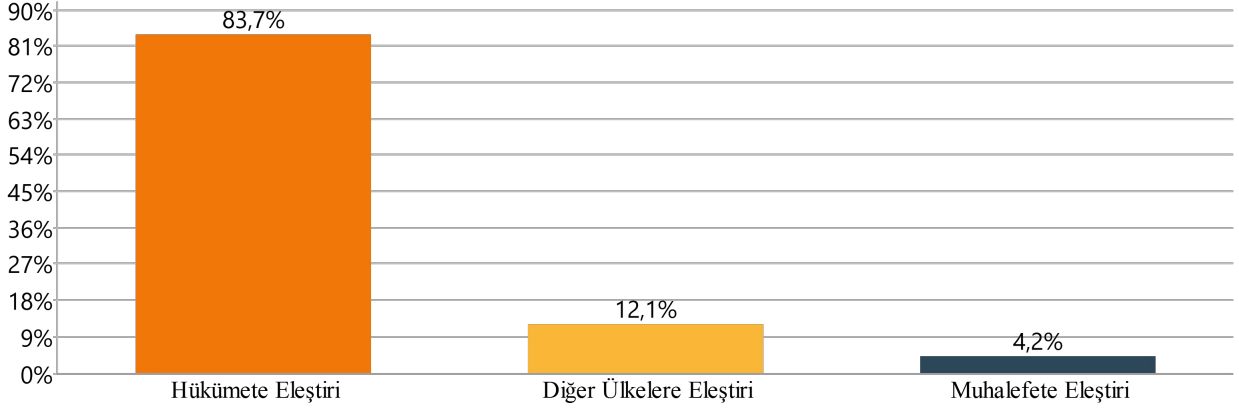
Şekil 5. Çalışma Hakkı Temasına Ait Alt Temaların Oranları

Çalışma hakkı teması toplamda 536 kodlama ile tüm ana temalar arasında en fazla kodlama yapılan dördüncü tema konumundadır. Söz konusu temanın alt temalarına bakıldığında Suriyelilere çalışma hakkı verilmesine yönelik % 97,5 düzeyinde olumsuz yaklaşımın olması genel olarak *“Türklerin işini elinden alıyorlar”* ve *“Türk vatandaşlarının işsizliği”* söylemlerine dayanmaktadır. Öte yandan Çalışma hakkı hususunda olumlu görüşlerin %2,5 ile çok düşük düzeyde kalmış olması Suriyelileri ülkeye kabul eden kesimin de çalışma hakkı konusunda olumsuz yaklaştığını veya çekimser olduğunu göstermektedir.

Göçmenlerin geldiği yerin sosyal yaşamına entegre olmalarının yanı sıra ekonomik yaşama da entegre olmaları gereklidir. Fakat hem etnik kimlikleri hem de ülkede sığınmacı olmaları nedeniyle Suriyelilerin ekonomik entegrasyonuna ve çalışma hakkı verilmesine Türk halkı olumsuz bakmaktadır. Bu durum sığınmacıların ekonomi üzerindeki etkisi ve çalışma hayatında rekabeti arttırmaları ile açıklanabileceği gibi kimlik iktisadi açısından da değerlendirilebilir. Akerlof ve Kranton (2016) tarafından ortaya atılan bu görüşe göre ekonomik davranışlarda modellere mübadele dışı, parasal olmayan unsurları da dahil etmemiz gereklidir. Çünkü ekonomi tıpkı sosyo-kültürel unsurlar gibi ötekileştirici bir unsurdur.

4.5.5 Siyasi Söylemler

Siyasi söylemler teması altında yer alan alt tema ve alt kodlar In Vivo yöntemiyle kodlanarak elde edilmiştir. Buna göre *Suriyeli sığınmacılara yönelik mevcut siyasi söylemler hükümet, muhalefet, diğer ülkelere yönelik eleştirilerle* ilgilidir.

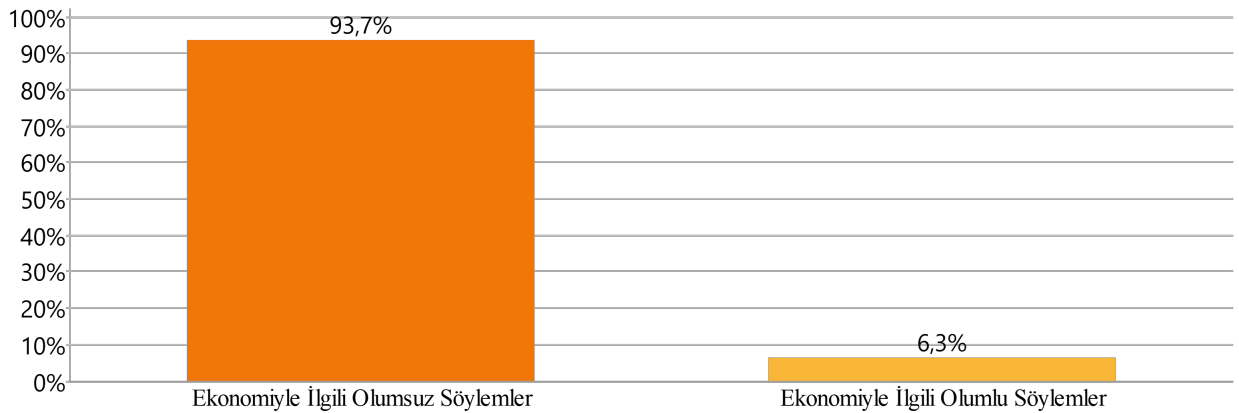

Şekil 6. Siyasi Söylemler Temasına Ait Alt Temaların Oranları

Hükümete yönelik eleştiriler “*Türk askerlerinin şehit olması*”, “*Göç politikasına eleştiri*”, “*Suriyeli-leri koruyalım derken kendi halkımız mağdur ediliyor*” ve “*Suriye’ye müdahaleye eleştiri*” alt kodlarından oluşmaktadır. Muhalefet partilerine yönelik eleştiri ise Birlikte Yaşama teması altında yer alan Suriyelileri istemeyenlere yönelik eleştiri ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Diğer ülkelere eleştirileri ise “*Rusya ve İran’a eleştiri*”, “*Suriye rejimine eleştiri*”, “*Avrupa ülkelerine eleştiri*” ve “*Arap ülkelerine eleştiri*” alt kodlarından oluşmaktadır.

4.5.6 Suriyelilere Yönelik Ekonomik Nedenli Söylemler

#Suriyeli başlık etiketi Twitter’da çalışma hakkı ve bu bağlamda ekonomiyle ilgili bir nedenden dolayı ülke gündemine girmiş olmasına rağmen tüm temalar arasında çalışma hakkı teması dört, ekonomi teması ise altıncı sırada yer almaktadır. Ekonomi teması altında değerlendirilen alt temalar *ekonomiye ilişkin olumlu söylemler ve olumsuz söylemler* şeklinde ikiye ayrılmıştır.

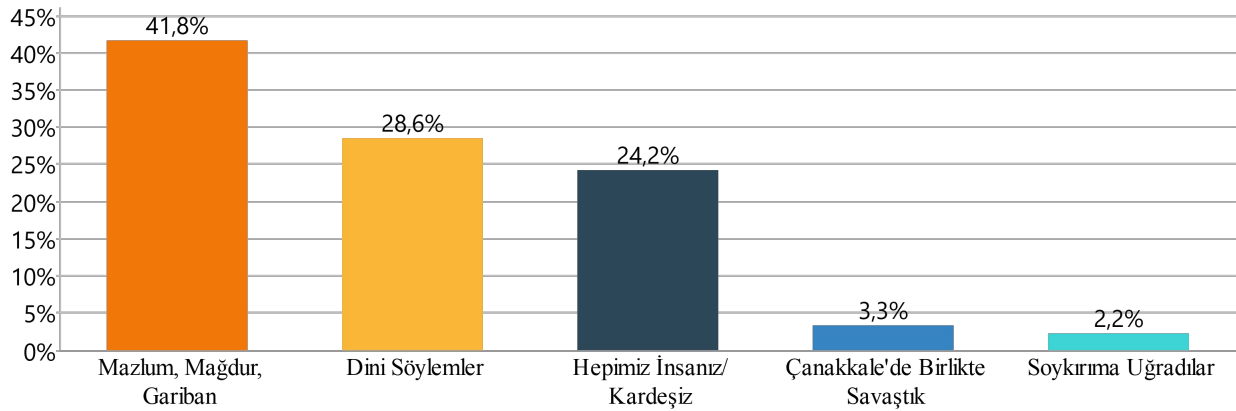
Şekil 7. Ekonomi Temasına Ait Alt Temaların Oranları

Ekonomi temasını oluşturulan temalara bakıldığında yapılan yorumlarda Suriyeli sığınmacıların ülke ekonomisini olumsuz etkilediği, Suriyelilere ekonomik yardım yapılmasından hoşnut olunmadığı ve Türk vatandaşlarının vergilerinin Suriyeliler için harcanmasından istenmediği görülmektedir. Öte yandan ekonomiyi olumlu yönde etkiledikleri ve ülke ekonomisinin kötü gidişatından Suriyelilerin sorumlu olmadıklarını dile getiren yorumlar da yer almaktadır.

Ekonomi ve çalışma hakkı kategorisi birlikte değerlendirildiğinde Suriyelilere yönelik eleştirel söylem ve suçlamaların çok yoğun bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Aynı zamanda Türk vatandaşlarının işsizliğinin eleştirilmesi ile Osmanlıya ihanet eden/bizi sırtımızdan vuran suçlama teması arasında ilişkinin de olduğu belirlenmiştir. Nitekim bu durum Suriyelilerin bir öteki olarak varlıklarının Türkiye'ye göç ederek sığınmalarıyla başlamadığının bir başka delili niteliğindedir.

4.5.7 Hoşgörü Söylemleri

Bu kategori altında yer alan temalar In Vivo kodlama yöntemiyle belirlenmiştir.

Şekil 8. Hoşgörü Söylemlerine Ait Alt Temaların Oranları

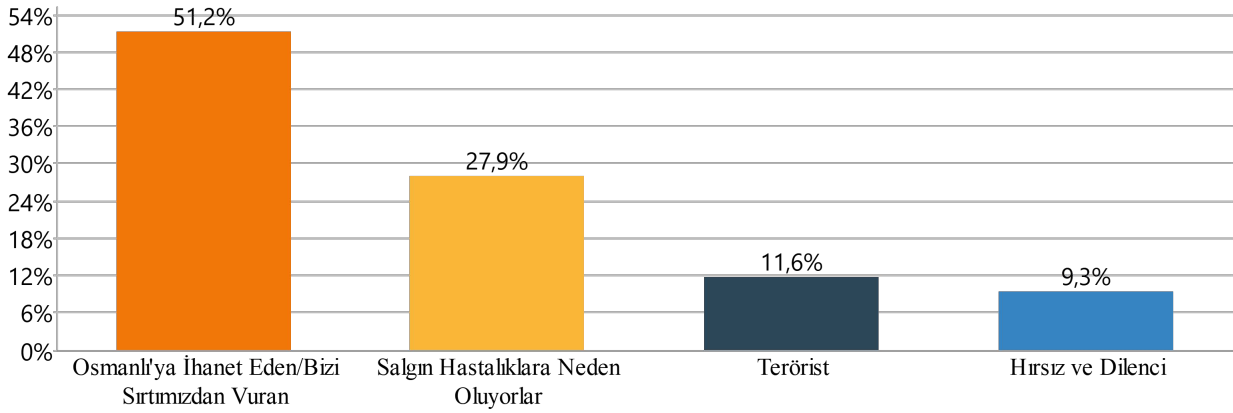
Nefret söylemleriyle kıyaslandığında çok daha düşük düzeyde kalsa da Suriyeli sığınmacılara yönelik olumlu yaklaşımların da yer aldığı görülmektedir. Suriyeli sığınmacılara sempati duyanların ve/veya empatiyle yaklaşanlar en fazla *mazlum*, *mağdur*, *gariban* gibi ifadeler kullanmışlardır.

Suriyelilere yönelik empati ve sempati içeren ifadeler toplumunun hoşgörülü yönünü göstermektedir. Bu tür söylem ve ifadelere bakıldığında Suriyelileri istemeyen Türk vatandaşlarına yönelik eleştirilerin ağırlıklı olduğu görülmektedir. Nitekim bu tema altında yer alan alt temalar ile “*Suriyelileri istemeyenlere eleştiri*” ve “*Suriyelileri ülkeye kabul gerekçeleri*” alt temaların arasında ilişki bulunmaktadır.

Sempati ve empati söylemlerinde bulunanlarda dikkat çeken bir başka husus ise Suriyelilere karşı birtakım eleştirilerinin de olmasıyla ilgilidir. Her ne kadar Suriyeli sığınmacılar mazlum, mağdur ve gariban olarak nitelendirilse de çok çocuk yapmaları eleştirilmiştir. Ayrıca Suriyeli sığınmacılar nedeniyle kültürel değişim korkusu ve güvenlik korkusu da beslemektedirler. Türk toplumunun işsizliği de sempati ve empati söylemleri içeren ifadelerin bulunduğu gönderilerde dile getirilmiştir.

4.5.8 Suçlamalar

Suçlamalar teması altında yer alan alt temalar, Sosyal ilişkiler teması altında yer alan “*Bir arada yaşamaya hoşnutsuzluk*” alt teması içinde değerlendirilmeyen, eleştiriden ziyade Suriyelilere yönelik olumsuz ithamların yer aldığı ifadeleri içermektedir. Bu bağlamda Suriyelilere yönelik önyargı ifadelerinden ziyade kalıp yargı içeren ifadeler “*Suçlamalar*” teması altında değerlendirilmiştir.

Şekil 9. Suçlamalar Temasına Ait Alt Temaların Oranları

Suriyelilere yönelik en fazla yapılan suçlama “*Osmanlıya ihanet eden/Bizi sırtımızdan vuran*” bir millet olarak görülmelerinden kaynaklanmaktadır. İkinci sırada “*Suriyelilerin salgın hastalıklara neden olduğu*” yönünde suçlama yer almaktadır. Bu ithamları “*terörist*” ve “*hırsız ve dilenci*” ithamları takip etmektedir.

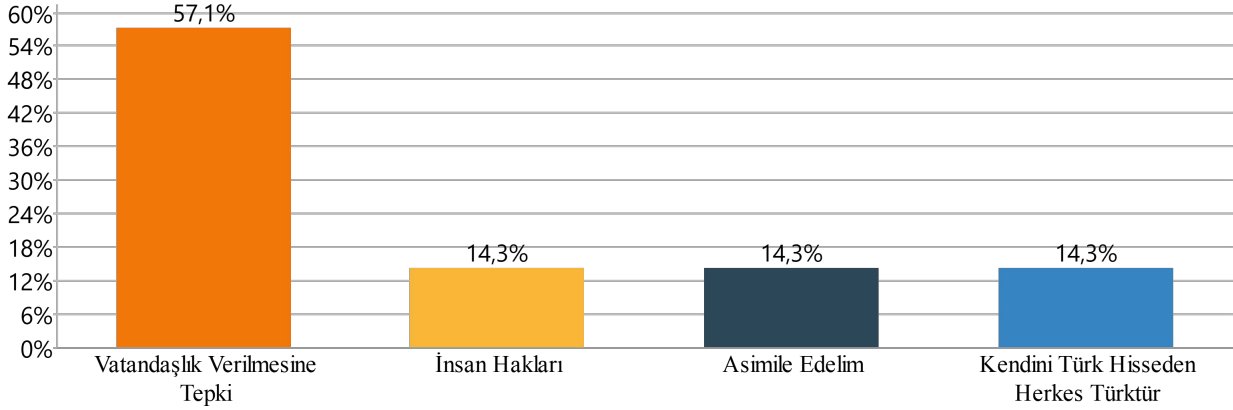
Sağlık bilimleri alanında yapılan çalışmalar göz önüne alındığında mevcut literatürde Suriyeli sığınmacıların salgın hastalığa neden olduğuna yönelik bir tespit yer almamaktadır. Sadece iki çalışmada kızamık hastalığında 2013 yılında ciddi bir artışın yaşandığı fakat sonraki yıllarda aşı çalışmalarıyla kızamık salgınının önlendiği ve ayrıca kızamık salgınının Suriyelilerle ilişkili olup olmadığının belirsiz olduğu belirtilmiştir (Altındış, 2013, s.64-67; Sezen, vd., 2018, s.122). Öte yandan Türkiye’de 11 Mart 2020 yılında ilk defa görülen Covid-19 virüsünün ardından “*Suriyeli 40*” ifadesi Twitter’da gündem olmuştur. Bu tarihte söz

konusu ifadenin gündem olmasının nedeni virüs nedeniyle Türk halkına yapılacak olan yardımların açıklanmasıyla ilgilidir. Suriyelilere şimdiye kadar 40 milyar dolar harcandığı halde virüs nedeniyle Türk vatandaşlarına yeterli yardımların yapılmadığı yönünde eleştiriler nedeniyle gündem oluşmuştur. Fakat bu tarihte yer alan ve ardından 28.04.2020 tarihinde Suriyeli bir gencin polis tarafından öldürülmesi nedeniyle tekrar gündem olan Suriyeli sığınmacılar Covid-19 ile ilişkilendiren gönderi tespit edilememiştir. Bu durum pandemi sürecinde Suriyelilerin günah keçisi ilan edilmediklerini göstermektedir.

4.5.9 Vatandaşlık

Twitter’da yapılan yorumlar arasında vatandaşlık ile ilgili konulara da değinilmiş olmakla birlikte oldukça düşük düzeyde kalmıştır.

Şekil 10. Vatandaşlık Temasına Ait Alt Temaların Oranı

Vatandaşlık hususunda en fazla yorum Suriyelilere vatandaşlık verilmemesiyle ilgilidir. Daha düşük düzeyde ise “Sığınmacı hakkı insan haklarıdır”, “Asimile edelim” ve “Kendini Türk hisseden herkes Türk’tür” ifadeleri yer almaktadır. Bu ifadelerde örtük şekilde vatandaşlığa kabul anlamına geldiği düşünülmektedir. Vatandaşlık ile ilgili söylemlerin düşük düzeyde kalmış olması, Türk toplumunun Suriyelere vatandaşlık verilmesiyle ilgili kaygılarının düşük olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda “Suriyelileri kabul gerekçeleri” alt teması göz önünde bulundurulduğunda Türk vatandaşlarının Suriyelileri “misafir” olarak kabul etmekle birlikte vatandaşlık düzeyinde kabul etmediklerini göstermektedir.

5. Sonuç

Yoğun nüfuslu göçler kültürel çeşitliliğin artmasıyla birlikte yeni kültürel deneyimler ve yeni ekonomik

fırsatlar sunabileceği gibi siyasi, sosyal, ekonomik ve güvenlikle ilgili sorunların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle göçlerin olumsuz etkilerine yönelik önlemlerin alınması gereklidir, fakat göçlerle birlikte ortaya çıkan sorunların hızlı ve kolay çözümleri bulunmamaktadır. Her ülkenin kendine özgü sosyal koşullarının olduğu göz önünde bulundurulduğunda, her ülkenin göçün tetiklediği sorunları çözümü de kendi sosyal koşullarına uygun olması gerekmektedir. Bu bağlamda yaklaşık on yıldır *geçici koruma statüsü* altında Türkiye’de bulunun Suriyelilerle bir arada yaşama deneyimi edinmiş bulunun Türk toplumunun Suriyelilere yönelik algı ve görüşleri ileriye dönük politikaların belirlenmesi bakımından önem arz etmektedir.

Araştırmada kapsamında bir arada yaşama deneyimi bağlamında Türk toplumunun Suriyelilere yönelik algı ve görüşlerde hangi unsurların ön plana çıktığı ve genel olarak Suriyeli algı ve görüşlerini belirleyen unsurun çalışma hakkı ve ekonomi olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlar ise şöyledir:

- Suriyelilerin Twitter’da 16 Ocak 2020 tarihinde gündem olma nedeni Suriyelilere İŞKUR aracılığıyla iş verileceğine yönelik tam olarak gerçeği yansıtmayan çarpıtma bir haberdir. Yani ekonomi ve çalışma hakkıyla ilgili bir husustur. Buna rağmen Suriyelilere yönelik mevcut değerlendirmelerin oransal olarak sıralaması; “Sosyal ilişkiler”, “Nefret söylemleri”, “Suriyelilerin kabul edilmesi veya edilmemesiyle ilgili gerekçeler”, “Çalışma hakkı”, “Siyasi söylemler”, “Ekonomi”, “Hoşgörü söylemleri”, “Suçlamalar” ve “Vatandaşlık” şeklinde farklı konuları kapsamaktadır. Bu durum, Suriyelilere yönelik rahatsızlığın ana kaynağının Suriyelilerin ülke ekonomisi üzerine olumsuz etkisi ve Suriyelilere iş verilmesine yönelik duyulan rahatsızlıkla tam olarak ilgisinin olmadığını göstermektedir. Elde edilen bulgulara göre mevcut algı ve görüşlerin nedeni, Suriyelilerin Türk toplumu için istenmeyen birer yabancı olarak görülmesinden, iç gruba dahil olmaları henüz mümkün olmayan ötekiler olarak kabul edilmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda Suriyelilerin bir öteki olarak temsilinin ötekileştirmenin işlevleri arasından “Yansıtmayla rahatlama ya da kimlik yüceltme işlevi” ve “Sosyal düzeni koruma işlevi” ile ilişkili olduğu söylenebilir.
- Türk toplumu Suriyeli sığınmacılara yönelik iki farklı görüşe ayrılmaktadır ve bu ayrışma nedeniyle karşılıklı olarak birbirlerine eleştiriler yöneltilmişlerdir. Ülkede Suriyeli sığınmacıları istemeyen kesim genel olarak etnik ve ulus kimliğine vurgu yaparken Suriyelilere hoşgörüyle bakanlar ise Suriyelileri istemeyenlere karşı dini kimlik ekseninde eleştirilerde bulunmuşlardır. Bu durum Suriyeli algısını belirleyen ana unsurun neden çalışma hakkı ve ekonomi olmadığını izah etmektedir. Ekonomi ve çalışma hakkı dâhil olmak üzere Suriyelilere yönelik algı ve görüşler etnik, dini ve ulus

kimlik ekseninde şekillenmektedir.

- Suriyelilere yönelik suçlamalardan biri salgın hastalıklara neden oldukları yönündedir. Bu durum Suriyelilerin bir öteki olarak görülmelerinden kaynaklıdır. Fakat çalışma kapsamında 17 Mart ve 28 Nisan tarihinde yer alan tweetlerde yapılan araştırmada Suriyeli sığınmacıların Covid-19 virüsü nedeniyle suçlanmadıkları belirlenmiştir.
- Verilerin analizi boyunca sıkça nefret söylemi unsurlarına rastlanılmış olmakla birlikte Suriyeli sığınmacılara karşı hoşgörü söylemleri de yer almaktadır. Bu kategori altında yer alan söylemleri kullananların ülkede Suriyelilerin mevcudiyetini destekledikleri görülmekle birlikte Suriyelilere karşı tamamen olumlu görüşlere sahip oldukları söylenemez. Örneğin bu kategoride yer alan ifadeler Suriyelileri çok çocuk yapmaları nedeniyle eleştirmekte, güvenlik ve kültürel değişim korkusu gibi kaygılar da yaşamakta ayrıca Türk toplumunun işsizliğinden de bahsetmektedirler.

Mevcut veriler ışığında genel bir değerlendirme olarak denilebilir ki Türk toplumu için Suriyeli sığınmacılarla bir arada yaşama deneyimlerine rağmen henüz bir bütünleşme mümkün görünmemekte, çoğu kişi için yaşam düzenine kafa tutan “yabancılar” olarak algılandığı görülmektedirler.

Bir diğer önemli husus ise sığınmacılar hakkında yapılan yalan ve çarpıtılmış haberlerin sosyal medyada hızlıca ülke gündemine girmesidir. Bu haberler sığınmacılara yönelik olumsuz algı ve görüşlerin yayılmasına neden olması nedeniyle yalan haberlere karşı etkin mücadele verilmesi gereklidir.

Suriye krizi ilk çıktığında Türk kamuoyunda ve akademiasında, gelen mültecilerin İslam dinine mensup olmalarının onların adaptasyon ve uyumlarına olumlu katkı sağlayacağı fikri öne çıkmıştı. Oysaki kriz üzerinden on yıl geçtikten sonra İslam faktörünün de bir yere kadar işlev görebildiği, hatta dindar ve muhafazakâr kesimde bile yeteri derecede dahil edici bir fenomen olarak değer bulmadığı görülmektedir. Bu konuda uyumun karşılıklı yönüne işaret etmek ve bir devlet refleksi içinde konuyu ele almak gerekmektedir. Bu konuda klasik göçmen ülkeleri iyi bir model oluşturabilir

Kaynaklar

- Akerlof, G. A., Kranton, R. E. (2016). *Kimlik İktisadı, Kimliklerimiz, İşimizi, Ücretimizi ve Refahımızı Nasıl Şekillendiriyor?* Can Madenci (Çev.). Ankara: Efil Yayınevi.
- Aldemir, A. (2020). Kötülüğün sıradanlığı ve sosyal medya: Twitter’da Suriyeli mülteciler örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 66, 200-219.

- Allport, G. W. (2016). *Önyargının oğası*. Nur Nirven (Çev.). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- Altındış, M. (2013). Türkiye’deki mülteciler, salgın hastalıklar ve koruma. *Sağlık düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, 28, 64-67.
- Aslan, Ö. (2001). Hoşgörü ve tolerans kavramlarına etimolojik açıdan analitik bir yaklaşım. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2), 357-380.
- Arslantürk, G. (2020). Sosyal medyadaki göçmen karşıtı tutumların bütünleşik tehdit kuramı çerçevesinden incelenmesi. *Psikoloji Araştırmaları*, 1(1), 06-16.
- Aydın, S., Oğuz, H. Ş. (2015). “Şeytanlaştırılan Gruplar: Ulus-Devlet Pratiğinde Ötekileştirmenin ve Etnik Kurtulmanın Mültecilik Bağlamında Zihinsel İnşası”. İ.Parlak (Ed.), *Öteki’nin Var Olma Sancısı Türk Politik Kültüründe Şeytanlaştırma Eğilimleri*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Ayrımcı Sözlük, Araplara Karşı Ayrımcı Deyiş, Deyim ve Atasözleri, www.ayrimcisoszluk.blogspot.com, (Erişim Tarihi: 22.08.2021).
- Baudrillard, J. (2015). *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*. 3. Baskı, Oğuz Adanır (Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve Müphemlik*. İsmail Türkmen (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2006). *Sosyolojik Düşünmek*. 5. Baskı, Abdullah Yılmaz (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2011). *Postmodern Etik*. 2. Baskı, Abdullah Yılmaz (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2019). *Kapımızdaki Yabancılar*. 2. Baskı, Emre Barca (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayram, P. (2020). Sosyal medyada Suriyeli mülteci krizine ilişkin konum alışı: Türkiye’deki politik gençlik üzerinden bir analiz. *Balıkesir University The Journal of Social Sciences Institute*, 23(44), 1213-1251.
- Bhawuk, D. P. S., Brislin, R. (1992). The Measurement of intercultural sensitivity using the concepts of individualism and collectivism. *International Journal of Intercultural Relations*, 16, 413-436.
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik İnşası*. Ankara: Aşına Kitaplar.

- Castles, S., Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut (Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Connolly, W. E. (1995). *Kimlik ve Farklılık Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri*. Ferma Lekesizalin (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2020). *Suriyeli Barometresi 2019*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Gasset, J. L. (2003). *İnsan ve “Herkes”*. 4. Baskı, Nuriye Gül Işık (Çev.), İstanbul: Metis.
- Güvenç, B. (1995). *Türk Kimliği–Kültür Tarihinin Kaynakları*. 3. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gölcü, A., Dağlı, A. N. (2017). Haber söyleminde ‘Öteki’yi aramak: Suriyeli mülteciler örneği. *Akdeniz İletişim*, 28, 11-38.
- Huntington, S. P. (2004). *Biz Kimiz? Amerika’nın Ulusal Kimlik Anlayışı*, Aytül Özer (Çev.) İstanbul: CSA Global.
- İnce, H. O. (2011). Almanya’da farklı olmak: entegrasyon ve hoşgörü kavramına eleştirel bir bakış. *Bilgi Dergisi*, 58, 173-202.
- İşçi, D., Uludağ, E. (2019). Sosyal medyada Suriyeliler algısı: Youtube sokak röportajları üzerine bir inceleme. *Ulusa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 3(1), 1-24.
- Kardeş, S., Banko, Ç., Akman, B. (2017). Sosyal medyada Suriyeli sığınmacılara yönelik algı: bir sözlük değerlendirmesi. *Göç Dergisi*, 4(2), 185-200.
- Kaya, A. (2015). Euro-Türkler, kuşaklararası farklılıklar, İslam ve entegrasyon tartışmaları. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 44-79.
- Keyman, E. F. (1996). “Farklılığa Direnmek: Uluslararası İlişki Kuramında Öteki Sorunu, Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark. Fuat Keyman, M. Mutman, M. Yeğenoğlu (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kırıkçı, A. C. (2017). Sosyal Bilgiler ve Kapsamındaki Ders Kitaplarında Doğu-Batı Bağlamında Öteki: (1928-2017). Marmara Üniversitesi Eğitim bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı.
- Kierkegaard, S. (2013). *Kayı Kavramı*. 7. Baskı, Türker Armaner (Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Kurt, G. (2019). Yeni medyada nefret söylemi: Youtube’da Suriyeli mültecilere karşı üretilen nefret söylemi üzerine bir araştırma. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 5(1), 1-20.
- Kuş, O. (2016). Dijital nefret söylemini anlamak: Suriyeli mülteci krizi örnek olayı bağlamında BBC World Service Facebook sayfasına gelen yorumların metin madenciliği tekniği ile analizi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 51, 97-121.
- Mbembe, A. (2019). *Zenci Aklın Eleştirisi*. Özge Arasan Simon, Volkan Çavdar (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mlodinow, L. (2013). *Subliminal Bilinçsizsiniz Davranışlarınızı Nasıl Yönetir?* 15. Baskı, Nuray Önoğlu (Çev.), İstanbul: Okyan Us.
- Nahya, N. (2011). İmgeler ve ötekileştirme: Cadılar, Yerliler ve Avrupalılar. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 27-38.
- Öksüz, M. (2020). Siber mekânda Suriyeli mültecilere yönelik faşizm halleri: Faşekşist. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 18(2), 246-275.
- Özdemir, F., Öner Özkan, B. (2016). Türkiye’de sosyal medya kullanıcılarının Suriyeli mültecilere ilişkin sosyal temsilleri. *Nesne Psikoloji Dergisi (NPD)*. 4(8), 227-244.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir (Çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Saldana, J. (2019). *Nitel Araştırmacılar İçin Kodlama El Kitabı*. Aysel Tüfekci Akcan, Süleyman Nihat Şad (Çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Sayımer, İ., Rabenda Derman, M. (2017). Syrian Refugees as victims of fear and danger discourse in social media: a Youtube analysis. *Global Media Journal TR Edition*, 8(15), 384-403.
- Schnapper, D. (1995). *Yurttaşlar Cemaati Modern Ulus Fikrine Dair*. Özlem Okur (Çev.). İstanbul: Kesit.
- Schnapper, D. (2005). *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*. Ayşegül Sönmezay (Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sezen, İ., Turan, M., Kaya, A. A. (2018). Türkiye’deki Suriyeli misafirler ve ilişkilendirilen bulaşıcı hastalıklar. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(4), 119-127.

- Sherif, M. (1988). *The Robbers Cave Experiment: Intergroup Conflict and Cooperation*. Wesleyan University Press.
- Sorokin, P. A (1997). *Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefesi*. 2. Baskı, Mete Tunçay (Çev.), İstanbul: Göçebe Yayınları.
- Tarhan, N. (2013). *Toplum Psikolojisi Sosyal Şizofreniden Toplumsal Empatiye*. 6. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Taşdelen, B. (2020). Twitter’da Suriyeli mültecilere karşı çevrimiçi nefret söylemi: #suriyelileriistemiyoruz. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 11(2), 562-575.
- Tekeli, İ. (1998). *Tarihyazını Üzerine Düşünmek*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Uzunçarşılı Soydaş, A. (2010). *Kültürlerarası İletişim Farklı Kültürel Ortamlarda Çalışma ve İletişim*. İstanbul: Parşömen.
- Watt-Smith, T. (2019). *Duygular Sözlüğü*. 3. Baskı, Hale Şirin (Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Weber, A. (2009). *Nefret Söylemi El Kitabı*. Metin Çulhaoğlu (Çev.). Strazburg: Avrupa Konseyi Yayınları.
- Volkan, V. D. (2017). *Körü Körüne İnanç Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri*. Özgür Karaçam (Çev.). İstanbul: Asi Kitap.
- Van der Veer, K., Ommundsen, R., Yakushko, O., Higler, L., Woelders, S., Hagen, K. A. (2013). Psychometrically and qualitatively validating a cross-national cumulative measure of fear-based Xenophobia. *Quality & Quantity*, 47(3), 1429-1444.
- Yazıcı, T. (2016). Yeni medyanın nefret dili Suriyeli mültecilerle ilgili Ekşi Sözlük örneği. *Global Media Journal TR Edition*, 7(13), 115-136.
- Yıldırım, S., Tekdemir Yurttaş, G. (2016). Türkiye’deki katılımcı sözlüklerde Suriyeli sığınmacıların sosyal inşası: sosyal medya ve açıklayıcı repertuarlar. *Middle East Journal of Refugee Studies*, 1(1), 77-122.
- Yıldız, E. (2018). Twitter’da ve çevrimiçi bir gazetede yer alan nefret söylemlerinin karşılaştırılması: Suriyeli mülteciler örneği. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 760-793.

Makale Bilgi Formu

Yazar(lar)ın Katkıları: Makaleye tüm yazarlar eş katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kar amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: “Suriyeli Sığınmacılarla Birlikte Yaşama Deneyimi Bağlamında Algı ve Görüşler: Twitter Üzerinden Suriyelilerin Sosyal Temsili” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde “*Universal Journal of History and Culture*” hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk yazarlara aittir.

İktidar Nedir?

Yazar: Byung-Chul Han

Çeviren: Mustafa Özdemir

Yayın Evi: İnsan Yayınları, 2020, 128

Gözde Aykut¹

1. Giriş

1959 yılında Güney Kore Seul’de dünyaya gelen Byung-Chul Han, bir filozof ve kültür teorisyenidir. Lisans öğrenimini Kore Üniversitesinde, doktorasını Freiburg Albert Ludwigs Üniversitesinde tamamlamış ve akademik kariyerine Berlin Sanat Üniversitesinde profesör olarak devam etmektedir. Bir filozof olan Han, kimi zaman kitaplarında içinde yaşadığımız neoliberal toplumu Nietzsche, Foucault, Freud, Heidegger gibi önemli isimlerin kavramları üzerinden, kimi zaman ise bu kavramlara eleştirel bir tutum sergileyerek, hem makro hem de mikro düzeyde analiz etmeye çalışmıştır. 2015 yılında Açılım Kitaptan çıkan “Yorgunluk Toplumu”, kapitalizm ile birlikte değişen yaşam biçimleri üzerine bir değerlendirmedir. 2016 yılında Metis Yayınları tarafından Türkçeye çevrili yapılan “Şiddetin Topolojisi”, ilk dönemlerden günümüze değin, şiddetin değişen tarihsel formlarına dikkat çekmeye çalışmıştır. Şiddetin insanlık tarihi boyunca varlık göstermesini Hardt, Negri, Deleuze ve Freud gibi önemli isimler üzerinden değerlendirmeye almıştır. Han’a göre “Şiddetin Topolojisi”, “Yorgunluk Toplumu” kitabında tartıştığı konularla benzerlikler göstermektedir. Şiddeti doğuran şey, öznenin başarı ve performans odaklı yaşama zorlanmasından kaynaklanır. Ona göre şiddet azalmaz, çünkü toplum tarafından artık içselleştirilmiştir. 2017 yılında Metis Yayınları tarafından Türkçeye çevrilen bir diğer kitap ise “Şeffaflık Toplumu”dur. Bu eserinde Han, neoliberal toplumda bireyi şeffaflık kavramı ile açıklamaya çalışmıştır. Şeffaflığın bireyi tam anlamıyla biliniyor yaptığı, dolayısıyla bu durumun bir şiddet doğurduğu ve nihayetinde kavramın ideolojik bir yönünün olduğunu anlatmaya çalışmıştır. 2018 yılında biri Metis Yayınlarından, diğeri ise İnsan Yayınlarından “Zamanın Kokusu”

¹Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Afyonkarahisar, Türkiye, gozde.aykut03@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1734-5147

ve “Güzeli Kurtarmak” adlı iki eseri Türkçeye çevrilmiştir. “Zamanın Kokusu”nda, zaman üzerinden yapılan şikayetler her ne kadar zamanın hızlı aktığına yönelik olsa da Han yaşanan sıkıntının temelinde zaman krizini görmez. Problemin temeline dağınık zamanı koyar. “Güzeli Kurtarmak” adlı kitabında ise pürüzsüzlüğü çağımızın önemli bir referans noktası olarak görür. Pürüzlü olmak gerçeğin kendisi ile ilgili iken pürüzsüz olmak güzel olanın vazgeçilmez ölçütü olarak değerlendirilmektedir. “Eros’un İstırabı” ve “Psikopolitika: Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri” kitapları, 2019 yılında Metis Yayınlarından çıkmıştır. “Eros’un İstırabı” kitabında Han, düşünme eylemini kitabın merkezine koyar. Fakat düşünme ancak bir dost ile mümkündür ki birey için bu dost en iyi şekli ile Eros’dur. Çünkü Eros, bir diğerine duyulan haz ile düşünceyi mümkün kılar ve tekrara düşmekten korur. “Psikopolitika” kitabı, “Şiddetin Topolojisi” kitabı ile tartışılan konular noktasında benzerlikler taşımaktadır. Buna göre performans öznesi haline gelen bireyin kendini özgür sanması fakat gerçekliğin bu durumdan farklı olması söz konusudur. Performans öznesi her ne kadar karşısında kendisini zorlayan bir güç göremese de bireyde kölelik öyle bir hal almıştır ki artık kendini gönüllü olarak sömürmesi noktasında mutlak bir köledir. Son olarak, 2020 yılında İnsan Yayınları tarafından “İktidar Nedir?” adlı kitabı Türkçeye çevrilmiştir. Kitap, içindekiler kısmındaki başlıklar dikkate alınarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

2. İktidarın Mantığı

Han, iktidar kavramını tanımlamaya çalışırken, *Ego* (öz-benlik) ile *Alter* (ötekinde) arasında bir nedensellik ilişkisi kurmaya çalışmıştır. “*Ego*, iktidar: *Alter* kendi iradesine rağmen belirli bir davranışı etkileyen nedendir” (s.9). *Ego* ve *Alter* arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Bir taraftan *Ego*’nun gücü yani iktidarı *Alter*’e sınırlar çizerken, diğer taraftan *Alter* öteki olması sebebiyle *Ego*’nun gücüne zarar verebilir. Fakat şiddet bu karşılıklı ilişkide sert bir şekilde ortaya çıkmaz. Han’ın bu kitabında da diğer kitaplarında yer alan iktidar üzerine söylemlerinde yer alan ifadelere benzer bir çözümleme yer alır. İktidar, sadece öteki olanı yok etmek için bir enerji harcamaz. İktidar, kendini direnci kırmak ile sınırlandırmaz. İktidara karşıt bir iradenin oluşması ve bunun yüksek sesle çıkıyor olması aslında iktidarın zayıflığının alamet-i farikasıdır. İktidarın gücü, onun sakinliğinden ve sessizliğinden gelir. Han’a göre iktidar, bireyi ve toplumu “zorunda olma” durumundan “istiyorum” durumuna yönlendirir. Dolayısıyla ötekini yok saymaz, aksine varlığını kabul eder. Çünkü ötekinin geleceğini inşa etmek ister. Ötekinin geleceğini inşa edebilmek, onu yok saymaktan daha kârlı bir iştir. Fakat tüm bunlara rağmen Han, iktidar kavramının basit bir aritmetiğin sonucu olmadığını ifade eder. İktidarın ötekini yok saymayıp onun geleceğini inşa etme arzusu ya da bireyi gönüllü “istiyorum”a yönlendirmesi, varlığının tam anlamıyla garantisi değildir.

İktidarın varlığına, kendinden daha az güçlü direnişte zarar verebilir. Bu durum iktidarın kendinden daha az güçlü olana da kulak vermesi gerektiği anlamına gelir. En nihayetinde Han, *Alter* ve *Ego*'nun birbirine olan bağına dikkat çeker. Sadece *Alter*, *Ego*'dan bağımlı değil aynı zamanda *Ego*'da *Alter*'e bağlıdır. Bunun yanında iktidarın yapısı diyalektik bir oluşumu temsil eder. Bu yapı iktidarın astlar ve astların iktidar ile olan ilişkisini içerir.

Han, iktidar analizi yaparken, aynı zamanda Luhmann'ın iktidar analizi ile de bir karşılaştırmaya girer. Her iki isim de iktidarı, hızlı iletişim akışı sağlayan bir unsur olarak görür. Luhmann iktidarın “olanaksız seçim kombinasyonları gerçekleştirme olasılığını arttırmanın bir fırsatı” (s.14) olduğunu ifade eder. Bu fırsatın kendisi iktidarın kendisi ile iktidarın gücüyle karşılaşanlar arasında bir iletişim akışı sağlar. Han gibi Luhmann'da her zaman “hayır” diyen bir iktidar yerine “evet” diyen bir iktidarın iletişimi güçlendireceğine inanır. Fakat Han'ın iktidar yaklaşımı Weber'de yerini eleştiriye bırakır. Çünkü Weber iktidarın şekilsiz olduğunu iddia eder. Bunun aksine Han, iktidarın bir şeklinin olduğunu, şekilsiz bir iktidar tahayyülünün kavramı sınırlandırmak olduğunu ifade eder. Her ne kadar iktidarın kendi içindeki aritmetiği onun şekilsiz olduğu algısını uyandırsa da durum Weber'in ifade ettiğinden farklıdır.

Han, Luhmann'ın iktidar teorisini belli noktalarda problemlili görür. Ayrıldıkları en önemli noktayı ise *Alter* ve *Ego* üzerinden anlatmaya çalışır. “Alter'in ‘evet’i, kaçınılmaz olasılığına dair herhangi bir değerlendirme olmaksızın, Ego'nun kararını teyit edebilir. Ego'nun gücü, Alter'in ‘öyle olsun/nasıl isterseniz’ ifadesini içermeyen ‘evet’iyle zirveye ulaşır. Luhmann'a göre ise iktidar uygulaması her zaman ‘öyle olsun/nasıl isterseniz’ ifadesine dayanır” (s.19). Han'ın eleştirdiği bir diğer husus ise Luhmann'ın iktidarı seçime ve bir karara bağlı kılmasıdır. Han, seçimin iktidar temelli yapılmadığı müddetçe problemlili olduğu görüşünü savunur. Son olarak Han, bu başlık altında iktidar üzerinden değerlendirmeye yer verdiği bir başka tartışma ise kullanılan şiddetin, devam eden iletişimin bir parçası olduğu hususudur. Şiddetin açık hale gelmesi demek iletişimden kopması demektir. Oysa ki iktidar şiddetten daha fazlasıdır.

3. İktidarın Semantiği

Han, bu başlık altında iktidarı çıplak şiddet analizinden, anlam ilişkisine yönlendirir. Bir şeylerin tesadüfen yan yana duruyor olması bir anlam üretmez. Anlam başka şeylerle birleştiğinde ve daha da önemlisi yapılandırıldığında kendini var eder. Bunun yanında yapılandırılmış olan bu şey ilişkisel sürekliliğe dahil edilmelidir. “Dolayısıyla anlam, bir ilişki ve bağlam olgusudur” (s.31). Dolayısıyla iktidarda kendisini bir anlam ilişkisi içerisinde var etmelidir. Han, iktidarın anlam ile olan ilişkisini

Nietzsche'nin değerlendirmelerine yer vererek analiz etmeye çalışmıştır. Nietzsche için anlam, gücü temsil eder. Gücü ise 'iletişim kurmak' için önemlidir. nkn iletişim, Nietzsche tarafından iktidarın irade üzerindeki baskısı olarak tanımlanır. Bununla birlikte adlandırmayı iktidarın gücü noktasında önemli görür. Bu yüzden dil önemlidir. Dil şeyleri adlandırır, onun nasıl olması gerektiğini söyler. şeyleri adlandıran gücü, onun anlamına da yn vermiş olacağından, her kelime bir iktidardır. İktidar anlamlı olmayı gcl kılar. Fakat Han, Nietzsche'i anlam ile ilgili tüm süreçleri iktidar üzerinden yorumlaması noktasında sıkıntılı görür.

Foucault'da ise iktidar, Nietzsche'nin tanımlama ve analizlerinden çok daha geniştir. Foucault, iktidarın algılanış biçimine dikkat çeker. İktidar, yalnızca yasaklar koyan, baskılayan bir aygıt olarak değerlendirilmektedir. Foucault, iktidarın baskı aygıtı olarak algılanmasının ağdaş söylemle bir ilgi-sinin olmadığını ifade eder. İktidarın bu şekilde algılanmasında Hegel, Freud ve Reich gibi isimlerin rolü olduğunu dile getirir. Foucault, bu isimlerin aksine iktidarın üretken bir yapıya sahip olduğunu düşünür. İktidar bir şeyleri yok etmek yerine onların gelişimine destek sağlamak ve onları düzenlemek ister. Bu iddiasını beden ve iktidar ilişkisi üzerinden gösterir. nkn iktidar beden üzerinden haz üretir, söylem geliştirir ve bir bilgi ortaya koyar. Bu bir durumda iktidarın var olma mücadelesinin bir parçasıdır. Aynı zamanda iktidar, ürettiği anlam ile cinsel bir bedeni de üretir. Bu yüzden Foucault için beden plak değildir nkn o, iktidarın gücünü yansıtan anlamları taşır. Han, Foucault'un c iktidar teknolojisinden bahsederek kendi iktidar tekniğini analiz etmeye devam eder. Buna göre Foucault'un ilk iktidar teknolojisi, egemen iktidar ile ilgilidir. Bu teknoloji daha ziyade iktidarın kendisini en sert şekli ile göstermesi ile ilgilidir. Gerek intikam ve öfkesi ile gerek kazandığı zafer ile net bir iktidardır. İkinici iktidar teknolojisi doğrudan yasalarla ilgili olandır. Burada yasa herkesin zihninde bulunur ve bu sayede iktidar semboller ve fikirler üretir. Elbette bu durum iktidarın varlığını din tutar. Son olarak, cnc iktidar teknolojisi olan disipline dayalı özne analizi ise aslında Han'ın da neoliberal toplum analizlerinde ve diğer kitaplarında sık sık üzerinde durduğu bir husustur. Burada iktidar gizli ve sessiz olarak, fikirler üzerinden nüfuz etmeye çalışır.

Han, başlığın son kısımlarında Bourdieu'nun habitus kavramı üzerinden iktidarı değerlendirmeye tabi tutmuştur. Kısaca bahsetmek gerekirse, Bourdieu'da kavram, bireyin toplumsal dünya ile ilişkisini kuran zihinsel ve bilişsel yapıyı temsil eder. Han, kavram üzerinden iktidar gerçekliğini değerlendirmiştir. İktidar mutlak bir baskı şeklinde ortaya çıkmaz; fakat varlığını sembolik düzeyde gösterir. Burada önemli olan şey aynı habitus içerisinde yer alan grubun ortak bir görüş etrafında toplanmasıdır. Fakat, bu habitus içerisinde yer alanlar kendiliğinden oluşan bir düzenin içerisindeymiş gibi tutum sergilerler. İktidar analizinde habitus her ne kadar mikro bir düzey olsa da nüfuz ettiği alan makro düzeyde ulusal kültürün tamamıdır.

4. İktidarın Metafiziği

Han'a göre, iktidarı şiddet ve baskıdan kurtaran onun hareket uzamının olmasıdır. Özellikle Foucault'un hedonistik iktidar kavramı, iktidarı daha canlı ve hareketli bir alana kaydırır. Heidegger ise iktidarı, güç arzulayan bir unsur olarak değerlendirir. İktidarın bu arzusu azalıp varlığını devam ettirse bile tam anlamıyla iktidar değildir. Foucault, iktidar arzusunun artmasını oyunun olanaklarına bağlar. Bunun olmadığı toplumlarda iktidara ait bir zevk yoktur. İktidarı ayakta tutan şey iktidarın ilerleme ve kendini aşma şeklidir. Bu durum, iktidarın kendi alanını genişletmesi hususunda önemlidir. Çünkü iktidarın alanı genişledikçe gücü büyüyecektir.

İktidarın metafizik yaklaşımında, özellikle iktidar ve öteki ilişkisi üzerinde durulmuştur. Fakat iktidarın öteki ile olan ilişkisi aslında onun dolayım yapıları ile doğrudan ilişkilidir. Çünkü iktidarın zayıf dolayım yapılarına sahip olması demek öteki üzerinde bir baskı sistemi geliştirmek demektir. Dolayısıyla bu durum bir şiddet doğurur. Ötekinin bir iradesi vardır fakat iktidar sahibi kararını ötekine rağmen uygular ve öteki yani iktidarın gücüne maruz kalan, istenileni yapmak durumunda kalır. İktidarın gücü ve varlığı ise öteki tarafından engellenmediği sürece devam eder. İktidar ötekinde, kendinde olma becerisi gösterebiliyor ise bu iktidarın başarısıdır. Ötekine yolculuk kendine yolculuktur. Fakat ötekinde kendisiyle birleşme imkanı olmayan varlık, negatif gerilimde yok olur.

Hegel'de ise güç dinamik bir perspektif ile yorumlanmaktadır. Hegel, öteki ve iktidar ilişkisini ruhun aktivitesi üzerinden yorumlamıştır. Ruh, tasarımda ve sezgide olmak üzere ikiye ayırmıştır. Tasarımda ruh, sezgide ruha göre daha dışa dönük özgür ve kendindedir. Tasarım ruh, aynı zamanda sezgiye de sahip olduğundan, özel kalmaktan ziyade kapsayıcı ve geneldir. Tasarımda düşünce, bilinç ve kendinde olma durumu söz konusudur. Fakat sezgide ruh, tam olarak kendinde değildir. Han'a göre ruhu özgür kılan şey düşüncedir ve bu noktada Hegel ile ortak bir paydada buluşur. İnsan ancak ötekinden kendine dönebildiği ve kendinde olduğu müddetçe özgürdür. Ötekinin ortadan kalkması da düşünen ruhun varlığı sayesinde olacaktır.

İktidarın semantiği başlığında Han, iktidarın anlam ve dil ile olan ilişkisini Nietzsche ve Foucault üzerinden değerlendirmiştir. İktidarın metafiziği başlığında ise kavram ve iktidar ilişkisini Hegel üzerinden değerlendirmeye alarak, iktidar-öteki ve iktidar-ruh ilişkisine yer vererek çözümlene yapmıştır. Kavram, Hegel için bir iktidardır. Kavram, kapsayıcı ve genel olmasından dolayı şiddetten yoksundur. Bu noktada gerçeklik önemlidir çünkü gerçekliği şeffaflaştırın şey kavramın kendisidir. Kavramın gerçeklik ile olan ilişkisi hakikati doğurur. “Dolayısıyla şöyle denebilir: hakikat iktidardır” (s.65). Han'a göre kavram

özgürdür, fakat kavramın özgürlüğü ötekine itaat etmediği müddetçe devam eder.

5. İktidarın Politikası

İktidarın bir de politikası vardır ki Han bunu Carl Schmitt üzerinden örneklendirmeye çalışmıştır. İktidarın politikası olağanüstü durumlarda kendini ciddi anlamda hissettirir. Çünkü olağanüstü hal yasal olanın bir kenara çekilmesidir. Fakat yasanın geri plana düşmesi devletin varlığı için bir tehdit oluşturmaz. Aksine devlet varlığına devam eder. Egemen olan yasal olanın üzerinde olduğundan, bir öznellik söz konusudur. Kendini gerçekleştirmek isteyen bir öznellik. Egemen olan ‘evet’ diyebilme gücüne sahip olmalıdır. Hegel’de durumu böyle değerlendirir. “Hegel, hükümdar olabilmek için, ‘evet’ diyecek birinin olmasının yeterli olacağını savunur. Kast edilen ‘resmi kararın zirvesi’, özellikle ‘evet’iyle yasanın geçerli olmasını sağlayan resmen egemen olandır. Bu ‘evet’, egemenin olağanüstü halde yasal normu askıya aldığı ‘hayır’ın tam karşılığıdır” (s.74).

Peki egemenin buradaki durumunu evet üzerinden nasıl açıklar Han? Burada durum tamamen egemenin gerçekleştirdiği eylem ile isminin anılması ve bununla birlikte egemenin isteme eylemi ile ilgilidir. İsim zirveyi temsil eder, kararı veren odur. Kendine dair kararlılığını devletin varoluşu ve devamı üzerinden değerlendirir. Dolayısıyla ismin, olağanüstü halde verdiği hayır kararı ya da cevabı sürekli olarak tekrarlanan evetten daha ciddi ve sarsıcı bir etkiye sahiptir. Fakat ismin ‘evet’ ya da ‘hayır’ demesi sadece olağanüstü durumlarda ortaya çıkmaz. Aynı zamanda normal durumlarda da kendini gösterir. İktidar sahibi olan kişinin bir ‘bekleme salonu’ vardır. Bu salon, iktidarın yan odalarından birindedir. Bu bekleme salonunu hizmetçiler, iktidarı sarsmak isteyenler, doğru olmayan söylemler üretenler, metresler, özel doktorlar ve itiraflılar oluşturmaktadır. Bekleme salonu, iktidarda pay sahibi olmak isteyenlerin oluşturduğu bir yeri temsil eder. Bu bekleme salonu iktidarı dış dünyadan koparır. İktidar iletişimi bekleme salonu üzerindikilerden gerçekleştirir ve elbette artık sadece bekleme salonunda bulunanlara ulaşabilirsiniz. İktidarın kendisine değil. Ortaya insan gücünün kendinde olmaması durumu ve yabancılaşma tehlikesi çıkar. Bekleme salonu ihtiyaç halinde bir ön koridora ya da lobiye dönüşür. Bu başka iktidarın bekleme salonları anlamına gelir. İktidarı ifade etmek için kullanılan bekleme salonu kavramsallaştırması, akla Simmel’in aslanlar ve tilkilerini getiriyor ki her ikisinde de iktidar üzerinden benzerlikler görmek mümkün.

Han, iletişimsel iktidarın gücünün önemli olduğu notunu düşer. Bunun için Arendt’in köle-efendi söylemlerini kullanır. En despotik yönetimlerde bile köle sahiplerinin birbirleri ile olan iletişimi ve örgütlenmesi bir iktidarın gücünü temsil eder. Dolayısıyla kolektif bir yapı çerçevesinde hareket edilmesi

önem taşır. Çünkü ‘kendini isteyen’ ve ‘kendine’ olan bir kendilik gücü ortaya çıkar. Kölelerde bu denli bir iletişim gücü ve kolektif bir yapının gelişmemiş olması, köle sahiplerinin ise üstün bir organizasyon gücü ve iletişime sahip olmaları, onları bir güç haline getirmiştir. Fakat bu durum iletişimsel bir iktidar biçiminden ziyade kolektif iktidar biçimiyle ilgilidir. Han, iletişimsel iktidar üzerine fazlasıyla eğilmiş olmasına rağmen, iktidar ve strateji arasındaki ilişkiyi göremediği için Habermas’ı eleştirir.

6. İktidarın Etiği

Han, iktidarın etiği konusunu ‘uzamlaştırma’ kavramı üzerinden değerlendirmeye almıştır. Dünyayı bir uzama dönüştürmek mümkündür. Bu toprak parçasının edinimi ile ilgilidir. Schmitt, bunu bir düzen olarak ifade eder. Heidegger ise ‘ort’ dan bahseder. Ona göre ‘ort’ mızrağın ucunu temsil eder. Heidegger’de önemli olan mızrağın ucunun yükseği temsil etmesidir. Öteki türlü uç, şiddet üretir; fakat Heidegger bu kısımla çok ilgilenmemiştir. Ort toplu olanda varlık bulur. Bu varlık buluş toplu olana kendine dönme imkanı sağlar. Uzam bir süreklilik oluşturur bunu ise kendine çekiş ile yapar. Han ise küreselleşme ile birlikte uzamlaşmanın da değiştiğini ifade eder. Çünkü küreselleşme, iktidarın eskiye nazaran daha sıkı olan bölgesel bağlarını gevşetir. İktidar, süreç içerisinde bölgesel uzam ile birlikte dijital uzamda da uzamlaşmaya başlar. Özellikle küresel çağda, bölgesel yani bir alanı bir yeri ifade eden uzamdan ziyade, dijital alanda uzamlaşma dikkat çekicidir. Bu dijital alan, yani dijital bir toprak edinimi demektir. Fakat iktidarın varlık mücadelesi çerçevesinde ikisi arasında bir fark yoktur. İktidar için önemli olan her iki alanda da uzamlaşmaktır.

Han, Foucault’un iktidar etiğine yönelik söylemlerine bu başlık altında eleştiri getirmiştir. Foucault, özgürlük fikrinin varlık gösterdiği bir iktidar tahayyülü geliştirmiştir. Foucault, özgür bir karar verme doygunluğuna ulaşıldığı noktada bir iktidar ilişkisinin olmadığını ifade eder. Köleyi bir iktidar ilişkisi kapsamında değerlendirmez. Çünkü köle, zincire vurulduğu anda iktidar ilişkisi ortadan kalkar. Halbuki Han, zincire vurulmuş kölenin bir özgürlüğü ve bir iktidar ilişkisinin olduğunu savunur. Köle zincire vurulsa bile ölüm tehdidi ile karşılaşması pahasına ‘hayır’ deme özgürlüğü vardır. Hatta ve hatta kendi özgür iradesi çerçevesinde ‘evet’ noktasında, iktidar ile aynı noktada bile buluşabilir. Bunların hiçbiri Han’a göre iktidarın varlığını ortadan kaldırmaz. Fakat köle iktidarın hem ‘evet’ hem de ‘hayır’ olmak üzere her türlü emrine karşı çıkar ise işte o zaman hakim güç iktidarını kaybeder. Dolayısıyla aktif olmayan bir durumda iktidar ilişkisinin bahsedilmesi mümkün değildir.

Foucault’u özgürlük ve iktidar süreçlerini birleştirme çabasından dolayı eleştiren Han, Foucault’un

İktidarı sürekli bir mücadele şekli içerisinde değerlendirmesi noktasında ise Hegel'den ayırır. Çünkü Hegel, “özgür iktidar” konusunda dolayım ve uzlaşmayı karşılıklı bir ilişki noktasında değerlendirir. Tüm bu değerlendirmeler kapsamında, Foucault'un iktidar etiği kendiliğin sorumluluğu ile ilgilidir. Daha öncede ifade edildiği gibi iktidarın kendisi bir kendiliktir. Nietzsche ise iktidarı sadece davranış ile ilişkilendirmez. Kitapta yer alan ifadeyle “bir yaşam prensibi durumuna yükseltir” (s.105). Bunun yanında Nietzsche “avam” ve “despotik” olan üzerinden bir değerlendirme yapar. Asil olanın karşısına avamı koyar ve soylu ile zorba iktidar arasında bir ayırım yapar. İktidar asillığe bürünerek avamı yok eder; fakat bunun güç ile ilişkisi yoktur. Aksine bunun iktidarın doygunluk hissi ile bir ilişkisi vardır. Han'a göre iktidarda bir eksiklik hissi vardır. Bu his de doygunluk ile ilişkilidir.

Sonuç olarak Han, “İktidar Nedir?” adlı kitabında *Ego* ve *Alter* üzerinden mikro düzeyden makro bir alana geçerek, gerek iktidar-birey ilişkisi üzerinden, gerekse çevirmeninde ifade ettiği gibi kurumsallaşan ve toplumsallaşan bir iktidar analizi üzerinden değerlendirme yapmıştır. Kitabında iktidar üzerinden yaptığı çözümlerinde diğer kitapları ile ortak noktalar bulunmaktadır. Özellikle Foucault'un iktidar analizine dair eleştirilerini kimi zaman eksik kimi zaman ise yanlış bularak, iktidar kavramının Foucault'un seksenli yıllarda kullandığı şekli ile tanımlamanın mümkün olmadığını ifade etmiştir. Küreselleşme ile birlikte iktidara atfedilen kavramların çözümlemesindeki değişiklikleri ise bu farklılığın bir sonucu olarak değerlendirmiştir. Kitaplarının hızla Türkçe tercümelemlerinin yapıldığı Han, yazmış olduğu metinlerle hem alanda eksik kaldığını düşündüğünü olguları tanımlamak adına literatüre kazandırdığı kavramlarla hem de son dönem düşünürlerine getirdiği eleştirilerle alana önemli katkılar sunmuş bir isimdir. Han'ın Türkçeye çevrilen son kitaplarından biri olan “İktidar Nedir?” adlı eseri de *Ego* ve *Alter* kavramları üzerinden iktidarın tanımlanmasına yönelik farklı bir bakış açısının geliştirilmesine yardımcı olmuştur. Kitapta iktidarın bir anlam ilişkisi çerçevesinde ele alınıyor olması da sosyal bilimler alanında iktidara dair söylemlere farklı bir perspektif kazandırması noktasında ciddi katkılar sunmuştur.